L. JULII FLORI

rerum à

ROMANIS GESTARVM

LIBRI IV,

A JOHANNE STADIO *emendati.*

Editio nova singulis Neotericis purgatior. & emendatior.

SEORSUM EXCUSUS

IN EOS COMMENTARIUS

JOHAN: STADII, Historiæ & Matheseos Lovanii Professoris primi, elaboratissimus:

Cui accesserunt Chronologicæ Doctiss: CLAUD: SALMASII excerptiones.

Unà cum variis lectionibus ex notis *Gruteri, Salmasii, Vineti,* & editionibus, collectis; & cum hâc nostrâ collatis:

Sub calce prodit L. Ampelii *Liber Memorialis ex Clariss:* SALMASII *bibliotheca petitus.*

Cum Indice Rerum & Verborum uberrimo.

OXONIÆ.

Excudebat GUIL: TURNER,
Impensis HEN: CURTEYNE.
M. DC. XXXVIII.

BIBLIOTHECA · BODLEIANA ·

TYPOGRAPHVS LECTORI.

Mellitissimum elegantiarum nodum, Lector benevole, L. Florum *exhibemus: Romanæ nempe Historiæ florem & medullam, non formâ muliebri, sed dignitate virili præpollentem; non, casuris, si leviter excutiantur, flosculis renidentem; sed acuminibus victuris, & judicio castigatis undique ferientem, undique impellentem. Tenebras authori Typographorum antehac incuriâ aut insciliâ offusas, quantum in nobis fuit, & licuit,* (improbè enim facit, qui in alieno libro ingeniosus est,) *summa cura detersimus.*

Quintill. Instit.

Martialis lib. 1. epist. ad Lect.

Varias Lectiones ex notis Gruteri, Salmasii, Vincti, *& editionibus collectas diligenter inter se contulimus: & ne famæ nostræ tuo tædio malignè consultum iri videremur, lectionibus qui nostram hanc confirmant suppressis, discrepantes, ut sua cuique stet sententia, attexuimus.* Stadii *Commentarium, Chronologicas excerptiones, &* Ampelium, *eximii usus omnes consultò prætermisimus. Operam nostram & impendium aqui boni consule, fruere, & Vale.*

L. CAR.

L. JULII FLORI rerum à ROMANIS GESTARUM LIBRI IV,

A JOHANNE STADIO *emendati.*

Editio nova singulis Neotericis purgatior & emendatior.

SEORSUM EXCUSUS

IN EOS COMMENTARIUS JOAN. STADII, Historiæ & Matheseos Lovanii Professoris primi: in quo obscura in lucem proferuntur, omissa supplentur, inversa restituuntur; breviter denique, quicquid in Romana Historia dignum est observatione annotatur; unà cum variarum lectionum & castigationum rationibus.

OXONIÆ,
Excudebat GUILIELMUS TURNER,
Celeberrimæ Academiæ Typographus.
M. DC. XXXVIII.

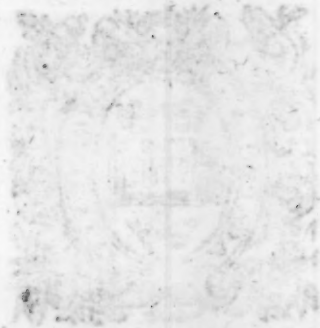

L. CARRIONIS IN FLORUM A JOHAN. STADIO Commentario illustratum Epigramma.

AUspiciis nova ROMA novis feliciter orta
Crescit beatioribus.
ROMULUS imperium solus de stirpe necati
Fratris superstes occupat.
Hinc reliqui BIS TRES toto sunt ordine REGES:
Quorum SUPERBUS ultimus,
Finibus ejectus, patriaque extorris, habenas
Regni relinquit integri
CONSULIBUS; quorum insani DE PLEBE TRIBUNI
Partem laborum vindicant.
Mox tamen & SOCERI & GENERI respublica bellis
Dum disputatur mutuis;
Ipsa velut gravida imperio, atque effœta parentum
TOTAM dedit se CÆSARI.
Ille venit, videt, ac vincit; latumque per orbem
Cæsar triumphans cernitur.

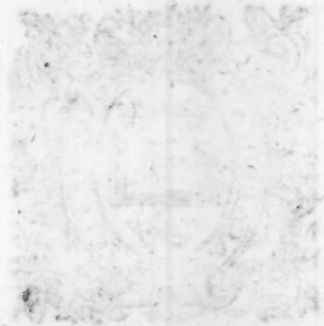

L. CARRIONIS IN FLORUM A JOHAN. STADIO Commentario illustratum Epigramma.

AUspiciis nova ROMA novis feliciter orta
Crescit beatioribus.
ROMULUS imperium solus de stirpe necati
Fratris superstes occupat.
Hinc reliqui BIS TRES toto sunt ordine REGES:
Quorum SUPERBUS ultimus,
Finibus ejectus, patriaque exorris, habenas
Regni relinquit integri
CONSULIBUS; quorum insani DE PLEBE TRIBUNI
Partem laborum vindicant.
Mox tamen & SOCERI & GENERI respublica bellis
Dum disputatur mutuis;
Ipsa velut gravida imperio, atque effœta parentum
TOTAM dedit se CÆSARI.
Ille venit, videt, ac vincit; latumque per orbem
Cæsar triumphans cernitur.

Excipit AUGUSTUS Romanæ pondera molis,
Recepto in aſtra Julio.
Quem populus veneratur, amat; ſanctuſque Senatus
Patrem ſalutat patriæ.
Horum progeniem, res geſtas, fortia bella,
Compendioſè tradit,
Quiſquis is eſt, qui Trajano ſub Principe Florus
Florebat Auctor elegans.
Cujus ſcripta ſuo rurſum donata nitori
(Nam maculæ erant hîc plurimę)
Correxit, luce ingenii illuſtravit, & auxit,
Atque aucta profert STADIUS;
STADIUS ille profeſſorum flos, en age, tantum
Ne muſa deſeras virum.

M. M.

M.M. JOHANNIS STADII MATHEMATICI excellentissimi.

DVm numeris cœlum metitur & ignea cœli
Sydera, perque suas jam docet ire vias:
Et quid ab antiquo deflexerit ordine cursum,
Quâ cieat varians quisq; planeta, notat:
Ecce tibi subitò lucis malè cautus oborta
Pulvere in hoc Stadius percitus igne jacet.
Imo animas cœlo nota regione secutus,
Jam sua metitur sydera. Lector, Ave.

PHILIPPUS AVENELLIUS mœrens Amico suavissimo.

OBIIT XV KAL. QUINT. DE MEDIA NOCTE LUTETIÆ PARISIORUM AN. DOMINI M.D.LXXIX. IN SUBURBIO HONORATIANO DOMI MARESCHALLI RETZII, SUMMO OMNIUM BONORUM DOCTORUMQUE DOLORE, NATUS ANNOS LII, MENSES DUOS, DUOBUS DIEBUS MINUS.

L. FLORI HISTORIARUM LIBER PRIMUS.

PROLOGUS.

POpulus 1 Romanus à Rege Romulo usq; Cæsarē Augustum 2 septingentos per annos tantum operum pace belloque gessit, ut si quis magnitudinem Imperii cum annis conferat, 3 ætatem ultra patet. Ita latè per orbem terrarum arma circumtulit, ut qui res ejus legunt, non unius populi, sed generis humani facta discant. Nam tot laboribus periculisque jactatus est, ut ad constituendum ejus imperium contendisse virtus & 4 fortuna viderentur. Quare quum præcipuè hoc quoque, * sicut cætera, operæ pretium sit cognoscere, tamen quia ipsa sibi obstat magnitudo, rerumque diversitas aciem intentionis obrumpit, faciam, quod solent, qui terrarum situs pingunt, in brevi quasi tabella totam ejus imaginem amplectar, nonnihil, ut spero, in admirationem principis populi collaturus, si pariter atque in semet, universam magnitudinem ejus ostendero. Si quis ergo pop. Rom. quasi hominem consideret, totamque ejus ætatem percenseat, ut cœperit, utque adoleverit, et

* *Abundat (sicut cætera).*

quasi ad quendam juventæ florem pervenerit, ut poste à velut consenuerit, quatuor gradus progressusque ejus inveniet.

Prima ætas sub regibus fuit, 5 prope 250 per annos, quibus circum ipsam matrem suam cum finitimis luctatus est. Hæc erat ejus infantia. Sequens 6 à Bruto Collatinoque consulibus, in Appium Claudium, *7 Quinctumq; Fulvium Consules, 250 annos* habet quibus Italiam subegit. Hoc fuit tempus 8 viris armisq;* exercitatissimum: ideo quis adolescentiam dixerit. Dehinc ad Cæsarem Augustum 9 250 anni, quibus totum orbem pacavi. Hîc jam ipsa juventa imperii, & quasi quædam robusta maturitas. à Cæsare Augusto in sæculum nostrum sunt non multò minùs 10 anni 200, quibus inertia Cæsarum quasi consenuit atq; 11 decoxit, nisi quod sub Trajano Principe * movet lacertos, & præter spem omnium, senectus imperii quasi reddita juventute revirescit.

* *Mareum.*
* *patet.*
* *incitatissimum.*
* *movit.*

De Romulo, primo Romanorum Rege. CAP. I.

1 Primus ille & urbis & imperii conditor 2 Romulus fuit, à Marte genitus, & Rhea Silvia. Hoc de se * Vestæ sacerdos gravida confessa est, nec mox fama dubitavit, cum Amulii imperio abjectus in profluentem cum Remo fratre, non potuit extingui. Siquidem & Tyberinus amnē repressit, & relictis catulis lupa vagitū secuta, ubera admovit infantibus, matremq; se gessit. Sic repertes apud 3 arborem Faustulus regis pastor tulit in casam, atq; educavit. 4 Alba tunc erat Latio caput, Iuli opus: nam Laviniū patris Æneæ contempserat. Ab his Amulius 5 jam bis septima

* *Abundat Vestæ.)*

tima ſobole regnabat fratre pulſo Numitore, cujus ex filia Romulus. Igitur prima juventæ face patruum Amulium ab arce deturbat, avum reponit: ipſe fluminis amator & montium, apud quos erat educatus, mœnia novæ urbis agitabat. 6 Gemini erant: uter auſpicaretur & regeret, 7 adhibere placuit Deos. Remus montem 8 Aventinum, hic 9 Palatinũ occupavit. Prior ille ſex 10 vultures: hic poſteà; ſed xii vidit. Sic victor augurio, 11 urbem excitat, plenus ſpei Bellatricẽ fore: ita illi aſſuetæ ſanguini & prædę aves 12 pollicebantur. Ad tutelam novę urbis ſufficere vallum videbatur: cujus dum irridet angustias Remus, idq; increpat ſaltu 13 dubium, an juſſu fratris, occiſus eſt. Primacertè victima fuit, munitionemq; urbis novę ſanguine ſuo conſecravit. Imaginem urbis magis quàm urbem fecerat. Incolæ deerant. Erat in proximo lucus: hunc 14 Aſylum facit: & ſtatim mira vis hominum, Latini, * Tuſciq; paſtores, quidam & tranſmarini Phryges, qui ſub 15 Ænea, Arcades, qui ſub Evandro duce influxerant. Ita ex variis quaſi elementis congregavit corpus unum, populúmque Romanum ipſe fecit. Reſerat unius ætatis, populus virorum. Itaque matrimonia à finitimis petita, quia non impetrabantur, manu capta ſunt. 16 Simulatis quippe ludis equeſtribus, virgines quæ ad ſpectaculum venerant, præda fuere: & hæc ſtatim cauſa bellorum. Pulſi fugitique Veientes. Cæninenſium captum ac diruptum eſt oppidum. Spolia inſuper 17 opima de rege, Feretrio Jovi manibus ſuis rex reportavit. Sabinis proditæ portæ per 18 virginem, nec dolo, ſed puellæ

* *Tuſcorumque.*

precium rei quam gerebant in sinistris petierat: dubium clypeos, an armillas. Illi ut & fidem solverent & ulciscerentur, clypeis obruere. Ita admissis ad mœnia hostibus, atrox in ipso aditu pugna, adeo ut Romulus Jovem oraret, ut fædam suorum fugam isteret. Hîc templum est, & Stator 19 Jupiter. Tandem sævientibus intervenêre raptæ laceris comis. Sic pax facta cum Tatio, 20 fœdusque percussum, secutaque res mira dictu, ut relictis sedibus suis novam in urbem hostes 21 demigrarent, & cum generis suis avidas opes pro dote sociarent. Auctis brevi viribus, hunc Rex sapientissimus statum Reip. imposuit, ut juventus * divisa per 22 tribus, in equis, & in armis ad subita * bella excubaret, consilium Reip. penes senes 23 esset, qui ex auctoritate, patres ab ætate senatus vocabantur. His ita ordinatis, repentè cùm concionem haberet ante urbem apud 24 Capræ paludem, è conspectu ablatus est. Discerptum aliqui à senatu putant ob asperius 25 ingenium: sed oborta tempestas, 26 solísq; defectio consecrationis speciem præbuere: cui mox Julius Proculus fidem fecit, visum à se Romulum affirmans augustiore formâ quàm fuisset: mandare præterea ut se pro numine acciperent: Quirinum in Cœlo vocari placitum diis: ita gentium * Imperio Roma potiretur.

* *dispersa*
* *belli.*
38
* *redundat* (*imperio.*)

De Numa Pompilio. CAP. II.

Succedit Romulo Numa Pompilius quem Curibus Sabinis agentem ultro petivere, ob inclytam viri religionem. Ille sacra & cæremonias, omnémque cultum deorum immor-

immortalium docuit. Ille 1 Pontifices: 2 Augures: 3 Salios, cæteroſque per 4 Sacerdotia: annum quoque in XII 5 menſes, faſtos dies, nefaſtoſque deſcripſit. Ille Ancilia atque Palladium, ſecreta quædam imperii 6 pignora, 7 Janumque geminum, fidem pacis ac belli: inprimis focum Veſtæ virginibus colendum dedit, ut ad ſimilitudinem cœleſtium ſyderum, cuſtos imperii, 8 flamma vigilaret. Hæc omnia quaſi monitu deæ Egeriæ, quo magis barbari acciperent. Eo denique ferocem populum redegit, ut quod vi & injuriâ occupaverat imperium, religione atque juſtitia gubernaret.

De Tullo Hoſtilio CAP. III.

Excipit Pompilium Numam Tullus Hoſtilius, cui in honorem virtutis regnum ultra datum. Hic omnem militarem diſciplinam, artemque bellandi condidit. Itaque mirum in modum exercita juventute, provocare auſus Albanos, gravem & diu 1 principem populum. Sed quum pari robore, frequentibus prœliis utrique comminuerentur, miſſo in compendium bello, 2 Horatiis Curatiiſque tergeminis hinc atque inde fratribus, utriuſque populi fata commiſſa ſunt. Anceps & pulchra contentio, exituque ipſo mirabilis. Tribus quippe illinc vulneratis, hinc duobus occiſis, qui ſupererat Horatius, addito ad virtutem dolo ut diſtraheret hoſtem, ſimulat fugam, ſinguloſque prout ſequi poterant adortus exſuperat. Sic (rarum alias decus) unius manu parta victoria eſt: quam ille mox parricidio fœdavit. Flentem ſpolia circa ſe ſponſi quidem, ſed hoſtis, ſo- 82

rorem

rorem viderat: hunc tam immaturum virginis amorem ultus est ferro. 3. Citavere leges nefas, sed abstulit virtus parricidam, & facinus infra gloriam fuit. Nec diu in fide mansit Albanus. 4 Nam Fidenate bello missi in auxilium ex fœdere, medii inter duos expectavêre fortunam. Sed rex calidus ubi inclinare socios ad hostem videt, 5 tollit animos quasi ipse mandâsset: spes inde nostris, metus hostibus. Sic fraus proditorum irrita fuit. Itaque hoste victo ruptorem fœderis Metium Suffetium religatum inter duos currus pernicibus equis distrahit: Albamque ipsam quamvis parentem, æmulam tamen diruit, cum priùs omnes opes urbis, ipsumq; populum Romam transtulisset, prorsus ut cõsanguinea civitas non periisse, sed in suum corpus rediisse rursus videretur.

De Anco Martio Cap. IV.

113 Ancus deinde Martius, nepos ex filia Pompilii, 1 pari ingenio. Hic igitur, 2 & mœnia muro amplexus est, & interfluentem urbi Tiberim, 3 ponte commisit, Ostiamque in ipso maris fluminisq; confinio, coloniam posuit: jam tum videlicet præsagiens animo futurum, ut totius mundi opes & cõmeatus illo veluti maritimo Urbis hospitio reciperentur.

De Tarquinio Prisco Cap. V.

138 Tarquinius postea 1 Priscus, quãvis transmarinæ originis, regnum ultrò petens, accepit, ob industriam atque elegantiam: quippe qui oriundus Corintho Græcum ingenium Italicis artibus miscuisset. Hic & senatus majesta-

majestatem 2 numero ampliavit, & centuriis tribus 3 auxit: quamvis Actius Nevius numerum augeri prohiberet, summus augurio: quem rex in experimentum rogavit, fierine posset quod ipse mente conceperat. Ille rem expertus augurio, posse respondit. Atque hoc, inquit, agitabam, an cotem illam secare novacula possem. Augur, Potes ergo, inquit, & secuit. Inde Romanis sacer auguratus. Neque pace Tarquinius quam bello promptior. XII, namq; Tusciæ populos frequentibus armis subegit: & inde 4 Fasces, Trabeæ, Curules, 5 Annuli, Phalaræ, Paludamenta, Prætexta, inde quod aureo curru quatuor equis 6 triumphatur, Togæ pictæ, tunicæq; palmatæ: omnia denique decora & insignia quibus imperii dignitas eminet.

De Servio Tullio CAP. VI.

Servius Tullius deinceps gubernacula urbis invadit: nec obscuritas inhibuit, quamvis matre serva creatum. Nam ob eximiam indolem uxor Tarquinii Tanaquil liberaliter educaverat: & clarum fore, ut visa circa caput flammâ promiserat. Ergo inter Tarquinii mortem, admittente regina substitutus in locum regis quasi ad tempus, regnum dolo partum sic egit industria, ut jure adeptus videretur. Ab hoc populus Romanus relatus in censum, digestus in classes, curiis atque collegiis distributus. 2 Summaque regis solertia ita est ordinata Respublica, ut omnia patrimonii, dignitatis, ætatis, artium, officiorumque discrimina in tabulas referrentur, ac si maxima civitas minimæ domus diligentia contineretur. 712

De

De Tarquinio Superbo Cap. VII.

218 Postremus omnium fuit Regum Tarquinius, cui cognomen Superbo ex moribus datum. Hic regnum 1 avitum, quod à Servio tenebatur, rapere maluit quàm exspectare: imm: ſiſque in eum percuſſoribus, ſcelere partam poteſtatem non meliùs egit, quàm acquiſierat. Nec abhorrebat moribus uxor Tullia, quæ ut virum Regem ſalutaret, ſupra cruentum patrem vecta carpento conſternatos equos egit. Sed ipſe in Senatum cædibus, in omnes ſuperbia (quæ crudelitate gravior eſt bonis) graſſatus, cùm ſævitiam jam domi fatigâſſet, tandem in hoſtes converſus eſt: ſic valida oppida in Latio capta ſunt, 2 Ardea, 3 Ocriculum, 4 Gabii, 5 Sueſſa Pompetia. Tum quoque cruentus in ſuos. Neque enim filium verberare dubitavit, ut ſimulanti transfugam apud hoſtes, hinc fides eſſet: cui Gabiis ut voluerat recepto, atque per nuncios conſulenti quid fieri vellet, eminentia fortè papaverum capita virgulâ decuſſit, quum per hoc interficiendos eſſe principes intelligi vellet: quæ ſuperbia
240 ſic reſpondit. Tamen de manubiis captarum urbium templum erexit: quod cum inauguraretur, cedentibus cæteris deis (mira res dictu) reſtitêre Juventas & terminus. Placuit vatibus contumacia numinum: ſiquidem firma omnia & æterna pollicebantur. Sed illud horrendum, quod molientibus ædem, in fundamentis humanum repertum eſt 6 caput: nec dubitavêre cuncti, monſtrum pulcherrimum, imperii ſedem, caputque terrarum promittere. Tamdiu ſuperbiam

Regis

Regis populus Romanus perpessus est, 7 donec aberat libido: hanc ex liberis ejus importunitatem tolerare non potuit: quorum cùm alter ornatissimæ fœminæ Lucretiæ stuprũ intulisset, matrona dedecus ferro expiavit: imperium tum Regibus abrogatum,

Anacephaleosis de septem Regibus. Cap. VIII.

Hæc est prima ætas Po. Romani, & quasi infantia, quam habuit sub regibus septem, quadam fatorum industriâ, tam variis ingenio, ut Reipub. ratio & utilitas postulabat. Nam quid Romulo ardentius? tali opus fuit, ut invaderet regnum. Quid Numâ religiosius? talem res poposcit, ut ferox populus deorum metu mitigaretur. Quid ille militiæ artifex Tullus? bellatorib. viris quàm necessarius, ut acueret ratione virtutem. Quid ædificator Ancus? ut urbem colonia extenderet, ponte jungeret, muro tueretur. Jam verò Tarquinii ornamenta & insignia quantam principi populo addiderunt ex ipso habitu dignitatem? Actus à Servio census quid effecit, nisi ut ipsa se nosceret respublica? Postremò Superbi illius importuna dominatio nonnihil, imo vel plurimùm profuit. Sic enim effectum est, ut agitatus injuriis populus, cupiditate libertatis incenderetur.

De mutatione Reip. Cap. IX.

1 Igitur Bruto 2 Collatinoque ducibus & auctoribus, quibus ultionem sui moriens matrona mandaverat, populus Romanus ad vindican- 244

vindicandum libertatis ac pudicitiæ decus quodam quasi instinctu deorum concitus, regem repente destituit, bona diripit; 3 agrum Martiſuo consecrat, imperium in eosdem libertatis suæ vindices transfert, mutato tamen & judice, & nomine. Quippe ex perpetuo annuum placuit, ex singulari duplex, ne potestas solitudine vel mora corrumperetur; Consulesque appellavit pro regibus, ut consulere se civibus suis debere meminissent, Tantumq; libertatis novæ gaudium inceſſerat, ut vix mutati status fidem caperent, alterumq; ex Consulibus, tantùm ob nomen & genus regium, 5 fascibus abrogatis urbe dimitterent. Itaque substitutus Valerius 6. Poplicola summo studio annixus est ad augendam liberi populi majestatem. Nam & 7 fasces ei pro * libera concione submisit, & 8 jus provocationis adversus ipsos dedit. Et ne specie 9 arcis offenderet, eminentes ædes suas in plana submisit. Brutus vero favori civium etiam domus suæ clade & parricidio 10 velificatus est. Quippe cum studere revocandis in urbem regibus liberos suos comperisset, protraxit in forum, & concione media virgis cecidit & securi percussit: ut planè publicus parens in locum liberorum adoptasse sibi populum Rom videretur. Liber jam hinc popul. Rom. prima adversus exteros arma pro libertate corripuit, mox pro finibus, deinde pro sociis, tum gloria, & imperio, lacessentibus assiduè usquequaq; finitimis, Quippe cum patrii soli gleba nulla esset, sed statim hostile 11 pomœrium, mediusque inter 12 Latium & Tuscos quasi in quodam bivio collocatus, omnibus portis in hostem incurreret, donec quasi contagione quadam per singulos

* *Redundat.*

singulos itum est, & proximis quibusq; correptis totam Italiam sub se redigeret.

1 *Bellum Etruscum & cum rege Porsenna.* CAP. X.

Pulsis ex urbe regibus, prima pro libertate arma corripuit. Nam Porsenna rex Etruscorum ingentibus copiis aderat, & Tarquinios manu reducebat. Hunc tamen quamvis & armis & fame urgerer, occupatóq; Janiculo ipsis urbis faucibus incubaret, sustinuit, repulit: noviſſimè etiam tanta admiratione perculit, ut superior ultrò cum penè victis amicitiæ fœdera ferret. Tunc illa Romana pericula atque miracula, Horatius, Mucius, Cloelia: quæ nisi in annalibus forent, hodie fabulæ viderentur. Quippe Horatius Cocles postquam hostes undique instantes solus submovere non poterat, 2 ponte rescisso transnatat Tiberim, nec arma dimittit. Mucius Scævola regem per insidias in castris ejus aggreditur: sed ubi *frustratum circa purpuratum ejus* ictum tuetur, ardentibus focis injicit manum, terroremque geminat dolo. Ut scias, inquit, quem virum effugeris, idē trecenti juravimus: cum interim (immane dictu) hic interritus, ille trepidaret tanquam manus regis arderet. Sic quidem viri. Sed ne qui sexus à laude cessaret, ecce & virginum virtus. Una ex obsidibus regi data, elapsa custodiam, 3 Cloelia per patrium flumen equitabat. Et rex quidem tot tantisq; virtutū territus monitis, valere, liberosque esse jussit. Tarquinii tamdiu dimicaverunt, donec 4 Aruntem filiū regis manu sua Brutus occidit, superque ipso mutuo

146

*frustrato.
*ictu tenetur.

245

mutuo vulnere expiravit, planè quasi adulterum ad inferos usque sequeretur.

Bellum Latinum. Cap. XI.

Latini quoque Tarquinios asserebant æmulatione & invidiâ, ut populus qui foris dominabatur, saltem domi serviret. Igitur omne Latium Mamilio Tusculano duce, quasi in regis ultionem tollit animos. Apud Regillilacum dimicatur, diu Marte vario, donec Postumius ipse 1 dictator signum in hostes jaculatus est (novum & insigne commentum) uti peteretur cursu: 2 Cossus equitum magister exuere frœnos imperavit, & hoc novum, quo acrius incurrerent. Ea demum atrocitas fuit prœlii, ut interfuisse spectaculo deos fama tradiderit, duos in candidis equis, Castorem & Pollucem nemo dubitarit. Itaque & Imperator veneratus est, pactusque victoriam, templa promisit, & reddidit planè quasi commilitonibus deis stipendium. Hactenus pro libertate. Mox de finibus cum iisdem Latinis assiduè & sine
238 intermissione pugnatum est. 3 Sora (quis credat?) & 4 Algidum terrori fuerunt. 5 Satricum, atque 6 Corniculum provinciæ. De 7 Veiis & Bovillis pudet, sed triumphavimus. 8 Tibur nunc suburbanum, & æstivæ 9 Prænestæ delitiæ, nuncupatis in Capitolio votis petebantur. Idem tunc 10 Fæsulæ, quod 11 Taphræ nuper; idem Nemus 12 Aricinum, quod 13 Hernicius saltus. 14 Fregellæ, quod 15 Gefforiacum; Tiberis, quod 16 Euphrates. 17 Coriolos quoque (prô pudor) victos adeò gloriæ fuisse, ut captum oppidum C. Marcius Coriolanus, quasi

Numanti-

Numantiam aut Africam nomini indueret. Extant & parta de 18 Antio ſpolia, quæ C. Mænius in ſuggeſtu fori, capta hoſtium claſſe ſuffixit, ſi tamen illa claſſis, nam ſex fuere roſtratæ. Sed hic numerus illis initiis navale bellum fuit. 19 Pervicaciſſimi tamen Latinorum 20 Æqui & 21 Volſci fuere, & quotidiani, ut ſic dixerim, hoſtes. Sed hos præcipuè L. Quinctius domuit, ille Dictator ab aratro, qui obſeſſa ac pene jam capta L. Minutii conſulis caſtra, egregiâ virtute ſervavit. Medium erat fortè tempus ſementis, quum patricium virum innixum aratro ſuo lictor in ipſo opere deprehendit. Inde in aciem profectus, ne quid à ruſtici operis imitatione ceſſaret, victos more pecudum ſub 22 jugum miſit. Sic expeditione finitâ, rediit ad boves rurſus triumphalis agricola. Fides numinum qua velocitate, intra XVI dies cœptum peractumque prorſus eſt bellum: ut feſtinâſſe dictator ad relictũ opus videretur. 245

Bellum cum Etruſcis, Faliſcis, & Fidenatibus. CAP. XII.

Aſſidui verò & anniverſari hoſtes ab Etruria fuêre Veientes, adeò ut extraordinariam manum adverſos eos promiſerit, privatumque geſſerit bellum gens una Fabiorum, ſatis ſuperque idonea clade. 1 Cæſi apud Cremeram trecenti & ſex, patricius exercitus: & ſcelerato ſignatur nomine quæ proficiſcentes in prælium porta dimiſit. Sed ea clades ingentibus expiata victoriis, poſtquam per alios atque alios duces robuſtiſſima capta ſunt oppida, vario quidem eventu, Faliſci ſe ſponte dediderunt. Cremati ſuo 274 276

igne

igne Fidenites. Rapti funditus deletiq; Veientes. Falisci, quum obsiderentur, mira visa est fides Imperatoris, nec immeritò, quòd ludimagistrum urbis proditorem, cum his
359 quos adduxerat pueris, vinctum sibi ultrò remisisset. Eam namque Furius Camillus, vir sanctus & sapiens, sciebat veram esse victoriam, quæ salvâ fide & integrâ dignitate pararetur. Fidenæ quia pares non erant ferro, ad terrorem movendum facibus armatæ, & discoloribus serpentum in modum vittis,
*Furiali. * ferali more processerant: sed habitus ille
327 feralis eversionis omen fuit. Veientium quanta res fuerit, indicat decennis obsidio. Tunc primum hyematum sub pellibus, a taxata stipendio hyberna, adactus miles sua sponte jurejurando, nisi capta urbe non remeare. 3 Spolia de Laerte Tolumnio rege ad Feretrium reportata. Denique non scalis, nec irruptione, sed
347 cuniculo & subterraneis dolis peractum urbis
325 excidium. Ea denique visa est prædæ
357 magnitudo, ut ejus decimæ Apollini Pythio mitterentur, universusque populus Ro. ad direptionem urbis vocaretur. Hoc tunc Veientes fuêre, nunc fuisse quis meminit? quæ reliquiæ? quodve vestigium? Laborat annalium fides, ut Veios fuisse credamus.

Bellum Gallicum. CAP. XIII.

Hinc sive invidia Deûm, sive fato, rapidissimus procurrentis imperii cursus, parumper Gallorum Senonum incursione supprimitur, quod tempus populo Romano nescio utrum clade funestius fuerit, an virtutis experimentis speciosius. Ea certè fuit vis calamitatis,

mitatis, ut in experimentum illatam putem divinitus, scire volentibus immortalibus diis, an Romana virtus imperium orbis mereretur. Galli Senones gens natura ferox, moribus incondita, ob hoc ipsa corporũ mole perinde ac armis ingentibus, adeo omni genere terribilis fuit, ut planè nata ad hominum interitum, urbium stragem videretur. Hi quondam ab ultimis terrarum orbis, cum cingerentur omnia Oceano, ingenti agmine profecti, cum jam media vastassent, positis inter Alpes & Padum sedibus, ne his quidem contenti per Italiam vagabantur. Tum Clusium oppidum obsidebant. Pro sociis 362
ac fœderatis populus Romanus intervenit. Missi ex more 1 legati. Sed quod jus apud Barbaros? Ferociùs agunt. Movent exinde certamen. Conversis igitur à Clusio, Romamq; venientibus, ad 2 Alliam flumen cum exercitu, Fabius Consul occurrit. Non 3 Cremeræ fœdior clades Itaque hunc diem fastis Roma damnavit. Fuso exercitu, jam mœnibus urbis appropinquabant. Erant nulla præsidia. Tum igitur, aut nunquam aliàs, apparuit vera illa Romana virtus. Jam primùm majores natu amplissimis usi honoribus, in forum coeunt, ibi devovente Pontifice, diis se manibus consecrant: statimque in suas quisque ædes regressi, sicut in trabeis erant, & ampliſſimo cultu, in curulibus sellis sese posuerunt, ut cum venisset hostis, in sua dignitate morerentur. Pontifices & Flamines, quidquid religiosissimi in templis erat, partim in doliis defossa terra recondunt, partim impositа plaustra secum auferunt. Virgines simul ex sacerdotio Vestæ, nudo pede fugientia sacra comitantur: tum excepisse

piſſe fugientes unus è plebe fertur L. Albinius, qui depoſitis uxore & filiis, virgines in plauſtrum recepit. Adeò tum quoque in ultimis, religio publica, privatis affectibus antecellebat. Juventus verò quam ſatis conſtat vix mille hominum fuiſſe, duce Manlio arcem Capitolini montis inſedit, obtoſtata ipſum quaſi præſentem Jovem, ut quemadmodum ipſi ad defendendum templum ejus concurriſſent, ita ille virtutem eorum nomine ſuo tueretur. Aderant interim Galli, apertamque urbem primò trepidi, ne qui ſubeſſet dolus: mox ubi ſolitudinem vident, pari clamore & impetu invadunt. Patentes paſſim domos adeunt: ubi ſedentes in curulibus ſellis prætextatos ſenes velut Deos Genioſque venerati, mox eoſdem, poſtquam eſſe homines liquebat, alioqui nihil reſpondere 4 dignantes, pati vecordia mactant, faceſque tectis injiciunt, & totam urbem igne, ferro, manibus ſolo exæquant: 5 Septem menſibus barbari (quis crederet?) circa montem unum pependerunt, nec diebus modo, ſed noctibus omnia experti, quos tandem Manlius nocte ſubeuntes, clangore anſeris excitatus, à ſumma rupe dejecit: & ut ſpem hoſtibus demeret, quanquam in ſumma fame, tamen ad ſpem fiduciæ panes ab arce jaculatus eſt. Et ſtato quodam die per medias hoſtium cuſtodias Fabium Pontificem ab arce demiſit, qui ſolenne ſacrum in Quirinali monte conficeret. Atque ille per media hoſtium tela incolumis religionis auxilio rediit, propitioſque Deos renunciavit. Noviſſimè cum jam obſidio ſua barbaros fatigaſſet, mille pondo auri receſſum ſuum venditantes, idque ipſum per inſolentiam, cùm ad iniqua pondera addito

dito adhuc gladio, 6 ſuperbè, væ victis, increparet, ſubitò aggreſſus à tergo 7 Camillus adeò cæcîdit, ut omnia incendiorum veſtigia, Gallici ſanguinis inundatione deleret. Agere gratias diis immortalibus ipſo tantæ cladis nomine libet. Paſtorum caſas ignis ille, & flamma, paupertatem Romuli, abſcondit. Incendium illud quid egit aliud, niſi ut deſtinata hominum ac deorum domicilio civitas, non deleta, non obruta, ſed expiata potiùs, & luſtrata videatur? Igitur poſt aſſertam à Manlio, reſtitutam à Camillo urbem, acriùs etiam vehementiúſque in finitimos reſurrexit. Ac primum omnium illam ipſam Gallicam gentem non contentus mœnibus expuliſſe, cùm per Italiam naufragia ſua latius traheret ſic perſecutus eſt duce 8 Camillo, ut hodiè nulla Senonum veſtigia ſuperſint. Semel apud Anienem trucidati, cum ſingulari certamine 9 Manlius aureum torquem Barbaro inter ſpolia detraxit. Inde Torquati. Iterum in Pontino agro, cum ſimili pugna M. 10. Valerius inſequente Gallo, ſacra alite adjutus retulit ſpolia; & inde * Corvini. Nec non tamen poſt aliquot annos omnes reliquias eorum in Etruria ad lacum 11 Vadimonis Dolabella 12 delevit, ne quis exſtaret in ea gente, qui incenſam à ſe Romam urbem gloriaretur.

306

312

* cervi.

404

409

Bellum Latinum CAP. XIV.

Converſus à Gallis in Latinos, Manlio Torquato, Decio Mure conſulib. ſemper quidem æmulatione imperii & magiſtratuum infeſtos, tum verò contemptu urbis incenſæ, cùm

413

cum 1 jus civitatis, partem imperii ac magistratuum poscerent pari imperio, atque jam amplius quàm congredi auderent: quo tempore quis cessisse hostem mirabitur? cum 2 alter Consulum filium suum, quia contra imperium pugnaverat, quamvis victorem occiderit, quasi plus in imperio esset, quàm in victoria: Alter quasi monitu deorum capite velato primam ante aciem diis Manibus se devoverit, ut in confertissima se hostium tela jaculatus, novum ad victoriam iter, sanguinis sui semita aperiret.

Bellum Sabinum Cap. XV.

403 A Latinis Aggressus est gentem Sabinorum, qui immemores factæ sunt Tito Tatio affinitatis, quodam contagio belli se Latinis adjunxerant. Sed Curio 1 Dentato Consule, omnem eum tractum, quà 2 Nar ambit, fontésque Velini, Adriatico tenus mari, igne ferroque vastavit: qua victoria tantum hominum, tantum agrorum redactum in potestatem, ut in utro plus esset, nec ipse posset æstimare qui vicerat.

Bellum Samniticum Cap. XVI.

410 Precibus deinde 1 Campaniæ motus non pro se, sed quod est speciosius, pro sociis Samnitas invadit. Erat fœdus cum utrisque percussum: Sed hoc Campani sanctius & prius, omnium suorum deditione fecerunt. Sic ergo Romanus bellum Samniticum tanquam sibi gessit. Omnium non modo Italiâ, sed toto orbe terrarum pulcherrima 2 Campaniæ plaga est. Nil mollius cœlo denique

nique his floribus vernat. Nihil uberius solotideo Liberi Cereríque certamen dicitur. Nihil hospitalius mari. Hic illi nobiles portus, 3 Cajeta, 4 Misenus, & tepentes fontib. 5 Baiæ, 6 Lucrinus, & 7 Avernus, quædam maris * otia. Hîc amicti vinibus montes, 8 Gaurus, 9 Falernus, 10 Massicus, & pulcherrimus omnium 11 Vesuvius, Ætnæi ignis imitator. Urbes ad mare, Formiæ, Cumæ, 12 Puteoli Neapolis, 13 Herculanetum, 14 Pompeij, & ipsa caput urbium 15 Capua, quondam inter tres maximas, Romam, Carthaginemque numerata. Pro hac urbe, ijs regionibus populus Romanus Samnitas invasit, gentem si opulentiam quæras, aureis & argenteis armis, 16 discolori veste usque ad ambitum armatam. Si * insidiarum fallaciam, 17 saltibus ferè & montium fraude grassantem. Si rabiem aut furorem, * sacratis 18 legibus, humaníq; hostiis in exitum urbis agitatam. Si pertinaciam, sexies rupto fœdere, cladibúsque ipsis animosiorem. Hos tamen 19 quinquaginta annis per Fabios & Papirios patres, eorúmque liberos, ita subegit ac domuit, ita ruinas ipsas urbium diruit, ut hodiè 19 Samnium in ipso Samnio requiratur, nec facilè appareat materia 20 quatuor & viginti triumphorum. Maximè tamen nota & illustris ex hac gente clades apud 21 Caudinas furcas Veturio Postumioque Consulibus accepta est. Clausio enim per insidias intra eum saltum exercitu, unde non posset evadere, stupens occasione tanta dux hostium Pontius, Herennium patrem consuluit, & ille, mitteret omnes, vel occideret, sapienter ut senior suaserat. Hic armis exutos mittere sub jugum maluit,

* ostia.

* Insidiarum abundat.

* Sacris.

432

ut nec amici forent beneficio, & post flagitium hostes magis. Itaq; & Consules magnificè voluntariâ deditione turpitudinem 22 fœderis diuimunt; & ultionem flagitans miles: 23 Papirio duce (horribile dictu) subjectis ensibus per ipsam viam ante pugnam furit, & in congressu arsisse omnium oculos, hostis auctor fuit: 24 nec prius finis cædibus datus, quàm jugum & hostibus & duci capto reposuerunt.

Bellum Etruscum, Samniticum, & bellum Gallicum Cap. XVII.

Hactenus populus Romanus bellum cum singulis gentium: mox acervatim, tamen sic quoque par omnibus. Etruscorum XII. populi in id tempus incitati, antiquissimus Italiæ populus Samnitium, & reliqui in excidium Romani nominis repentè conjurant. Erat terror ingens tot simul tantorúmque populorum. * A latere 1 Etruria infesta, 2 quatuor agminum signa volitabant. 3 Ciminius interim saltus in medio, ante invius planè quasi 4 Caledonius, vel 5 Hercinius, adeò tunc terroti erat, ut senatus Consuli denunciaret, ne tantum periculi ingredi 5 auderet. Sed nihil horum terruit ducem, quin 6 fratre præmisso exploraret accessus: Ille per noctem pastorio habitu speculatus omnia refert. Tum sic Fabius Maximus periculosissimum bellum, periculo explicavit. Nam subitò inconditos atque palantes aggressus est, capitáque superioribus jugis, in subjectos suo more detonuit. Eranamq; species fuit illius belli, quasi in 7 Terrigenas è cœlo ac nubibus tela mitterentur: nec

* *Late per Etruriam.*

442

nec incruenta tamen illa victoria, 8 nam oppressus in sinu vallis alter Consulum 9 Decius, 10 more patrio devotum diis Manibus obtulit caput, solennemque familiæ suæ consecrationem in victoriæ pretium redegit. 458

Bellum Tarentinum, & cum Pyrrho Rege. Cap. XVIII.

Sequitur bellum Tarentinum, unum quidem titulo & nomine, sed victoriâ multiplex. Hoc enim Campanos, Apulos, atque Lucanos, & caput belli Tarentinos, idem totam Italiam, & cum istis omnibus 1 Pyrrhum clarissimum Græciæ Regem unâ veluti ruinâ pariter involvit ut eodem tempore & Italiam consummaret, & transmarinos triumphos auspicaretur. 2 Tarentus etiam Lacedæmoniorum opus, Calabriæ quondam & Apuliæ totiúsque Lucaniæ caput, tum magnitudine & muris, portuque nobili, tum mirabili situ: quippe in ipsis Adriatici maris faucibus posita, in oras nostras, Istriam, 3 Illyricum, Epirum, Achaiam, Africam, Siciliam, vela dimittit. Imminet portui ad prospectum maris positum urbis theatrum, quod quidem causa miseriæ civitati fuit omnium suarum calamitatum. Ludos fortè celebrabant, quum remigantes littori Romanas classes inde vident: atque hostem rati, emicant, sine discrimine insultant: qui autem, aut unde Romani, nec satis nôrunt. Aderat sine mora quærelam ferens legatio: hinc quoq; fœdiùs per obscenam 4 turpémq; dictu contumeliam violant. Ex hinc bellum: sed apparatus horribilis, cum tot simul populi pro Tarentinis consurgerent: omnibusque

vehementior Pyrrhus, qui ſemigræcam ex Lacedæmoniis conditionibus civitatem vindicaturus, cum totius viribus Epiri, Theſſaliæ, Macedoniæ, incognitiſque in id tempus 5 elephantis, mari, terra, viris, equis, armis, addito inſuper ferarum terrore veniebar. 473 Apud Heracleam, & Campaniæ fluvium 6 Sirim, Lævino Conſule, prima pugna: quæ tam atrox fuit, 7 ut Farentanæ turmæ præfectus Obſidius, invectus in regem, turbaverit, coëgeritq; projectis inſignibus prælio excedere. Actum erat, niſi elephanti converſi in ſpectaculum belli procurriſſent, quorum tum magnitudine, tum deformitate, & novo * colore ſimul ac ſtridore conſternati equi, cùm incognitas ſibi belluas ampliùs quàm erant ſuſpicarentur, fugam 475 ſtragéq; latè dederũt. In Apulia deinde apud Aſculum meliùs dimicatum eſt, 8 Fabricio Æmilióq; Coſſ. Jam quippe belluarum terror exoleverat, & C. Minucius quartæ legionis haſtatus, unius proboſcide abſciſſa, mori poſſe belluas oſtenderat. Itaq; & in ipſas pila congeſta ſunt: & in turres vibratæ faces tota 476 hoſtium agmina ardentibus ruinis operuerunt: nec alius cladi finis fuit, quàm nox dirimeret, poſtremúſq; fugientium ipſe, à ſatellitibus humero ſaucius, in armis ſuis referretur. 477 In 9 Lucania ſuprema pugna ſub Auruſinis, quos vocant, campis, ducibus iiſdem qui ſuperiùs. Et tunc toti victoriæ exitum, 478 quem datura virtus fuit, caſus dedit. Nam productis in primam aciem rurſus elephantis, unum ex his pullum adacti in caput teli gravis ictus avertit: qui cum per ſtragem ſuorum percurrens ſtridore quereretur, mater agnovit, & quaſi vindicatura exſilivit;

* odore.

tum

tum omnia circa quasi hostilia gravi timore permiscuit, ac si eædem feræ, quæ primam victoriam abstulerant, secundam parem fecerant, tertiam 10 sine controversia tradidêre. Nec verò tantùm armis, & in campis, sed consiliis quoque & domi intra urbem cum Rege Pyrrho dimicatum est. Quippe post primam victoriam Rex calidus intellecta virtute Romana, statim desperavit armis, séque ad dolos contulit. Nam interemptos cremavit, captivósque indulgenter habuit, & sine pretio restituit. Missísque deinde legatis in urbem, omni modo adnixus est, ut in amicitiam reciperetur. Sed bello & pace, foris & domi, omnem in partem Romana virtus tum se probavit: nec alia magis quam Tarentina victoria ostendit populi Romani fortitudinem, senatus sapientiam, ducum magnanimitatem. Quinam illi fuerunt viri, quos ab elephantis primo prælio obrutos accipimus? omnium vulnera in pectore, quidam hostibus suis immortui, omnium in manibus enses, & relictæ in vultibus minæ, & in ipsa morte ira vivebat. Quod adeò Pyrrhus miratus est, ut diceret: O quam facilè erat orbis imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me rege Romanis. Quæ autem eorum qui superfuerunt, in reparando exercitu festinatio? Cum Pyrrhus, Video me, inquit planè Herculis sydere procreatum, cui quasi ab angue Lernæo tot cæsa hostium capita de sanguine suo renascuntur. Qui autem ille senatus fuit? cùm 11 perorante Appio Cæco, pulsi cũ muneribus suis ab urbe 12 legati, interroganti regi suo quid de hostium sede sentirent? Urbem templum sibi visum, 13 se-

natum regum esse confessum confiterentur. Quales porrò ipsi duces vel in castris? cum medicum venale regis Pyrrhi caput afferentem Curius 14 remisit, Fabricius oblatam sibi à rege imperii partem repudiavit. Vel in pace? cum 15 Curius fictilia sua Samnitico præferret auro: 16 Fabricius decem pondo argenti facti circa Rufinum consularem virum, quasi luxuriam censoria gravitate damnaret. Quis ergo miretur his moribus, virtute, militiâ, victorem pop. Romanum fuisse, unoque bello Tarentino intra 17 quadriennium maximam partem Italiæ, fortissimas gentes, opulentissimas urbes, uberrimásque regiones in deditionem redegisse? Aut quid adeò fidem superet, quàm si principia belli cum exitu conferantur? Victor primo prælio Pyrrhus, totam tremente Italiam, Campaniam, Lirim, Fregellasq; populatus, prope captam urbem à Prænestina arce prospexit, & à 18 vigesimo lapide oculos trepidæ civitatis fumo ac pulvere implevit. Eodem postea bis exuto castris, bis saucio, & in Græciam suam trans mare ac terras fugato, pax & quies, & tanta adeò de opulentissimis tot gentibus spolia, ut victoriam suam Roma non caperet. Nec enim ullus pulchrior in urbem, aut speciosior triumphus intravit, cum ante hunc diem nihil nisi pecora Volscorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, facta Samnitium arma vidisset. Tum si captivos aspiceres: Molossi, Thessali, Macedones, 20 Bruttius, Apulus, atque Lucanus. Si pompas: aurum, purpura, signa, tabulæ, Tarentinæq; delitiæ. Sed nihil libentiùs Po. Ro. aspexit, quàm illas quas timuerat cum turribus suis belluas, quæ non

fine

sine sensu captivitatis summissis cervicibus victores equos sequebantur.

Bellum Picenum. Cap. XIX.

Omnis mox Italia pacem habuit. Quis enim post Tarentum auderent? nisi quòd ultro persequi socios hostium placuit. Domiti hinc 1 Picentes, & caput gentis 2 Asculum, P. Sempronio Duce, qui tremente inter prœlium campo, Tellurem deam promissâ æde placavit. 485

Bellum Sallentinum. Cap. XX.

3. Sallentini Picentibus additi, capúrque regionis. 4 Brunduſium inclyto portu, M. Attilio duce. Et in hoc certamine, victoriæ pretium, templum sibi pastoria Pales ultro poposcit. 486 487

Bellum Vulsinienſe. Cap. XXI.

Postremi Italicorum in fide mansêre Vulsinii opulentissimi Etruscorum, implorantes opem adversus servos quondam suos, qui libertatem à dominis datam, in ipsos exercerant; translataque in se Rep. dominabantur. Sed hi quoque duce 5 Fabio Gurgite pœnas dederunt. 488

De Seditionibus. Cap. XXII.

Hæc est secunda ætas Po. Romani, & quasi adolescentia, qua maximè viruit, & quodam flore virtutis exarsit, ac ferbuit. Ita quæ inerat, quædam adhuc ex pastoribus feritas,

quiddam ſpirabit indomitum. Inde eſt quod exercitus Poſtumium Imperatorem, inficiantem quas promiſerat prædas, facta in caſtris ſeditione lapidavit. Quod ſub Appio Claudio noluit vincere hoſtem, cum poſſet: Quòd duce Valerone, detrectantibus pleriſque militiam, fracti Conſulis faſces. Inde, quod clariſſimos Principes, quòd averſarentur voluntati ſuæ, exulatione multavit: ut Coriolanum colere agros jubentem. Nec minùs ille ferociter injuriam armis vindicaſſet, niſi quod jam inferentem ſigna filiũ mater Veturia lachrymis ſuis exarmavit. Ut ipſum Camillum, quod iniquè inter plebem & exercitum diviſiſſe Veientem prædam videretur. Sed hic melior obſeſſis in capta urbe conſuluit: & mox ſupplices de hoſte Gallo vindicavit. Cum ſenatu quoque de æquo bonóque certatum eſt: adeò ut relictis ſedibus ſolitudinem & interitum patriæ ſuæ minarentur.

Prima Urbis diſcordia. Cap. XXIII.

258 Prima diſcordia ob impotentiam fœneratorum, quibus in terga quoque ſerviliter ſævientibus in ſacrum montem plebs armata ſeceſſit, ægréq; nec niſi Tribunos plebis impetraſſet, Menenii Agrippæ facundi & ſapientis viri auctoritate revocata eſt. Extat orationis antiquæ ſatis efficax ad concordiam fabula, qua diſſenſiſſe inter ſe quondam humanos artus dicitur, quod omnibus opere fungẽtibus, ſolus venter immunis ageret: deinde moribundos à ſejunctione rediiſſe in gratiam, quando ſenſiſſent, quod ejus operâ redactis in ſanguinem cibis irrigerentur.

Secunda

Secũda Vrbis discordia. cap. XXIV.

Secundam in urbe media Decemviratus libido conflavit. Allatas à Græcia leges, decem principes lecti, jubente populo conscripserant: ordinataque erat in duodecim tabulis tota justitia, cum tamen traditos fasces regio quodam furore retinebant. Ante cæteros Appius Claudius eò insolentiæ elatus est, ut ingenuam virginem stupro destinarer, oblitus Lucretiæ, & regum, & juris, quod ipse composuerat. Itaque cum oppressam judicio filiam, trahi in servitutem videret Virginius pater, nihil cunctatus, in medio foro manu sua interfecit, admotisque signis commilitonum, totam eam dominationem obsessam armis, in carcerem & catenas ab Aventino monte detraxit. 304

Tertia Vrbis discordia. Cap. XXV.

Tertiam seditionem excitavit matrimoniorum dignitas, ut plebii cum patriciis jungerentur, qui tumultus in monte 1 Ianiculo, duce Canuleio Tribuno plebis exarsit. 308

Quarta Vrbis discordia. cap. XXVI.

Quartam honorum cupido, ut plebeii quoque magistratus crearẽtur, Fabius Ambustus duarum pater, alteram Sulpitio patricii sanguinis dederat, alteram plebeio Stoloni. Qui, quod uxor ejus ad lictoriæ virgæ sonum ignotum penatibus suis expaverat, & à sorore satis insolenter irrisa esset, injuriam non tulit. Itaque nactus tribunatum, 385

honorum & magistratuum consortium quãvis invitò senatui extorsit. Verùm in his ipsis seditionibus principem populum non immeritò suspexeris: siquidem nunc libertatem, nunc pudicitiam, tum natalium dignitatem, honorum decora, & insignia vindicavit. Interque omnia hæc nullius acrior custos, quàm libertatis fuit: nullâque in pretium ejus potuit largitione corrumpi, cum* ut in magno, & indies majore populo, interim pernitiosi cives existerent, Sp. 2 Cassium Agraria lege, 3 Mælium largitione suspectum regiæ dominationis, præsenti morte multavit. Ac de Spurio quidem supplicium pater ipsius sumpsit: hunc Quinctii Dictatoris imperio in medio foro Magister equitum Servilius Ahala confodit. 4 Manlium verò Capitolii vindicem, quia plerosque debitorũ liberaverat, altiùs se & inciviliùs efferentem, ab illa quam defenderat arce dejecit. Talis domi ac foris, talis pace belloque pop. Romanus fretum illud adolescentiæ, id est, secundam imperii ætatem habuit, in qua totam inter Alpes fretumque Italiam armis subegit.

* *jam.* 268 314 360

L. FLORI HISTORIARUM LIBER SECUNDUS.

Caput I.

DOmita subactaque Italia populus Romanus propè à quingentesimum annum agens, cum bona fide adolevisset, si quod est

est robur, si qua juventas, tum ille verè robustus & juvenis, & pàr orbi terrarum esse cœpit. Itaque (mirum & incredibile dictu) qui propè quingentis annis domi luctatus est (adeò difficile fuerat dare Italiæ caput) his 200 annis qui sequuntur, Africam, Europam, Asiam, totum denique orbem terrarum bellis victoriisque peragravit.

Primum bellum Punicum. Cap. II.

Igitur victor Italiæ populus, cum à terrâ 489
fretum usque venisset, more ignis, qui obvias populatus incendio sylvas, interveniente flumine abrumpitur, paulisper substitit. Mox cum videret opulentissimâ in proximo prædam quodammodo Italiæ suæ abscissam, & quasi repulsam; adeò cupiditate ejus exarsit, ut quatenus nec mari jungi nec pontibus posset, armis bellóque jungenda, & ad continentem suam revocanda bello videretur. Sed ecce, ultrò ipsis viam pandentibus satis, nec occasio defuit, cum de Pœnorum impotentia fœderata Siciliæ civitas Messana quereretur. Affectabat enim ut Romanus, ita Pœnus a Sicilia: & eodem tempore paribus uterque votis ac viribus, imperium orbis agitabat. Igitur specie quidem socios juvandi, re autem solicitante præda (quanquam territaret novitas rei, tanta tamen in virtute fiducia est) ille rudis, ille pastorius populus veréque terrestris, ostendit nihil interesse virtutis, equis an navibus, terrâ an mari dimicaretur. Appio Claudio Consule primùm fretum ingressus est, 3 fabulosis infame 389
monstris, æstuque violentum: sed adeò non est exterritus, quin ipsam illam ruentis

æstus

æstus violenti im pro munere amplecteretur: statimque ac sine mora Hieronem Syracusanum regē tanta celeritate vicit, ut ipse ille se priùs victum, quàm hostem videret, fateretur. 4 Duilio Cornelioque Consulibus, etiam mari congredi ausus est. Tum quidem ipsa velocitas classis comparatæ, victoriæ auspicium fuit. Intra enim sexagesimum diem quàm cæsa sylva fuerat, 160 navium classis in anconis stetit ut non arte factæ, sed quodam munere deorum conversæ naves atque mutatæ arbores viderentur. Prœlii verò fama mirabilis, cum illas celeres volucresque hostium naves, hæ graves tardæque comprehenderent. Longè illis plus nauticæ artis, detorquere remas, & ludificari fugâ rostra. Injectæ enim 5 ferreæ manus, machinæque aliæ, ante certamen multùm ab hoste derisæ: coactique hostes quasi in solido decernere. Victor ergo ad 6 Liparas, mersa & fugata hostium classe, primum illum maritimum egit triumphum. Cujus quod gaudium fuit? cum Duilius Imperator non contentus unius diei triumpho, per vitam omnem, ubi à cœna rediret, prælucere funalia, & præcinere sibi tibias jussit, quasi quotidie triumpharet. Pro tanta victoria leve hujus prœlii damnum fuit. Alter Consulum interceptus 7 Cn. Cornelius Asina, qui simulato colloquio evocatus atque oppressus fuit, perfidiæ Punicę documentum 8 Calatino dictatore, ferè omnia, præsidia Pœnorum 9 Agrigento, 10 Drepano, 11 Panormo, 12 Eryce, 13 Lilybæo detraxit. Trepidatum est semel circa 14 Camarinensium saltum, sed eximia virtute Calpurnii Flammæ tribuni militum evasimus, qui lecta 300 manu infestum & incessum

493

494

sum ab hostibus tumulum occupavit, adeoque moratus hostes, dum exercitus omnis evaderet: ac sic pulcherrimo exitu, 15 Thermopylarum & Leonidæ famam adæquavit. Hôc illustrior noster, quod expeditioni tantę superfuit & supervixit, licèt nihil 16 scripserit sanguine. L. 17 Cornelio Scipione cum jam Sicilia suburbana esset populi Romani provincia, serpente latiùs bello in Sardiniam, annexamq; ei Corsicam transit, ubi & sic Caralæ urbis excidio incolas terruit, adeoq; omneis terrâ mariq; Pœnos expugnavit, ut jam victoriæ nihil nisi Africa ipsa restaret. M. Atilio 18 Regulo duce jam in Africam navigabat bellũ. Nec deerant, qui ipso Punici maris nomine ac terrore deficerent, augente insuper Tribuno Mannio metum: in quem nisi paruisset, securi districtâ Imperator, metu moras navigandi fecit audaciam: mox ventis remisq; properatum est: tantusque terror hosti ei adventus Pœnis fuit, ut apertis pæne portis Carthago caperetur. Belli primum præmiũ fuit civitas Clypea. Prima enim à Punico littore quasi arx & specula procurrit: & hæc, & 300 ampliùs castella vastata sunt. Nec cum hominibus modò, sed cum monstris quoque dimicatum est, cum quasi in vindictam Africæ nata miræ magnitudinis serpens, posita apud 19 Bagradam castra vexaret. Sed omnium victor Regulus cum terrorem nominis sui latè circumtulisset, cumque magnam vim juventutis, ducesque ipsos aut cecidisset, aut haberet in vinculis, classemque ingenti præda onustam, & triumpho gravem in urbem præmisisset, etiam ipsam caput belli Carthaginem urgebat obsidione, ipsisque portis

496

497

inhærebat,

inhærebat. Hîc paulùm circumacta fortuna
est tantùm, ut plura essent Romanę urbis in-
signia; cujus ferè magnitudo calamitatibus
approbatur. Nam conversis ad externa auxi-
lia hostibus, cum 20 Xantippum illis duce
Lacedæmon misisset, à viro militiæ peritissi-
498 mo vincimur, cum fœdâ clade, Romanisque
usu incognita, vivus in manus hostium venit
fortissimus Imperator. Sed ille quidem par
tantæ calamitati fuit. Nam nec Punico car-
cere fractus est, nec legatione susceptâ, Quip-
pe diversa quam hostes 21 mandaverant,
censuit, ne pax fieret, nec commutatio capti-
vorum reciperetur. Sed nec illo voluntario
ad hostes suos reditu, nec ultimo sive carceris
seu crucis 22 supplicio deformata majestas:
imò his omnibus admirabilior. Quid aliud
quàm victus de victoribus, quia Carthago
non cesserat, de fortuna triumphavit? Popu-
lus autem Romanus multò acrior infestiorque
502 que pro ultione Reguli, quàm pro victoriâ
fuit. Metello igitur Cõsule spirantibus altiùs
Pœnis, et reverso in Siciliam bello, apud Pa-
normùm sic hostes cæcidit, ut ne ampliùs
ea in insula concitaretur. Argumentum
ingentis victoriæ, centum circiter elephan-
torum captivitas: sic quoque magna præda, si
gregem illum non bello, sed venatione ce-
504 pisset. P. 24 Claudio Consule, non ab hos-
tibus, sed à diis ipsis superatus est, quorum
auspicia contempserat, ibi statim classe de-
mersa, ubi ille 25 præcipitari pullos jus-
serat, quòd pugnare ab his vetaretur. M. Fa-
bio 26 Buteone Consule, classem hostium
in Africo mari apud Aegymurum jam in I-
taliam ultrò navigantem cæcidit: quantus
ô tum 27 triumphus tempestate intercidit,

cum

cum opulentâ prædâ classis adversis actaventis, naufragio suo Africam & 28 Syrtes, omnium imperia gentium, insularum, littora implevit. Magna clades, sed non sine aliqua principis populi dignitate intercepta tempestate victoria, & triumphum periisse naufragio. Et tamen cum Punicæ prædæ omnibus promontoriis insulisque illisæ fluitarent, populus Rom. triumphavit. 29 Lutatio Catulo consule, tandem bello finis impositus apud insulas, quibus nomen 30 Aegates: nec major alia in mari pugna, quippe commeatibus, exercitu, propugnaculis, armis gravis hostium classis, & in eis quasi tota Carthago quod ipsum exitio fuit: Romana classis prompta, levis, expedita, & quodam genere extrensis ad similitudinem pugnæ equestris, sic remis quasi habenis agebatur, & in hos vel in illos ictus mobilia rostra speciem viventium præferebant. Itaque momento temporis laceratæ hostium rates, totum inter Siciliam Sardiniamque pelagus naufragio operuerunt. Tanta denique fuit illa victoria, ut de excidendis hostium mœnibus non quereretur. Supervacuum visum est in arcem murosque sævire, cum jam in mari esset deleta Carthago. 512

Bellum Liguſtinum. Cap. III.

Peracto Punico bello, secuta est brevis sanè & quasi ad recipiendum spiritum requies: argumentumque pacis, & bona fide cessantium armorum, tunc primùm post Numam clausa fuit porta Iani: sed statim ac fine mora patuit. Quippe jam Ligures, jam Insubres Galli, nec non & Illyrici lacessebant, 516

sic

sic desub Alpibus, id est, de sub ipsis Italiæ faucibus, gentes deo quodam assiduè incitante, ne rubiginem ac situm arma sentirent, denique ita quotidiani & quasi domestici hostes tirocinia militum imbuebant, nec aliter utraque gente quàm quasi cote quadam populus Romanus ferrum suæ virtutis acuebat. Lygues imis Alphium jugis adhærentes inter 1 Varum & Macram flumen, implicitos dumis silvestribus, major aliquanto labor erat invenire, quàm vincere. Tutum locis fuga, durum atque velox genus, ex occasione magis latrocinia quàm bella faciebat. Itaque cum diu multumque eluderent, saltu, viis, latebris, 2 Deceates, 3 Oxibii, 4 Euboriates, Ingauni, tandem 5 Fulvius latebras eorum ignibus sepsit, 6 Bœbius in plana deduxit, 7 Postumius ita exarmavit, ut vix reliquerit ferrum quo terra colerentur.

Bellum Gallicum. Cap. IV.

528 Gallis 1 Insubribus, & his accolis Alpium, animi ferarum, corpora plus quàm humana erant. Sed experimento deprehensum est: quòd sicut primus impetus eis major quàm virorum est, ita sequens minor quam fœminarum. Alpina corpora humenti cœlo educata, habent quiddam simile cum nivibus suis, quę mox ut caluêre pugnâ, statim in sudorem eunt, & levi motu, quasi sole laxantur. Hi sępè & aliâs, sed Britomaro duce, non priùs soluturos se baltheo, quàm Capitolinum ascendissent, juraverant Factum est. 530 Victos enim 2 Æmilius in Capitolio discinxit. Mox * Astrionico duce vovere de

* *Ariobistone.*

nostrorum

noſtrorum militum præda Marti ſuo torquem. Intercepit Jupiter votum, nam de torquibus eorum aureum trophæum Jovi 3 Flaminius erexit. Virdumaro rege Romana arma Vulcano promiſerant: aliorſum vita 532 cecidere. Occiſo enim rege Marcellus tertia poſt Romulum patrem Feretrio Iovi opima ſuſpendit.

Bellum Illyricum. Cap. V.

Illyrici ſeu Liburni ſub extremis Alpium 524
radicibus agunt inter Arſiam Titiúmque flumen, longi ſimè per totum * Adriati i ma * *Adrianti*
tis littus effuſi. Hi regnante 1. Teuta mulie-re populationibus non contenti, licentiæ ſcelus addiderunt. 2. Legatos quippe noſtros, ob ea quæ deliquerant, jure agentes, nec gladio quidem, ſed ut victimas, ſecuri percutiunt, præfectos navium igne comburunt: idque, quo indignius foret, mulier imperabat. 3. Itaque Cn. Fulvio Centumalo duce late domantur. Strictæ in principum colla ſecures, legatorum manibus litavêre.

Bellum Punicum ſecundum. cap. VI.

Poſt primum Punicum bellum 1 vix qua- 535
driennis requies: Ecce alterum bellum minus quidem 2 ſpatio (nec enim amplius quàm octo & decem annos habet) ſed adeò cladium atrocitate terribilius, ut ſi quis conferat damna utriuſque populi, ſimilior victo ſit populus qui vicerat. 4 Pudebat nobilem populum, ablato mari, raptis inſulis,

dare

dare tributa quæ jubere consueverat. Hinc
ultionem puer Annibal ad aram patri juave-
536 rat nec remorabatur. Igitur in causam belli
5 Saguntus deleta est, vetus Hispaniæ civitas
& opulenta, fideique erga Romanos mag-
num quidem, sed triste monumentum, quam
in libertate communi fœdere exceptam An-
nibal causas novorum motuum quærens, &
suis, & ipsorum manibus everit, ut Italiam
sibi rupto fœdere aperiret. Summa fœderum
Romanis religio est. Itaque ad auditum so-
ciæ civitatis obsidium, memores icti cum
Pœnis quoque fœderis, non statim ad ar-
ma procurrunt, dum priùs more legitimo
queri malunt. Interim jam 6 novem mensi-
bus fessi fame, machinis, ferro & igne, versi
denique in rabiem fide immanem in foro ex-
citant rogum, tum desuper se suosque cum
omnibus opibus suis ferro & igne corrum-
punt. Hujus tantæ cladis auctor Annibal po-
scitur. Tergiversantibus Pœnis, dux legatio-
nis Romanorum, Quæ, inquit, mora est, Fa-
bius? In hoc ego sinu bellum affero; & pacē
utrum eligitis, utrum placet, sumite. Cumq;
succlamatum esset, utrum vellet daret. Belli
igitur, inquit, accipite, & excusso in medi
curia togæ gremio, non sine horrore, quasi
planè sinu bellum ferret, effudit. Similis exi-
tus belli initio fuit. Nam quasi has inferias
Saguntinorum ultimæ diræ in illo publico
parricidio incendioque mandassent, ita ma-
nibus eorum vastatione Italiæ, captivitate Af-
ricæ, ducum & regum qui id gessêre bellum,
exitio parentatum est. Igitur ubi semel se in
Hispania movit illa gravis & luctuosa Puni-
* Romanis abundat. ci belli vis atque tempestas, destinatúmque
* Romanis jamdiu fulmen Saguntino igne
conflavit,

conflavit, ſtatim 7 quodam impetu rapta, medias perfregit Alpes, & in Italiam ab illis fabuloſæ altitudinis nivibus, velut cœlo miſſa deſcendit. Ac primi quidem impetus turbo inter Padum & Ticinum valido ſtatim fragore detonuit. Tunc Scipione duce fuſus exercitus: ſaucius & ipſe veniſſet in hoſtium manus Imperator, niſi protectum patrem 8 prætextatus admodum, filius ab ipſa morte rapuiſſet. Et hic erit Scipio, qui in exitium Africæ creſcit, cognomen ex malis ejus habiturus. Ticino Trebia ſuccedit. Hîc ſecunda belli Punici procella deſævit Sempronio conſule. Tunc callidiſſimi hoſtes frigidum & nivalem nacti diem, cum ſe ignibus priùs oleoque foviſſent, horribile dictu, homines à meridie & ſole venientes, noſtra nos hyeme vicerunt. Trafimenus lacus tertium fulmen Annibalis, imperatore Flaminio. Ibi quoque ars nova Punicæ fraudis. Quippe nebula lacus, paluſtribuſque virgultis tectus eques, terga ſubitò pugnantium invaſit. Nec de Diis poſſumus queri. Imminentem temerario duci cladem prædixerant infidentia ſignis examina, & 9 aquilæ prodire nolentes; & commiſſam aciem ſecutus ingens terræ tremor: niſi illum horrorem ſoli, equitum virûmque diſcurſus, & mota vehementiùs arma fecerunt. Quartum, id eſt, penè ultimum vulnus imperii, Cannæ, ignobilis Apuliæ vicus, ſed magnitudine cladis emerſit, & 40 millium cæde parta nobilitas. Ibi in exitium infelicis exercitus, dux, terra, cœlum, dies, tota denique rerum natura conſenſit. Siquidem non contentus ſimulatis transfugis Annibal, qui mox terga pugnantium ceciderant,

inſuper

insuper callidissimus Imperator, patentibus in campis observato loci ingenio, quod & sol ibi acerrimus, & plurimus pulvis, & Eurus ab oriente semper quasi ad constitutum flaret, ita instruxit aciem, ut Romanis adversus hæc omnia obversis, secundum cœlum tenens, vento, pulvere, sole pugnaret. Itaque duo maximi exercitus cæsi ad hostium satietatem, donec Annibal diceret militi suo, parce ferro. Ducum effugit alter, alter occisus est: dubium uter majore animo. Paulum puduit, Varro non desperavit. Documenta cladis, cruentus aliquamdiu Aufidus; Pons de cadaveribus jussu ducis factus in torrente 10 Gello; Modii 11 duo annulorum Carthaginem missi, dignitásque equestris taxata mensurâ. Dubium deinde non erat, quin ultimum illum diem habitura fuerit Roma, quintúmq; intra diem epulari Annibal in Capitolio potuerit, si (quod Pœnum illum dixisse * 12 Maharbalem Bomilcaris ferunt) Annibal quemadmodum sciret vincere, sic uti victoriâ scîsset. Tum quidem illum (ut dici vulgò solet) aut fatum urbis imperaturæ, aut ipsius mens mala, & aversi à Carthagine dii in diversum abstulerunt: cùm victoriâ posset uti, frui maluit, relictaq; Roma, Campaniam Tarentúmq; peragrare, ubi mox & ipse & exercitus ardore elanguit, adeò ut verum dictum sit, Capuam Annibali Cannas fuisse. Siquidem invictum Alpibus, indomitũ armis, Campaniæ (quis crederet?) soles, & tepentes fontib. Baiæ, subegerunt. Interim respirare Romanus, & quasi ab inferis emergere: Arma non erant, detracta sunt templis. Deerat juventus, in sacramentũ militiæ liberata 13 servitia. Egebant 14 ærario, opes

* *Aderbalem.*

opes suas libens senatus in medium protulit, nec præter quod in bullis, cingulis, atque anulis erat, quicquam sibi auri reliquêre. Eques secutus exemplum, imitatæque equitem tribus: deniq; vix suffecêre tabulæ, vix scribarum manus, Levino Marcelloq; Consulibus cùm privatæ opes in publicum deferentur. Quid autem in eligendis magistratibus? quæ 15 centuriarum sapientia? cùm Juniores à senioribus consilium de creandis Consulibus petivêre? quippe adversus hostẽ toties victorem, tam calidum, non virtute tantũ, sed suis etiam pugnare consiliis oportebat. Prima redeuntis, & ut sic dixerim revivíscentis imperii spes 6 Fabius fuit, qui novã de Annibale victoriam commentus est, non *velle pugnare. Hinc illi cognomen novum, & Reip. salutare, Cunctator. Hinc illud ex populo, ut imperii scutum vocaretur. Itaque per Samnium totum, per Falernos Gauranósq; saltus sic maceravit Annibalem, ut qui frangi virtute non poterat, morâ comminueretur. Inde 17 Claudio Marcello duce etiam congredi ausus est: comminus venit, & pepulit è Cãpania sua, & ab obsidione Nolę urbis excussit. Ausus & 18 Sempronio Graccho duce per Lucaniam sequi & premere terga cedentis: quamvis tunc (ô pudor) manu servili pugnaret. Nam hucusque tot mala compulerant. Sed libertate donati, fecerant de servitute Romanos. O horribilem in tot adversis fiduciam, ô singularem animum ac spiritum pop. Rom. tam arctis afflictísque rebus, cùm de Italia sua dubitaret, ausus est tamen in diversa respicere: cumque hostes in jugulo per Campaniam Apuliamque volitarent, mediámque jam de Italia Africam

543

545

* velle abundat.

538

540

facerent,

facerent, eodem tempore & hunc sustineb
& in Siciliam, Sardiniam, Hispaniam
versa per terrarum orbem arma mittebat.
Sicilia mandata Marcello, nec diu resti
Tota enim insula in una urbe separata e
Grande illud, & ante id tempus invictu
caput Syracusæ, quamvis Archimedes ing
nio defenderentur, aliquando cessaru
Longè illi triplex murus, totidemque arc
portus ille marmoreus, & fons celebra
Arethusæ, quid hactenus profuêre, nisi
pulchritudini victæ urbis parceretur? Sard
576 niam 20 Gracchus arripuit: nihil illi gen
tium feritas, Insanorumque (nam sic voca
tur) immanitas montium profuere. Sævitu
in urbes, urbémque urbium Caralim,
gens contumax, vilísque mortis, saltem de
fiderio patrii soli domaretur. In 21 Hispa
536 am missi Cneus, & Publius Scipiones, spe
totam Pœniseripuerant, sed insidiis Puni
fraudis oppressi, rursus amiserunt, magn
quidem illi præliis, cùm Punicas opes cec
dissent: sed Punicæ insidiæ alterum ferro c
542 strametantem, alterum cum evasisset i
turrim, cinctum facibus oppresserunt. Igitu
in ultionem patris ac patrui missus cum ex
ercitu Scipio, cui tam grande de Africa cog
nomen fata decreverant, bellatricem illam
viris armísque nobilem Hispaniam, illam
seminariam hostilis exercitus, illam Anni
balis eruditricem (incredibile dictu) totam
à 22 Pirenæis montibus in Herculis colum
547 nas, & Oceanum recuperavit, nescias citiùs,
an faciliùs: quàm velociter, quatuor anni
fatentur; quàm facilè, vel una civitas pro
bat, eodem quippe quo obsessa est die capta
est; oménque Africæ victoriæ fuit, quod
tam

tá facile capta eſt Hiſpanica Carthago. Cerum eſt tamen ad profligandam provinciam maximè proficiſſe ſingularem ducis ſanctitatem: quippe qui captivos pueros, puellásq; præcipuæ pulchritudinis barbaris reſtituerit, ne in conſpectum quidem ſuum paſſus adduci, ne quid de virginitatis integritate delibâſſe ſaltem vel oculis videretur. Hæc inter diverſa terrarum, populus Romanus, nec ideò tamen Italiæ viſceribus inhærentem ſummovere poterat Annibalem, plerique ad hoſtem defeceràt, & dux acerrimus contra Romanos, Italicis quoque viribus utebatur. Jam tamen eum pleriſque oppidis & regionibus excuſſeramus. Tarentus ad nos redierat. Jam 23 Capua, ſedes & domus, & patria altera Annibalis tenebatur, cujus amiſſio tantum Pœno duci dolorem dedit, ut inde totis viribus in Romam converteretur. O populum dignum orbis imperio, dignum omnium favore & adminiſtratione hominum ac deorum! Compulſus ad ultimos metus, ab incepto non deſtitit, & de ſua urbe ſolicitus, Capuam tamen non omiſit, ſed parte exercitus ſub Appio Conſule relicta, parte Flaccum in urbem ſecuta, abſens ſimul præſenſque pugnabat. Quid ergo miramur? Moventi caſtra à tertio lapide Annibali, iterum ipſos deos, deos inquam (nec fateri pudebit) reſtitiſſe, tanta enim ad ſingulos illius motus vis imbrium effuſa eſt, tanta ventorum violentia coorta, ut diviniùs hoſtem ſummoveri, non à cœlo, ſed ab urbis ipſius mœnibus & Capitolio videretur. Itaque fugit & ceſſit, & in ultimum ſe Italiæ recepit ſinum, cùm urbem tantùm non adortam reliquiſſet. Parva res dictu, 544

ſed

sed ad magnimitatem populi Romani probandam satis efficax, quòd illis ipsis quibus obsidebatur diebus ager, quem Annibal castris insederat, venalis, Romæ fuit, hastæque subjectus invenit emptorem. Voluit Annibal contrà fiduciam imitari, subjecítque argentarias urbis tabernas, nec emptor inventus est: ut scias etiam præsagia satis fuisse. Nihil actum erat tantâ virtute, tanto favore deorum. Siquidem ab Hispania Asdrubal
546 frater Annibalis cum exercitu novo, novis viribus, nova belli mole veniebat. Actum erat proculdubio si vir ille se cum fratre junxisset: sed hunc quoque castra metantem 23 Claudius Nero cum 24 Livio Salinatore debellat. Nero in ultimo Italiæ angulo summovebat Annibalem. Livius in diversissimam partem, id est, in ipsas nascentis Italiæ fauces signa converterat, tanto, id est omni, quà longissima Italia, solo interjacente. Quo consilio, qua celeritate Consules castra conjunxerint, inopinantérque hostem collatis signis compresserint, neque id fieri Annibal senserit, difficile dictu est: certè Annibal re cognitâ, cùm projectum fratris caput ad sua castra vidisset: Agnosco, inquit, infœlicitatem Carthaginis. Hæc fuit illius viri, non sine præsagio quodam fati imminentis, prima confessio. Jam certum erat Annibalem etiam ipsius confessione posse vinci. Sed tot rerum prosperarum fiducia plenus populus Romanus, magni æstimabat asperrimum hostem in sua Africa debellare. Duce igitur Scipione in ipsam Africam
549 tota mole conversus, imitari cœpit Annibalem, & Italiæ suæ clades in Africa vindicare.
550 Quas ille (dii boni) Asdrubalis copias,

quos

quos 25 Syphacis exercitus fudit? Quæ, quantaque utriusq; castra facibus illatis una nocte delevit? Denique jam non à tertio lapide, sed ipsas Carthaginis portas obsidione quatiebat: sic factum est, ut inhærentem atq; incubantem Italiæ extorqueret Annibalem. Non fuit major sub imperio Romano dies, quàm ille, quum duo omnium, & antea & postea ducum maximi, ille Italiæ, hic Hispaniæ victor, collatis comminus signis direxêre aciem. Sed & colloquium fuit inter ipsos de legibus pacis. Steterunt diu mutuâ admiratione defixi: ubi de pace non convenit, signa cecinêre. Constat utriusque confessione, nec meliùs instrui aciem, nec acriùs potuisse pugnari, hoc Scipio de Annibalis, Annibal de Scipionis exercitu prædicaverunt. Sed tamen Annibal cessit, præmiumque victoriæ Africa fuit, & secutus Africam terrarum orbis. 551 552

Bellum Macedonicum primum, sive Philippicum. Cap. VII.

Post Carthaginem, vinci neminem puduit. Secutæ sunt statim Africam gentes, Macedonia, Græcia, Syria, cæteraque omnia quodam quasi æstu & torrente fortunæ. Sed primi omnium Macedones, affectator quendam imperii populus. Itaque quamvis tunc Philippus regno præsideret, Romani tamẽ dimicare sibi cum rege Alexandro videbantur. Macedonicum bellum nomine ampliùs quàm exspectatione gentis fuit. Causa cœpit à fœdere Philippi, quo Rex jampridem dominantem in Italia Annibalem sibi sociaverat: postea crevit, implorantibus Athenis 588

auxilium contra regis injurias, cùm illa ultra
jus victoriæ, in templa, aras & sepulchra
ipsa sæviret. Placuit senatui opem tantis
552 ferre supplicibus. Quippe jam gentium re-
543 ges, duces, populi, nationes, præsidia sibi ab
hac urbe petebant. Primò igitur 2 Lævino
Consule populus Romanus Jonium mare
ingressus, tota Græciæ littora veluti triumphanti classe peragravit. Spolia quippe Siciliæ, Sardiniæ, Africæ præferebat. Et manifestam victoriam, nata in prętoria puppe laurus pollicebatur. Aderat sponte in auxilium
555 Attalus rex Pergamorum. Aderant Rhodii
nauticus populus, quibus à mari, Consul à
terris omnia equis virisque quatiebat. Bis
victus rex, bis fugatus, bis exutus castris,
cùm tamen nihil terribilius Macedonibus
fuit ipso vulnerum aspectu, quę non spiculis,
neque sagittis, nec ullo Græculo ferro, sed
ingentibus 3 pilis, nec minoribus adacta gladiis, ultra mortem patebant. Enimverò Flaminio duce invios antea 4 Chaonum montes, Pindúmque amnem per abrupta vadentem, & ipsa Macedoniæ claustra penetravi-
556 mus. Introisse, victoriæ fuit. Nam postea
nunquam ausus congredi rex, ad tumulos
quos 5 Cynocephalas vocant, uno, ac ne hoc
quidem justo prælio opprimitur, & illi quidem Consul pacem dedit, regnúmq; concessit. Mox ne quid esset hostili, Thebas, & 6 Eubœam, & grassantem sub 7 Nabide suo Lacedæmona compescuit. Græciæ verò veterem statum reddidit, ut legibus viveret suis, & avita libertate frueretur. Quæ gaudia,
557 quæ vociferationes fuerunt? Cùm hoc fortè
8 Nemeæ in theatro, quinquennalibus
ludis à præcone caneretur, quo certavêre
plausu?

plausu? quid florum in Consulem profuderunt? Et iterum iterúmque præconem repetere illam vocem jubebant, qua libertas Achaiæ pronunciabatur: nec aliter illa Consulari sententiâ, quàm modulatissimo aliquo tibiarum aut fidium cantu, fruebantur.

Bellum Syriacum Regis Antiochi. Cap. VIII.

Macedoniam statim & regem Philippum Antiochus excepit quodam casu, quasi industria sic adgubernante fortunâ ut quemadmodum ab Africa in Europam, sic ab Europa in Asiam, ultro se suggerentibus causis, imperium procederet, & cum terrarum orbis situ, ipse ordo victoriarum navigaret. Non aliud formidolosius famâ bellum fuit. Quippe cùm Persas & Orientem, 1 Xerxem atque 2 Darium cogitarent, quando perfossi invii montes, quando velis operrum mare nuntiaretur. Ad hoc cœlestes minæ territabant, cùm humore continuo Cumanus Apollo sudaret. Sed hic faventis Asiæ suæ numinis timor erat. Nec sanè viris, opibus, armísque quicquam copiosius Syriâ: sed in manus tam ignavi regis inciderant, ut nihil fuerit in Antiocho speciosius, quàm quòd à Romanis victus est. Impulêre regem in id bellum, illic Thoas Ætoliæ princeps, inhonoratam apud Romanos quærens adversus Macedones militiæ suæ societatem: Hinc 3 Annibal, qui in Africa victus, profugus, & pacis impatiens, hostem pop Romano toto orbe quærebat. Et quod illud fuisset periculum, si se consilius ejus Rex tradidisset? Si Asiæ viribus usus fuisset miser Annibal? Sed 561

Rex ſuis opib. & nomine regio fretus, ſatis habuit bellum movere. Europa jam dubio procul jure ad Romanos pertinebat. Hîc 4 Lyſimachiam urbem in littore Thracio poſitam à majoribus ſuis, Antiochus, ut hæreditario jure repetebat. Hoc velut ſydere Aſiatici belli mota tempeſtas, & maximus Regum conventus, fortiter indicto bello, cum ingenti ſtrepitu ac tumultu moviſſet ex Aſia, occupatis ſtatim inſulis, Græcíſque littoribus, otia & luxus tanquam victor agitabat. Eubœam inſulam continenti adhærentẽ tenui freto, reciprocantibus aquis Euripus abſcidit. Hic ille poſitis aureis ſericíſque tentoriis ſub ipſo freti murmure, cùm inter fluenta tibiis fidibúſque concinerent, collatis undique, quamvis per hyemem roſis, ne non aliquo ducem genere agere videretur, virginum puerorúmque delectus habebat. Talem
562 ergo Regem jam ſua luxuria debellatum, populus Rom. M. Attilio Glabrione Conſule in inſula aggreſſus, ipſo ſtatim adventus ſui nuncio coegit ab inſula fugere. Tam præcipitem apud Thermopylas aſſecutus locum, 300 Laconum ſpecioſa cæde memorandum, ne ibi quidem fiducia loci reſiſtentem, mari ac terra cedere coegit. Statim & è veſtigio itur in Aſiam. Claſſis regia Polyxeni Annibalíq; commiſſa: nam Rex prœlium nec ſpectare poterat. Igitur duce Æmilio Regillo à remigantibus Rhodiis tota laceratur, ne ſibi placeant Athenæ. In Antiocho vicimus Xerxem, in Æmilio * Themiſtoclem æquavimus, Epheſiis Salamina penſavimus. Tum
* al. Alcibiadem.
564 Conſule Scipione, cui frater ille modò victor Carthaginis Africanus, voluntariâ legatione aderat, debellari regem placet; & jam toto ceſſerat

cesserat mari: sed nos imus ulterius, 5 Męandrum ad amnem, montémque Sipylum castra ponuntur. Hîc Rex incredibile dictu quibus auxiliis, quibus copiis consederat. Trecenta millia peditum, equitum falcatorúmque curruum non minor numerus. Elephantis ad hoc immensæ magnitudinis, auro, purpura, argento, & suo ebore fulgentibus, aciem utrinque vallaverat. Sed hæc omnia præpedita magnitudine sua, ad hoc imbre, qui subitò superfusus mirâ fœlicitate Persicos arcus corruperat. Primùm trepidatio, mox fuga, dehinc triumphus fuerunt. victo & supplici 5 pacem atque partem regni dariplacuit, eò libentiùs, quòd tam facilè cessisset.

Bellum Ætoliense. Cap. IX.

Syriaco bello successit, ut debebar, Ætoacum. Victo quippe Antiocho, Romanus faces Asiatici belli persequebatur. Ergo Fulvio Nobiliori mandata ultio est. Hic protinus caput gentis Ambracium, regiam Pyrrhi machinis quatit. Secuta deditio. Aderant Ætoliorum precibus Attici, Rhodii: & memineramus auxilii: sic placuit ignoscere. Serpsit tamen latiùs in proximos bellum, omnémque latè 1 Cephalleniam, 2 Zacynton; & quicquid insularum in eo mari inter Ceraunios montes, jugúmque Maleum, Ætolici belli accessio fuerunt. 564

Bellum Istricum. Cap. X.

Istri sequuntur Ætolos. Quippe bellantes eos nuper adjuverant: & initia pugnæ prospera hosti fuerunt: eadémque exitii causa. 575

Nam cùm A. Manlii castra cepissent, opimę-
576 que prædę incubarent, epulantes ac ludibundos plerosq; ac ubi essent præ poculis nescientes, C. Claudius Pulcher invadit: Sic cum sanguine & spiritu malè partam revomuere victoriam. Ipse Rex Æpulo equo impositus, cùm subinde crapulâ & capitis errore lapsaret, captum sese vix & ægrè postquam experrectus est, didicit.

Bellum Gallo-gracum. Cap. XI.

Gallagræciam quoque Syriaci belli ruinæ convolvit. Fuerant inter auxilia regis Antiochi. An fuisset cupidus triumphi Manlius, an eos invisos simulaverit, dubium: certè negatus est victori triumphus, quia causam belli non approbavit senatus. Cæterùm gens Gallogræcorum, sicut ipsum nomen indicio est, mixta & adulterata est: reliquiæ Gallorum, quibus Brenno duce vastaverant Græciam, mox Orientem sequuti, in media Asiæ parte etiam sedêre. Itaq; ut frugum semina mutato solo degenerant: sic illa genuina feritas eorum, Asiaticâ amœnitate mollita est. Duobus itaque prœliis fusi fugatíque sunt: quamvis sub adventu hostis relictis sedibus, in altissimos se montes recepissent, quos Tolistobogii Tectosagæque jam insederant. Utrinq; fundis sagittisque acti, in perpetuam se pacem dediderunt. Sed alligati miraculo quodam fuêre, cùm catenas morsibus & ore tentassent, cùm offocandas invicem fauces præbuissent. Nam: Orgiagontis Regis vxor, à Centurione stuprum passa, memorabili exemplo custodiam evasit, revulsúmque militis caput ad maritum suum retulit.

Bellum

Bellum Macedonicum ſecundum, ſive Perſicum, Cap. XII.

Cùm aliæ aliæque gentes Syriaci belli ſequuntur ruinam, Macedonia ſe rurſus erexit. 582
Fortiſſimum populum memoria, & recordatio ſuæ nobilitatis agitabat, & ſucceſſerat Philippo filius Perſes, qui ſemel in perpetuũ victam eſſe Macedoniam, non putabat ex gentis dignitate. Multò vehementiùs ſub hoc Macedones, quàm ſub patre conſurgunt. Quippe Thraces in vires ſuas traxerant. Atque ita induſtria Macedonum, viribus Thracum, diſciplinam Macedonicam temperavêre. Acceſſit his conſilium ducis, qui ſitum regionum ſuarum de ſummo ſpeculatus Æmo poſitis per abrupta caſtris ita Macedoniam ſuam armis ferróq; vallaverat, ut non reliquiſſe aditum, niſi à cœlo, venturis hoſtibus videretur. 584
Nam Q. Martio Philippo Conſule eam provinciam ingreſſus populus Romanus, exploratis diligenter acceſſibus, per * Aſtrudem paludem, per acerbos dubióſque tumulos, & illa, quæ volucribus quoque videbantur invia, acceſſit: regêmque ſecurum, & nihil tale metuentem, ſubitâ belli irruptione terruit: cujus tanta trepidatio fuit, ut pecuniam omnem in mare jusſerit margi, ne periret: claſſem cremari, ne incenderetur: 586
à Paulo Conſule cùm majora & crebra eſſẽt impoſita præſidia, per alias vias Macedonia depreſſa eſt, ſumma quidem arte & induſtria ducis, cùm alia minatus, alia erepſiſſet: cujus adventus ipſe cò terribilis regi fuit, ut interesſe non auderet, ſed gerenda ducibus bella mandaverit. Abſens ergo victus fugit

* *Aſcuridem.*

in maria, insulámq; Samothracem, fretus celebri religione, quasi templa & aræ possent defendere, quem nec montes sui, nec arma potuissent. Nemo regum diutiùs amissæ fortunæ conscientiam retinuit. Supplex cùm scriberet ad Imperatorem, ab illo quo confugerat templo, nomén que Epistolæ notaret suum, regem addidit. Sed nec reverentior captæ majestatis alius Paulo fuit, cùm in conspectum venisset hostis, in templum recepit, & conviviis adhibuit, liberósque admonuit suos, ut fortunam, cui tantum liceret, reverentur. Inter pulcherrimos hunc quoque pop. Rom. de Macedonia duxit, atq; vidit triumphum: quippe cujus spectaculo triduum impleverit. Primus dies signa tabulásque, sequens arma pecuniásque transvexit, tertius captivos, ipsúmque regem attonitum adhuc, tanquam subito malo stupentem. Sed multò prius gaudium victoriæ populus Romanus, quàm epistolis victoris perceperat. Quippe eodem die quo victus est Perses in Macedonia, Romæ cognitum est: Duo juvenes candidis equis apud Juturnæ lacum pulverem & cruorem abluebant: Hi nunciavêre; Castorem & Pollucem fuisse creditum vulgò, quod gemini fuissent: interfuisse bello, quod sanguine maderent: à Macedonia venire, quòd adhuc anhelarent.

Bellum Illyricum Cap. XIII.

985 Macedonici belli contagio traxit Illyrios. Ipsi quidem ut Romanum à tergo distringerent, à Perse rege conducti pecunia militavêre. Sine mora ab Anicio prætore subiguntur.

guntur.* Scodram caput gentis delêsse suffecit. Statim secuta deditio est. Denique hoc bellum antè finitum est, quàm geri Romæ nuntiaretur.

* Livio, Scardonâ.

Bellum Macedonicum tertium cum Andrisco. Cap. XIV.

Quodam fato, quasi ita convenisset inter Pœnos & Macedonas, ut tertio quoque vincerentur, eodem tempore utrique arma movere. Sed prior jugum excutit Macedo, aliquanto quàm antè gravior, dum contemnitur. Causa belli propè erubescenda: quippe regnum pariter & bellum vir ultimæ sortis Andriscus invaserat, dubium liber an servus, mercenarius certè. sed quia vulgò Philippus, ex similitudine oris, Pseudophilippus vocabatur, regiam formam, regium nomen, animo quoque regio implevit. Igitur dum hæc ipsa contemnit populus Romanus, Juventio Prætore contentus, virum non Macedonicis modò, sed Thraciæ quoque auxiliis ingentibus validum temerè tentavit: invictusque, non à veris regibus, sed ab illo imaginario & scenico rege superatur: sed Prætore Metello, amissus cum legione Prætorem, plenissimè ultus est. Nam & Macedoniam servitute multavit, & ducem belli deditum, ab eo ad quem confugerat, Thraciæ Regulo, in urbem in catenis reduxit, hoc quoque illi in malis suis indulgente fortunâ, ut de eo populus Roman. quasi de vero rege triumpharet. 605

Bellum Punicum tertium. Cap. XV.

604 Tertium cum Africa bellum, & tempore exiguum fuit: (nam quadriennio paratum est) & in comparatione priorum, minimum labore. Non enim tam cum viris, quàm cum
489 ipsa urbe pugnatum est: sed planè maximo
535 eventu: quippe eo tandem Carthago finita
604 est. Atque si quis trium temporum momenta consideret, primo commissum est bellum, profligatum secundo, tertio verò confectum est. Sed hujus causa belli, quod contrà fœderis legem adversus Numidas quidem semel parâsset classem, & exercitum; frequentis autem Massinissæ fines territaret. Sed huic bono socióque regi favebatur. Cum bellum sederet, de belli fine tractatum est. Catonem inexpiabili odio delendam esse Carthaginem, cùm de alio consuleretur, pronunciabat. Scipio Nasica servandam, ne metu adacto æmulæ urbis luxuriari felicitas urbis imperet. Medium senatus elegit, ut urbs tantùm loco moveretur. Nihil enim speciosius videbatur quàm esse Carthaginem, quæ non timeretur. Igitur Manilio Censorinóque Consulibus, populus Romanus aggressus Carthaginem, spe pacis injecta traditam à volentibus classem sub ipso ore urbis incendit. Tum evocatis principibus si salvi esse vellent, ut migrarent finibus, imperatum. Quod pro rei atrocitate adeò movit iras, ut extrema mallent. Comploratum igitur publicè statim, & pari voce clamatum est, ad arma: sed ítque sententia, quoquo modo rebellandum: non quia spes ulla jam supereset, sed quia patriam suam mallent hostium,

quàm

quàm ſuis manibus everti. Qui rebellantium fuerit furor, vel hinc intelligi poteſt, quòd in uſum novæ claſſis tecta domúſque reſciderunt, & in armorum officinis aurum & argentum pro ære ferróque conflatum eſt, in tormentorum vincula matronæ crines ſuos contulerunt: Mancino deinde * 2 Conſule, terra marique fervebat obſidio. Operis portus nudatus, & primus, & ſequens jam murus, cùm tantum 3 Byrſa, quod nomen arci fuit, quaſi altera civitas reſiſtebat. Quamvis profligato urbis excidio, tamen fatale Africæ nomen Scipionum videbatur. Igitur in alium Scipionẽ converſa Reſp. finẽ belli repoſcebat. 4 Hunc Paulo Macedonico procreatum, Africani illius magni filium, in decus gentis aſſumpſerat, hoc ſcilicet facto, ut quam urbem concuſſerat avus, nepos everteret. Sed quàm maximè mortiferi eſſe morſus ſolent morientium beſtiarum, ſic plus negotii fuit cum ſemiruta Carthagine, quàm integra. Compulſis in unam arcem hoſtibus, portum quoque maris Romanus obſederat. Illi alterum ibi portum ab alia urbis parte foderunt, nec ut fugerent, ſed quà nemo illos nec evadere poſſe credebat, inde quaſi enata ſubitò claſſis erupit. Tum interim jam diebus, jam noctibus, nova aliqua moles, nova machina, nova perditorum hominum manus, quaſi ex obruto incendio ſubita de cineribus flamma prodibat. Deploratis noviſſimè rebus, quadraginta ſe millia virorum dediderunt, quod minùs credas, duce Aſdrubale. Quantò fortiùs fœmina & uxor ducis? quæ comprehenſis duobus liberis, à culmine ſe domus in medium miſit incendium, imitata 5 reginam, quę Carthaginẽ condidit. Quanta urbs

* *Legato.*

606

deleta

deleta sit, ut de cæteris taceam, vel ignium morâ probari potest: quippe per continuos decem & septem dies vix potuit incendium extingui, quod domibus ac templis suis sponte hostes immiserant, ut quatenus urbs eripi Romanis non poterat triumphis, arderet.

Bellum Achaicum. Cap. XVI.

606 Quasi sæculum illud * eversionibus urbium curreret, ita Carthaginis ruinam statim Corinthus excepit, Achaiæ caput. Græciæ decus, inter duo maria Jonium & Ægæum quasi spectaculo exposita. Hæc (facinus indignum,) antè oppressa est, quàm in numerum cæterorum hostium referretur. Critolaus causa belli, qui libertate à Romanis datâ, adversus ipsos usus est: Legatósque Romanos dubiú an & manu, certè oratione violavit. Igitur Metello ordinanti, cui tú maximè Macedoniâ mandata est ultio, & hinc Achaicum bellum, ac primam Critolai manú Metellus 1 Consul per patentes Elidis campos
607 toto cecidit Alphæo. Et uno prælio peractum erat bellum: jam & urbem ipsam terrebat obsidio: sed fato rerum, cùm Metellus dimicasset, ad victoriam Mummius venit. Hic alterius ducis dignitate exercitum sub ipsis Isthmi faucibus fudit, 2 geminósque portus sanguine infecit. Tandem ab incolis deserta civitas direpta primùm, deinde tuba præcinente deleta est. Quid signorum, quid vestium, quidvè tabularum raptum, incensum, atque projectum est? quantas opes & abstulerit & cremaverit, hinc scias, quod quicquid Corinthii æris toto orbe laudatur, incendio superfuisse comperimus. Nam æris notam pretiosiorem.

* *eversionú.*

pretiosiorem ipsa opulentissimæ urbis fecit injuria; quia incendio perustis plurimis statuis atque simulachris, æris, auri, argentíque vena in communi fluxêre.

Res in Hispania gestæ. Cap. XVII.

Ut Carthaginem Corinthus, ita Corinthum Numantia secuta est. Nec deinde toto orbe quidquam intactum armis fuit. Post illa duo clarissima urbium incendia, latè atque passim, nec per vices, sed simul pariter quasi unum undique bellum fuit, prorsus ut illæ, quasi agitantibus ventis diffudisse quædam belli incendia, toto orbe viderentur. Hispaniæ nunquam animus fuit adversus nos universæ consurgere, nunquam conferre vires suas libuit, neque aut imperium experiri, aut libertatem tueri suam publicè, alioquin ita undique mari, Pyrenæoque vallata est, ut ingenio situs ne adiri quidem potuerit. Sed antè à Romanis obsessa est, quàm se ipsa cognosceret: & sola omnium provinciarum vires suas, postquam victa est, intellexit. In hac 535
1 propè ducentos per annos dimicatum 536
est, à primis Scipionibus in Cæsarem Augustum, non continuè, nec cohærenter, sed prout causæ lacessierant. Nec cum Hispanis initio, sed cum Pœnis in Hispania. Inde contagio, & series, causaque bellorum. Prima per Pyrenæum jugum signa Romana P. & Cn. Scipiones intulerunt: prælisque ingentibus Annonem & Asdrubalem fratrem Annibalis ceciderunt, raptaq; erat impetu Hispania, 550
nisi fortissimi viri in ipsa sua victoria oppressi Punica fraude cecidissent, terra marique victores,

victores. Igitur quasi novam integramque provinciam, ulior patris, & patrui Scipio ille mox Africanus, invasit. Isque statim capta Carthagine, & aliis urbibus, non contentus, Pœnos expulisse, stipendiariam nobis provinciam fecit, omnem citra ultraque Iberum subjecit imperio: primúsque Romanorum ducum victor ad Gades & Oceani oram pervenit. Plus est, provinciam retinere, quàm facere. Itaque per partes jam huc, jam illuc missi duces, qui ferocissimas, & ad id temporis liberas gentes, ideo impatientes jugi, multo labore, nec incruentis certaminibus servire docuerunt. Cato ille Censorius Celtiberos, id est, robur Hispaniæ, aliquot prœliis
559 fregit. Gracchus pater ille Gracchorum, eos-
575 dem C. & L. urbium eversione multavit. Me-
590 tellus ille, cui ex Macedonia cognomen, me-
*Trebiam. ruerat Celtibericus fieri, cum & *Contrebi-
611 am memorabili cepisset exemplo, & *Vertu-
*Nertobrigis. brigis majore gloria pepercit. Lucullus a Turdulos, atque Vaccæos, de quibus Scipio
602 ille posterior, singulari certamine cum à rege
614 fuisset provocatus, opima retulerat. Decimus Brutus aliquanto latiùs Gallæcos atque omnis Galleciæ populos, formidatúmque militibus flumen oblivionis, peragratóque victor Oceani littore, non priùs signa convertit, quàm cadentem in maria solem, obrutúmque aquis ignem, non sine quodam sacrilegii me-
621 tu & horrore deprehendit. Sed tota certaminum moles cum Lusitanis fuit & Numantinis, nec immeritò, quippe solis gentium ducès contigerunt. Fuisset & cum omnibus Celtiberis, nisi dux illius motus initio belli oppressus esset, summus vir astutiæ & audaciæ, si
*Salondicum. successisset *Solundicus; qui hastam argen-

team

team quatiens velut cælo missam, vaticinanti similis, omnium in se mentes converterat. Sed cum pari temeritate sub nocte castra Consulis adisset, juxta tentorium ipsum 604
pilo vigilis exceptus est. Cæterùm Lusitanas 4 Viriathus erexit, vir calliditatis acerrimæ, qui ex venatore latro, ex latrone subitò dux atque imperator, & si fortuna cessisset, Hispaniæ Romulus, non contentus libertatem suorum defendere, per quatuordecim annos omnia citra ultraque Iberum & Tagum igni ferróque populatus, castra etiam Prætorum & 607
* Præsidum aggressus, Claudium Unimanum pœnè ad internecionem exercitus cecidisset, insignia trabeis & fascibus nostris quæ ceperat in montibus suis trophæa fixisset. Tandem eum Fabius Maximus Consul oppresserat: sed à successore Servilio Cæpione violata victoria est, quippe qui conficien- 608
dæ rei cupidus, fractum ducem, & extrema 613
deditionis agitantem, per fraudem, & insidias & domesticos percussores aggressus, hanc hosti gloriam dedit, ut videretur aliter vinci non potuisse.

* *præsidium.*

Bellum Numantinum. Cap. XVIII.

Numantia, quantum Carthaginis, Capuæ, Corinthi opibus inferior, ita virtutis nomine & honore par omnibus, summúmq; si viros æstimes, Hispaniæ decus: quippe quę sine muro; sine turribus, modicè edito in tumulo apud flumen Durium sita, quatuor millibus Celtiberorum, 40 millium exercitum per annos 14 sola sustinuit: nec sustinuit modò, sed sæviùs aliquanto perculit: udendisque fœderibus affecit. Novissim cùm 612

in-

invictam esse constaret, opus quoque eo fuit qui Carthaginem everterat. Non, temerè si fateri licet, ullius causa belli injustior. Segidenses socios & consanguineos, Romanorum manibus elapsos exceperant; habita pro eis deprecatio nihil valuit; cùm se ab omni bellorum contagione removerent, in legitimi fœderis pretium jussi arma deponere. Hoc sic à barbaris acceptum, quasi manus absconderentur. Itaque statim, Megara viro fortissimo duce ad arma conversi, 1 Pompeium
613 prælio aggressi, fœdus tamen maluerunt,
619 cùm debellare potuissent. 2 Hostilium deinde Mancinum aggressi sunt, hunc quoq; assiduis cædibus ita subegerunt, ut ne oculos quidem aut vocem Numantini viri quisquam sustineret: tamen cum hoc quoque fœdus maluêre, contenti armorum manubiis, cum ad internecionem, sævire potuissent. Sed non minùs Numantini quam Caudini illius fœderis, flagrans ignominiâ ac pudore populus Romanus, dedecus quidem
620 præsentis flagitii, deditione Mancini expiavit: cæterum duce Scipione Carthaginis incendiis ad excidia urbium imbuto, tandem etiam in ultionem excanduit. Sed tunc acriùs in castris quam in campo; nostro cum milite, quàm cum Numantino præliandum fuit. Quippè assiduis & injustis, & servilibus maximè operibus attriti, ferre plenius vallum, qui arma nescirent: luto inquinari, qui sanguine nollent, jubebantur. Ad hoc sorta, & calones, sarcinæ nisi ad usum necessariæ, amputantur. Tanti esse exercitum, quanti imperatorem, verè proditum est Sic redacto in disciplinam milite commissa acies; quodq; nemo visurum se unquam

quam ſperaverat, factũ eſt, ut fugientes Numantinos quiſque videret. Dedere etiam ſeſe volebant, ſi toleranda viris imperarentur. Sed cum Scipio veram vellet & ſine exceptione victoriam, eo neceſſitatum compulſi, primùm, ut deſtinata morte in prælium ruerent, cùm ſeſe priùs epulis, quaſi in feriis impleviſſent, carnis ſemicrudæ, & Cæliæ, ſic vocant * indigenæ ex frumento potionem. Intellectum ab imperatore conſilium, itaque non eſt permiſſa pugna morituris, cùm foſſâ, atque loricâ, quatuorque caſtris circumdatos, fame premeret, à duce orantes prælium, ut tanquam viros occideret. Sed ubi non impetrabant, placuit eruptio, ſic conſerta manu plurimi occiſi, & cùm urgeret fames, aliquanti ſper inde vixêre. Noviſſimè conſilium fugæ ſedet, ſed hoc quoque ruptis equorum cingulis uxores ademêre, ſummo ſcelere per amorem. Itaque etiam exitu deplorato, in ultimam rabiem furorémque converſi, poſtremò mori hoc genere deſtinarunt. Duces ſuos, ſeque, patriámque ferro & veneno, ſubjectoque undique igne peremerunt. Macte eſſe fortiſſimam, & meo judicio beatiſſimam in ipſis malis civitatem aſſeruit, cum fide ſocios populum orbis terrarum viribus fultum, ſuâ manu, ætate tam longa ſuſtinuit. Noviſſimè maximo duce oppreſſa civitas, nullum de ſe gaudium hoſti 3 reliquit. Unus enim vir Numantinus non fuit, qui catenis duceretur: præda ut de pauperibus nulla tarma cremaverant. Triumphus fuit tantum de nomine.

* *indeginã.*

Ana-

Anacephalæosis. Cap. XIX.

Hactenus populus Rom. pulcher, egregius, pius, sanctus, atque magnificus. Reliqua
621 sæcula ut gaudia æquè, ita vel magis turbida & fœda, crescentibus cum ipsa magnitudine imperii vitiis: adeò ut si quis hanc terram ejus ætatem transmarinam, quàm ducentorum annorum fecimus, dividat, centum hos priores, quibus Africam, Macedoniam, Siciliam, Hispaniam domuit, aureos (sicut Poëtæ canunt) jure meritóque fateatur: centum sequentes ferreos planè & cruentos, & si quid immanius: quippe qui Jugurthinis,
620 Cimbricis, Mithridaticis, Parthicis bellis,
632 Gallicis, atque Germanicis, quibus cœlum
642 ipsum gloria ascendit. Gracchanas, Drusinasque cædes, ad hæc servilia bella miscuerunt: & ne quid turpitudini desit, gladiatoria: denique, in se conversus Marianis atque Syllanis, noviſſimè Pompeii & Cæsaris manibus quasi per rabiem, & furorem, & nefas, semet ipse laceravit. Quæ etsi involuta inter se sunt omnia atque confusa, tamen quò melius appareant simul, & ne scelera virtutibus obstrepant, separatim proferentur. Priusque, ut cœpimus, justa illa memorabimus, & pia cum exteris gentibus bella, ut magnitudo crescentis indies imperii appareat. Tum ad illa civium scelera, turpesque & impias pugnas revertemur.

Bellum Asiaticum, cum Aristonico. Cap. XX.

Victâ ad occasum Hispaniâ, populus Rom. ad

ad orientem pacem agebat, nec pacem modò, sed inusitata & incognita quadam felicitate, relictæ regiis hæreditatibus opes, & tota insimul regna veniebant. Attalus Rex 620
Pergamenorum Regis Eumenis filius, socii quondam commilitonisq; nostri, testamentum reliquit: Populus Rom. bonorum meorum hæres esto. In bonis regis hæc fuerunt. Addita igitur hæreditate, provinciam populus Rom. non quidem bello, nec armis, sed (quod est æquius) testamenti jure retinebat. Sed hanc, difficile dictu est, utrum facilius amiserit, Pop. Rom. an recuperaverit. Aristonicus regii sanguinis ferox juvenis, urbes regibus parere consuetas, partim facilè sollicitat, paucas resistentes, Mindum, Sa- 622
mon, Cnophonem vi recepit. Crassi quoque Proconsulis cecidit exercitum, ipsumq; cepit. Sed ille memor & familiæ & Roma- 623
ni nominis, custodem sub barbarorum virgulae excedat in exitium sui, quod volebat, ita contrahit, 1 Mox à Perpenna domitus & captus; & per deditionem in vinculis habitus. M. Aquius Asiatici belli reliquias confe- 624
cit mixtis, nefas, veneno fontibus ad deditionem quarundam urbium; quæ res ut matuam, ita infamem fecit victoriam: quippe cùm contra fas Deûm, morésque majorum, medicaminibus impuris, in id tempus sacrosancta, Romana arma violâsset.

L. FLOR.

L. FLORI HISTORIARUM LIBER III.

Bellum Jugurthinum.

CAP. I.

HÆc ad Orientem. Sed non ad Meridionalem plagam eadem quia. Quis speraret post Carthaginem aliquid in Africa bellum? Atqui non leviter ſe* Numidia concuſſit, & fuit in Jugurtha, quod post Annibalem timeretur. Quippe Rex callidiſſimus pop. Rom. armis inclitum, & invictum opibus, aggreſſus eſt, & citra ſpem omnium fortuna ceſſit, ut Rex fraude accipiuus, fraude caperetur. Hic avo Maſſiniſſâ, & Micipſâ patre per adoptionem, cùm interficere fratres ſtatuiſſet, agitatus regia cupiditate, nec illos magis quàm ſenatum populúmque Romanum, quorum in fide & clientela regnum erat, metueret: primum ſcelus mandat inſidiis: potitúſque Hiempſalis capite, cùm ſe in Adherbalem convertiſſet: íſque Romam profugiſſet, miſſa per legatos pecunia traxit in ſententiam ſuam ſenatum. Et hæc fuit de nobis ejus prima victoria. Miſſos deinde qui regnum inter illum Adherbalémque dividerent, ſimiliter aggreſſus, cùm in Scauro ipſos Romani imperii mores expugnâſſet, inchoatum nefas patefecit audaciùs. Sed diu non latent

*Numida.

latent scelera. Corruptæ ne-as legationis erupit, placuítque bello persequi parricidam. Primus in Numidiam Calpurnius Bestia Consul immittitur. Sed Rex * prænonitus fortius adversus Romanos aurum esse, quàm ferrum, pacem emit. Cujus flagitii reus cùm interveniente publicâ fide à Senatu accerseretur, pari audacia & venit, & competitorem Imperii Massinissæ nepotem Massinam, immisso percussore confecit. Hæc altera contra Regem fuit causa belli. Igitur sequens ultio mandatur Albino. Sed hujus quoque (prô dedecus) ita corrupit exercitum, ut voluntaria nostrorum fuga vinceret Numida, castrisque potiretur: addito etiam turpi fœdere in pretium salutis, quem, quod prius emerat, dimisit exercitum. Eodem tempore in ultionem non tam imperii Romani, quàm pudoris, Metellus assurgit, qui callidissimè hostem nunc precibus, nunc minis jam simulata quasi vera fuga eludentem, artibus suis aggressus est. Agrorum atque vicorum populatione non contentus, in ipsa Numidiæ capita impetum fecit, & Zamam quidem frustra diu voluit. Cæterùm Thalam, gravem armis thesauró q; regis, deripuit. Tunc urbibus exutum Regem, etiam finium suorum regnique fugitivum per Mauros atq; Gætuliam sequebatur. Postremò Marius auctis admodum copiis, cùm pro obscuritate generis sui à capite censos sacramento adegisset, jam fusum & saucium Regem adortus, non facilius tamen vicit, quàm si integrum & recentem. Hic & urbem Herculi cõditam Capsam in media Africa sitam, anguibus arenisque vallatam, mira quadam fœlicitate superavit, & saxeo inditam monti

* *peritum.*

64

644

646

Mulucham

Mulucham urbem per Ligurem aditu arduo inaccessóque penetravit, mox non ipsum modò, sed Bocchum Mauritaniæ regem jure sanguinis Numidam vindicantem, apud oppidum Cirtam graviter cecidit. Qui ubi diffisus rebus suis, alienæ cladis accessionem reret, timet, pretium fœderis atque amicitiæ regem facit. Sic fraudulentissimus Regum fraude 2 soceri sui in insidias deductus est, 249 Syllæ in manum traditus. Tandémque operatum catenis 3 Jugurtham in triumpho populus Romanus aspexit: sed ille quoque quamvis victus & vinctus vidit urbem, quam venalem, & quandoque perituram, si habuisset emptorem, frustra cecinerat. * Tamen ut venalis fuisset, habuit emptorem, & cùm ille non evaserit, certum erit eam non esse perituram.

* *Iam.*

Bellum Allobrogicum. Cap. II.

Sic ad Meridiem populus Romanus. Multò atrociùs & multipliciter magis & à Septentrione sævitum: nihil hac plaga infestius, atrox cœlum, pervicaci ingenio. Omni igitur tractu violentus hostis à dextris atque lævis, & medio Septentrionis erupit. Primus trans Alpes arma nostra sensêre * Salyi, 629 cùm de incursionibus eorum fidissima atque amicissima civitas Massilia quereretur: et Allobroges deinde, & Arverni, cùm adversus eos similes Æduorum querelæ, opem & auxilium nostrum flagitarent. Varus victoriæ testis, Isaraque, & Vindelicus * amnis, & impiger fluminum Rhodanus. Maximus barbatis terror elephanti fuêre, immanitati gentium pares. Nil tam conspicuum in triumpho,

* *Salyi.*

* *Amnes.*

triumpho, quàm Rex ipſe * Bituitus diſcolo- * vel Be-
ribus in armis, argenteoque carpento, qualis tuitus, vel
pugnaverat. Utriuſque victoriæ quod quan- bis visus.
tumque gaudium fuerit, vel hinc exiſtimari
poteſt, quod & Domitius * Ænobarbus, & 631
Fabius Maximus ipſis quibus dimicaverant * Aheno-
locis ſaxeas erexêre turres, & deſuper exor- barbus.
nata armis hoſtilibus a trophæa fixêre, cùm
hic mos inuſitatus fuerit noſtris. Nunquam
enim populus Romanus hoſtibus domitis 632
ſuam victoriam exprobravit.

Bellum Cimbricum, Teutonicum ac Tigurinum. Cap. III.

Cimbri, Teutones, atque Tigurini, ab 640
extremis Galliæ profugi, cùm terras eorum
inundaſſet Oceanus, novas ſedes toto orbe
quærebant: excluſique Gallia & Hiſpania,
cùm in Italiam remigrarent, miſerunt lega-
tos in caſtra Silani, inde ad Senatum peten-
tes, ut * Martius populus aliquid ſibi terræ * populus
daret quaſi ſtipendium: cæterum, ut vellet, Rom.
manibus ſuis atque armis uteretur. Sed quas
daret terras populus Romanus Agrariis le-
gibus inter ſe dimicaturus? Repulſi igitur,
quod nequiverant precibus, armis petere
conſtituunt. Sed nec primum impetum bar-
barorum Silanus, nec ſecundum Manilius,
nec tertium Cepio ſuſtinere potuerunt. Om- 644
nes fugati, exuti caſtris. Actum erat, niſi 648
Marius illuſæculo contigiſſet. Ille quoque 651
non auſus congredi ſtatim, militem tenuit
in caſtris, donec invicta illa rabies, & im-
petus, quem pro virtute barbari habent, con-
ſeneſceret. Receſſêre igitur increpantes, &
(tanta erat capiendæ urbis fiducia) conſulen-
tes

tes si quid ad uxores suas mandarent. Ne
segnius quàm minati fuerant, tripartito ag
mine per Alpes, id est, claustra Italiæ fer
bantur. Marius mira statim velocitate occu
patis compendiis prævenit hostem, prio
que Theutonas sub ipsis Alpium radicibu
assecutus, in loco quem aquas Sextias vo
cant, quo, fides Numinum! prœlio oppre
Vallem fluviúmque hostes tenebant, nostri
aquarum nulla copia, consultóne id egeri
Imperator, an errorem in consilium verte
rit, dubium. Certè necessitate acta virtus
causa victoriæ fuit. Nam flagitante: quan
exercitu, Viti, inquit, estis: en illic habeti
Itaque tanto ardore pugnatum est, eaque
cædes hostium fuit, ut victor Romanus de
cruento flumine non plus aquæ biberit,
quàm sanguinis barbarorum. Certè Re
ipse Theutobocchus quaternos senósque
quos transilire solitus, vix unum cùm fuge
ret, ascendit, proximóque in saltu compre
sus, insigne spectaculum fuit: quippe vir pro
ceritatis eximiæ super tropæa ipsa emine
Sublatis funditus Theutonis, in Cimbr
convertitur. Hi jam (quis crederet?) per hy
mem, quæ altiùs Alpes levat, a Triden
nis jugis in Italiam provoluti ruinâ desce
652 derant. Athesim flumen non ponte, nec na
vibus, sed quadam stoliditate barbarica, pri
mùm corporibus aggressi, postquam retine
re amnem manibus & clypeis frustra tenta
verant, ingestâ obrutûm sylvâ transilueret &
si statim infesto agmine urbem petissent,
grande discrimen esset: sed in 3 Venetiâ
quo ferè tractu Italia mollissima est, ipsa soli
cœlique clementia robur elanguit. Ad hoc
panis usu, carnis coctæ, & dulcedine vini
mitigato

mitigatos Marius in tempore aggressus est. Jam diem pugnæ à Mario Imperatore periérunt, & sic proximum dedit. In patentissimo, quem Caudium vocant, campo concurrêre, millia inde 140 ceciderunt, hinc tertio minus per totum diem conciditur barbarus. Isti quoque Imperator addiderat virtuti dolum, secutus Annibalem, atémque Cannarum. Primum nebulosum nactus diem, ut hosti inopinatus occurreret: tum ventosum quoque, ut pulvis in oculos & ora ferretur: tum acie conversa in Orientem, ut, quod ex captivis mox cognitum est, ex splendore galearum, ac repercussu, qua[illegible]dere cœlum videretur. Nec minor cum [illegible]ibus eorum pugna, quàm cum ipsis fu[illegible]um objectis undiq; plaustris atq; carpe[illegible], altæ desuper quasi è turribus lanceis co[illegible]isq; pugnarent. Pelinde speciosa mors e[illegible]am fuit, quàm pugna. Nam cùm missæ ad Marium legatione, libertatem ac sacerdotium non impetrassent, (nec fas erat) suffocatis elisisq; passim infantibus suis, aut mutuis concidêre vulneribus, aut vinculo è crinibus suis facto, ab arboribus jugisq; plaustrorum perpenderunt. Beleus Rex in acie dimicans, impigrè, nec invitus occubuit. Tertia Tigurinorum manus, quæ quasi in subsidio Noricos insederat Alpium tumulos, in diversa lapsi fuga ignobili & lattociniis evanuit. Hunc tam lætum, támq; felicem libertatis Italiæ, assertique imperii nuncium, non per homines, ut solebat, populus accepit, sed per ipsos (si credere fas est) deos. Quippe eodẽ die quo gesta res est, visi pro æde Castoris & Pollucis juvenes laureati Prætori literas dare, frequénsque in spectaculo rumor victoriæ Cimbricæ

feliciter dixit. Quo quid admirabilius, quidque insignius fieri potest? Quippe velut elata montibus suis Roma, spectaculo belli interesset, quod in gladiatorio munere fieri solet, uno eodémque momento cum in acie Cimbri occumberent, populus in urbe plaudebat.

Bellum Thracium. Cap. IV.

Post Macedonas (si diis placet) Thraces rebellabant, ipsi quondam tributarii Macedonum: nec in proximas modò provincias contenti incurrere, Thessaliam atque Dalmatiam, in Adriaticum mare usq; venerunt, eoque fine contenti, quasi interveniente natura, contorta in ipsas aquas tela miserunt. Nihil interim per id omne tempus residuum crudelitatis fuit in captivos sævientibus. Litare diis sanguinem humanũ, bibere in ossibus capitum, hujuscemodi ludibrio fœdare mortem tam igni, quàm fumo: partus quoq; gravidarum extorquere tormentis. Sævissimi omnium Thracum 1 Scordisci fuêre: sed
618 calliditas quoque ad robur accesserat Sylvarum & montium situs cum ingenio consentiebat. Itaque non fusus modò ab his, aut fugatus, sed (simili prodigio) omnino totus
641 interceptus exercitus quem duxerat 2 Cato. Dicius vagos, & libera populatione dissolutos
642 intra suam repulit Thraciam: 3 Drusus ulteriùs egit, &
643 vetuit transire Danubium: 4 Mucius toto vastavit Æbro, multis quidem amissis dum perfidum glacie flumen equitatur. Piso 5. Rhodopen Caucasúmque penetravit. 6 Cutio Daciâ tenus venit, sed tenebras saltuum expavit. 7 Appius in Sarma-
681
682
tas

tas usque pervenit. 8 Lucullus ad terminum gentium Tanaim, lacúmque Mæotim. Nec aliter cruentissimi hostium, quàm suis moribus domiti; quippe in captivos igne ferróque sævitum est. Sed nihil barbaris atrocius visum est, quàm quòd abscissis manibus relicti, vivere superstites pœnæ suæ videbantur. 680

Bellum Mithridaticum. Cap. V.

Ponticæ gentes ad Septentrionem in mare 1 sinistrum jacent, à Pontico cognominatæ mari. Harum gentium atque regionum Rex antiquissimus Atheas, post Artabazes, à Septem Persis oriundus. Inde Mithridates omnium longè maximus, quippe cum quatuor Pyrrho, septemdecim anni Annibali sufficerint, ille per quadraginta annos restitit, donec tribus ingentibus bellis subactus, felicitate Sullæ, virtute Luculli, magnitudine Pompeii consumeretur. Causam quidem illius belli prætenderat apud 3 Cassum legatum, attrectari terminos suos à Nicomede Bithynico. Cæterum elatus animus ingentibus, Asiæ totius, & si posset, Europæ cupiditate flagrabat. Spem ac fiduciam dabant nostra vitia. Quippe cum civilibus bellis disjungeremur, invitabat occasio, nudúmque imperii latus ostendebant 4 procul Marius, Sulla, Sertorius. Inter hæc Reipublicæ vulnera & hos tumultus, repentè quasi capto tempore, in lassos simul atque distractos subitus turbo Pontici belli ab ultima veluti speculâ Septentrionis erupit. Primus statim impetus belli Bithyniam rapuit. Asia deinde pati terrore correpta est. 659 662 665 664

664 Nec cunctanter ad Regem ab urbibus noſtris
666 populiſq; deſcitum eſt. Aderat, inſtabat, fæ-
vitiâ quaſi virtute utebatur. Nam quid atro-
cius uno ejus edicto, cùm omnes qui in Aſia
forent Romæ civitatis 5 homines interfici
juſſit? Tum quidem domus, templa, & aræ,
humana omnia atq; divina jura violata ſunt.
Sed hic terror Aſiæ, Europam quoque regi
aperiebat. Itaque miſſis Archelao Neopto-
lemóque præfectis, excepta Rhodo, quæ
pro nobis firmiùs ſtetit cæteris, Cyclades,
Delos, Eubœa, & ipſum Græciæ decus A-
667 thenæ, tenebantur. Italiam jam, ipſámque
urbem Romam regius terror afflabat: Itaq;
L Sylla feſtinat, vir armis optimus, paríque
violentia ruentem ulteriùs hoſtem, manu
quadam quaſi ipſius, repulit. Primúmque
Athenas urbem (quis crederet?) frugum pa-
rentem, obſidione ac fame ad humanos ci-
bos compulit, mox ſubruto 7 Pyræi portu,
ſex quoque & ampliùs muris poſtquàm do-
muerat ingratiſſimos hominũ, ut ipſe dixit,
in honorem tamen mortuorum ſacris ſuis
famæque donavit. Mox cùm Eubœa atque
Bœotia præſidia regis diſpuliſſet, omneis co-
pias, uno apud 8 Chæroneam, apud 9 Or-
chomenon altero bello diſſipavit: ſtatímque
667 in Aſiam tranſgreſſus, ipſum opprimit: &
debellatum etiam foret, niſi de 10 Mithri-
date triumphare citò, quàm verè, maluiſſet.
Ac cum quidem hunc Aſiæ ſtatum Sylla de-
669 derat. Ictum cum Ponticis fœdus, recepit Bi-
thyniam à rege Nicomede, ab Ariobarzane
Cappadociam: ac ſic erat Aſia rurſus noſtra,
ut cœperat: Mithridates tantùm repulſus.
Itaq; non fregit ea res Ponticos, ſed incendit.
Quippe rex Aſiâ, & Europâ quodammodo
ineſcatus,

ineſcatus, non jam quaſi alienam, ſed quia amiſerat, quaſi captam belli jure repetebat. Igitur ut extincta parum fideliter incendia, majore flamma reviviſcunt: ita ille 11 de integro auctis majorem in modum copiis, tota deniq; regni ſui mole in Aſiam rurſus mari, terra, fluminibúſque veniebat. 12 Cyzicum nobilis civitas, arce, mœnibus, portu, turribúſque marmoreis, Aſiaticæ plagæ littora illuſtrat. Hanc ille quaſi alteram Romam toto invaſerat bello. Sed fiduciam oppidanis reſiſtendi nuncius fecit, docens adventare Lucullum, qui, horribile dictu, per medias hoſtium naves utre ſuſpenſus, & pedibus iter adgubernans, videntibus procul quaſi marina, piſtrix evaſerat. Mox clade converſa, cùm ex mora obſidentem Regem, & ex fame peſtilentia urgeret, recedentem Lucullus aſſequitur, adeóq; cecidit, ut [illegible] ſanus amnes cruenti redderentur. 13 Rex callidus, Romanique [illegible] peritus, ſpargi à fugientibus ſarcinas & pecuniam juſſit, qua ſequentes moraretur. Nec felicior in mari quàm in terra fuga. Quippe centum amplius navium claſſe, apparatúmq; belli gravem, in Ponticò mari aggreſſa tempeſtas, tam fœda ſtrage lacera vit, ut navalis belli inſtar efficeret: planè quaſi Lucullus quodam cum fluctibus procelliſque commercio, debellandum tradidiſſe regem ventis videretur. Attritæ jam omnes validiſſimi regni vires erant, ſed animus malis augebatur. Itaque converſus ad proximas gentes, totum penè Orientem ac Septentrionem ruinaſua involvit. Iberi, Caſpii, Albani, & utrzq; ſolicitabantur Armeniæ, perq; omnia & decus & nomen & titulos Pompeio ſua

679

680

fortuna, quærebat. Qui ubi novis motibus ardere Asiam videt, aliósque ex aliis prodire reges, nihil cunctandum ratus, priusquam inter se gentium robora coirent, statim ponte navibus facto, omnium ante se primus transit Euphratem, regémque fugientem media nactus Armenia (quanta felicitas viri?) uno prœlio confecit. Nocturna ea dimicatio fuit, & 14 luna in partibus: quippe quasi commilitans, cùm à tergo hostibus, à facie Romanis se præbuisser, Pontici per errorem longiùs cadentes umbras suas, quasi hostium corpora petebant. Et Mithridates quidem nocte illa debellatus est. Nihil enim postea valuit, quanquã omnia expertus, more anguium, qui obtrito capite postremùm cauda minantur. Quippe cùm effugisset hostem, Colchos, Ciliciæ quoque littora, & Campaniam nostram subito adventu terrere voluit, mox subruto Pyræi portu [illegible] tenus jungere [illegible] inde per Thraciã, Macedoniam & Græciam transilire, sic Italiam nec opinatò invadere tantùm cogitavit.
690 Nam per defectionem civium, Pharnacísque filii scelere præventus, malè tentatum 15 veneno spiritum ferro expulit. Cn. interim magnus rebelles Asiæ reliquias sequens, per diversa gentium terrarúmq; volitabat. Nam sub Orientem secutus Armenios, captis in ipso capite gentis Artaxatis, supplicem jussit regnare Tigranem. At in Septentrionem Scythicum iter tanquam mari stellas secutus, Colchos cecîdit; ignovit Iberiæ; pepercit Albanis, regem Colchorum Orodem, positis sub ipso Caucaso castris, jussit in plana descendere: Artocen, qui Iberis imperabat, & obsides liberos dare: Orodem etiam remuneratus

neratus est, ultro ab Albania sua lectulum aureum, & alia dona mittentem. Necnon & in Meridiem verso agmine, Libanum Syriæ, Damascumque transgressus, per nemora illa odorata, per thuris & balsamisylvas Romana signa circumtulit. Arabes si quid imperaret, præsto fuêre. Hierosolyma defendere tentavêre Judæi, verùm hæc quoq; & intravit, & vidit illud grande impiæ gentis arcanum patens sub aureo uti cœlo. Dissidentibus de regno fratribus, arbiter factus, regnare jussit Hircanum. Aristobulo, quia renuebat eam rem, catenas dedit. Sic Pompeio duce pop. Romanus totam (qua latissima est) Asiam pervagatus, quam extremam imperii habebat provinciam, mediam fecit. Exceptis quippe Parthis, quos noverant, omnis Asia inter Rubrum, & Caspium, & Oceanum, Pompeianis domita vel oppressa signis tenebatur. 592

Bellum Piraticum. Cap. VI.

Interim dum populus Romanus per diversa terrarum distractus est. Cilices invaserant maria, sublatisque commerciis, rupto fœdere generis humani, sic maria bello, quasi tempestate præcluserant. Audaciâ perditis furiosisq; latronibus dabat inquieta Mithridaticis præliis Asia, dum sub alieni belli tumultu, exterisque regis invidia impunè grassantur: ac primùm duce Isodoro contenti proximo mari, Cretam inter atque Cyrenas * Pyræum & Achaiam, sinúmque Maleum, * quem à spoliis aureum ipsi vocavêre, latrocinabantur. Missúsque in eos P. Servilius, quamvis leves & fugaces 2 Myoparonas, gravi

* *Piræum, supereſt.*
* *quod.* 674

gravi & Martia classe turbaret, non incruenta victoria superat. Sed nec mari submovisse contentus, validissimas urbes eorum, & diutina præda abundantes, 3 Phaselim & Olympon evertit, Isauronque ipsam arcem Ciliciæ, unde conscius sibi magni laboris, Isaurici cognomen adamavit. Non ideò tamen tot cladibus domiti terra se continere potuerunt; sed ut quædam animalia quibus aquam terrámque incolendi gemina natura est, sub ipso hostis recessu impatientes soli, in aquas suas resiluerunt, & aliquanto latiùs quàm priùs. Sic ille quoq; antè felix, dignus nunc victoriâ Pompeius visus est, & Mithridaticæ provinciæ facta accessio. Ille dispersa toto mari pestem semel & in perpetuum vo aggressus est. Quippe 4 cum etiam apparatu navalibus Rhodiorum abundaret, pluribus legatis atq; præfectis utraque Ponti & Oceani ora complexus est. Gellius Tusco mari impositus, Plotius Siculo. Gracillius Liguſtinum sinum, M. Pomponius Gallicum obsedit, Torquatus Balearicum; Tiberius Nero Gaditanum fretum, quà primùm maris nostri limen aperitur: Lentulus Libycum, Marcellinus Ægyptium, Pompeii juvenes Adriaticum, Varro Terentius Ægæum & Ponticum, & Pamphilium Metellus, Asiaticum Cæpio, ipsas Propontidis fauces Portius Cato sic obditis navibus, quasi portam observavit. Sic per omnes æquoris portus, sinus, latebras, recessus, promontoria, freta, peninsulas, quicquid piratarum fuit, quadam indagine inclusum & oppressum est. Ipse Pompeius in originem fontemque belli Ciliciam versus est. Nec hostes detrectavêre

679

686

certa-

certamen non ex fiducia, ſed quia oppreſſi erant, auſi videbantur: ſed nihil tamen amplius, quàm ut ad primum ictum concurrerent. Mox ubi circumfuſa undique roſtra viderunt, abjectis ſtetim velis remiſque plauſu undique pari, quod ſupplicantibus ſignum fuit, vitam petiverunt. Non aliâ tam incruentâ victoriâ uſi unquam ſumus, ſed nec fidelior in poſterum reperta gens ulla eſt. Idque proſpectum ſingulari conſilio ducis, qui maritimum genus à conſpectu longè removit maris, & mediterraneis agris quaſi obligavit. Eodémque tempore & uſum maris navibus recuperavit, & terræ homines ſuos reddidit. Quid priùs in hac mirere victoria? velocitatem? quòd quadrageſſimo die parta eſt? an felicitatem? quòd ne una quidem navis amiſſa eſt? an verò perpetuitatem? quòd ampliùs piratæ non fuerunt?

Bellum Creticum. Cap. VII.

Creticum bellum, ſi vera volumus noſcere, 685
nos fecimus. ſolâ vincendi nobilem inſulam cupiditate. Faviſſe Mithridati videbatur, hoc placuit armis vindicare: Primus inviſit inſulam M. Antonius, cum ingenti quidem victoriæ ſpe atque fiducia, adeò ut plures catenas in navibus quàm arma portaret. Dedit itaque pœnas vecordiæ, nam pleraſque naves intercepêre hoſtes, captivaque corpora religata velis ac funibus pependêre, ac ſi velificantes triumphantium in modum Cretes portibus ſuis adremigaverunt. Metellus deinde totam inſulam, igni ferroque populatus, intra caſtella & urbes redegit, & * Gnoſon, & * Erythræam, & (ut

* *Gneſſum.*
* *Eleuthe-ram.*

Græci dicere solent) urbium matrem Cydonam: adeóque sævè in captivos consulebatur, ut veneno se plerique conficerent, alii deditionem suam ad Pompeium absentem mitterent. Et cum ille res in Asia gerens, eò quoque præfectum misisset Octavium, in aliena Provincia irritus fuit, eoque infestiùs Metellus in hostes jus victoris exercuit, victisq; Lasthene & Panare Cydoniæ ducibus, victor redit, nec quidquam amplius tamen de tam formosa victoria, quàm cognomen Creticum reportavit.

686
691

Bellum Balearicum. Cap. VIII.

630 Quatenus Metelli Macedonici domus bellicis nominibus afflueverat, altero ex liberis ejus Cretico facto, mora non fuit, quin alter quoque Balearicus vocaretur, Baleares per idem tempus insulæ piraticâ rabie corruperant maria. Homines, feros, atq; sylvestres mireris ausos à scopulis suis saltem maria prospicere. Ascendere etiam incondita rates, & prænavigantes subinde inopinato impetu terruêre. Sed cum venientem ab alto Romanam classem prospexissent, prædam putantes: aufi etiam occurrere, & primo impetu ingenti lapidum saxorúmq; nimbo classem operuêre. Tribus quisque fundis præstatur. Certos esse quis miretur ictus, cum hæc sola gentis arma sint, id unum ab infantia studium? Cibum puer à matre non accipit, nisi quem ipsâ monstrante percussit: sed nõ diu lapidatione Romanos terruêre. Postquam comminus ventum est, expertique rostra, & pila vementia, pecudum in morem clamore sublato petierunt; fuga littora, delapsique

sique in proximos tumulos, quærendi fuerunt ut vincerentur.

Expeditio in Cypron. Cap. IX.

Aderat fatum insularum. Igitur & 1 Cyprus recepta sine bello, Insulam veteribus divitiis abundantem, & ab hoc Veneri sacram, Ptolomæus regebat: & divitiarum tanta erat fama, nec falsò, ut victor gentium populus, & donare regna consuetus, P. Claudio Tribuno plebis duce, socii vivique regis confiscationem mandaverit. Et ille quidem ad rei famam veneno fata 2 præcepit. Cæterùm Porcius Gato Cyprias opes laburnis per Tiberinum ostium invexit: quæ res latius ærarium populi Romani quàm ullus triumphus implevit. 697

Bellum Gallicum. Cap. X.

Asia Pompei manibus subacta, reliqua quæ restabant in Europa fortuna in Cæsarem transtulit. Restabant autem immanissimi gentium 1 Galli, atq; Germani: & quamvis toto orbe divisa, tamen qui vinceret, habuit Britannia. Primus Galliæ motus ab 2 Helvetiis cœpit, qui Rhodanum inter & Rhenum siti, non sufficientibus terris, venere sedes petitum, incensis mœnibus suis. Hoc sacramentum fuit, ne redirent. S[illegible] petito tempore ad deliberandum, cum inter moras Cæsar 3 Rhodani ponte recisso abstulisset fugam, statim bellicosissimam gentem sic in sedes suas quasi greges in stabula pastor, deduxit. 4 Sequens longè cruentior pugna Belgarum, quippe pro libertate pugnantium. Hic 695 696

cum

cum multa Romanorum militum insignis, tum illud egregium ipsius Ducis, quòd nutante in fugam exercitu, rapto fugientis è manu scuto, in primam volitans aciem, manu prælium restituit. 5 Inde cum Venetis etiam navale bellum, sed major cum Oceano, quàm cum ipsis navibus rixa. Quippe illæ rudes & informes, & statim naufragæ rostra sensissent, sed hærebat in vadis pugna, cum æstibus solitis, cum ipso certamine subductus Oceanus intercedere bello videretur. Illæ quoque accessêre diversitates progentium locorúmque natura. Æquitani callidum genus in speluncas se recipiebant: jussit includi. Molini dilabebantur in sylvas: jussit incendi. Nemo tantum feroces dixerit Gallos, fraudibus agunt. Induciomarus Treveros, 6 Ambiorix convocavit Eburones: utrique absente Cæsare cõjuratione facta invenêre legatos. Sed ille fortiter à T. Labieno summotus est, relatúmque regis caput: Hic, insidiis in valle dispositis, dolo perculit, itaque & castra direpta sunt, & aurum ablatum. Cottam cum Tritorio Rabino legato ibi amisimus. nec ulla de rege mox ultio: quippe perpetua trans Rhenum fuga latuit: Nec Rhenus ergo immunis: nec enim fas erat ut liber esset receptator hostium atque defensor: sed prima contra Germanos illius pugna justissimis quidem ex causis Sequani enim de incursionibus eorum quærebantur. Quæ 7 Arioviſti regis superbia? Cum legati dicerent, Veni ad Cæsarem: Quis autem est Cæsar? & si vult, veniat, inquit, &, quid ad illum, quid agat nostra Germania? nunc ego me interpono Romanis? Itaq; tantus gentis novæ terror in castris, ut testamenta passim in 8 principiis

697

699

698

scriberen-

scriberentur. Sed illa immania corpora quo erant majora, eo magis gladiis ferróque patuerunt. Qui color in prœliando militum fuerit, nulla magis exprimi potest, quã quòd elatis super caput scutis, cùm se veluti 9 testudine barbarus tegeret, super ipsa Romani scuta salierunt, & inde jugulos gladiis discindebant. Iterum ubi de 10 Germanis Monapii querebantur, hic verò jam Cæsar ultra Mosam navali ponte transgreditur, ipsúmque Rhenum, & Herciniis hostem quærit in sylvis. Sed in saltus & paludes genus omne diffugerat, tantum pavoris incussit intra ripam subito Romana vis; nec semel Rhenus, sed iterum quoque, & quidem ponte facto, penetratus est. Sed major aliquanto trepidatio, quippe cum Rhenum suum sic ponte quasi jugo captum viderent, fuga rursus in sylvas & paludes; & quod acerbissimum Cæsari fuit, non fuêre qui vincerentur. Omnibus terra maríque captis, respexit Oceanum, & quasi hic Romanis orbis non sufficeret, alterũ cogitavit. Classe igitur comparata, Britanniam petit. In Britanniam transit mira celeritate: quippe cum tertia vigilia Morino solvisset à portu, minùs quàm medio die insulam ingressus est. Plena erant tumultu hostico littora, & trepidantium, ad conspectum rei novæ carpenta volitabant. Itaque trepidatio pro victoria fuit: arma & obsides accepit à trepidis: & ulteriùs isset nisi improbam classem naufragio castigasset Oceanus. Reversus igitur in Galliam, classe majore, auctisque copiis, in eundem rursus Oceanum, eosdémque rursus Britannos Calidonias secutus in sylvas, unum quoq; è regibus *Cavelianũ in vincula dedit. Contentus hic (non enim

* *Cavolanis.*

Provinciis,

provinciis, sed nomini studebatur) cum majore quàm priùs præda revectus est, ipso quoque Oceano tranquillo magis & propitio, quasi imparem se faceret. Sed maximi omnium eadémque novissima conjuratio fuit 12 Galliarum: cum omnes pariter Arvernos atque Biturigas, Carnutas simul Sequanósque contraxit: ille corpore, armis, spirituq; terribilis, & nomine etiam quasi terrori compositus, Vercingentotrix: ille festis diebus & comitialibus, cùm frequentissimos in lucis haberet, ferocibus dictis ad jus pristinum libertatis erexit. Aberat tunc Cæsar Ravennæ delectum agens, & hyeme creverant Alpes, sic intercluſum putabant iter. Sed ille qualis erat ad nuntium rei felicissimæ temeritatis? Per 13 invios ad id tempus montium tumulos, per intactas vias & nives expedita manu emensus, occupat Galliam: ex distantibus hybernis castra contraxit, & antè in media Gallia fuit, quàm ab ultima timeretur. Tum ipsa capita belli aggressus, urbes, 14 Avaricum cum quadraginta millibus propugnantium sustulit, 15 Alexiam ducentorum quinquaginta millium juventute subnixam flammis adæquavit. Circa 16 Gergoviam tota belli moles fuit: quippe quam cum octoginta millia muro & arce & abruptis defenderent, maximam civitatem vallo, sudibus, & fossa, inductóque fossæ flumine, ad hoc octodecim castellis, ingentíque quasi lorica circumdatam, primùm fame domuit: mox audentem eruptiones, in vallo gladiis sudibúsque concidit: novissimè in deditionem redegit. Ipse ille rex, maximum victoriæ decus, suppliex cum in castra venisset, tum & phaleras, & sua arma ante Cæsaris genua

proje-

projecit. Habes inquit, fortem virum, vir fortissime, vicisti.

Bellum Parthicum. Cap. IV.

Dum Gallos per Cæsarem in Septentrione debellat, interim ad Orientem grave vulnus à Parthis populus Romanus accepit. Nec de fortuna queri possumus, caret solatio clades. Adversa & diis & hominibus cupiditas Consulis Crassi, dum Parthico inhiat auro, 1 strage undecim legionum, & ipsius capite mulctata est, quod tribunus plebis 2 Metellus exeuntem ducem hostilib. diris devoverat: & cum 3 Zeugma transiisset exercitus, rapta subitis signa turbinibus hausit Euphrates: & cum apud Nicephorium castra posuisset, missi ab Orodo rege legati denunciavêre percussorum cum Pompei fœderum, cum Syllaq;, quę meminisset. Regiis inhians ille thesauris, nihil ne imaginario quidem jure, sed Seleuciæ se responsurum esse respondit. Itaque dii fœderum ultores, nec insidiis, nec virtuti hostium defuerunt. Jam primùm qui solus & subvehere commeatus, & munire poterat, à tergo relictus Euphrates, tum simulato transfugæ cuidam 4 Mazaræ Syro creditur, cum in mediam camporum vastitatem eodem duce ductus exercitus, undique hosti exponeretur. Itaque vix dum venerat 5 Carras, cum undiq; prefecti regis Syllaces & Surenas ostendêre signa auro sericeisq; vexillis vibrantia. Tum sine mora circumfusi undiq; equitatus, in modum grandinis atq; nimborum densa tela pariter fuderunt. Sic miserabili strage deletus exercitus: ipse in colloquium sollicitatus, signo dato vivus in hostium manus

698

700

manus incidisset, nisi Tribunis reluctantibus, fugam ducis barbari ferro occupâsset. Et quoque relatum caput ludibrio hosti fuit. Filium ducis penè in conspectu patris iisdem telis operuêre. Reliquiæ infelicis exercitus, quemque rapuit fuga, in Armeniam, Ciliciam, Syriámque distractæ, vix nuntium cladis retulerunt. Caput ejus recisum cum dextra manu, ad regem reportatum, ludibrio fuit, neque indigno. Aurum enim liquidum rictum oris infusum est, ut cujus animus aserat auri cupiditate, ejus etiam mortuum & exangue corpus auro uteretur.

Anacephalæosis. Cap. XII.

Hæc est illa tertia ætas populi Romani transmarina, qua Italia progredi ausus, orbe toto arma circumtulit. Cujus ætatis superiores centum anni, sancti, pii, & (ut diximus) aurei sine flagitio, sine scelere, dum sincera adhuc & innoxia pastoriæ illius sectæ integritas, dúmq; Pœnorum hostium imminens metus disciplinam veterem continebat. Postremi centum, quos à Carthaginis, Corinthi, Numantiæque excidiis, & Attali regis, Asiatica hæreditate deduximus Cæsarem & Pompeium, secutúmque hos, de quo dicemus, Augustum, ut claritate rerum bellicarum magnifici, ita domesticis cladibus miseri & erubescendi. Quippe sicut Galliam, Thraciam, Ciliciam uberrimas validissimásque provincias, Armenios etiam, & Britannos, ut non in usum, ita ad imperii speciem magna nomina acquisisse, pulchrum atq; decorum: ita eodem tempore dimicâsse domi cum civibus, sociis, mancipiis, gladiatoribus,

totoque

totoque inter se senatu, turpe atque miserandum. Ac nescio an satius fuerit populo Romano, Sicilia & Africa contentum fuisse, aut his etiam ipsis carere, dominanti in Italia sua, quàm eò magnitudinis crescere, ut viribus suis conficeretur. Quæ enim res alia furores civiles peperit, quàm nimia fœlicitas? Syria prima nos victa corrupit, mox Asiatica Pergameni regis hæreditas. Illę opes atq; divitiæ afflixêre seculi mores, merſamq; vitiis suis quasi sentinâ Rempublicâ pessundedêre. Unde etiam populus Romanus agros & cibaria flagitaret, nisi per famẽ, quã luxus fecerat? Hinc ergo Gracchana & prima & secunda, & illa tertia Appulejana seditio. Unde ut regnaret de judiciariis legibus divisus à senatu eques, nisi ex avaritia, ut vectigalia [illegible] judicia in quæstu haberẽtur? Hinc rursus & promissa civitas Latio, & per hoc arma sociorum. Quid autẽ bella servilia? unde nobis, nisi ex abundantia familiarum? Undè gladiatorii adversus dominos suos exercitus, nisi ad conciliandum plebis favorem effusa largitio? Cum spectaculis indulget, supplicia quondam hostium artem facit. Jam ut speciosiora vitia tangamus, nonne ambitus honorum ab iisdem divitiis incitatus? Atqui unde Mariana, unde Syllana tempestas, aut magnificus apparatus conviviorum, & sumptuosa largitio, nonne ab opulentia paratura mox egestatẽ? Hæc Catalinam hostem patriæ suę impegit. Deniq; illa ipsa principatûs, & dominandi cupido, unde nisi ex nimiis opibus venit? Hęc Cæsarem atq; Pompeiũ furialibus in eximum Reipublicę facibus armavit. Hos igitur pop. Rom. omnes domesticos motus separatos ab externis justísque bellis

bellis ex ordine prosequemur.

De legibus Gracchanis. cap. XIII.

Seditionum omnium causas tribunicia potestas excitavit, quæ specie quidem plebi tuendæ, cujus in auxilium comparata est, re autem dominationem sibi acquirens, studium populi ac favorem, 1 agrariis, 2 frumentariis, 3 judiciariis legibus aucupabatur. Inerat omnibus species æquitatis. Quid enim tam justum, quàm recipere plebem jus suum à patribus? ne populus gentium victor, orbisque possessor, extorris aris ac focis ageret? Quid tam æquum, quàm inopem populum vivere ex ærario suo? Quid ad jus libertatis æquandæ magis efficax, quàm in senatu regente [illegible] nis equestris auctoritas saltem judiciorum regno niteretur? Sed hæc ipsa in perniciem redibant, & misera Respublica in exitium suum merces erat: nam & à senatu in equitem translata judiciorum potestas, 4 vectigalia, id est, imperii patrimonium supprimebat: & emptio frumenti ipsos Reipublic. nervos exhauriebat 5 ærarium. Reduci plebs in agros unde poterat, sine possidentium eversione, qui ipsi pars populi erant? & tamen relictas sibi à majoribus sedes 6 ætate quasi jure hæreditario possidebant.

Seditio Tiberii Gracchi. Cap. XIV.

620 Primam certaminum facem Tiberius Gracchus accendit, 8 genere, forma, eloquen-

eloquentia facilè princeps. Sed hic sive Mancinianæ deditionis quia sponsor fœderis fuerat, contagium timens, & inde popularis; sive æquo & bono ductus, quia depulsam 2 agris suis plebem miseratus est, ne populus Romanus gentium victor, orbisque possessor, laribus ac focis suis exularet: aut quacunque mente rem ausus ingentem, postquam rogationis dies aderat, ingenti stipatus agmine 3 Rostra conscendit, nec deerat obvia manu, tota inde nobilitas, & tribuni in partibus. Sed ubi intercedentem legibus suis 4 M. Octauium videt Gracchus, contra fas collegii, jus potestatis, injectâ manu depulit Rostris; adeóque præsenti metu mortis exterruit, ut abdicare se magistratu cogeretur. Sic Trium vi[illegible]eatus dividendis agris, cùm ad [illegible]randa cœpta, die comitiorum prorogari sibi vellet imperium, obviâ nobilium manu, eorúmque quos agris moverat, cædes à foro cœpit. Inde cùm in Capitolium profugisset, plebémque ad defensionem salutis suæ manu caput tangens hortaretur, præbuit speciem regnum sibi & diadema poscentis: atque ita 6 duce Scipione Nasica concitato in arma populo, quasi jure oppressus est.

Seditio Caii Gracchi Cap. XV.

Statim, & mortis & legum fratris sui vindex, non minore impetu incaluit C. Gracchus; qui cùm pari tumultu, atque terrore plebem in avitos agros arcesseret, & recentem Attali hæreditatem in alimenta populo polliceretur; jamque nimius, & potens altero tribunatu, secunda plebe volitaret, abrogare auso legibus suis Minutio Tribuno fretus, 632

fretus comitum manu, fatale familiæ suæ Capitolium invasit. Inde proximorum cæde pulsus, cùm se in Aventinum recepisset, inde quoq; obvia senatus manu, ab Opimio Consule oppressus est. Insultatum quoque mortis reliquiis, & illud sacrosanctum caput Tribuni plebis percussoribus auro pensatum est.

Seditio Appuleiana, Cap. XVI.

653 Nihilominus Appuleius Saturnius Gracchana asserere leges non destitit. Tantum animorum vim Marius dabat, qui nobilitati semper inimicus, Consulatu suo præterea confisus, occiso palam in comitiis A. Nonio competitore Tribunatus, subrogare conatus est in ejus 1 locum C. Gracchum, hominem sine tribu, sine nomine: sed subdito titulo, in familiam ipse se adoptat. Cùm tot tantísque ludibriis exultaret impunè, rogandis 2 Gracchorũ legibus ita vehementer incubuit, ut senatum quoque cogeret in verba sua jurare, cum abnuentibus 4 aqua & igni interdicturum se minaretur. Unus tamen extitit, qui mallet exilium. Igitur post Metelli fugam omni nobilitate perculsa, cùm jam tertium dominaretur, eò vesaniæ progressus est, ut Consularia quoque comitia nova cæde turbaret. Quippe ut 3 satellitem furoris sui Glauciam, Consulem faceret. C. Memmium competitorem interfici jussit: & in eo tumultu regem ex satellitibus se appellatum lætus accepit. Tum verò jam conspiratione senatus, ipso quoque jam Mario Consule, quia tueri non poterat, adverso directæ in foro acies: repulsus, inde Capito-

Capitolium invaſit. Sed cum abruptis fiſtulis obſideretur, ſenatuique per legatos pœnitentiæ fidem faceret, ab arce digreſſus cum ducibus factionis receptus in curiam eſt. Ibi cum, factâ irruptione, populus fuſtibus ſaxiſque coopertum, in ipſa quoque morte laceravit.

Druſiana ſeditio. Cap. XVII.

Poſtremò, Livius Druſus non tribunatus modò viribus, ſed ipſius etiam ſenatus auctoritate, totiúſque Italiæ conſenſu eaſdem leges aſſerere conatus, dum aliud captat ex alio, tantum conflavit incendium, ut nec primis illius flamma poſſet fuſtineri, & ſubitâ morte correptus, hæreditarium in poſteros ſuos bellum prorogaret. 1 Judiciaria lege C. Gracchus diviſerat pop. Romanum, & bicipitem ex una fecerat civitatem, equites Romani tantâ poteſtate ſubnixi, ut qui fata fortunáſque patrum, vitáſque principum haberent in manu, interceptis vectigalibus, peculabantur ſuo jure Rempublicam. Senatus exilio Metelli, damnatione 2 Rutilii debilitatus, omne decus majeſtatis amiſerat. In hoc ſtatu rerum pares opibus, animis, dignitate 1 (unde & nata Livio Druſo æmulatio acceſſerat) equitem Servilius 3 Cæpio, ſenatum Livius Druſus aſſerere: ſigna, & aquilæ, & vexilla aderant. Cæterum ſic urbe in una quaſi in binis caſtris diſſidebatur. Prior Cæpio, in ſenatum impetu facto, reos 4 ambitus 5 Scaurum & 6 Philippum principes nobilitatis elegit. His ut motibus reſiſteret Druſus, plebem ad ſe Gracchanis legibus, iiſdem, ſocios ad plebem 646

bem spe civitatis erexit. Exstat vox ipsius nihil se ad largitionem ulli reliquisse, nisi quis aut cœnum dividere vellet, aut cœlum. Aderat promulgandi dies, cùm subitò tanta vis hominum undique apparuit, ut hostium adventu obsessa civitas videretur. Ausus tamen, 7 abrogare de 8 legibus Consul Philippus. Sed 9 apprehensum faucibus viatorem non antè dimisit, quàm sanguis & in ore, & in oculos redundaret. Sic per vim latæ jussæque leges. Sed pretium rogationis statim socii flagitavêre, cum interim imparem Drusum, ægrumq; rerum temerè motarum matura, ut in tali discrimine, mors abstulit: nec ideò minùs socii promissa Drusi à populo Romano reposcere armis desierunt.

Bellum Sociale. Cap. XVIII.

663 Bellum quod adversus socios gestum est, Sociale bellum vocetur licet, ut extenuemus invidiam; si verum tamen volumus, illud civile bellum fuit: quippe cùm populus Romanus Etruscos, Latinos, Sabinósque miscuerit, & unum ex omnibus sanguinem ducat, corpus fecit ex membris, & ex omnibus unus est. Nec minore flagitio socii intra Italiam, quàm intra urbem cives, rebellabant. Itaque cùm jus civitatis, quàm viribus auxerant socii, justissimè postularent, ad quam spem eos cupidine dominationis Drusus erexerat: postquam ille domestico scelere oppressus est, eadem fax quæ illum cremavit, socios in arma & in expugnationem urbis accendit. Quid hac clade tristius? quid calamitosius? cùm omne Latium atque Picenum, Etruria omnis atque Campania, postremò

temò Italia contra matrem ac parentem
suam Urbem consurgerent? cùm omne ro-
bur fortissimorum fidelissimorúmque socio-
rum sub suis quisque signis haberent? municipalia illa prodigia? Popedius Marsos &
Latinos, Afranius Umbros, * totus senatus * Vettius
& Consules Samnium, Lucaniam Telesi- Cato Sam-
nus, cùm regum & gentium arbiter populus, nium.
ipsum se regere non posset, ut victrix Asiæ
Europæque à Corfinio, Roma peteretur.
Primum fuit belli in Albano monte consiliu-
um, ut festo die 2 Latinarum Sex. Julius
Cæsar, & Marcius Philippus Consules, in-
ter sacra & aras immolarentur. Postquam id
nefas proditione discussum est, 3 Asculo fu-
ror omnis erupit, in ipsa quidem ludorum
frequentia trucidatis, qui tum aderant ab
urbe legatis. Hoc fuit impii belli sacramen-
tum, inde jam passim ab omni parte Italiæ,
duce & auctore belli discurrante 4 Popedio,
diversi per populos & urbes signa cecinêre.
Nec Annibalis, nec Pyrrhi fuit tanta vasta-
tio. Ecce Ocriculum, ecce 5 Grumentum,
ecce Fesulæ, Carseoli, * reseratæ Nuceriæ, * res erat a
& Picentes, cædibus, ferro & igne vastan- Nucerna et
tur. Fusæ 6 Rutilii copiæ, fusæ Cæpionis. picentia.
Nam ipse Julius Cæsar exercitu amisso,
cùm in urbem cruentus referretur, miserabili
funere mediam etiam urbem perviam fecit.
Sed magna populi Romani fortuna, & sem-
per in malis major, totis denuò viribus in-
surrexit, aggressique singuli populos. 8 Cato
discutit Etruscos; 9 Gabinius Marsos, Car-
do Lucanos, 10 Sylla Samnites. Strabo verò, 664
11 Pompeius omnia flammis ferróque po-
pulatus, non priùs finem cædium fecit,
quàm Asculi eversione, Manibus tot exer-
citum

cituum consularium, direptarúmque urbis Diis litaretur.

Bellum Servile. Cap. XIX.

Utcunque, etsi cum sociis, (nefas) ce liberis tamen & ingenuis dimicatum e Quis æquo animo ferat in principe genti
293 populo bella servorum? Primum servile bel lum inter initia urbis Herdonio Sabino du in ipsa urbe tentatum est, cum occupata Tribuniciis seditionibus civitate Capitoliu obsessum, & à Consule captum. Sed hic tumultus magis fuit, quàm bellum. Mo imperio per diversa terrarum occupato, qui crederet Siciliam multo cruentius servili quàm Punico bello, esse vastatam? Ter frugum ferax, & quodammodo suburban
* *late fundiù.* provincia * latifundiis civium Latinorum tenebatur. Hîc ad cultum agri frequen
218 ergastula, catenatíque cultores materia bello præbuêre. Syrus quidam nomine Eu nus (magnitudo cladium facit ut memine rimus) fanatico furore simulato, dum Syri
* *comas.* deæ * ceremonias jactat, ad libertatem & arma servos quási numinum imperio conci tavit. Idque ut divinitus fieri probaret, in ca abdita nuce, quam sulphure & igne stipave rat, leviter inspirans, flammam inter verb fundebat. Hoc miraculo primùm duo millia ex obviis, mox jure belli refractis ergastulis
* *sexaginta.* * quadraginta amplius millium fecit exercitum. Regissque ne quid malis deesset, decoratus insignibus, castella, oppida, vicos miserabili direptione vastavit. Illud quoque in ultimum belli dedecus, capta sunt castra Prætorum, nec nominare ipsos pudet, castra Manilii,

Manilii, Lentuli, Piſonis, Hypſæi. Itaq; qui per fugitivarios retrahi debuiſſent, Prætorios duces, profugos prœlio ipſi ſequebantur. 2 Tandem P. Rupilio Imperatore ſupplicium de eis ſumptum eſt. Hic enim victos, & apud Ennam noviſſimè obſeſſos, cum fame quaſi peſtilentiâ conſumpſiſſet, reliquias latronum compedibus cateníſque religavit, crucibúſque punivit. Fuítque de ſervis 3 ovatione contentus, ne dignitatem triumphi ſervili inſcriptione violaret. Vixdum reſpiraverat inſula, cùm ſtatim à ſervis & à Syro reditur ad Cilicem. Athenio paſtor, interfecto domino, familiam ergaſtulo liberatam ſub ſignis ordinat. Ipſe veſte purpurea, argenteóque baculo, & regium in morem fronte redimitâ, non minorem quàm ille fanaticus prior conflat exercitum, acriúſque multo, quaſi & illum vindicaret, vicos, caſtella, oppida diripiens, in dominos, in ſervos infeſtiùs, quaſi in transfugas, ſæviebat. Ab hoc quoque Prætorii exercitus cæſi, capta Servilii caſtra, capta Luculli. Sed Aquilius P. Rupilii uſus exemplo: intercluſum hoſtem commeatibus ad extrema compulit *, comminutáſque copias armis, fame facilè delevit: dedidiſſéntque ſe, niſi ſuppliciorum metu voluntariam mortem prætuliſſent. Ac ne de duce quidem ſupplicium exigi potuit, quamvis in manus venerit. Quippe dum circa ad deprehendendum eum multitudo contendit, inter rixantium manus præda lacerata eſt. 621 653

* communitáſque.

Bellum Spartacum. Cap. XX.

Enimverò ſervilium armorum dedecus feras, nam & ipſi per fortunam in omnia 680

obnoxii, tamen quasi secundum hominum genus sunt, & in bona libertatis nostræ adoptantur. Bellum Spartaco duce concitatum, quo nomine appellem nescio. Quippe cùm servi militaverint, gladiatores imperaverint, illi infimæ sortis homines, hi pessimam auxêre ludibrio calamitatem. Spartacus, Crixus, & OEnoma, effracto Lentuli ludo, cùm septuaginta aut amplius ejusdem fortunæ viris eruperunt Capua, servísque ad vexillum & ad auxilium vocatis, cùm statim decem amplius millia coissent hominum, non modò effugisse contenti, jam vindictam etiam volebant. Prima velut ara viris, mons Vesuvius placuit. Ibi cùm etiam obsiderentur à 2 Clodio 3 Glabro, per fauces cavi montis virgineis delapsi vinculis, ad imas ejus descendêre radices, & exitu in unum nihil tale opinantis ducis subito impetu castra rapuêre. Inde alia castra. Deinceps Thoram, totámque pervagantur Campaniam. Nec villarum atque vicorum vastatione contenti, Nolam, atque Nuceriam, 4 Thurios atque Metapontum terribili strage populantur. Affluentibus in diem copiis, cùm jam esset justus exercitus, è viminibus pecudúmque tegumentis inconditos sibi clypeos, & ferro ergastulorum recocto gladios ac tela fecerunt. Ac ne quod decus justo deesset exercitui, domitis obviis gregibus paratur equitatus, captaque de Prætoribus insignia & fasces ad ducem detulêre. Nec abnuit ille de stipendiario Thrace miles, de milite desertor, inde latro, deinde in honore virium gladiator: qui 5 defunctorum quoque prælia ducum funera Imperatoriis celebravit exequiis, captivósque circa rogum jussit armis depugnare

depugnare, quasi planè expiaturus omne prætorium dedecus, si de gladiatore 6 munerator fuisset. Inde jam consulares quoque aggressus, in Appennino 7 Lentuli exercitum cecîdit, apud Mutinam C. 8 Cassii castra delevit. Quibus elatus victoriis, de invadenda urbe Romana, quod satis est turpitudini nostræ, deliberavit. Tandem etiam totis viribus contra Mirmillonem consurgitur, pudorémque Romanum Licinius Crassus asseruit, à quo pulsi fugatique (pudet dicere) hostes in extrema Italiæ confugerunt. Ibi circa Bruttium angulum inclusi, cùm fugam in Ciciliam pararent, neque navigia supperterent, ratésque ex cratibus, & dolia connexa virgultis in rapidissimo freto frustra experirentur, tandem eruptione factâ, dignam viris obiêre mortem, &, quod sub gladiatore duce oportuit, sine missione pugnatum est. Spartacus ipse in primo agmine fortissimè dimicans quasi Imperator occisus est. 681 682

Bellum civile Marianum. Cap. XXI.

Hoc deerat unum populi Romani malis, jam ut ipse intra se parricidiale bellum domi stringeret, & in urbe media ac foro quasi arena cives cum civibus suis gladiatorio more concurrerent. Æquiore animo utcunque ferrem, si plebeii duces, aut si nobiles, mali saltem, ducatum sceleri præbuissent. Cùm verò (prô facinus! qui viri? qui Imperatores?) decora & ornamenta sæculi sui Marius & Sylla, pessimo facinore suam etiam dignitatem præbuerunt, tribus, ut sic dixerim, syderibus agitatum est: primò & 665

levi & modico, tumultu majore quàm bello, intra ipsos armorum duces subsistente sævitia: mox atrociùs & cruentiùs, per totius viscera senatus grassante victoria. Ultimum non civicam modò, sed hostilem quoque rabiem supergressum est, cùm armorum furor totius Italiæ viribus niteretur, eousque odiis sævientibus, donec deessent qui occiderentur. Initium & causa belli, inexplebilis honorum Marii fames, dum decretam Syllæ provinciam Sulpitia lege sollicitat. Sed impatiens injuriæ statim Sylla legiones circumegit, dilatóque Mithridate, Esquilina Collinaque porta, geminum agmen urbi infundit. Unde cùm subitò Sulpitius & Albinovanus objecissent catervas, sudésque & saxa undíque à mœnibus ac tela jacerentur, ipse quoq; jaculatus, incendio viam fecit, accémq; Capitolii, quæ Pœnos quoq;, Gallos etiam Senonas evaserat, quasi captivam victor insedit. Tum ex senatusconsulto, adversariis hostibus judicatis, in præsentem Tribunum aliósque diversæ factionis jus sævitum est. 1 Marium, servilis fuga exemit, imò fortuna alteri bello reservavit. Cornelio
666 Cinna, Cn. Octavio Consulibus malè obrutum resurrexit incendium, & quis ab ipsorum 2 discordia, cùm de revocandis quos senatus hostes judicaverat, ad populum referretur. Cincta quidem gladiis concione, sed vincentibus quibus pax & quies potior, profugus patriâ suâ Cinna confugit ad partes: redit ab Africa Marius clade major, si quidem carcer, catenæ, fuga, exilium, * honorificaverant dignitatē. Itaq; ad nomen tam viri latè concurritur: servitia (prô nefas) ergastula armantur; & facilè invenit exercitum

* honorificaverant.

ercitum miſer Imperator. Itaque ut patriam repoſcens, unde vi fuerat expulſus, poterat videri jure agere, niſi cauſam ſuam ſævitia corrumperet. Sed cum diis hominibúſque infeſtus rediret, ſtatim primo impetu cliens & alumna Urbis Oſtia, nefanda ſtrage diripitur. Mox in urbem quadruplici agmine intratur, diviſêre copias Cinna, Marius, Carbo, Sertorius. Hoc poſtquam manus omnis Octavii depulſa Janiculo eſt, ſtatim in principum cædem ſigno dato, aliquanto ſævius, quàm aut in Punica, aut in Cimbrica urbe ſævitur. Octavii Conſulis caput pro roſtris exponitur. 3 Antonii conſulares, in Marii ipſius menſis. 4 Cæſar & Fimbria in penatibus domorum ſuarum trucidantur. Craſſi pater & filius in mutuo alter alterius aſpectu, Bœbium atque Numitorium per medium forum uncis traxêre carnifex, cum, 5 Catulus ſe ignis hauſtu ludibrio hoſtium exemit. Merula flamen Dialis in Capitolio, Jovis ipſius oculos, venarum cruore reſperſit. Ancharius ipſo vidente Mario confoſſus eſt, quia 6 fatalem illam ſcilicet manum non porrexerat ſalutanti. Hæc tot ſenatus funera intra Calendas & Idus Januarii menſis, ſeptima illa, Martii 7 purpura dedit. Quid futurum, ſi annum conſularis impleſſet? Scipione Narbonoque Conſulibus, tertius ille turbo civilis inſaniæ toto furore detonuit: quippe cùm hinc *7 legiones, inde quingentæ cohortes ſtarent in armis, inde ab Aſia cum victore exercitu 8 Sylla properaret. Et ſanè cùm tam ferus in Syllanos Marius fuiſſet, quanta ſævitia opus erat ut Sylla de Mario vindicaretur? Primùm apud Capuam ſub amne Vulturno ſigna concurrunt, & ibi 670 * VIII.

statim Norbani fusus exercitus, statim omnes 9 Scipionis copiæ, ostentata spe pacis, oppressæ. Tum 10 Marius juvenis, & 11 Carbo Consules, quasi desperata victoria, ne inulti perirent, sanguine 12 senatus sibi parentabant: obsessáque curia, sic de senatu quasi de carcere, qui jugularentur, educti. Quid funerum in foro, in circo, in patentibus templis? Namq; Mucius Scævola Pontifex, Vestales amplexus aras, tantùm non eodem igne sepelitur. Lamponius atq; Telesinus Samnitium duces atrociùs Pyrrho & Annibale Campaniam Etruriámque populantur, & sub specie partium se vindicant. Apud Sacriportum, collinámq; portã debellatæ omnes hostium copiæ. Ibi Marius, hic Telesinus oppressi: nec idem tamen cędium, qui belli finis fuit. Stricti enim & in pace gladii, animadversúmq; in eos qui se sponte dediderant. Non minus est quod apud Sacriportum & apud Collinam septuaginta amplius millia Sylla concîdit? bellum erat: quatuor millia deditorum inermium civium, in villa 13 publica interfici jussit: isti tot in pace non plures sunt: quis autem illos potest computare, quos in urbe passim quisquis voluit occîdit? donec admonente Furfidio, viverent aliquos debere, ut essent quibus imperarent, proposita est ingens illa tabula, & ex ipso equestris ordinis flore & senatus duo millia electi, qui mori juberentur: Novi 14 generis edictum. Piget post hæc referre ludibrio habita fata Carbonis, fata Sorani Prętoris, atq; Venuleii. Bæbium sine ferro ritu ferarum inter manus laceratum: Marium ducis ipsius fratrem, apud Catuli sepulchrum oculis, manibus, cruribúsque defossis, servatum

aliquan-

aliquandiu, ut per ſingula membra morere-
tur. Poſitis ſingulorum hominum ferè pœ-
nis, municipia Italiæ ſplendidiſſima ſub ha-
ſta venierunt, Spoletium, Interamnium,
Præneſte, * Fluentia: nam Sulmonem vetus
oppidum ſocium atque amicum (facinus in-
dignum) nondum expugnatum, ut obſides
jure belli, & modò morte damnati duci ju-
bentur, ſic damnatam civitatem juſſit Syl-
la deleri.

* *Florentia.*

Bellum Sertorianum. Cap. XXII.

Bellum Sertorianum quid aliud quam Syl- 674
lanæ proſcriptionis hæreditas fuit? hoſtile
potiùs, an civile dixerim, neſcio; quippe quod
Lucitani Celtiberiq; Romano geſſerint du-
ce, exul & profugus feralis illius tabulæ, vir
ſummæ quidem, ſed calamitoſæ virtutis,
malis ſuis maria terráſque permiſcuit: & in
Africa jam, & Balearibus inſulis fortunam
expertus, miſſúſque in Oceanum, Fortuna-
tas inſulas penetravit: tandem Hiſpaniam
armavit, ubi vir cum viris facilè convenit:
nec aliter magis apparuit Hiſpani militis vi-
gor quàm Romano duce: Quanquam ille
non contentus Hiſpania, ad Mithridatem
quoque Ponticóſque reſpexit, regémque
daſſe juvit. Et quid futurum fuit ſatis tan-
to hoſti? uno imperatore reſiſtere res huma-
na non potuit, additus 1 Metello, 2 Cn. 675
Pompeius, hi copias viri diu & ancipiti ſem- 676
per acie attrivêre, nec tamen priùs bello, quā
ſuorum ſcelere & inſidiis extinctus: Copias
ejus prope tota Hiſpania perſecuti, diu & an-
cipiti ſemper acie dimicaverunt. Prima per
legatos certamina habita, cum hinc Domi-

tius & Thorius, inde Herculei præluderem, mox apud Segoniam, illis apud Anam flumen oppressis, ipsi duces comminus invicem experti, apud Lauronem atque 3 Sucronem æquavere clades. Tum illis ad populationem agrorum, his ad urbium excidia conversis, misera inter Romanos duces Hispania discordiæ pœnas dabat, donec oppressio 4 domestica fraude Sertorio, victo deditóq; Perperna, ipsæ quoq; in Romanam fidem venere urbes, Osca, Terme, Tutia, Valentia, Auxima, & * in fame nihil non experta 5 Calaguris. Sic recepta in pacem Hispania, victores externum id magis, quàm civile bellum videri voluerunt, ut triumpharent.

* *infame.*

Bellum civile sub Lepido. Cap. XXIII.

675 Marco Lepido, Quincto Catulo Consulibus, civile bellum penè citiùs oppressum est, quàm inciperet. Sed quantum, latéq; faxillius 1 motus ab ipso Syllæ rogo exarsit? Cupidus namque rerum novarum per insolentiam Lepidus, acta tanti viri rescindere parabat, nec immeritò, si tamē posset sine magna clade Reip. Nam cum jure belli Sylla dictator proscripsisset inimicos: qui supererant, revocante Lepido, quid aliud quàm ad bellum vocabantur? cumque damnatorum civium bona addicente Syllâ, quamvis malè capta, jure tamen, repetitio eorum proculdubio labefactabat compositam civitatem. Expediebat ergo quasi ægræ sauciæque Reipub. requiescere quomodocunque, ne vulnera curatione ipsa rescinderentur. Ergo cum turbidis concionibus velut classico civitatem terruisset

ruisset, profectus in Etruriam, arma inde et exercitum urbi 2 admoverat, Sed jam 3 Milvium pontem, collémq; Janiculum, Lutatius Catulus, Cn. Pompeius, Syllanę dominationis duces atque signiferi alio exercitu insederant. A quibus primo statim impetu retro pulsus, hostísq; à senatu judicatus, incruenta fuga in Etruriam, inde Sardiniam recessit: ibiq; morbo & pœnitentia interiit. Victores, quod non temerè aliâs in civilibus bellis, pace contenti fuerunt. 676

L. FLORI HISTORIARUM LIBER QVARTVS.

Bellum Catilinarium.

CAPUT I.

CAtilinam luxuria primùm, tum hinc conflata egestas rei familiaris, simul occasio, quòd in extremis finibus mundi arma peregrinabantur, in nefaria consilia opprimendæ patriæ suæ compulêre, senatum confodere, Consules trucidare, distringere incendiis urbem, diripere ærarium, totam denique Rempublicam funditus tollere, & quicquid nec Annibal videretur optâsse. * Quibus id nefas sociis aggressus est? ipse patricius, sed hoc minus est. 1 Curii, 2 Porcii, 3 Syllæ, Cethegi, 4 Autronii, 5 Varguntei, atque Longini, quæ familiæ? quæ senatus insignia? 6 Lentulus quoq; tunc maximè Prætor hos omnes immanissimi facinoris 690

* *Quæ omnia quibus (ó nefas) sociis?*

catellites habuit. Additum est pignus conjurationis sanguis humanus, quem circumlatum pateris bibere summum nefas, nisi amplius esset, propter quod biberunt. Actum erat de pulcherrimo imperio, nisi illa conjuratio in Ciceronem & Antonium Consules incidisset, quorum alter industriâ rem patefecit, alter manu oppressit. Tanti sceleris indicium per Fulviam emersit, vilissimum scortum, sed parricidii innocens. Tum Consul habito senatu in præsentem parricidam, in præsentem reum Cicero peroravit: sed nō ampliùs profectum, quàm ut hostis evaderet, seq; palam professo, incendium suum restinctur ruinâ minaretur. Et ille quidem ad præparatum à Manlio in Etruria exercitum proficiscitur, signa illaturus urbi. Lentulus destinatum familiæ suæ Sybillinis versibus regnum sibi vaticinans, ad præstitutum à Catilina diem urbe tota viros, faces, tela disponit: nec civili conspiratione contentus; legatis Allobrogū, qui tum fortè aderant, in arma sollicitatis. Et isset ultra Alpes furor, nisi altera proditione Vulturii, Prætoris literæ tenerētur. Statim Ciceronis imperio injecta est barbaris manus: palam Prætor in senatu convincitur. De supplicio agentibus, Cæsar parcendum dignitati, Cato animadvertendum pro scelere censebat. Quam sententiam secutis omnibus, in carcere parricidæ strangulantur. Quamvis parte conjurationis oppressa, tamē ab incepto Catilina non destitit, sed infestis ab Etruria signis patriam petens, obvio Antonii exercitu opprimitur. Quàm atrociter dimicatum sit, exitus docuit. Nemo hostium bello superfuit: quem quisque in pugnando ceperat locum, cum emissa anima corpore

691

tegebat.

regebat. Catilina longè à ſuis inter hoſtium cadavera repertus eſt, pulcherrima morte, ſi pro patria ſic concidiſſet.

Bellum Cæſaris & Pompeii.
Cap. II.

Jam penè toto orbe pacato, majus erat Imperium Romanum, quàm ut ullis externis viribus extingui poſſet. Itaque invidens fortuna principi gentium populo, ipſum illum in exitium ſuum armavit. Ac Mariana quidem Cinnanaque rabies intra urbẽ ſe pręcluſerat, quaſi exſpiratura; Syllana tempeſtas latiùs, intra Italiam tamen detonuerat. Cæſaris furor atque Pompeii, Urbem, Italiam, gentes, nationes, totúmque denique qua patebat imperium, quodam quaſi diluvio, & inflammatione corripuit, adeò ut non rectè tantùm civile dicatur, ac ne ſociale quidem, ſed nec externum, ſed potiùs commune quoddam, ex omnibus, & plus quàm bellum. Quippe ſi duces ejus inſpicias, totus ſenatus in partibus; ſi exercitus, hinc 11 legiones, inde 18 flos omnis & robur Italici ſanguinis: ſi auxilia ſociorum, hinc Gallici Germaníque delectus, inde Deiotarus, Ariobarzanes, * Tarcondimotus, * Cothus, omne Thraciæ, Cappadocięq;, Ciliciæ, Macedonię, Græciæ, Italiæ, totiúſq; robur Orientis: ſi moram belli, quatuor annis, & pro clade rerũ, breve tempus: ſi locum & ſpatium ubi commiſſum eſt, intra Italiam, inde ſe in Galliã, Hiſpaniámq; deflexit: reverſúmq; ab occaſu, totis viribus in Epiro Theſſaliáque conſedit: hinc Ægyptum ſubitò tranſiliit, inde reſpexit Aſiã, Africæ incubuit: poſtremò in Hiſpaniam remigravit, & ibi

704

* *Tharcon.*
Dimotus.
* *Corinthus.*

ibi aliquando defecit. Sed non & odia partium finita cum bello. Non enim priùs quievêre, quàm in urbe ipsa, medio senatu eorũ qui victi erant, odia victoris sese cæde satiarent. Causa tantæ calamitatis eadem, quæ
693 omnium, nimia felicitas. Siquidem Quincto Metello & Lucio Afranio Consulibus, cum Romana majestas toto orbe polleret, recentésq; victorias Ponticos & Armenios triumphos in Pompeianis theatris Roma cantaret, nimia Pompeii potentia apud otiosos (ut solet) cives, movit invidiam. Metellus ob imminutum Cretæ triumphum, Cato adversus potentes semper obliquus, detrectare Pompeium, actisq; obstrepere. Hic dolor transversũ egit, & ad præsidia dignitati paranda impulit. Fortè tunc Crassus genere, divitiis, dignitate florebat, vellet tamen *auctiores opes. Caius Cæsar eloquentia, & spiritu, & jam consulatu allevabatur. Pompeius tamen super utrumque eminebat. Sic igitur Cæsare dignitatem comparare, Crasso augere, Pompeio retinere cupientibus, omnibúsque pariter potentię cupidis, de invadenda Repub. facilè convenit. Ergo cum mutuis viribus in suum quisq; decus niteretur, Galliam Cæsar invadit, Crassus Asiam, Pompeius Hispaniam, tres maximos exercitus, & sic jam orbis imperium, societate trium principum occupatur. Decẽ annos traxit ista dominatio. Exinde quoniã mutuo omnes tenebantur, Cra-
700 si morte apud Parthos, & morte Juliæ Cæ-
699 saris filiæ quæ nupta Pompeio, generi socerũq; concordiam matrimonii fœdere tenebat, statim æmulatio erupit. Jam Pompeio suspectę Cæsaris opes, & Cæsari Pompeiana dignitas gravis. Nec hic ferebat parem, nec ille superiorem,

* *altiores.*

periorē. Nefas! sic de principatu laborabant, tanquam duos tanta imperii fortuna non caperet. Ergo Lentulo Marcellóq; Consulibus rupta prima conjurationis fide, de successione Cæsaris, senatus idémq; Pompeius agitabat: nec ille abnuebat, si ratio sui primis comitiis haberetur consulatus: 3 absenti, quem decem Tribuni, favente Pompeio nuper decreverāt, tum dissimulante eodem negabatur. Veniret, & peteret 4 majorum more. Ille contra flagitare decreta, ac nisi in fide permanerent, non se dimissurum exercitum. Ergo ut in hostem decernitur. His Cæsar agitatus, statuit præmia armorum armis defendere. Prima civilis belli arena, Italia fuit: cujus arces levibus præsidiis Pompeius insederat: sed omnia subito Cæsaris impetu oppressa sunt. Prima Arimino signa cecinerunt. Tum plus Etruria Libo, Umbria Thermus, Domitius 5 Corfinio. Et peractum erat bellum sine sanguine, si 6 Pompeium Brundusii opprimere, ut cœperat potuisset. Sed ille per obsessi claustra portus nocturna fuga evasit. Turpe dictu, modò princeps patrum, pacis belliq; moderator, per triumphatū à se mare laceratâ & pene inermi nave fugiebat. Nec Pompeius ab Italia, quā senatus ab urbe fugatur prior: quā pene vacuam metu, Cæsar ingressus, 7 Consulem se ipse facit. Ærarium quoq; 8 sanctū, quia tardiùs aperiebant Tribuni, jussit effringi: censúmque & patrimonium populi Romani antè rapuit, quā imperium. Pulso fugatóque Pompeio, maluit ptiùs ordinare provincias, quàm ipsum sequi. 9 Siciliam & 10 Sardiniam annonæ pignora, per legatos habuit. Nihil hostile erat in Gallia, pacē ipse fecerat. Sed ad Hispanienses Pompeii

exercitus

exercitus transeunti per eam duci, portas claudere ausa Missilia est. Misera dum cupit pacẽ, belli metu in bellũ incidit: sed quia tutis muris erat, vinci eam sibi jussit absenti. Græcula civitas, non pro mollitia nominis, & vallum cædere, incendere machinas ausa, & congredi navibus: sed Brutus, cui mandatum erat bellum, victos terrâ marique perdomuit: mox dedentibus sese ablata omnia, præter (quam potiorem omnibus habebant) libertatem. Anceps variúmque, & cruentum in Hispania bellum cum legatis Cnei Pompeii Petreio & Afranio, quos Illerdæ castra habentes, apud Sicorim amnem obsidere & oppido intercludere aggreditur. Interim ab undatione verni fluminis; commeatibus prohibet. Sic fame castra tentata sunt, obsessórque ipse quasi obsidebatur: sed ubi pax fluminis rediit: populationibus & pugna campos aperuit, iterum ferox instat, & cedentes in Celtiberiam consecutus, aggere & vallo, & per hæc siti ad deditionem compulit. Sic citerior Hispania recepta est, nec ulterior moram fecit. Quid enim una post quinque legiones? Itaque ultro cedente Varone, Gades, Fretum, Oceanus, omnia felicitatem Cæsaris sequebantur. Aliquid tamen adversus absentem ducem ausa fortuna est citra Illyricum, & Africam, quasi de industria prospera ejus adversis radiarentur. Quippè cum fauces Adriatici maris jussi occupare ra Dolabella & Antonius, ille Illyrico, hic Corcyreo littore castra posuissent; jam maria latè tenente Pompeio, repentè castra legatus ejus Octavius, & Libo ingentibus copiis classicorum utrimque circumvenit, deditionem fames extorsit Antonio. Missæ

quoque

quoq; à Basillo in auxilium ejus rates, quales inopia navium fecerat: nova Pompeianorum arte Cilicum actis sub mari funibus, captę quasi per indaginem; duas tamen æstus explicuit: una, quæ Opiterginos ferebat, in vadis hæsit, memorandúmque posteris exitum dedit. Quippè vix mille juvenum manus, circumfusi undique exercitus per totum diem tela sustinuit: & cum exitum virtus non haberet, tamen ne in deditionem veniret, hortante Tribuno Vulteio mutuis ictibus in se concurrit. In Africa quoq; par & virtus & calamitas Curionis fuit, qui ad recipiendam provinciam missus, pulso 13 fugatoque Varo jam superbus, subitum Jubæ regis adventum, equitatúmque Maurorum sustinere non potuit. Patebat victo fuga, sed pudor suasit, ut amissũ sui temeritate exercitũ, morte sequeretur. Sed jam debitũ par fortunâ flagitante, sedẽ bello Pomp. Epiron elegerat: nec Cæsar moratus, quippe ordinatis à tergo omnibus, quamvis hyems media 14 prohiberet tempestate, ad bellum navigavit: positísq; ad Oricum castris, cum pars exercitus ob inopiam navi cum Antonio dimissa, Brundusii moram faceret: adeò impatiens erat, ut ad arcessendos eos, ardẽte ventis mari, nocte concubia, speculatorio navigio, solus ire tentaverit. Extat ad trepidum tanto discrimine gubernatorem vox ipsius: Quid times? Cæsarem vehis. 15 Contractis in unum undiq; omnibus copiis, positísq; cominus castris, diversa erant ducum consilia. Cæsar pro natura ferox, & conficiendæ rei cupidus, ostentare aciẽ, provocare, lacessere, nunc obsidione castrorum, quæ erant sedecim millium vallo obducta, (Sed quid his obesset obsidio, qui parẽte mari omnibus 705

omnibus copiis abundarent?) nunc expugnatione Dyrrhachii irrita, (quippè quam vel situs inexpugnabilem faceret) ad hoc, assiduis in eruptionem hostium prœliis (quo tempore egregia virtus 16 Scævæ centurionis emicuit, cujus in scuto centum atque viginti tela sedêre) jam verò direptione urbium sociarum, cùm Oricum & Gomphos, & alia castella Thessaliæ vastaret: Pompeius adversus hæc nectere moras, tergiversari simul, ut hostem intercluſum undique inopia commeatuum terreret, utque ardentissimi ducis conseneſceret impetus. Nec diutius profuit duci salutare consilium. Milites otium, socii moram, principes ambitum ducis increpabant. Sic præcipitantibus fatis, prælio sumpta est Thessalia, & Philippicis campis, urbis, imperii, generis humani fata commissa sunt. Nunquam ullo loco tantum virium populus Romanus, tantum dignitatis fortuna vidit. Trecenta amplius millia hinc & illinc præter auxilia regum & senatus. Nunquam imminentis ruinæ manifestiora prodigia, fuga victimarum, examina, insignes interdiu tenebræ. Dux ipse, & nocturna imagine theatri sui audiens plausum in modum planctus circumsonare, & manè cum pullo amiculo (nefas) apud principia conspectus est. Nunquam acrior neque alacrior exercitus Cæsaris fuit. Inde classica priùs, inde tela. Annotatum quoque committentis aciem 17 Chrastini pilum: qui mox adacto in os gladio, sic inter cadavera repertus, libidinem ac rabiem qua pugnaverat, ipsa novitate vulneris præferebat. Sed nec minùs admirabilior illius exitus belli. Quippe cum Pompeius adeo equitum copi

pia abundarer, ut facilè circumventurus sibi Cæsarem videretur, circumventus ipse est. Namcum diu æquo Marte contenderent, jussuque 18 Pompeii fusus à cornu erupisset equitatus, repentè hinc signo dato, Germanorum cohortes tantum in effusos equites fecere impetum, ut illi esse pedites, hi venire in equis viderentur. Hanc stragem fugientis equitatus, levis armaturæ ruina comitata est. Tunc terrore latiùs dato, turbantibus invicem copiis, reliqua strages quasi una manu facta est. Nec ullares magis exitio fuit, quàm ipsa exercitus magnitudo. Multus in eo prælio Cæsar fuit, mediusque inter Imperatorem & militem. Voces quoq; obequitantis exceptæ, altera cruenta, sed docti, & ad victoriam efficax, Miles faciem ferialtera ad jactationem composita, Parce civibus: cum ipse sequeretur. Felicem utcunque in malis Pompeium, si eadem ipsum, quæ exercitum ejus, fortuna traxisset. Superstes dignitati suæ vixit, ut cum majore dedecore per Thessalica Tempe equo fugeret, pulsus Lariſſa, in deserto Ciliciæ scopulo; fugam in Parthos, Africam, vel Ægyptum agitaret: ut denique in Pelusiaco littore, imperio vilissimi regis, consiliis spadonum, &, ne quid malis desit, Septimii desertoris sui gladio trucidatus, sub oculis uxoris suę liberorúmq; 19 moreretur. Quis non peractum esse cum Pompeio crederet bellum? Atqui acriùs multò atque 706
vehementiùs Thessalici incendii cineres recaluere. Et in Ægypto quidem adversus Cęsarem sine partibus bellum. Quippe cum Ptolomæus rex Alexandriæ summũ civilis belli scelus peregisset, fœdusq; amicitię cũ Cęsare

medio-

medio Pompeii capite sanxisset, ultionem tanti viri manibus quærente fortunâ, causa non defuit. Cleopatra regis soror affusa Cæsaris genibus, partem regni reposcebat. Aderat puellę forma, & quæ duplicaretur ex illo, quòd talis passa videbatur injuriam: odium ipsius regis, qui Pompeii cędem partium fato, non Cæsari dederat, haud dubiè idem in ipsum ausurus si expediſſet. Quam ubi Cæsar restitui jussit in regnũ, statim ab iisdem percussoribus Pompeii obsessus in regia, quamvis exigua manu ingentis exercitus molem mira virtute sustinuit. Ac primum ædificiorum proximorum atq; navalium 20 incendio, infestorum hostium tela submovit: mox in peninsulam Pharon subitus evasit: inde depulsus in maria, mira felicitate ad proximam classem enatavit, relicto quidem in fluctibus paludamento, seu fato, seu consilio, ut illud ingruentibus hostiũ telis saxisq; peteretur. Tandem receptus à classicis suis, undique simul hostes adortus de imbelli ac perfida gente, justa generi Manibus dedit. Quippe & 21 Theodorus magister, auctor totius belli, & ne virilia quidẽ portenta, Photinus atq; Ganymedes diversi per mare & transfugio & morte consumpti. Regis ipsius corpus obrutum limo repertum est in aureæ loricæ honore. In Asia quoque novus rerum motus à Ponto planè quasi de industria captante fortuna hunc Mithridatico regno exitum, ut à Pompeio pater, à Cæsare filius vinceretur. Rex 22 Pharnaces magis discordiæ nostræ fiducia, quàm virtutis suæ, infesto in Cappadociam agmine ruebat. Sed hunc Cæsar aggressus, uno, (& ut sic dixerim) non toto prælio obtrivit, more fulminis, quod uno

uno eodemq; momento venit, percussit, abscessit. Nec vana de se prædicatio est Cæsaris, antè victum hostem esse, quàm visum. Sic cum exteris. At in 23 Africa cum civibus multò atrociùs, quàm in Pharsalia. Huc reliquias partium naufragarum quidam furoris æstus expulerat: nec reliquias diceres, sed integrum bellum. Sparsæ magis quàm oppressæ vires erant. Auxerat sacramentum ipsa clades Imperatoris: nec degenerabat ducum successio. Quippe satis amplè sonabant in Pompeiani nominis locum Cato & Scipio. Accessit copiis Mauritanus rex Juba, videlicet ut latiùs vinceret Cæsar. Nihil ergo inter Pharsaliam & Thapson, nisi quòd amplior, eoque acrior Cæsarianorum impetus fuit, indignantium post Pompeium crevisse bellum. Denique quod aliâs nunquam ante 24 imperium ducis sua sponte signa cecinerunt. Strages à Juba cœpit: ejus elephanti bellorum rudes, & nuper à sylva, consternati subito clangore, statim & exercitus in fugam, & duces fortiùs quàm ut effugerent, non inconspicua tamen morte omnium. Jam Scipio nave fugiebat, sed assecutis eum hostibus gladium per viscera exegit, & ubi esset quodam requirente, respondit hoc ipsum. Benè se habet 25 Imperator: Juba cum se recepisset in regiam, magnificè epulatus, cum Petreio fugæ comite, super mensas & pocula interficiendum se ei præbuit. Ille & regi suffecit, & sibi: cùm interim semesi in medio cibi, & parentalia fercula regio simul Romanóque sanguine madebant. Cato non interfuit bello, positisque ad Bagradam castris, Uticam velut altera Africæ claustra servabat. Sed accepta partium clade, nihil cunctatus 907

ctatus (ut ſapiente dignum erat) mortem etiam lætus accivit. Nam poſtquam filium comiteſque amplexu dimiſit, in nocte lecto ad lucernam Platonis libro qui immortalitatem animæ docet, paululum quievit: tum circa primam vigiliam ſtricto gladio revelatum manu pectus ſemel iterúmq; percuſſit. Auſi poſt hoc virum med ci violare fomentis. Ille paſſus dum abſcederent, reſcidit plagas: ſecutáque vis ſanguinis moribundas manus in ipſo vulnere reliquit. 26 Quaſi
708 non eſſet ulquã dimicatum, ſic arma rurſus, & partes: quantóq; Africa ſupra Theſſaliam fuit, tanto Africam ſuperabat Hiſpania: plurimúmq; favoris partibus * addebat fraternitas ducũ, & pro uno duos ſtare Pompeios,
* dabat. Itaque nuſquam atrociùs, nec tam ancipiti Marte concurſum eſt. Primum in ipſo oſtio Oceani Varus Didiúſque legati conflixêre. Sed acriùs fuit cum ipſo mari, quàm inter ſe navibus bellum. Siquidem velut furorem civium caſtigaret Oceanus, utramq; claſſem naufragio cecîdit. Quinam ille horror, cum eodem tempore fluctus, procellæ, armamenta confligerent? adde ſitus ipſius formidinem, vergentia in unum, hinc Hiſpaniæ, inde Mauritaniæ littora, mare & inteſtinum & externum, imminentéſq; Herculis ſpecula: cùm omnia undique ſimul prælio & tempeſtate ſævirent, mox circa obſidiones urbium utrinque diſcurſum eſt, quæ miſeræ inter hos atq; illos duces ſocietatis Romanæ pœnas dabant. Omnium Poſtrema certaminum 27 Munda. Hic non pro cætera felicitate, ſed anceps & diu trifte prœlium, ut planè videretur neſcio quid deliberare fortuna. Sanè & ipſe ante aciẽ mœſtior, non ex

more

more Cæsare, sive respectu fragilitatis humanæ, sive nimiam prosperorum suspectam habens continuationem, vel 28 eadem timens, postquam idē esse cœperat quod Pompeius. Sed in ipso prœlio, quod nemo unquam meminerat, cum diu pari Marte acies nihil aliud quàm occiderent, in medio ardore pugnantium subitò ingens inter utrósque silentium, quasi convenissent; hic omnium sensus erat. Noviſſimè illud inusitatum Cæsaris oculis, nefas, post quatuordecim annos, probata veteranorum manus gradum retro dedit. Quòd etsi nondum fugerat, apparebat tamen pudore magis, quàm virtute resistere. Itaque ablegato equo, similis furenti primam in aciem procurrit. Ibi prensare fugientes, confirmare, per totū deniq; agmen oculis, manibus, clamore volitare. Dicitur in illa perturbatione & de extremis agitasse secum, & ita manifesto vultu fuisse, quasi occupare manu mortem vellet, nisi cohortes hostium quinq; per transversam aciem actæ, quas Labienus periclitantibus castris præsidio miserat, fugæ speciem præbuissent: hoc aut & ipse credidit, aut dum callidus arripuit in occasionem, & quasi in fugientem invectus, simul & suorum erexit animos, & hostes perculit. Nam hi dum se putant vincere, fortiùs sequi; inde Pompeiani dum fugere credunt suos, fugere cœperunt. Quanta fuerit hostium cædes, ira, rabiésque victoribus, sic æstimari potest: hoc à prœlio profugi, cùm se Mundæ recepissent, & Cæsar obsideri statim victos imperasset, congestis undique cadaveribus agger effectus est, quæ pilis jaculisque confixa inter se tenebantur; fœdum etiam inter barbaros. Sed videlicet victoriam desperantibus

tibus Pompeii liberis, Cneum prœlio profugum, crure saucio deserta & avia petentem, Cesennius apud Lauronem oppidum consecutus pugnantem (adeò nondum desperaverat) interfecit. Sextum fortuna in Celtiberia interim abscondit, aliisque post
707 Cæsarem bellis reservavit. Cæsar in patriam victor invehitur. Primum de Gallis triumphum transmiserat Rhenus, Rhodanus, & ex auro captivus Oceanus. Alterum, Laurus Ægyptia. Tunc in ferculis Nilus, Arsinoe, & ad simulachrum ignium ardens Pharus. Tertius de Pharnace currus, &
707 Ponto. Quartus, Jubam & Mauros, & bis 30 subactam ostendebat Hispaniam. Pharsalia, & Thapsus, & Munda nusquam, & quantò majora erant de quibus non triumphabat! * Hic aliquando finis armis fuit, reliqua pax incruenta, pensatúmque clementiâ bellum. Nemo cæsus imperio, præter Afranium, satis ignoverat semel: & Faustum Syllam, didicerat * generum timere: filiámq; 31 Pompeii cum patruelibus ex Sylla: hic posteris cavebatur. Itaque non ingratis civibus omnes honores unum in principem congesti: circa templa imagines: in theatro distincta radiis corona: suggestus in curia: fastigium in 32 domo: 33 mensis in cœlo: ad hæc, pater ipse patriæ perpetuúsque Dictator: novissimè, dubium an ipso volente, oblata pro rostris ab Antonio 43 Consule regni insignia: quæ omnia velut insulæ in destinatam morti victimam congerebantur. Quippe clementiam principis vidit invidia, gravísque erat liberis ipsa beneficiorum potentia: nec diutius dilatio donata est: sed 35 Brutus & Cassius, aliique Patricii consenserunt

** ista desunt in manuscriptis.*

** generosum.*

senserunt in cædem principis. Quanta vis fati! manaverat latè conjuratio: libellus etiam Cæsari datus eodem die: nec perlitare centum victimis poterat: venit in curiam tamen, expeditionem Parthicam meditans: ibi in curuli sedentem, eum senatus invasit, tribúsque & viginti vulneribus ad terram datus est. Sic ille qui terrarum orbem civili sanguine impleverat, tandem ipse sanguine suo curiam implevit.

Cæsar Octavianus. Cap. III.

Populus Romanus Cæsare & Pompeio trucidatis, rediisse in statum pristinæ libertatis videbatur, & redierat, nisi aut Pompeius liberos, aut Cæsar hæredem reliquisset: vel quod utroque perniciosius fuit, si non collega quondam, mox æmulus, Cæsarianæ potentiæ fax, & turbo sequentis seculi, superfuisset Antonius. Quippe dum 1 Sextus paterna repetit, trepidatum toto mari: dum Octavius mortem patris ulciscitur, iterum fuit movenda Thessalia: dum Antonius varius ingenio aut successorem Cæsaris indignatur Octavium, aut amore Cleopatræ desciscit in regem: nam aliter salvus esse non potuit, nisi confugisset ad servitutem. Gratulandum tamen in tantâ perturbatione est, quod potissimum ad Octavium Cæsarem Augustum, summa 2 rerum rediit, qui sapientia sua atq; solertia, percussum undique & perturbatum ordinavit imperii corpus, quod ita haud dubiè nunquam coire & consentire potuisset, nisi unius præsidis nutu, quasi animâ & mente regeretur. Marco Antonio, & Publio 709
3 Dolabella Consulibus, imperium jam ad Cæsares

Cæsares transferente fortuna, varius & multiplex motus civitatis fuit; quodque in annua conversione fieri solet, ut mota syderi tonent, ac suos flexus tempestate signifi cent: sic in Romanæ dominationis, id est, humani generis conversione penitus intremuit, omníque genere discriminum, civilibus, terrestribus, ac navalibus bellis omne imperii corpus agitatum est.

Bellum Mutinense. Cap. IV.

Primæ civilium motuum causa, 1, testamentum Cæsaris fuit; cujus secundus hæres Antonium, prælatum sibi Octavium ferens, inexpiabile contra adoptionem aemi juvenis susceperat bellum. Quippe cùm intra decem & octo annos tenerum, & obnoxium, & opportunum injuriæ juvenem videret; ipse planè & conviciis Cæsaris dignitatem, & furtis 5 hæreditatem jacerat, ipsum insectari probris, & cunctis artibus adoptionem Juliæ gentis cùm inhibere non desineret: denique ad deprimendum juvenem, palam arma moliri, & parato exercitu
710 in Cisalpina Gallia resistentem motibus suis Decium Brutum obsideret: Octavius Cæsar ætate & injuriâ favorabilis, & nominis majestate, quod sibi induerat, revocatis ad arma veteranis, privatus, (quis crederet?) Consulem 5 aggreditur; obsidione Mutinæ liberat 6 Brutum, Antonium exuit castris. Tum quidem etiam manu pulcher apparuit, nam cruentus & saucius aquilam à moriente signifero traditam, suis humeris in castra referebat.

Trium

Triumviratus. Cap. V.

Cùm ſolus etiam gravis paci, gravis reipublicæ eſſet Antonius, quaſi ignis incendio Lepidus acceſſit; quia contra duos exercitus neceſſe fuit venire in cruentiſſimi fœderis ſocietatem. Diverſa omnium voto incendia. Lepidum, divitiarum cupido, quarum ſpes ex turbatione Reipublicæ; Antonium, ultiones de his, qui ſe hoſtem judicaſſent; Cæſarem, inultus pater, & manibus ejus graves Caſſius & Brutus, agitabant. In hoc velut fœdus pax inter tres duces componitur, apud Confluentes inter Peruſiam & Bononiam jungunt manus, & exercitus conſalutant; nullo bono more Triumviratus invaditur. Oppreſſa armis Repub. redit Syllana proſcriptio, cujus atrocitas nihil in ſe minus habet, quàm numerum 140 ſenatorum, exitus fœdi, truces, miſerabiles toto terrarum orbe fugientium. Pro quibus quis pro indignitate rei non ingemiſcat? Cùm 1 Antonius concedente 2 Cæſare avunculum ſuum, Lepidus 3 L. Paulum fratrem ſuum proſcripſerit. Romæ capita cæſorum proponere in roſtris jam uſitatum erat. Verùm ſic quoque civitas lachrymas tenere non potuit, cum reſciſſum 4 Ciceronis caput in illis ſuis roſtris videretur: nec aliter ad videndum, quàm ſolebat ad audiendum eum concurreretur. Hæc ſcelera in Antonii Lepidi; tabulis. Cæſar percuſſoribus patris contentus fuit. Hæc quoque niſi multa fuiſſet, etiam juſta cædes haberetur. 710

Bellum Cassii & Bruti. Cap. VI.

Brutus & Cassius sic Cæsarem, quasi Tarquinium Regem depulisse regno videbantur, sed libertatem, quam maximè restitutam voluerunt, illo ipso 2 parricidio perdiderunt. Igitur cæde perfecta, cum veterani Cæsaris, nec immerito timerent, statim curia in Capitolium confugerant; nec illis ad ultionem decrat animus, sed ducem non habebant. Igitur cùm appareret quæ strages reip. immineret: displicuit ultio, * consensu Consulis 3 abolitione decreta. Ne tamen publici 4 doloris oculos ferrent, in provincias ab illo ipso, quem occiderant Cæsare dato, Syriam & Macedoniam concesserant, sic vindicta Cæsaris dilata potiùs, quàm oppressa est. Igitur ordinata magis, ut poterat, quàm ut decebat, in Triumviros republ. relicto ad urbis præsidium Lepido, Cæsar cum Antonio in Cassium Brutúmque succingitur. Illi comparatis ingentibus copiis, eandem illam, quæ fatalis Cn. Pompeio fuit, 5 arenam insederant, sed nec tum imminentia cladis destinatæ signa latuêre, nam & assuetæ cadaverum pabulo volucres, castra quasi jam sua circumvolabant. In aciem prodeuntibus Æthiops obvius nimis aperte ferale signum fuit, Ipsique Bruto per noctem, cum illato lumine ex more aliqua secum agitaret, atra quædam imago se obtulit, & quæ esset interrogata, tuus, inquit, malus Genius: hoc dixit, & sub oculis mirantis evanuit. Pari in meliora præsagio in Cæsaris castra omnia, aves, victimæque promiserant: sed nihil illo præsentius, cùm Cæsari

* *cum Consulis abolitione decreta.*

711

ris 7 medicus ſomnio admonitus eſt, ut Cæſar caſtris excederet, quibus capi imminebat; ut factum eſt. Acie námque commiſſa, cum pari ardore aliquamdiu dimicatum foret, & quamvis duces non eſſent tum præſentes, cum alterum corporis ægritudo, illum metus & ignavia ſubduxiſſent: ſtabat tamen pro partibus invicta fortuna, & ultoris, & qui vindicabatur. Primùm adeò anceps fuit & par utrinque diſcrimen, ut exitus prælii docuit: capta ſunt hinc Cæſaris caſtra, inde Caſſii. Sed quanto efficacior eſt fortuna quàm virtus? & quàm verum eſt, quod moriens efflavit? non in re, ſed in 8 verbo tantùm eſſe virtutem. Victoriam illi prælio error dedit. Caſſius inclinato cornu ſuorum, cum captis Cæſaris caſtris rapido impetu recipientes ſe equites videret, fugere arbitratus evadit in tumulum: inde pulvere & ſtrepitu, etiam nocte vicina, eximentibus geſtæ rei ſenſum: cum 9 ſpeculator quoque in id miſſus tardiùs renunciaret, tranſactum de partibus ratus, uni ex proximis auferendum præbuit caput. Brutus cùm in Caſſio etiam ſuum animum perdidiſſet, ne quid ex conſtituti fide 10 reſignaret, (ita enim par ſupereſſe bello convenerat) ipſe quoque uni comitum ſuorum confodiendum præbuit latus. Quis ſapientiſſimos viros non miretur, ad ultimum non ſuis manibus uſos? niſi hoc quoque ex perſuaſione non defuit, ne violarent manus; ſed in abolitione ſanctiſſimarum, * pientiſſimarúmque animarum judicio ſuo, ſcelere alieno uterentur.

* piiſſimarúmque.

Bellum Perusinum. Cap. VII.

712 Alterum bellum concitavit agrorum divisio, quos Cæsar veteranis in castris pretium militiæ persolvebat. Semper aliàs L. Antonii pessimum ingenium Fulvia gladio cincta, virilis militiæ uxor agitabat. Ergo depulsos agris colonos incitando, iterum in arma jerat. Hîc verò jam non privatis, sed totius senatus suffragiis judicatum hostem Cæsar aggressus, inter Perusiæ muros redegit; cõpulitque ad extrema deditionis, turpi, & nihil non experta fame.

Bellum cum Sexto Pompeio. Cap. VIII.

717 Sublatis percussoribus Cæsaris, superarat Pompeii domus. Alter Juvenum in Hispania occiderat, alter fugâ evaserat; contractísque infelicis belli reliquiis, cùm insuper ergastula armasset, Siciliam Sardiniámque habebat. Jam & classe medium mare insederat; O quàm diversus à patre! ille Cilicas extinxerat, hic secum pira-
718 tas navales agitabat. Tanta mole bellum penitus in Siculo freto juvenis oppressum est, magníque famam ducis ad inferos secum tulisset, si nihil tentasset ulterius; nisi quòd magnæ indolis signum est, sperare semper. Perditis enim rebus profugit, Asiámque velis petit, venturus ibi in manus hostium, & catenas, & quod miserrimum est fortibus viris, ad hostium arbitrium sub 1 percussore moriturus. Non alia post Xerxem miserabilior fuga. Quippe modo trecentarum

tum quadraginta navium Dominus, cum sex septémve fugiebat, extincto prætoriæ navis lumine; annulis in mare abjectis pavens atque respectans, & tamen non metuens ne periret. Quamvis in Cassio & Bruto partes sustuliſſet, & in Pompeio totum partium nomen aboleſſet; nondum tamen ad pacis stabilitatem profecerat. Cæsar, cùm scopulus & nodus, & mora publicæ securitatis supereſſet, Antonius, nec ille defuit vitiis quin periret: imò omnia expertus ambitu & luxuriâ; primum hostes, deinde cives, tandem etiam terrore sui sæculum liberavit.

Bellum Parthicum duce Ventidio. Cap. IX.

Parthi clade Crassiana altiùs animos erexerant, civilésque Populi R. motus læti acceperant: itaque ut prima affulsit occasio, non dubitaverunt erumpere, ultro quidem invitante Labieno, qui missus à Cassio Brutóque (quò furor scelerum!) solicitaverat hostes in auxilium, & illi Pacoro duce, regio juvene dissipant Antoniana præsidia. *Saxa legatus, ne veniret in potestatem, à gladio suo impetraverat. Deniq; ablata Syria emanabat latiùs malum, hostibus sub auxilii specie sibi vincentibus, nisi 1 Ventidius, & hic legatus Antonii, incredibili felicitate, & Labieni copias, ipsumque Pacorum & omnem Parthicum equitatum toto inter 2 Orontem & Euphratem sinu latè cecidiſset. Viginti amplius militum fuit, nec sine consilio ducis, 3 quippe qui simulato metu, adeò passus est hostem castris succedere, donec adsumpto jactus spatio, adimeret usum sagit-

*Casca. 713

tarum. Rex fortissimè dimicans cecidit, mox circumlato ejus per vrbes, quę defecerant, capite, Syria sine bello recepta. Sic Crassianam cladem Pacori cęde pensavimus.

Bellum Parthicum Antonii.
Cap. X.

Expertis invicem Parthis atq; Romanis, cùm Crassus atque Pacorus utrinque virium documenta fecissent, pari rursus reverentia, integra amicitia, & quidem ab ipso fœdus Antonio cum rege percussum. Sed immensa vanitas hominis, dum titulorum cupidine 1 Araxem & Euphratem sub imaginibus suis * legi concupisset, neque causâ, neque consilio, ac ne imaginaria quidem belli conditione, quasi hoc quoque ex arte ducis esset obrepere, relictâ repentè Syriâ inter Parthos impetum facit. Gens prætet armorum fiduciam simulat trepidationem, & in campos fugam. Hic statim quasi victor sequebatur, cum subitò nec magna hostium manus ex improviso, & jam in fessos via, sub vespera velut nimbus erupit, & missis undique sagittis 2 duas legiones operuerunt. Nihil acciderat in comparationem cladis, quæ in 3 posterum diem imminebat, nisi interveniisset deûm miseratio. Unus ex clade Crassiana Parthico habitu castris adequitat, & salute latinè data, cum fidem ipse fecisset, quid immineret, edocuit; jam affuturum cum omnibus copiis regem: irent retro, peterentque montes: sic quoque hostem fortassè non defore. Atque ita secuta est minor vis hostium, quàm imminebat. 4 Adfuit tamen, deleteq; reliquę

* labi.

717

copiæ

topiæ forent, nisi urgentibus telis in modum grandinis, quadam sorte quasi docti, procubuissent in genua milites, & elatis 5 super capita scutis, cæsorum speciem præbuissent: Tum Parthus arcus 6 inhibuit. Deinde Romani cùm se rursum extulissent, adeò res miraculo fuit, ut unus ex barbaris miserit vocem: 7 Ite & benè valete Romani: meritò vos victores fama gentium loquitur, qui Parthorum tela fertis. Non minor ex aqua posteà quàm ab hostibus clades. Infesta primùm siti regio, tum quibusdam 8 Salmacidis fluvius infestior, novissimèque cùm jam ab invalidis & avidè hauriebatur, noxiæ etiam dulces fuêre. Mox & ardores per Armeniam, & nives per Cappadociam, & utriúsque cœli subita mutatio pro pestilentia fuit. Sic vix tertiâ parte de sexdecim legionibus reliquâ, cùm 9 argentum ejus passim dolabris concideretur: & subinde inter moras mortem à gladiatore suo flagitâsset, egregius Imperator tandem profugit in Syriam: ibi incredibili quadam mentis vecordia ferocior aliquanto factus est, quasi vicisset qui evaserat. 719

Bellum Actiacum cum Antonio & Cleopatra Cap. XI.

Furor Antonii quatenus ambitu non interiret, & luxu & libidine extinctus est. Quippè post Parthos, cum exosus arma, in otio ageret, captus amore Cleopatræ, quasi benè gestis rebus in regio se sinu reficiebat. Hæc mulier Ægyptia ab ebrio Imperatore pretium libidinum Romanum imperium petit. Et promisit Antonius: quasi facilior 722

esset Partho Romanus. Igitur dominationem parare, nec tacitè, sed patriæ, nominis, togæ, fascium oblitus, totus in monstrum illud ut mente, ita animo quoque cultúque desciverat. Aureum in manu baculum, ad latus * acinacis, purpurea vestis ingentibus obstricta gemmis; diadema aderat, ut regina rex ipse frueretur. Ad primam novorum motuum famam Cæsar à Brundusio trajecerat, ut venienti bello occurreret: positísq; in Epiro castris, 1 Leucadem insulam, montémque Leucadem, & 2 Ambracisinus cornua infesta classe succinxerat. Nobis 400 ampliùs naves, 200 non minùs hostium: sed numerum magnitudo pensabat, Quippe à 3 senis in novenos remorum ordinibus, ad hoc turribus atque tabulatis allevatæ castellorum & urbium specie, non sine gemitu maris, & labore ventorum ferebantur: quæ quidem ipsa moles exitio fuit. Cæsaris naves à triremibus in senos non amplius ordines creverant: itaque habiles in omnia quæ usus poscebat, ad impetus & recursus flexúsque capiendos, illas graveis, & ad omnia præpeditas, singulas plures adortæ, missilibus simul, tum rostris, ad hoc ignibus jactis, ad arbitrium dissipavêre. Nec ulla re magis hostilium copiarum apparuit magnitudo, quàm post victoriam. Quippe immensa classis naufragio belli facto, toto mari ferebatur, Arabúmque & Sabęorum, & mille aliarum gentium Asię spolia, purpuram aurúmque in ripam assiduè mota ventis maria removebant. 4 Prima dux fugæ regina cum aurea puppe, velóq; purpureo se in altum dedit, mox secutus Antonius: sed instare 5 vestigiis Cæsar. Itaque nec 6 præparata in Oceanum fuga, nec munita præsidiis

* & in acie.

723

præsidiis utraque Ægypti cornua 7 Paretonium atq; 8 Pelusium profuêre, properè manu tenebantur: Prior ferrum occupavit Antonius, regina ad pedes Cæsaris provoluta tentavit oculos ducis frustra, nam pulchritudo intra pudicitiam principis fuit. Nec illa de vita, quæ offerebatur, sed de parte regni laborabat: quod ubi desperavit à principe, servarisq; se triumpho vidit, incautiorem nacta custodiam, in Mausoleum se (sepulchra regum sic vocant) recepit: ubi maximo, ut solebat induta cultu, in differto odoribus solio juxta suum se collocavit Antonium, admotis ad venas serpentibus, sic 9 morte, quasi somno, soluta est.

Bella adversus gentes exteras. Cap. XII.

Hic finis armorum civilium: reliqua adversus exteras gentes: quę districto circa mala sua imperio, diversis orbis oris emicabant. Nova quippe pax: nec dum assuetæ frænis servitutis tumidæ gentium inflatæque cervices, ab imposito nuper jugo resiliebant. Ad septentrionem conversa ferme plaga feraciùs agebat. Norici, Illyrii, Pannonii, Dalmatæ, Mysii, Thraces & Daci, Sarmatæ atque Germani. Noricis animos dabant Alpes atque nives, quo bellum non posset ascendere. Sed omnes illius cardinis populos, 1 Brennos, Senones, atque Vindelicos, per privignum suum Claudiũ Drusum perpacavit. Quę fuerit callidarum gentium feritas, facilè vel mulieres ostendêre, quæ deficientibus telis infantes ipsos afflictos humò, in ora militum adversa miserunt. 2 Illyrii quoque sub Al-

pibus agunt, imasque valles earum, & quæ
quasi claustra custodiunt, abruptis torren-
bus implicati: in hos expeditionē ipse sump-
sit, fierique pontem imperavit. Hic se & aqui
& hoste turbantibus, cunctanti ad ascensum
militi scutum de manu rapuit, & in via pri-
mus, tunc agmine secuto, cum Illyricus
multitudine pontem succidisset, saucius ma-
nibus ac cruribus, speciosior sanguine, &
ipso periculo Augustior, terga hostium *præ-
cidit. 3 Pannonii duobus saltibus, ac tribus
fluviis, Dravo, Savo, Istroque vallantur: po-
pulati proximos, intra ripas se recipiebant.
In hos domandos 4 Vibium misit. Cæsi sunt
in utrisque fluminibus, arma victorum non
ex more belli cremata, sed capta sunt, & in
profluentes data, ut cæteris qui resistebant,
victoria sic nunciaretur. 5 Dalmatæ plerum-
714 que sub sylvis agunt, inde ad latrocinia
promptissimi. Hos jam quidem 6 Marcius
714 incensa urbe Delminio quasi detruncave-
rat. Postea 7 Asinius Pollio gregibus, ar-
mis, agris multaverat. Sed Augustus perdo-
mandos Vibio mandat: qui efferum genus
fodere terras coëgit, aurumque venis repur-
gare, quòd alioquin genus omnium cupidis-
sima studiosâ diligentiâ acquirit, ut illud in
usus suos servare videatur. Mysi quàm feri,
quàm truces fuerint, quàm ipsorum etiam
barbari barbarorum, horribile dictu est. U-
nus ducum ante aciem postulato silentio:
Qui vos, inquit, estis? Responsum invicem:
*fiet. Romani gentium domini. Et illis ita inqui-
*vos. unt *, si *nos viceritis. Accepit omen 8 Mar-
725 cus Crassus. Illi statim ante aciem immola-
to equo concepêre votum, ut cæsorum exta
ducum & litarent, & vescerentur. Deos au-
disse

disse crediderim: nec tubam sustinere potuerunt. Non minimum terroris incussit barbaris Domitius centurio, satis barbaræ, efficacis tamen apud pares homines stoliditatis, qui foculum gerens super cassidem, suscitatam motu corporis flammam velut ardenti capite fundebat. Ante hos, Thracum 9 maximus populus desciverat. Ille barbarus & signis militaribus, & disciplinâ, armis etiam Romanis assueverat: sed à Pisone perdomiti, in ipsa captivitate rabiem ostendêre: 742
quippe cum catenas morsibus tentarent, feritatem suam ipsi puniebant. 10 Daci montibus inhærent. Cotisonis regis imperio, quoties concretus gelu Danubius junxerat ripas, discurrere solebant, & vicina populari. Visum est Cæsari Augusto gentem aditu difficillimam submovere. Misso igitur Lentulo, ultra ulteriorem repulit ripam: citra præsidia constituit. Si tunc Dacia non victa, summota atque dilata est, Sarmatæ patentibus campis inequitant: & hos per eundem Lentulum prohibere Danubio satis fuit, nihil præter nives rarásque sylvas habent. Tanta barbaria est, ut pacem non intelligant. 11 Germaniâ quoque utinam vincere tanti non putâsset: magis turpiter amissa est, quàm gloriosè acquisita: sed quatenus sciebat patrem suum Cæsarem bis 12 trajecto ponte Rheni quæsisse bellum, in illius honorem concupiit facere provinciam: & factum erat, si barbari tam vitia nostra, quàm imperia ferre potuissent. Missus in eam provinciam Drusus primos domuit Usipites, 741
inde * Tenctheros percurrit, & Cattos. Nam * *Tencatheros.*
Marcomannorum spoliis insignibus quendam editum tumulum in trophæi modum excoluit.

excoluit. Inde validissimas nationes, Cheruscos, Suevos, & Sicambros pariter aggressus est: qui viginti centurionibus concrematis, hoc velut sacramento sumpserant bellum, adeò certa victoriæ spe, ut prædam in antecessum pactione dividerent, Cheruſci equos, Suevi aurum & argentum, Sicambri captivos elegerant. Sed omnia retrorsum. Victor námque Drusus equos, pecora, torques eorum, ipsósque præda divisit, & vendidit. Præterea in tutelam Provinciarum, præsidia, atque custodias ubique disposuit. Per Mosam flumen, per Albim, per Visurgim, per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius castel-
Bononiam & Gessoriacum. la direxit, *Bonnam & Geldubam cum pon-
tibus junxit, classibúsque firmavit: * invium
* invisum. atque inaccessum in id tempus Hercynium saltum patefecit. Ea denique in Germania pax erat, ut mutati homines, alia terra, cœlúm
744 ipsum mitius molliúsq; solito videretur. Deniq; non per adulationem, sed ex meritis, is defuncto ibi fortissimo juvene, ipsi, quod núquam alteri senatus cognomen ex provincia dedit. Sed difficilius est provincias obtinere, quàm facere: viribus parantur, jure retinentur. Igitur breve id gaudium fuit: quippe Germani victi magis, quàm domiti erant, moréſque nostros magis quàm arma sub Imperatore Druso susciebant: postquam ille defunctus est, Vari 14 Quinctilii hbidinem
761 ac superbiam haud secus quàm sævitiam odisse cœperunt. Ausus verò ille agere conventum: & in castris jus dicebat, quasi violentiam barbarorum & lictoris virgis, & præconis voce posset inhibere: at illi qui jampridem rubigine obsitos enses, inertésque cernerent equos, ut primùm togas & sæviora

armis

armis jura viderunt, duce 15 Arminio arma corripiunt, cum interim tanta erat Varo pacis fiducia, ut ne prædicta quidem & prodita per 16 Segestem unum principem, ducum conjuratione commoveretur. Itaque improvidum, & nihil tale metuentem improviso adorti, cum ille (ô securitas) ad tribunal citaret, undique invadunt, castra rapiunt, tres legiones opprimuntur. 17 Varus perditas res eodem quo Cannensem 18 diem Paulus, & fato est, & animo secutus. Nihil illa cæde per paludes, pérque syluas cruentius, nihil insultatione barbarorum intolerabilius, præcipuè tamen in causarum patronos: aliis oculos, aliis manus amputabant: unius os sutum, recisa priùs linguâ, quam in manu tenens barbarus. Tandem, inquit, vipera sibilare desiste. Ipsius quoque Consulis corpus, quod militum pietas humi abdiderat, effossum. Signa, & aquilas duas adhuc barbari possident: tertiam signifer prius quàm in manus hostium veniret evulsit, mersámque intra baltei sui latebras gerens, in cruenta palude sic latuit. Hac clade factum, ut imperium quod in littore Oceani non steterat, in ripa Rheni fluminis staret. Hæc ad Septentrionem. 761

Sub meridiano tumultuatum magis quàm bellatum est. 19 Musulanios atque 20 Gætulos accolas Syrtium 21 Cosso duce compescuit, unde illi Gætulici cognomen. Latiùs victoria patet. 22 Marmaridas atque Garamantas Furnio subigendos dedit. Potuit & ille redire Marmaricus, sed modestior in æstimanda victoria fuit. Ad orientem plus negotii cum Armenis: huc alterum Cæsar ex nepotibus suis misit. Ambo fato breves, 752 758

sed

751 sed alter inglorius. Massiliæ quippe 23
* Lyria. Lucius morbo solvitur: in *Lycia 24 Cajus
753 ex vulnere cum Armeniam ad Parthos se subtrahentem recepit. Armenios victo rege Tigrane in hoc unum servitutis genus Pompeius assuefecerat, ut victores à nobis acciperent. Intermissum ergo jus, per hunc recuperatum, non incruento, nec multo tamen certamine: quippe Domnes, quem rex Artaxatis præfecerat, simulata proditione adortus, virum intentum libello, quem ut thesaurorum rationes continentem ipse porrexerat, stricto ferro * cruentat vulnere in tempus: cæterum barbarus undique infesto exercitu oppressus, gladio, & pyra, in quam se petcussus immisit, superstiti etiam Cæsari satisfecit. Sub Occasu pacata erat omnis Hispania, nisi qua Pyrenæi desinentis scopulis inhærentem citerior alluebat Oceanus. Hîc duæ validissimæ gentes 25 Cantabri & Astures, immunes imperii agitabant. Cantabrorum & prior, & altior, & magis pertinax in rebellando animus fuit, qui non contenti libertatem suam defendere, proximis etiam imperitare tentabant, 26 Vaccæósque & Curgonios, & Autrigonas crebris incursionibus fatigabant. In hos igitur, quia vehementiùs agere nunciabantur, non mandata expedi-
727 tio, sed sumpta est. Ipse venit Segisamam: castra posuit: inde partito exercitu totam inde jam complexus Cantabriam, efferam gentem ritu ferarum quasi indagine debellabat. Nec ab Oceano quies, cum infesta classe ipsa quoque terga hostium cederentur. Primùm adversus Cantabros sub mœnibus Vellicæ prælialus est. Hinc fuga in eminen-

Cruenta ex vulnere.

tissimum

tissimum Vindium montem, quem maria priùs Oceani, quàm arma Romana ascensura esset crediderant. Tertiò Arracillum oppidum magna vi repugnat: captum tamen postremò fuit. In Edulii montis obsidione, quem perpetua quindecim millium fossa comprehensum cinxit, undique simul adeunte Romano, postquam extrema barbari vident, certatim igne, ferro inter epulas, venenoque, quod ibi vulgo ex 27 arboribus taxis exprimitur, * præcepêre mortem, seque pars major à captivitate, quæ videbatur, vindicavêre. Hæc per 28 Antistium, 29 Furnium, 30 Agrippam, legatos hybernans in Tarraconis maritimus Cæsar accepit. Ipse præsens hos deduxit montibus, hos obsidibus adstrinxit, hos sub 31 corona jure belli venundedit. Digna res lauro, digna curru senatui visa est: & jam Cæsar tantus erat ut posset triumphos contemnere. Astures per idem tempus ingenti agmine à montibus suis descenderant, nec tenuêre suos, ut * barbari impares: sed positis castris apud Asturam flumen, trifariam diviso agmine, tria simul Romanorum castra aggredi parabant. Fuisset & anceps & cruentum, & ultimum mutua clade certamen, tunc tam fortibus, tam subitò, tam cum consilio venientibus, nisi Brigæcini prodidissent; à quibus præmonitus 32 Carisius, cum exercitu adveniens oppressit consilia. Sic tamen quoque non incruento certamine, reliquias fusi exercitus validissimi, civitas Lancia excepit: ubi adeò certatum est, ut cum in captam urbem faces poscerentur, ægrè dux impetraverit veniam, ut victoriæ Romanæ stans potiùs esset quàm incensa monumentum. * Hic finis Augusto

* præripere

727
728

* barbaris.

728

* Hic.

bellicorum

bellicorum certaminum fuit: idem rebellandi finis Hispaniæ. Certa mox fides, & æterna pax cum ipsorum ingenio in pacis partes promptiore, tum consilio Cæsaris, qui fiduciam montium timens, in quos se recipiebant, 33 castra sua (sed quę in plano erant) habitare & incolere jussit. Ingentis esse consilii illud observari cœpit. Natura regionis circa se omnis aurifera, miníque & chrysocollæ & aliorum colorum ferax. Igitur exerceri solum jussit. Sic Astures, latentes in profundo opes suas atque divitias, dum alius quærunt, nosse cœperunt. Omnibus ad Occasum & meridiem pacatis gentibus ad Septentrionem quoque (duntaxat intra Rhenum atque Danubium) item ad Orientem intra * Taurum & Euphratem, illi quoque reliqui qui immunes. Imperii erant, sentiebant tamen magnitudinem; & victoriam gentium populi Romani reverebantur. Nam & Scythæ misêre legatos, & Sarmathæ, amicitiam petentes, Seres etiam habitantesq; sub ipso sole Indi, cum gemmis & margaritis elephantos quoque inter munera trahentes, nihil magis quàm longinquitatem viæ imputabant, quam quadriennio impleverant; & tamen ipse hominum color eos ab alio 34 venire sole fatebatur. Parthi quoque quasi victoriæ pœniteret, rapta clade Crassiana, ultrò signa retulêre. Sic ubique cuncta atque continua totius generis humani aut pax fuit, aut pactio. Aususque tandem Cæsar Augustus septingentesimo ab Urbe condita anno Janum 35 geminum claudere, bis ante se clausum, sub Numa rege, & victa primum Carthagine. Hinc conversus ad pacem, pronum in omnia mala, & in luxuriam fluens

* *Tygrim. Eurum.*

seculum, gravibus severisque legibus multis coërcuit. Ob hæc tot facta ingentia, Dictator 36 perpetuus, & Pater patriæ dictus. Tractatum etiam in senatu, an quia condidisset imperium, Romulus vocaretur: sed sanctius & reverentius visum est nomen 37 Augusti, ut scilicet jam tum, dum colit terras, ipso nomine & titulo consecraretur.

FINIS.

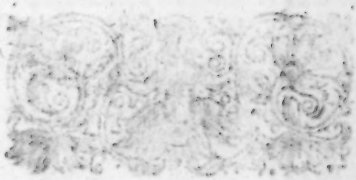

J. STADII

IN L. IVLII FLORI HISTORIARVM LIBROS IV Commentarii.

Editio nova singulis Neotericis purgatior & emendatior.

OXONIÆ,
Excudebat *Guilielmus Turner.*
M: DC: XXXVIII:

JOANNIS STADII IN COMMENTARIVM L. JULII FLORI Præfatio.

ETsi omnibus rerum geſtarum ſcriptoribus multùm debeamus, quippe qui ſuo ſtudio effecerunt, ut facilius quid nobis, præteritarum rerum cognitione adjutis, in vita expetendum, quid declinandum eſſet expediremus; tamen ſapientiſſimorum hominum judicio, potiſſimùm iis obſtricti ſumus, quorum opera & induſtria, res à Romanis domi foríſque geſtæ, ad noſtram notitiam pervenerunt: quod rectè illi quidem ita cenſerunt, & prudenter. Nam ſi utilitatem ex hiſtoriarum lectione quærimus, nulla eſt Reſpub. quæ exempla fortitudinis ad mortem oppetendam; aut prudentiæ ad pernicie præcavendam, aut induſtriæ ad propulſan-

pulsandam, uberiora suggerat. Populus enim Rom. ut cæteros armorum gloria & imperii amplitudine, quibus universum ferè terrarum orbē complexus est, devicit: sic iisdem omni genere exemplorum quæ quisque secutus, egregiè cùm sibi, tum Reipub. consulat, antecelluit. Cujus si primi tempora, cùm post exactos reges sibi libertatem vindicâsset, consules; eam non ab hominibus, sed ab heroibus quibusdam administratam existimes: tantum justitiæ ac moderationis amorem; tantum paupertatis ac parsimoniæ cultum; tantum luxuriæ & avaritiæ odium possis animadvertere. Sed quid? cùm tantam rem à tam parvis initiis profectam, tot Reipublicæ conversionibus, tot bellis, tot cladibus parem fuisse; toties afflictam domi foríque Rempublicam; unam terrarum omnium dominam: toties recreatam cogitatione atq; animo comprehendimus; ecqua voluptate utiliore frui? ecqua utilitate suaviore capi possimus? Sin cognitionis etiam dignitatem spectabimus, quod imperium, quam libertatem, quam aliam vel populi, vel regis amplitudinem cum pop. Roman. imperio, libertate, majestate

confere-

conferemus? Profer Assyriorum, profer Persarum, profer Græcorum imperium; ficta equidem illa, & commentitia esse eorum, qui illa memoriæ commendarunt, quàm re ipsa, illustriora videbuntur. Quis itaq; non indoleſcat? si nos, æqualesq; nostros tanta scriptorum ejus populi inopia urgeri intelligat, qua in tenebris atq; hominum ignoratione tantæ res sepultæ jacent? Si Titum etiam Livium, qui eas, 142 libris, in lucem atque omniũ conspectum protulerat; vel temporum injuria, vel hominum incuria periisse ita sentiat, ut immutilato ad quartã ferè partem, contaminationem quoq; & horridum squalorem abominaretur, nisi opera industriáque Caroli Sigonii, optimè de omni antiquitate meriti, hanc ipsi labem detersisset. Nec enim ulla re alia, in tam augustam rerum laudatissimarũ cognitionem tota posteritas redacta est, quàm quod ad eas cognoscendas, propè innumerabilibus præsidiis, quibus superiora abundant secula, destituta fuerit. Et quem non commoveat? Si pro Livio Romanorum rerum conditore altero, si pro locupletissimo dignitatis

nitatis Romana historico, sibi Florum successorem ut inopem datum, ita scriptorem tumultuariũ videat? qui rerum gestarum seriem, qui temporum distributionem, qui Imperatorii nomina & munia, aut perturbet frequenter, aut permisceat? Si pro puro & illustri scriptore Livio, eum, qui dum poëtarum pigmentis, rei gestæ lenocinium quærit, qui dum declamatorum artificio & elationibus eloquentiam ostentat, historiæ leges negligat? Sed enim cùm Livianæ industriæ monumenta, quibus à condita Urbe ad Augusti usq; Imperium historiam per 744 annos composuerat, deplorandam citiùs quàm aliquando expectandam, metuerem; viderem & nullum huc usque auctorem esse superstitem, qui ductum historiarum Livii à primordio Urbis, usque in Augustum tali ordine atq; Florus suscepisset, prosequeretur: operæpretium me facturum putabam, si studiosorum hac in parte desiderium, quæ possem diligentia & industria lenirem: idq; futurum, si Florum commentario vel emendaremus, vel eo ex incorruptæ fidei monumentis collecto,

ita

ita expleremus, ut ne vel ordinem, vel tempus gestarum rerum, lectori vel properanti, aut etiam meditanti abrumperemus. Deinde ut studioso quoque vestigia aliquot indicarem, per quæ observaret, quibus quasi seminibus magna Respublica procreentur; quibus moribus atq; institutis adolescant; quibus legibus & rationibus servantur; quibus contrà vitiis ad cõversionem inclinentur, & semel labefactatæ præcipites eant: non inconsultè me facturum existimavi, si paucis hîc antequam Florum exponerem, de Reipub. statu, qui in Urbe fuerit, præfarer. Siquidẽ Florus noster tantum cõplectitur gestarum à pop Rom. rerum historiam, hoc est, in quantam, rei militaris virtute & disciplinâ potestatem, & principatus amplitudinem sese res Romana diffuderit, enumerat; aut etiam quàm infeliciter seditionum & secessionum morbo domi, ob Patriciorum dominationem, ob factiones Optimatum & plebeiorum seditiones agitata fuerit, reprehendit. At cùm Respublica omnis (ut à Politicis distribuitur) vel unius, vel paucorum, vel pop. imperio gubernetur; ita si ex

tribus istis justò temperatus aliqui Reip. status fuisset, eum Cicero rectissimum optimúmque censuisset. Sed in Ciceronis temperamento Respublica Romana nunquam fuit administrata: verùm suis progressibus, per ordinum & honorum communicationem, cum ætate ad moderatum Reip. statum nonnihil profecerat. Regio enim imperio (quam μοναρχίαν Graci vocant) Roma statim condita per annos 244 servivit: quo temporis intervallo, etsi justi aliquot publicæq; utilitatis studiosi reges fuerunt, qui populum Rom. ita legibus & institutis firmârunt, ut bellica virtute, domestico patrum consilio, orbis imperio potitus sit; tamen injusta nonnullorum impotentia, libidine, & audacia vexati cives, exegerunt reges, & Respub. ab unius dominatione liberârunt. Successit deinde annuus, pro perpetuo, magistratus, hoc est, Consulatus, pro Regno, ut duo æquali potestate annum unum regerent; fuitq; is honor in Patriciorum potentia, ita ut temperamento non satis moderata Respub. teneretur, cum Patriciis, Patriciorum auctoritate honores darentur;

tur; cum plebeiis neq; curationes publicæ, neq; magistratus, ut qui auspicia plebi nulla esse asseverant, neque concubia, veluti contaminatione, generis inæqualitate aversarentur, communicabantur: atque ita fiebat, ut plebs ipsa sub Patriciorum dominatu non aliter, atque antea sub regibus serviret: quare discordia & secessione laboratum est, quousq; plebs per sacrosanctum Tribunatum, contra Optimatum dominationem & libidinem, libertatem, & pudicitiam suam tueretur, atq; Tribunorum plebis auxilio deinceps connubiorum & honorum communicationem, & legem Hortensiam, qua Quirites omnes plebis scita adstringeret, à Senatu & Optimatibus extorsit. Nunquam itaque pop. Rom. status ex tribus illis aquissimis formis temperatus fuit, nec regius sive μοναρχία in Consulum imperio erat, plus enim in Republica poterant Tribuni plebis, quàm Consules. Nec Optimatum sive ὀλιγαρχίας potestas, in Senatus auctoritate vigebat, plus enim semper imperii fuit in populo, quàm in Senatu: populus enim leges jubebat vel abrogabat, ma-

261
308
387
666

giſtratus dabat vel adimebat; bellum indicebat, quod plebs ſinebat; vitæ ac necis poteſtatem habebat; & ad ejus judicium à magiſtratibus provocatio fiebat. Quare populi Rom. Rempub. in populari, ſive δημαρχίας imperio fuiſſe manifeſtum eſt. Atque eo in ſtatu populari floruerunt lumina illa virtutum, modeſtiæ, fortitudinis, juſtitiæ, quæ victi orbis principatum, imperiiq; confeſſionem exteris gentibus extorſerunt. Tranquillum autem uſq; adeo Reipub. ſtatum duo Gracchi, Saturnius, Druſus furioſi & ſeditioſi Tribuni plebis, infeliciter perturbarunt, dum plebi contra Optimates dominium, hoc eſt, ὀχλοκρατίαν affectant, vel agrariis, vel frumentariis legibus, vel judiciorum à Senatu ad Equites tranſlatione, vel Romanæ civitatis cum ſociis communicatione. Injuria tandem Sulpitii Tribuni pleb. Sylla commotus, ipſorum potentiam & plebis dominatum infregit, & iterum Optimatum dignitatem aſſeruit. Contrà Pompeius Magnus, dum ſalutare illud, populariſq; ſtatus temperamentum ſperat poſſe reſtitui, ſi Tribunorum

620
632
653
662
665

rum pleb. magistratum pleno jure plebi reddat, non assequitur quod optaverat, imò hoc consilium Pompeio infelicissimè cessit, hoc est, in suam & Reip. perniciem; nam in civitate moribus corruptissima, ambitione jam et avaritia grassantibus, viam audaciæ civium patefecit, ad rapiendum Tribunorum pleb. auxilio Remp. plebis suffragiis largitione corruptis, nec otium erat aut quies à motu publico, ita semel evulsis Reipubl. partibus, sed crudelitate Marii & Cinnæ, Sylla Dictaturæ contumelioſè & tyrannicè laniata, conspiratione etiam Cn. Pisonis & Catilinæ sollicitata, simulq; jam ipsa ad conversionem suam inclinante Republica, ad unius iterum imperium respicere videbatur, ita ut ab uniius dominatione ad popularem, à populari ad plebeium, à plebeio ad uniius imperii statum conversa esse videatur. Atq; cum tres in urbe cives potentissimi essent, Pompeius, Crassus, Cæsar, ipsi coitione amicitiæ fœdera inter se comparârunt, ut semper honores absentium, illi qui ad urbem essent propugnarent; & si singuli tum quidem ad dominatum

670
671
690
692

701 *adspirarent, tamen mutuo metu quie-*
704 *verunt, donec Crasso à Parthis cæso, Pompeiíque necessitudine cum socero Cæsare ex Juliæ morte abrupta, civile bellum erumperet, quo Pompeius extinctus est, & Respub. Cæsari tanquam civilis belli præmium cesserit. Nec Cæsaris Dictatoris diuturna fuit Dictatura; cõspiratione namq; Optimatum, ut liberarent Remp. quinto dominationis suæ anno, in curia Pom-*
709 *peii cæsus est. Dumque Cicero ἀμνηστίαν se Atheniensium exemplo, hoc est, præteritorum oblivionem ad otii & pacis tranquillitatem Optimatibus persuasisse opinatur, M. Anton. calliditate & artibus omnes decepti sunt: utpote qui rebus suis confirmatis, & metu amoto ad ingenium, quod Reipublicæ oppressionem moliebatur, rediit: atq; rebus jam in præceps euntibus, paceq; convulsa, Triumviros se*
710 *Reipublicæ constituendæ tres Impe-*
711 *ratores, Lepidus, Antonius, Octavi-*
717 *us renunciaverunt, & lege Pedia*
722 *Cæsaris percussores, Brutus Cassiusque absentes condemnati sunt; quibus cæsis, Sextoque Pompeio ad Siciliam fracto, Lepido in Sicilia dignitate*

Trium-

Triumvirali exuto, Antonio in Ægypto interfecto, ad unius iterum Augusti potestatem, jus, imperium, Respublica conversa est, eaq; omnia quæ statim ab urbe condita, regni, post magistratuum, Senatus, ac populi fuerant, Imperatoris prænomine Augustus, anno V. C. 726 occupavit. Atq; ista conversionis & circuitus Reip: Romanæ hucusq; summa esto: nunc consilii nostri rationem de commentarii nostri dispositione paucis exponamus. Ut autem per eum negotiosis & otiosis pariter à nobis consultum esset, nihil commodius putabam, quàm occupatis ita satisfacere, ut rerum gestarum seriem argumentis tantùm brevibus ad singula Flori capita præscriptis complecteremur. Otiosis autẽ, hoc est, quibus magnarum rerum causæ, consilia, eventus ideo curæ sunt, ut sibi prudentiam ab aliorum experiẽtia confirment; equidem iis ita consultum fore putabam, si Cõmentario nostro fideliter ex optimis & fide dignis veterum monumentis collecto, altiũsque repetitis causis, rem gestam prosequeremur. Adhæc, ubi ordine aut negligentia, quod vitiũ huic Authori

nimis familiare est, peccaret, admoneremus: sicubi officio suo probè functus esset, eundem locum, ut opera nostra non indigentem, præteriremus: sin loca in contextu Flori obvia essent, quæ vel obscuritatis aliquid lectori imperito, vel ob antiquitatis tenebras, vel Geographiæ imperitiam offunderent, ea, ut numerorum notis determinata, vel fidelissimè explicaremus, vel de iis nostram sententiam, sed priscorum testimoniis confirmatam, adduceremus, quo labore nostro, lectorem quemlibet facilè (si commentarium nostrum ubi notæ numerorum inter legendum occurrent, cum Flori scripto conjunget) consecuturum speramus, antiquitatis Romanæ non sine magna voluptate cognitionem, & viam sibi patefactam fore, ad Ciceronis, Livii, Cæsaris, Suetonii, &, qui mihi præcipuum est., Taciti, cum fructu & judicii lectionem, & intellectum commodiorem. Et eadem nunc etiam operâ nostra in Suetonium & Tacitum, ut purgatior uterque, & cum lectoris cognitione familiariore, primo quoq; tempore prodeat, elaboramus. Atque

ut

ut præcipuam lucem, ad Antiquitatis notitiam memoria concipiendam, adfert rerum gestarum series etiam tẽpore distincta: ita nos ad marginem Flori nostri semper, ubi opus esse censuimus, numerorum Ro. notis, annos ab urbe condita prætexuimus, in quibus determinandis certissima scriptorum & Annalium monumenta, & recentem Huberti Goltzii absolutissimam & fidelissimam Fastorum editionem secuti sumus, nec parum debemus exquisitissimis Caroli Sigonii lucubrationibus. Et cum Urbis conditæ initium, Christi Dei natalem 750 annis & diebus 185 præcedat, quantum ferè spatii nos historiâ ista prosequimur facilè fuerit cuilibet, urbis conditæ annos ad tempora Christi natalem præcedentia aut sequentia accommodare. Restituimus quoque multa in hoc scriptore loca, causam & castigationis & conjecturæ nostræ reddidimus. Vixit autem Florus sub Trajano Cæsare, patrem habuit, ut scribit Volaterranus, L. Julium Florum Secundum, quem Quinctilianus, lib. X, Florem eloquentiæ Gallicæ vocat, cum eam ibi exercuerit, prin-*

* In hac editione Figuris.

cipémque alioquin inter paucos diſertiſſimum: quem nos ſecuti, hunc librum ex gente addita inſcripſimus, L. Iulii Flori, de geſtis Romanorum, Hiſtoriarum lib. 4. *Etſi ſint, qui Annæi nomen Floro ponant, de quo meam ſententiam ſuo loco dicturus ſum. An ſint ejuſdem Flori Epitome in Livium conſcripta, ut aſſeverare non auſim; ita hoc in medium, ut mihi ambiguum, relinquam.*

ARGU-

ARGVMENTVM PROLOGI IN L. JULIUM FLORUM.

Quod virtute duce, comite fortunâ populus Rom. per bellicam virtutem multùm, per disciplinam rei militaris ut plurimùm, ita ad orbis imperium excreverit; ut animo concipere ejus vicissitudinis & progressus memoriam nemo queat commodiùs, quàm qui imagine ab hominis ætate desumpta, eam distribuat per infantiam, adolescentiam, virilitatem, senium: utpote qui ordine tali & distributione rerum gestarum magnitudinem conceptam faciliùs, imperij molem subtiliùs, temporum intervalla sit distinctiùs comprehensurus.

COMMENTARIUS.

1. Laboriosos populi Rom. progressus, & incrementa illa, quibus militari virtute & disciplina orbis imperium acquisiverit, quatuor

tuor libris prosequuturus; prudenter sanè, & ordine & imagine ab hominis ætate desumptis confusionem evitare studet, quæ alioquin lectoris memoriam, tanta rerum gestarum amplitudine, ætatum serie, variantisque fortunæ vicissitudine turbatura fuerat. Ut enim ætati ætas ad quartum usque gradum succedit: ita populi Rom. ab exiguis initiis progressum, per quem urbis unius Respublica, orbis imperium, rei militaris disciplina, septingentesimum per annũ assequuta fuerit, recenset. Egisse scilicet populum Roman. infantiam sub Regibus CCXLVI. annis; adoleviſſe principem populum sub Coss. Dictatorúmque magistratu 245, annis ad primum usque bellum Punicum: maturuisse deinceps virilitate sua 221 annis, hoc est, usque ad Cæsaris Augusti primum Consulatum, quem vi sibi postquam in prælio Cosi. Hirtius & Pansa cæsi erant, sumpserat, post septingentos & novem annos ab urbe condita, ut ex Annalibus Cos. & fastis colligitur, atque tantam Imperii molem magnitudine sua, Imperatorum inertia, populi Romani luxu, avaritiáque consenuisse, confectámque videmus.

a Septingentos per annos concisè dixit: cum ab V. C. ad Augusti primum consulatum percenseantur anni 709. idque in fastis & Capitolinis tabulis. Quare hîc novem anni desiderantur, quia tamen compendio comprehensurus est populi Romani factum, rotundo numero uti, ut compendiosiore, maluit. Nam quod ferè scriptores diversi abeunt ab ætate illa conditæ Urbis dirigenda, quæ in Capitolinis tabulis habetur,

habetur, ideo factum esse manifestum est, quod aliquando annos aliquot ipsi prætermittunt, in quibus Dictatores sine Coss. magistratum gesserunt: & quòd solennes dies ineundo consulatui inconstanter & variè ab initio observati, unius anni differentiam attulerint.

3 Ut Latini ætatem vocant humanæ vitæ spatium suis progressibus distinctum, ita septingentos annos, quibus infantiam, adolescentiam, juventutem, Pop. Romani complectitur, ætatem vocati eo sensu, ut septingentos alteros annos lector putaret adjiciendos, ad moliendam tantam principis populi majestatem & amplitudinem. Notare enim, probis Scriptoribus significar, summam nuncupare, hoc est, per rationes collectam summam pronuntiare.

4 Extat de fortuna Romanorum liber Plutarchi elegantissimus Budæo interprete.

5 Regnatum est Romæ ab urbe condita ad liberatam, annis 244, ita enim summa annorum colligitur ex Annalibus Consulum & numeris triumphorum, hoc est, ex monumentis calculandi priscorum tempora, cáque digerendi ratione fidissimis. Nam quòd annum unum subducunt Eutropius, Rufus, Solinus, Eusebius, Orosius; eò referendum est, quòd nonnulli Reges supra integros annos (quod suo loco demonstrabimus) menses & dies aliquot regnarunt, illáque anni partes, quæ collectæ annum explerent, ut contemnendas, ipsi prætermiserunt. Cur ergo Florus (*prope*) adjiciat, manifestum est, ut scilicet sexennium 250 annorum summę deesse admoneret. Sub

Regibus

Regibus verò, hoc est, sub infantia Popul. Roman ipsorum ager ab urbe ad XV milliaria, ut Eutropius; ad XVII ut Sextus, & D. Augustinus mensurant, productus est. Regnum tamen institutis & legibus ita Reipublicæ fundamenta sunt jacta, ut ab iis primordiis ad gentium omnium principatum bello pacéque P.R. adoleverit.

6 Bini Consules creati primùm sunt, Regibus ob tyrannidem exactis, duo Lucii; Junius Brutus, & Tarquinius Collatinus, anno Urbis conditæ 244, sed Italia Romanorum armis edomita est, sub primum bellum Punicum anno Urbis conditæ 499, sunt ergo intermedii anni 255, differtque ratio Flori à fastorum & scriptorum omnium calculo per annos 40, ídque non satis toleranda numerorum securitate: quare nos scribendum putamus 250, ne noster intervallo à cæterorum consensu diversus abiisse videatur.

7 Consules eduntur in fastis Capitolinis ad annum Urbis conditæ 689 AP. CLAUDIUS CAUDEX, & M. Fulvius Flaccus, prænomen Quinti vitiosum sit pro Marci.

8 Circuitione significat gentem Valeriam, Postumiam, Papiriam, Quinctiam, Furiam, Corneliam, Fabiam, Curiam, Fabriciam, quę à Regibus exactis usque ad Italiam edomitam, magna & elustria abstinentiæ, modestiæ, fortitudinis & virtutis Romanæ documenta præbuerit.

9 Orba Coss. Republica, Octavius, qui deinde in Imperio Augustus est dictus, occasione invadendi magistratus, promovit ad urbem exercitum, & per vim à Senatu consulatum

fulatum extorſit, anno ab V.C. 610. ex A.D. 10 KL. OCTOB. cum Idibus Martiis ſuperiore anno præteritis, Cæſar Dictator conjuratorum violentiâ XXIII vulneribus in Senatu confoſſus eſſet. Quare ſi numerum volumus eadem ratione cum mox ſequenti rotundum, qua binæ ætates præcedentes interſeſe conſentiunt, ſcribendum & hic erit 200: atque ita ducenti, cum bis 250, hoc eſt, quingentis conjuncti, ſeptingentos ab Urbe condita, uſque ad Auguſtum Cæſarem annos ſunt collecturi, ut ratiocinium L. Flori, ſtatim ab ipſo in præfatione nuncupatum explcatur.

10 Perplexe ſatis iſtud CC annorum ſpatium uſque in ſuum ſeculum L. Florus circumſcripſit, cùm namq; ad Auguſti Conſulatum à condita Urbe computaverit 700 annos, altera, & iſta quam nunc recenſet ducentorum annorum ætate adjecta colligimus nongentos annos, producimúſque populi ſenium ad Hadriani uſq; Cæſaris exceſſum: cùm tamen Trajani XIII Romanorum Imperatoris virtute, imperium Meridiem & Septentrionem, Ortúmque verſus latiſſimè productum ſit, quod & Florus ſubindicat, ita cæteri Scriptores conſtantiſſimè teſtantur. Sed ſub Hadriano, qui parta tuebatur ſolùm, veletiam negligebat, adſeverent imperium non eſſe amplificatum. Quare ſi Florirationem produxerimus à conſulatu Auguſti uſque in Trajani mortem, colligemus annos 180. Atque ita Florus 20 annorum ſpatium in his verbis (*non multo minus*) incluſiſſe videtur.

11 In verbo *Decoxit*, egregia tranſlatione uſus eſt: ut enim ſi vitio noſtro illa diſſipemus

mus quæ nostro labore parta non sunt, sed à majoribus relicta, decoxisse notamur; ita quæ virtute & rei militaris gloria sibi P.R. acquisiverat, illa Imperatorum ignaviâ, hostium insultu divulsa sunt ab imperio, ut etiam in tanta P. Romani, principis olim terrarum majestate, conversionem observare liceat, quam Plato scripsit, & Cicero laudat, intra septingentos annos stetam esse, & magnis Rebuspublicis definitam.

ARGUMENTUM IN CAP. I. LIB. I.

Romuli & Rhemi ortum, educationem & fortunam exponit, quo modo post quam Numitoris avi, & Silviæ matris injurias ultus esset Romulus Rex, Romam in Palatio condiderit, quam deinceps institutis, armis, consilio ita confirmârit, ut fundamenta tanto olim imperio jecerit, ipse Romulus incerta morte ereptus, Quirini nomine consecratur.

COMMENTARIUS.

Reipublicæ orbis totius potentissimæ incrementa percensurus, consultè ab Urbis conditore, Regibúsque qui septem eo quem prosequetur ordine regnarunt initium ducit.

1 Romulum & Remum spurios fuisse Plutarchus in Theseo auctor est: vetus tamen opinio fuit, ut tanti populi originem ad Deos referret, esse natos ex Marte & Rhea, Silvia, sive Ilia (iis namque nominibus Scriptores utuntur) Vestali virgine, Numitoris Albani

Albani regis filia. Amulius frater minor Numitorem primogenitum & successorem legitimum per vim regno depulerat, ejusque filium, nequa spes hæredis aut ulcoris futuri supereſſet, in venatione percussit; filiam ad Vestale sacerdotium ceperat. Sed postquam furtivo concubitu gravidam deprehendit, eam custodia sepsit, ut partus enecaretur: ipsa quidem peperit gemellos qui Amulii Imperio in profluentem projecti, beneficio Faustuli pastoris Regii collecti, servati sunt & educati: ipsa Silvia, à partu liberata, & stupri rea, patrui jussu (ut habet Eusebius) viva defoditur: alii in carcerem, deprecante Antho, Amulii Regis filia, conjectam referunt, inde filii Romuli beneficio, cum Amulium interfeciſſet, ereptam & restitutam.

2 Romulum à Ruma, id est ubere, Romum inveniſſe nomen, probati Scriptores testantur inde Romulum blandiendi causa dictum, eo quod parvulus & inhians ad ubera lupæ sub ficu repertus esset.

3 Arbor illa dicta fuit Ficus Ruminalis, vel quia pecora ibidem ruminantia æstum sub umbra vitabant: vel à Romulo ibidem à Faustulo collecto. Ruminalem ficum (Erat autem in Comitio, sub Nerone Cæsare 840 annis, postquam Romuli infantiam protexerat;) aruiſſe contabuiſſeque refert lib. 13. Tacitus, non sine omine in deterius progressuri imperii.

4 Albam longam condidit Ascanius Julus, Æneæ ex Creüsa filius, anno post captam Trojam 32, à condito per Æneam ipsius patrem Lavinio (quod ita ab uxore Livinia Latini Regis filia appellatum est)

anno

anno tricessimo.

5 Quatuordecim ab Æneâ & Ascanio primis Latinorum regibus continua successione Reges gubernârunt. Regnatum est à Latinis ad conditam Romam annis 428, sed ad conditam Urbem usque à Troiæ capta anni recensentur 432: quatuor enim annis Æneas cum suis erraverat, antequam in Italiam appellaret. Sed quia variant auctores omnes in nomenclatura Regum Albanorum, etiamsi quatuordecim enumerent à Silvio, Æneæ ex Lavinia posthumo (ab eo, inquam, Silvio, qui nomen ideò, quod in sylvis natus & educatus esset, invenit, dum post Æneæ mortem Lavinia gravida privigni Ascanii odia vitaret) consultè illorum nomina omisimus, cuilibet enim illa ex Dionysio, Livio, Ovidio, in Fastis, & Eusebio in promptu sunt.

6 Restituto Numitore avo, ut albam Longam advenarúmque turba, quæ cum Romulo ad vindicandam Amulii tyrannidem confluxerat, exonerarent, capiunt ex avi authoritate & subsidio novæ urbis condendæ consilium, sed distrahebantur æmulatione fratres, utrius auspicio, & quo loco urbs conderetur. Romulus Palatinum montem, quia collecti ibidem à Faustulo, educatique essent, cæteris præferendum contendebat; Remus Aventinum delegebat propter Remuriam jam utcunque ibidem à se extructam. Crescente verò æmulatione & factione quoque partium avum Numitorem consuluntille rem augurio, hoc est, Deorum judicio quod de cœlo ex avium volatu & numero observarent, committendum definiendúmque respondet.

7 Sacris

7 Sacris itaque legitimè peractis rem auſpiciis permittunt: (quæ quare piacula vocet Florus, non ſatis aſſequor, etiamſi piacularis ſacrificii Feſtus, ſed longè alia ſignificatione, meminerit.) Putarem equidem, ſi pateretur exemplarium conſenſus, auſpicia pro piacula, apertiùs & ſignificantiùs ſubſtituendum, aut, ut legit Jornandes Gothus ſcribendum eſſe, *adhibere placuit Deos.*

8 Aventinus, unus ex ſeptem collibus Romanis, ita ab Aventino duodecimo Albanorum rege, qui ibidem & habitavit, & ſepultus eſt, dicitur: (etſi Varro etiam aliàs hujus nominis rationem adferat) tamen quia illa Dionyſio probatur, nobis non omnino rejicienda videtur. Aventinus pomœrio non fuit incluſus ante Claudium Imperatorem ad octo ſæcula poſteriorem, addit cauſam apud Gellium Meſſalla, quod in eo Remus auſpicatus, avibus irritis habitis à fratre in auſpicio ſuperatus fuerit, quare ut inauſpicatum pomœrio excluſum.

6 Pallantium ab Arcadibus, qui eam coloniam à Fauno Aboriginum rege ſuſcepetant, in monte conditum, à veteri patria Pallantium appellarunt, quare ipſe mons Palatinus dictus eſt, atque Palatium. Euſtatius ὅθεν καὶ νῦν οἱ ῥωμαῖοι τοὺς βασιλεῖ παρέποντας τόπους ἔτι καλοῦσιν παλάτια, καὶ ὑφαίρεσιν ἀμπαβόλων τὸ τελεῖν.

10 Vultures ideò potiſſimùm in auguriis obſervatos teſtatur Plutarchus, quod rariſſimè & niſi fortuito conſpiciantur; quòd innoxii ſint, nec ex rapto vivant, & ſui generis cadavera non devorent.

11 Condi cœpta eſt urbs à Romulo. Ex A. D. XII. KL. MAI. die ipſis Palilibus

ſive

sive Pastorum Deæ Pali sacro, hora inter tertiam & quartam, ut refert Plutarchus; atque hic dies vocatus est deinceps Urbis Natalis. fuit is annus post captam Trojam 432, Ante Christum natum 750, & diebus 185: quare à condita Urbe usque ad hunc annum, quo ista conscribimus, 1565 numerantur anni 2314. Multi tradidêre Romam ante Romulum longo intervallo conditam, & variarum opinionum auctores laudat & recenset Dionysius libro primo.

12 Hoc ideò dicit, quòd vultures tardo ferè volatu comitari solent exercitus, triduoque ante aut biduo volare, ubi cadavera futura sint. Plinius lib. 10, cap. 6.

13 Utriusque partis studio dum factiosè altera Remum, altera Romulum colit, extollítque audaciore æmulatione, à verbis ad verbera deventum esse scribit Dionysius, Remum in ea pugna cæsum, & in Remuria sepultum. Alii scriptores eadem cum Floro recensent, & Celerem fabricæ Præfectum, rutro in illudentis Remi caput inflicto ipsum exanimâsse. Et Lucanus.

Fraterno primùm maduerunt sanguine muri.

14 Asylum sive templum aperuit profugis ad securitatem Romulus, vocavitque illud Asylæi Dei, quasi è cujus templo abripere quenquam nefas esset: ita ut neque dominis servos, neque nexum æris alieni causâ creditori, neque homicidas magistratui dedere liceret. Eadem Asylia sive libertas adhuc hodie in divorum nostrorum tempus observatur. Aperuerat Asylum Romulus

mulus eo consilio, ut Urbs habitatoribus frequentaretur ex advenarum confluxu, quippe statim à primordio Urbs ipsa vix mille domus habebat, ut testatur Plutarchus.

15 Æneas in Italiam venit antequam Urbs conderetur annis 432. Venerunt in Italiam Arcades, Evandro duce, Aboriginum rege Fauno regnante, ante Urbem conditam 490 annis, si veri sunt Chronologi. Fuit itaque Arcadum adventus prior, annis 58, quàm Trojanorum. Vide Dionysium lib. 1.

16 Contaminari sanguinem suum putabant vicini, si matrimonia cum ea gentium plebisque colluvione miscuissent, contemptæ sunt itaque legationes Romanorum, conjugii causa cum vicinis susceptæ. Consilium ergo ex necessitate sumpserunt, additur dolus, rapiendas scilicet ad Consualia, (hoc est, ad ludos Neptuno equestri solennes) invitatas virgines, quando oculos & mentem, ad spectacula convertissent. Successit fraus anno V.C. quarto, die 15 K. Septembr. raptę sunt virgines maxima ex parte Sabinæ 683, ut Dionys. scribit, etsi alii apud Plutarchum diversi sint ab hoc numero. Cæninenses, Crustomini, Antemnates, Veientes, Sabini hospitaliter vocati erant, & hac nunc raptarum virginum injuria proritati bellum movent. Cæninenses dum impetu quodam temerè potiùs quàm fortiter prœlium ineunt, victi sunt, & Acrone ipsorum Rege à Romulo interfecto, captâque verbe, jubentur ut Romam relicta patria habitatum abirent.

17 Opima spolia vocantur Festo, quæ dux P. R. hostium duci sua manu interempto

pto detraxerit, eáque trina tantùm contigerunt nomini Romano, intra annos ferè 530 magna raritate: una quæ dux Romulus de Acrone: altera quæ Cossus Cornelius de Tolumnio Vientium rege: tertia quæ M. Marcellus de Virdumaro Gallo fixerunt. Opima ergo, hoc est, magnifica, ampla. Feretrium Jovem vocavit à feretro, ad ferendis opima spolia Jovi aptè fabricato, quod Græcis etiam φερέτριον vocatur.

18 Tarpeiam Tarpeii Capitolio præfecti filiam significat, de cujus pacta prodendi Capitolii cum Sabinis mercede, variæ opiniones (vel fabulæ potiùs) referuntur. Capitolio tamen ipsius opera capto, creditur Sabinorum scutis obruta esse, quia dicitur pacta ab hostibus, quod illi sinistrâ gerentes, nempè scuta, eâ spe ut illos exarmaret, nudatósque scutis jam Romanis feriendos traderet, qua fraude deprehensa Sabinorum indignantium scutis obruta putatur & interempta.

19 Voto suo templum Statori Jovi, ut fœdam suorum fugam sisteret, nuncupat, teste Livio, & Plutarch. ἤ υξάζο τῷ Διὶ στῆσαι τὸ φράτευμα, καὶ τὰ ῥωμαίων πρήγματα πεσόντα μὴ φεύγειν ἀλλ' ὀρθῶσαι, &c. Sunt qui Statoris vocabulum inde putent deflexum, quod erecta ad succurrendi promptitudinem semper ipsius Statoris statua consisteret, quum cæteræ sederent: alii à stabilitate constantiaque nomen illud derivatum contendunt, inter quos est Seneca.

20 Percussum fœdus cum Sabinis post triennale bellum istis conditionibus, ex fide dignis auctoribus colligo: ut Romulus T. Tatium in societatem regni reciperet: ut

Urbs

Urbs à Romulo Roma, Populus à Curibus T. Tatii patria, Quirites vocarentur. Ratio etiam matronarum, quia publicam pacem suâ deprecatione conciliaverant, habita est, ut mulieres quæ vellent cũ suis maritis vivere, liberè ab omni opere & ministerio, præter lanificium, haberentur. Habuit deinceps commune regnum Sabinorum Rex Tatius cum Romulo ad quinquennium, quousque ab Lavinienſibus, qui à Tatii propinquis latrocinio & injuriâ vexati erant, interemptus est, pœnásque dederit contempti juris gentium in ſuorum gratiam, ipſéq; moriens Romulo gaudium, & ſublato Imperii æmulo ſecuritatem attulerit.

21 Cicero in Balbi defenſione: *Illud verò ſine dubitatione maximè noſtrum fundavit Imperium, & populi Romani nomen auxit, quòd princeps ille creator Urbis Romulus fœdere Sabino docuit, etiam hoſtibus recipiendis augeri hanc civitatem oportere, cujus auctoritate & exemplo nunquam eſt intermiſſa à majoribus noſtris largitio, & communicatio civitatis, &c.*

22 Vocabulum TRIBUS apud Romanos tria ſignificat, 1 Locum, hoc eſt, partem quandam urbis & agri Romani: 2 Homines, hoc eſt, partem Romanæ civitatis: 3 Jus, quo ſcilicet donati ſunt illi, qui in talem aliquam civitatis partem poſtea fuerunt à Cenſoribus diſtributi. TRIBUS nomenclaturam nonnulli trahunt à Tributo, quia P. Romanus in Tribus diviſus tributa conferebat, vel à numero Tribuum, quia P.R. primùm à Romulo in Tribus tres deſcriptus fuerit: 1 In Ramnenſes, ab ipſo Romulo dictas, quam conſcripſit ex Albanis iis

qui

qui secum cò ab Alba convenerant, & Palatium tenebant. 2 Tatienses, à Tatio vocatas, quæ cum Sabiorum Rege Tatio Romam emigraverant, & Capitolium habitabant. 3 Luceres, vel à Lucumone Etrusco, Romulo fidissimo socio, ut Varroni placet: vel, ut Prædianus refert, à luco, quem Asylum Romulus fecerat: omnes námque in eum Tribum conscribebantur, qui Romam vel ob civitatis communionem, vel Asyli libertatem ex locis vicinis, habitatum confluxerant. Ex singulis Tribubus singulæ Equitum Centuriæ conscriptæ sunt; atque hinc factum est, ut eadem illa nomina fuerint primis Tribubus cum Centuriis tribus equitum communia. Armavit itaque ex juventutis delectu Rempublicam Romulus, dum exercitum in legiones & turmas describit, legionem Romani vocant certam peditum manum à delectu fortissimorum militum dictam.) Conscripsit itaque Romulus legionem trium millium, ita ut ex singulis Tribubus singula millia, & singulorum etiam millium duces, Tribunos vocârit. Scripsit itidem tres equitum turmas, quas à centenario equitum numero Centurias appellavit: addebantúrque hac ratione, singulis legionibus singulæ equitum Centuriæ. Sed auxit Romulus post Sabinum bellum, numerum legionibus, ita ut militum quatuor millia legio scriberetur, (unde Quadrata dicta est teste Festo) Sabinis in urbem receptis. Atque ita deinceps legiones numero militum variatæ sunt, pro usu Reipublicæ & Senatus arbitrio, ut modò quatuor, aliquando quinque, nonnunquam sex millium esset, quemadmodum facilè lector quilibet

et

ex Livio obſervavit. Sed redibimus ad Florum, ſi paucis de Curiis etiam à Romulo inſtitutis dixerimus. Tribuum partes curiæ vocantur; ſingulas enim Tribus in Curias decem diviſit, unde triginta Curiæ colliguntur. Eſtque curiarum etiam ſignificatio triplex, nam & locum ſignificat ubi curarent Sacerdotes res divinas, & ubi Senatus humanas. Significat cœtum quendam hominum, quinde Curiales dicti ſunt; & ſignificat Curia etiam jus, quo Curiales ipſi donati ſunt, nos hodiè parochias vulgò dictas Romana ſimilitudine Curias vocaremus.

23 Conſiderabat Romulus infirmam eſſe foris militarem diſciplinam, niſi togata etiam prudentia domi corroboraretur: delegit itaque ex ſenibus Senatum; quos namque in ſcribendis Legionibus ob ſenium præterierat, eos ob ætatis illius conſilium, prudentiámque in publicum conſilium delegit; ut ad ipſum de ſumma Reipub. referretur, ex quorum auctoritate omnia ageret, quæ publicè ſibi ſuſcipienda exiſtimaret. Quos ad centum ita lectos, Patres vocabat; vel à curarum ſimilitudine, vel ob ætatis reverentiam, vel denique, quia ſoli centum erant, qui Patres ciere poſſent, hoc eſt, ut Plutarchus & Dionyſius, ὅτι πατέρας ἔχειν ἀποδείξαι μόνον, horúmque progenies Patricii deinceps vocata eſt. Atque iſta fuit prima Senatorum lectio, majorúmque gentium: qui verò cùm progreſſu temporis vel à Regibus, vel à Conſ. vel Cenſoribus ſubjecti ſunt; Patres conſcripti, vel minorum gentium vocati ſunt apud ſcriptores. Numerum Senatorum cum progreſſu Reip. etiam variâſſe ex hiſtoriis colligitur: ſub

Prisco Rege trecenti fuerunt, usque ad Sy[l]lana tempora, qui ad quadringentos legi, Inde etiam crevit numerus Senatorum usque ad millenarium. Sed ista alio loco etiam commodiùs prosequemur.

24 Cùm populi consensu Romulus regnâsset annis triginta septem, diebus 77; Rempublicam legibus ac institutis fundâsset, togata ac militari disciplina confirmata, Nonis Quinctilibus subito è vivis & hominum oculis ereptus dicitur. Atque is dies Nonæ Caprotinæ dictus est, (hodie celebretur septimus Julii) eò quòd Romulus exercitum eo die ad Capræ paludem recensens amplius non comparuit. Dictus est & Populi fugæ, ob consternatum subita regis morte populum, Plutarcho, Dionysio, cæteris testibus.

25 Adjiciunt alii, disceptatum ita in Senatu fuisse Romulum, ut Senatores singuli, singula frusta sinu occultata efferrent, ne scinoris ejus vestigia extarent. Auctores hujus narrationis Plutarchũ habeo & Dionysium.

26 Mirum sanè atque observatione dignum, ter Solis defectum in unius Romuli historia notatum esse: primum, quo die conceptus dicitur; alterum Natali Urbis die, quum prima fundamenta jacerentur; tertium cùm in vivis Romulus esse desiit, ut ex Plutarcho, Dionysio & aliis observavimus: Sed ut Mythologorum quoque judicia exerceamus, velim mihi expediant, cur Sol usque adeò in Silviæ stupro Martis sceleri faverit, ut obscurata facie in deliquio ipsius facinus protexerit? Contrà, in Martis & Veneris adulterio prodendo Sol fuerit oculatissimus?

De

DE INTERREGNO.

Admonet hic locus ut paucis de Interregno, quod annum unum Patres tenuerunt, dicamus. Post Romulum ita repentè sublatum è medio, ut ne cadaver quidem ejus exstaret, nec successor qui Romulo par esset, haberetur, Interreges Reipub. præfuerunt, hoc est, regnárunt Patres, per vicissitudinem decuriarum, eo quo levius prodit ordine, annum unum. Interregnum verò intervallum illud temporis ab re vocatum est, quo regnum vacavit à demortuo rege ad successoris proximi creationem. Interrex ille dicebatur, qui interea à regno præerat, donec successor designaretur: sed Interregis potestas quinque dierum tantum erat, quibus exactis alter iterum prodebatur Interrex, & ille successorem, quousque magistratus legitimus in demortui locum crearetur. Valuit deinceps etiam ad posteros Interregni magistratus, réque ad Interregnum rediisse dicebatur, quum vel Consules rei gerendæ causa absentes, interesse comitiis non poterant, vel Coss. vitio creati abdicassent, aut uterque Coss. in magistratu interesset: quòd si tunc Dictatorem comitiorum habendorum causa dici non placuit, tum Interrex comitiorum causa, sed è Patritiis solùm, prodebatur: nec moris tamen erat ab eo, qui primus Interrex proditurus erat, teste Pædiano, comitia haberi, sed ad alterum aliquando & plures Interreges comitia prorogabantur.

ARGUMENTUM IN CAP. II. LIB. I.

NUma Pompilius à curibus Sabinorum, eò quòd æquitate prudentiáque excelleret, populi jussu, Patrum auctoritate evocatus, alter Pop. Rom. Rex creatur, qui etsi nullâ belli laude nobilis status sit, tamen pacis & religionis virtute floruit. Idem Pontifices, Augures, Flamines, Salios, Vestales, aliósque Sacerdotes primus creavit.

COMMENTARIUS.

Ut populus Romanus bello efferatus, pacis etiam artibus religionéque miteſceret, opus fuit placiditate modeſtiaque Pompilii, qui ſacra, ceremonias, ſacerdotes, ut populum religione aſtringeret, ſuperſtitione caperet, inſtituit. Ad regnum inauguratus eſt anno ætatis 38. Natum namque Plutarchus prodit ipſo Urbis Natali. Regiam poteſtatem 43 annis pace, & legibus adminiſtravit, cum finitimis ſocietatem vel fœdera junxit, vel gentem alioquin Urbi pacatæ infeſtam futuram, pietatis reverentiâ coërcuit; ipſe naturali ſenio confectus, morbóque conſumptus anno Urbis conditæ 81 legitur.

1 Pontifices omnia ſacra promiſcuè ve publica vel privata curabant, Legit autem Numa Pontifices quatuor, è quorum collegio Pontificem Maximum creavit, qui cæteris præeſſet. Primum Numam Marcium Sabinum ſecum ex Sabinis Romam profectum, & in Patricios à ſe allectum, atque

atque hic post Numæ regis obitum cum Tullo Hostilio de regno contendit, ab eoque victus, sibi mortem conscivit. Vide Dionysium, Livium, Plutarchum in vita Numæ.

2 Augures, hoc est, tres Sacerdotes, qui auspiciorum disciplinam curarent, à Romulo, auguralis disciplinæ peritissimo lectos fuisse, apud priscos auctores constanter scriptum est. Itidem octo Haruspices, qui extorum, Fratres quoque 12 Arvales, qui pro arvorum frugibus, Curiones 30 qui pro singulis Curiis sacrificarent, conscriptos esse ab eodem Romulo testantur historici & scriptores cæteri. Quare mirum est cur Augurum sacerdotium Numæ & promiscuè cætera sacerdotia confundens ascribat.

3 Salios Palatinos 12 Gradivo Marti sacra operaturos Numa legit, dictos à saliendo, quia solenni saltatu tripudiisque Urbem lustrabant. Ancilia portantes. Cætera apud Livium, Dionys. & alios lege.

4 Sacerdotes vocant Latini omnes, qui quæve res sacras divinásque tractabant, è quibus aliquot singulis diis operabantur, aut promiscuè omnium deorum rationem habebant, de quibus jam diximus, Pontifices. Ex iis qui singulis operabantur à Numa institutos invenio, Salios 12; qui Marti, Flamines tres, quorum qui Jovi operabatur Dialis, qui Marti Martialis, qui Quirino Quirinalis dictus est: quæ Vestæ sacra peragebant, ignémque cœlestem custodiebant, & populo sacrificabant, quatuor Vestales Virgines cum Vestali Maxima creatas: Feriales que viginti cum patre Patrato, qui belli pacisque disciplinam tenerent, delectos à Numa observavi.

5 Numa rex annum ex Græcorum usu ita ad Lunæ cursum digessit, ut trecentos quinquaginta quatuor dies contineret, cumque Luna Solem quotannis undecim diebus cum quadrante antevertere deprehenderetur, Lunarémque annum vicessimo quoq; anno Solarem 225 diebus excedere, eam inæqualitatem intercalatione ita dispensandam exæquandamque constituit, ut secundo quoq; anno vicissim, modò dies viginti duo, modò tres & viginti, post Terminalia Pontifices intercalarent: eâ namque ratione futurum erat, ut vicessimo quoque anno intercalatione 225 dierum ita dispensata, Lunæ cursus cum Solis conversionibus exæquaretur: undecim namque dies cum quadrante vicies ducti, ducentos viginti quinque dies colligunt. Peritè admodum certaque tam rudi sæculo institutione, Lunæ, Solisque cursus in suam rationem intercalatione tam justa revertebantur, nisi posteriorum Pontificum negligentia, ut Cic. de legibus, avaritia aut ipsorum, & cum publicanis fœneratoribusq; collusione, ut Censorinus & Macrobius accusant, dissoluta fuisset.

6 Pignora Imperii ideò vocat, quod voce cœlitus missa exauditum est: civitatem omnium fore potentissimam, quamdiu Ancile de cœlo lapsum in ea mansisset. Oraculum etiam de Palladio, (Palladis simulachro, quod à Troia in Italiam delatum ferunt, & in æde Vestæ servabatur) redditum erat, Urbem fore sempiternam, si id simulachrum extra mœnia non portaretur. Ancile, teste Festo & Ovidio in Fastis, scutum breve erat, ita ex utroque latere reciſum, ut nullus angulus videri posset, & summum infimúmque

quæ ejus latus à medio sinuato in orbem colligeretur: ita enim extant in numismatibus Romanorum aureis & argenteis.

7 Jani Templum ad infimum Argiletum, indicem pacis bellique fecit, quod apertum, in armis esse civitatem, clausum verò circà omnes populos pacatos significaret. Clausum autem intra 670 annos bis tantùm post Numam, testantur Livius, Plutarchus, Eutropius, Orosius, Velleius lib. 2. Primùm nempe anno Urbis conditæ 518 T. Manlio Torquato Consule pace toto imperio parta. Iterum post Actiacam Augusti victoriam.

8 Usque adeò ominosum, & piaculare habebatur Vestalis ignis vel negligentia humana extinctus: quod vestalis virgo, cujus id incuriâ acciderat, flagris à Pontifice Maximo expiaretur, à P. R. hostiis majoribus velut prodigium procuraretur, & supplicatio ad Vestæ haberetur, teste Livio lib. 38.

9 Sunt aliquot qui Egeriam unam septem Musarum faciunt, inter quos est Plutarchus, alii Nympham ita ab egerendo, teste Festo, dictam, quia ipsi sacrificabant prægnantes, quòd eam putabant facilè fœtum utero egerere. Istam Egeriam consulere Numa sese super cultu religionum, & ceremoniarum institutis simulabat; ut populum superstitione tali captum ad ea quæ commentabatur, faciliorem haberet. Vide Ovidium in Fastis.

ARGUMENTUM CAP. III. LIB. I.

TVllus Hostilius tertius Romanorum rex, populi jussu Patrum auctoritate creatus, militari iterum disciplina emissque senescentem populi Romani virtutem acuit. Albanos trigeminorum Horatiorum pugnâ in potestatem redactos, obsidem abiit iterum Fidenati bello violatam, Albam diruit Romam traduxit.

COMMENTARIUS.

Tullus Hostilius ne P. R. otio senesceret (totis enim quadraginta tribus annis, quibus Numa præfuerat regno, nec bellum gesserat, nec triumpharerat) belli causas cum Albanis ex agrestium mutua depræda tione ortas avidissimè suscepit. Bellum alterum gessit cum Fidenatibus Romanorum colonis, & Veientibus ipsorum sociis, qui agrum quem Romulus ipsis ademerat repetendum armis decreverãt. Prælio cum hostibus commisso in ancipiti discrimine, Tullo cum Albanorum etiam defectione dimicandum fuisse, nisi ille in hostium cladem stratagemate & imperii simulatione usus, à se imperatum, ut hostem à tergo adorirentur Albani, simulasset. Fidenatibus victis, Metium Dictatorem Albanorum fœderis ruptorem quadrigis in diversum actis dilacerari imperat: Albanum populum, Alba eversa Romam transmigrare. Inde tertio bello arma Sabinis illata, quia negotiatoribus Romanis manus injecerant, neque res repetitas reddiderant; prælio

ad

ad sylvam Malitiosam conserto victi sunt Sabini, & his petentibus pax data. Regnavit Hostilius annos 32. Fulmine ictum cum regia uxore, filiis, omnique familia conflagrasse, ex Pisonis annalibus partim à Plinio relatum, partim à Dionysio & cæteris accepimus. Sunt qui Anci Marcii successoris sui insidiis interemptum memorent. mortuus est anno Urbis conditæ 113.

2 Albam Longam fuisse ab Ascanio Æneæ filio extructam ante urbem conditam 400 annis ex annalibus colligitur: diruta anno Urbis conditæ 87. Steterit itaque res Albana 487 annis. Principem populum, hoc est, originis auctorem ideo vocat, quòd & Romani Albanorum coloni essent, & genus & gentem Romani etiam Patricii magna ex parte ad Albanos referrent.

3 Horatios Trigeminos pro Romanis, Curiatios pro Albanis pugnâsse. Livius ut verisimilius testatur, itidem Dionysius, & cæteri omnes.

5 Duumviros Capitales, qui de Horatii parricidio capitis inquirerent, hoc primùm anno creatos, eo consilio ut judicii invidiam ipse Tullus declinaret, & tamen parricidium puniret, invenio; eósq; cum provocatione ad populum. Capitis namque damnato filia à Duumviris, pater Horatii ad populum provocat: Populus filii vitam lacrymis patris condonat.

4 Fidenates & Veientes usuri occasione eventu belli, quod inter se Romanus & Albanus gerebat, arma ex insidiis parabant: quos ut fœdere junctos intelligunt, bellum quoque & ipsi sopiebant. Fraude tamen & perfidia Fufetii, societatis q; promissione ad

arma contra Romanos ſollicitantur. Flagrabat namq; Dictator Fufetius domeſtica invidia apud ſuos, eò quòd publicam fortunam Tullo minorum fato experiundam commiſiſſet; eam ſe Fufetius tali in Romanos inſidiarum occaſione extincturum ſperabat.

ARGUMENTUM CAP. IV. LIB. I.

Ancus Martius populi juſſu, Patrum auctoritate quartus Rex declaratus, mœnia muro cingit, Sublicium pontem ſtruit, Oſtiam condidit.

COMMENTARIUS.

Ancus Martius ſuperiori cuilibet pacis bellíque artibus par fuit; ſeptem bella geſſit, primum cum Latinis, alterum cum Fidenatibus, tertium & ſeptimum cum Sabinis, quartum & quintum cum Veientibus, ſextum cum Volſcis: horum omnium bellorum communis cauſa fuit, ut res Romanas ereptas, prædáſq; abactas, quas jure non reddebant, armis repeteret. Regnavit annis 24: incertum quo genere mortis perierit: violento ſuſpicantur multi; cauſam tamen illi neq; auctorem referunt. Reliquit duos filios, qui poſtea cum L. Tarquinium Priſcum interfecſſent, à Servio Tullio in exilium acti ſunt. Mortuus eſt anno urbis conditæ 137; Ancus dictus ab adunco brachio, quodque illud porrigere non poſſet, auctore Sexto.

1 Pari ingenio cum avo ſuo Numa rege Ancum fuiſſe teſtantur omnes, quantum ad juſtitiam, religionem, pacíſque artes attinet: ſed belli gloria cuilibet regum, parem etiam fuiſſe jam docuimus.

2 Ancum

2 Ancum muro cinxisse Janiculum Aventinúmque montes, ut eos contra hostium repentinos insultus ita munitos, Latinorum multitudini quam devicerat, habitandam concederet. Pomœrio autem inclusisse montes non invenio, neque urbem totam ipsius solùm opera muro circumdatam verisimile est: urbis enim pomœrium pro Reip. incrementis paulatim prolatum esse, vel ex historiis constat, vel ex jure proferendi pomœrii convinceretur. Tacitus enim lib. 13. Gel. 12. jus proferendi pomœrii nemini datum esse, testantur, nisi qui agro de hostibus capto, rem Romanam auxisset. Verior lectio itaque Jornandis hoc loco videtur, *ex muro montis amplexui.*

3 Pontem ligneum Subliciúmque intelligi, ita dictum à Sublicis, hoc est, palis ligneis ad pontis sustentationem in aqua defixis, quo ponte in Tiberin facto, urbem & Janiculum commisit. Transtiberinamque regionem Urbi conjunxit, quam ab re ξυλίνη γέφυρα Græci, hoc est, ligneum pontem vocant.

4 Ostia condita 16 ab urbe milliari in ora Tiberis, eadémq; colonia deducta anno urbis conditæ 133 dicta, quasi ὄστια, id est, ostium, teste Dionysio.

ARGUMENTUM CAP. V. LIB. I.

Tarquinium patre Corinthio oriundum populus Romanus regnare jubet: quia novos Senatores legit: Augurum disciplina, quia experientia artis eventu probata sacra habetur. Hinc Tuscos domat, &

imperii

imperii dignitatem triumphalibus ornamentis illustriorem facit.

COMMENTARIUS.

Damaratus potens mercator, Tarquinii pater, Corintho patria per seditionem pulsus in Italiam navigat, Tarquiniusque Etruriæ urbem omnium fortunarum suarum sedem deligit, ibi filios Aruntem & Lucumonem procreat, Lucumone patre & fratre defunctis, jam lucem aliquam sibi prudentia per divitias quæsturus Romam venit. Legitur ab Anco Marcio in Senatum, fit Lucius pro Lucumone, & Tarquinius à Tarquiniis patria sua appellatur, dignúsque habitus est, qui successor Anco mortuo cum omnium consensu regnaret. Idem pluribus prælis Latinos, Etruscos, ac Sabinos rebellantes, ac populationibus latrociniisque infestum agrum Romanum reddentes fregit, ac triumphavit. Regnavit annis 38; occisus est percussoribus per Anci Marcii filios, habitu pastorali submissis, anno V. C. 174, ætatis suæ 81. Reliquit autem filios duos, Aruntem & Lucium, ex quibus Lucius invento postea Superbi cognomine, regnavit, ut pars maxima auctorum confirmat, quam opinionem Dionysius infirmat, docétque ex filio ob ætatem ipsi Tarquinio nepotes fuisse. Duas quoque filias habuit, quarum altera Servio Tullio, qui post istum regnavit, nupsit: altera M. Junio, patri Bruti illius qui reges ejecit.

1 Priscus cognomine dici cœpit (teste Dionysio) quando L. Tarquinius Superbus regnare, quia pater jam ætate aliqua filium præcesserat,

cesserat, vel potiùs avus nepotem.

2 Centum patres, ducentis à Romulo lectis, Priscus adlegit, qui deinde minorum gentium appellati sunt: facto haud dubiè regis, cujus beneficio in Curiam venerant teste Livio.

3 Tres centurias equitum Romulus scripserat, risq; nomina imposuerat (uti jam diximus capite primo) quibus alteras tres suo nomine insignes Tarquinius addere decreverat: sed obnunciante augure, Tarquinii institutum ita diremptum est, ut nominibus Centuriatum relictis ipsorum numerum duplicaret, hoc est, 1800 equites in tribus Centuriis essent.

4 Fasces magistratuum majorum insignia fuerunt, quę ipsis à lictoribus prę ferebantur, primùm Regibus, inde Coss. duodeni. Procoss. & Prætorib. seni, Fiebant ex Betulla arbore Gallica, tali quidem figura. Virgis ex Betulla detractis ita circumvinciebatur securis, ut acies ejus tantùm promineret, reliqua pars circumvincto virgis loro tegeretur: cujus rei causam Plutarchus Problem. 82 explicat: hinc submittere populo fasces ille magistratus dicitur, qui se veluti privatum populi Romani judicio submittit, demissis à se lictoribus. De Trabeis, Paludamento, Prætexta, cæterisque ornamentis, vide Lazar. Baysium, itidem de togis pictis & tunicis palmatis.

5 Curulis à Curru deflexum est, dicitúrque pro sella eburnea, & pro magistratu majore: honoris enim gratia Senatores, qui magistratum majorem ceperant, curru in Curiam vehi solebant, in quo sella eburnea esset cui insiderent.

6 Trium-

6 Triumphus honor est omnium amplissimus, qui vel Senatus auctoritate, vel populi jussu deferri poterat illi, qui imperium acceptum cum virtute feliciter gesserat. Hujus verò apparatus pompaque variata fuit pro Reipubl. incremento, & rerum gestarum magnitudine. Quis primùm apud Romanos triumphum egerit, inter Scriptores non convenit. Plutarchus contendit à Romulo institutum pedestrem, sed à Prisco curulem, hoc est, ut aureo curru quatuórque equis triumpharetur; eúmque triumphum alii à Poplicola Consule primùm esse actum opinantur. De jure, ordine, pompa triumphi per opportunitatem latiùs dicturi sumus: cui nunc ista non satisfaciunt, is consulat Valerium Maxim. Ciceronem in Pisonem, Zonaram lib. 2. Annalium, Livium, Dionysium, Plutarchus, Gellium, Dionem, & hujus sæculi scriptorem elegantissimum, & diligentissimúmque Carolum Sigonium de jure civium Romanorum.

ARGUMENTUM CAP. VI. LIB. I.

SErvius Tullius matre serva, hoc ab bello capta natus, ob virtutem generi Tarquinio adscitus, socrus auxilio regnum Romæ suscipit. Ipse censum instituit, per quem Popul. Roman. non viritim, ut antea factum erat, descripsit, sed pro fortunarum uniuscujusque facultate in classes distribuit.

COM-

COMMENTARIUS.

Serv. Tullius Romanorum regum sextus, matre Ocrisia bello Corniculano capta, & prægnante apud Tanaquilem Tarquinii uxorem natus est, & Servius à matris fortuna vocatus. Hic progressu temporis Tarquinio gener factus, socerò que insidiis filiorum Anci interempto, socrus suæ auxilio regnum occupat. Ipse bellum cum Etruscis 20 annos gessit. Belli causa à Veientibus, Cærenbus, Tarquiniensibus, qui Etruriæ reliquam partem ad rebellandam sollicitabant, orta est, ut qui factæ pacis cum Prisco rege conditionibus stare nollent, eos Servius virtute & armis in fregit, ut ter de iis triumphum egerit. Iste quemadmodum per Tribus & Curias Romulus pop. Rom. hoc est, secundum regiones & sacrorum communionem distribuerat, ita Servius fortunarum uniuscujusque æstimatione apud se profiteri jussa, populum Romanum secundùm censum, hoc est, fortunarum facultatem distribuit per classes sex. Quarum prima, ut maximo censu 110000 æris fuerit, hoc est, 1500 coronatorum, reliquæ suis quasi gradibus per quadrantem singulæ, ad quintam usque classem decrescerent. Singulas iterum classes ita in Centurias descripsit, ut 193 in summam colligerentur, quod eo consilio fecisse videtur, ut in numerato semper haberet, quot essent qui arma ferre possent, & pecuniarum magnitudinem, qua bellorum sumptus sustineret. Lustrum autem primus condidit, (quod spatium est quinque annorum, non quatuor, ut multi ineptè contendunt) à lu-

cendo

endo dictum, quia quinto quoque anno vectigalia ultro tributa per Censores solvebantur. Servius etiam æs primùm signavit non pecudum: unde pecunia dicta est, teste Plinio: antea enim rudi utebantur, & oppresso. Servius duas filias habuit, Tulliam primùm Arunti, inde L. Tarquinio elocavit, quorum scelere occisus est anno Urbis conditæ 218, Regni sui 44.

1 Cum repentina flamma circa caput Servii pueri fulgrasset, increbuisse rumorem, ipsum Vulcano patre fuisse natum, refert Plutarchus de fortuna Romanorum, spuriúmque ex multorum relatione asserere conatur, cui accedit Plin. lib. 36. cap. 27. apud Tanaquilem reginam tamen, cui Ocrisia mancapta & gravida ex Tullo Corniculano, qui in expugnatione Corniculi occisus est, dono à Rege Tarquinio data fuerat, natum & educatum esse, omnes constanter asserunt.

2 Quod Florus succincta hîc enumeratione complectitur, hoc Livius eloquentè, Dionys. lib. 4. copiosè, Carol. Sigonius de Antiquo jure civium Romanorum doctissimo compendio prosequitur: sed quod Serv. Tullium regem facit collegiorum auctorem, in eo à Plutarcho, Plinio & Valerio discrepat, qui Numam regem collegia opificum & artificum excogitasse scribunt.

ARGUMENTUM CAP. VII. LIB. I.

Septimus & ultimus Romanorum rex L. Tarquinius, a moribus Superbus cognomen invenit, regnum quod fecerat parricidii

recidio scelerate rapuerat, Senatorum etiam cade & sanguine fœdavit. Fatigavit Patres populumque superba dominatione per 22 annos: bello etiam Volscos & Sabinos fregit, Gabios dolo, & filii transfugam simulantis fraude in potestatem redegit. Servivit autem populus tyrannide oppressus quousque etiam vis pudicitiæ illatæ est, filiusque alter Lucretiam stupravit; qua cives suos obtestata postquam se interemisset, populus irritatus, pro libertate & pudicitia ejecto tyranno arma sumpsit.

COMMENTARIUS.

Quia Florus hujus vitam & tyrannidem ita descripserit, ut nihil nobis dicendum restet, pergimus ad reliqua, si prius rei ab ipso gestæ causas paucis perstrinxerimus. Sabini quia parere recusabant, armis domiti sunt Volscos populantes primus bello aggressos devicit: cùm quibus tamen post suam ætatem posteri ducentos & amplius annos bellum gesserunt. Cum regia dominatione cives suos 25 annis vexâsset, Urbe pulsus est ob tyrannidem jam canus, & ob filii libidinem, anno Urbis conditæ 244, Kalend. Junii. Inde ad Porsennam Clusium Tuscorum regem exul, auxilii comparandi causa fugit; cujus armis primò, deinde Latinorum quoque opera, nullo successu ad regni restitutionem usus, Cumas ad Aristodemum tyrannum cognomento Malacum profectus moritur, anno Urbis conditæ 257 Cic. 3. Tusc. & Dionys. lib. 4.

1 Diversis inter se pugnant opinionibus Scriptores an Superbus Prisci regis filius fuerit

fuerit, an nepos: filium fuisse pluribus auctoribus confirmari, & triumphorum tabulis posset. Scribit etiam Gellius l. 17. *Pythagoras Samus in Italiam venit, Tarquinii filio regnum obtinente, cui cognomentum Superbus fuit.* Dionysius auctoritatem L. Pisonis secutus, L. Tarquinium Prisci nepotem facit, cui Florus accedere videtur, dum avitum regnum scribit tanquam ab avo Prisco ad Superbum hæreditate successurum.

2 Ardea urbs Latii quinque milliaribus Germanicis ab urbe distabat versus Ortum; Rutulorum quondam regia: belli causam prætexuit, quod Romanos exules excepissent, eosque reducere in patriam conarentur: sed revera inhiabat opulentissimæ urbis divitiis: ea urbe potitus non est, quia antequam expugnaretur, ob tyrannidem in exilium pulsus est. Ardeatibus in quindecim annos datæ induciæ teste Dionys. lib. 4.

3 Ocriculum Latinis Ὀκείχολος Straboni, Ptolomæo Ὀκείχολον, urbs est Umbrorum ad Tiberim via Flaminia; Stephano Ὀκείχολα urbs est Tuscorum, atque ille Dionysium auctorem laudat. Distat oppidum ab urbe versus Septentrionem 22000 passuum.

4 Gabii Volscorum urbs opulentissima, distabat ab urbe versus Orientem via Prænestina centum stadiis, teste Strabone lib. 5.

5 Suessa Pometia urbs erat Volscorum ultra Lirim fluvium in Vulturnum sita, ab urbe distabat 85000 passuum, hodie Sessa dicitur. Hanc diripuit Superbus, atque ex ejus manubiis pecuniam fecit 40 talentorum, teste Livio, hoc est, ut nunc cõputamus, 21060 coronatorum. Summa, quam Dionysius nun-

cupat,

cupat, omnem fidem excedit. Aurunci direptam, & spoliatam à Superbo iterum munierunt, deductis in eam colonis: unde Suessa Auruncana deinceps nomen habuit. Denuò tamen à Romanis capta, & crudeliter habita est, Coss. Sp. Cassio & Virginio, anno Urbis conditæ 252.

6 A capite hominis dum moliuntur fundamenta reperto, cui nomen Tolo fuerat, conflata est vox Capitolium, teste Arnobio pro templo Jovis in arce Tarpeia.

ARGUMENTUM Cap. VIII. Lib. I.

Enumeratione artificiosa, quàm ἀναπαλαίωσιν Græci vocant, totam simul populi Romani infantiam educationémque sub regibus actam summatim tollit, ut memoriam repetitione præditorum revocaret, & quæ jam fusius per capita dixisset, ratione collecta confirmaret.

ARGUMENTUM Cap. IX. Lib. I.

Reipublicæ Romanæ conversio facta est, à regia dignitate ad Consulare imperium, quod duobus viris annuum sub Consulum nomine, pari potestate à populo Romano mandatur, iisque primis Coss. L. Junio Bruto & L. Tarquinio Collatino, libertatis & pudicitiæ assertoribus, quorum Collatinus quia regiæ gentis & nominis Tarquinii esset, coactus à Bruto collega abdicavit, cui suffectus est P. Valerius Volusus, qui

in

in hoc honore Poplicola, quia populum colebat, appellatus est. Brutus filios consilia de recipiendis regibus concipientes, virgis cæsos, securi percussit, tanquam eos victimas pro libertate populi Romani mactaret.

COMMENTARIUS.

Consules (ut Cicero inquit) quòd consulerent Reipublicæ, nominati sunt. Varro mavult dictos, quod consulere populum & Senatum deberent. Creati sunt autem primi ab interrege Sp. Lucretio, Lucretiæ patre Comitiis centuriatis, ambo è Patriciis. Omnia jura, omnia insignia quæ regum fuerant, primi Coss. habuerunt: id modò cautum est, ne si ambo fasces haberent, duplicatus terror videretur, ut XII tantùm haberent, atque alternis diebus alter consulum; prior tamen fasces haberet, qui vel ætate major, vel prior designatus esset. Postè à illud imperium & jus Consulare valuit solum ad ea, quæ foris gerebantur: quia in Urbe Reipub. curam Senatus habebat.

1 L. Junius Brutus Marci Junii filius erat ex Tarquinia regis Superbi sorore natus. Cognomen Brutum admisit ex industria, dum sese ad imitationem stultitiæ effugeret, ut contemptu tutus esset, cùm patrem ejus & fratrem Tarquinius propter opulentiam ipsorum interemisset. Nepos, Brutum ob stultitiam dictũ, ut Livius ait: Dionysius ἠλίθιον interpretatur. Eam simulationem Brutus deposuit, quando patriæ libertas & matronarum pudicitia erat à regum tyrannide vindicanda: quare Consulem primum populus eum esse jussit, patres auctores fuêre.

2 L. Tar-

2 L. Tarquinius Collatinus Lucretiæ maritus fuerat regiæ gentis & nominis: Collatinus à Collatia dictus, cui Egerius avus Collatini præfectus fuerat à Priſco Tarquinio, teſte Dionyſ.

3 Campus Martius antea etiam Marti ſacer erat teſte Dionyſ, lib. 5. ſitus inter Urbem & Tiberim, antea ſemper pratum fuerat equis, & juventuti exercendæ accommodatum, id Tarquinius contempta religione coluerat, Coſſ. quicquid frumenti jam maturi erat, juſſerunt collectum in Tiberim effundi: hinc inſula, frumenti ſtipulaq; ûmque putredine, & ex cæterarum rerum alluvione nata eſt Æſculapio ſacra.

4 Pari poteſtate creati ſunt ambo Coſſ. eo conſilio, ut alter collegam ſuum, ſi quid præter jus aut fas moliretur, æquali imperio coërceret. Annuus fuit magiſtratus, ne diuturnitate inſoleſcerent, juſtóſq; ſeſe in Conſulatu civiúmque ſtudioſos præberent, memores anno exacto capti magiſtratus, ut privatis judicio eſſe ſubeundum.

5 Faſcibus pro Conſulatu, hoc eſt, inſignibus pro magiſtratu per ſynecdochen uſus eſt. Faſcibus ergo abrogatis, hoc eſt, abdicato Conſulatu. Dionyſius cum L. Piſone cauſam abdicati Conſulatus, quam noſter laudat, itidem Cicero, Livius, cæteríq; derident, & rationibus infirmant. Ortam, inquit Dionyſius, diſſentionem inter Brutum & Collatinum, cùm Brutus ſupplicio de filiis ſumpto, eodem jure in ſororum Collatini filios, Aquillios, Vitelliósque, ejus conjurationis ſocios animadverſum vellet, eos cùm pro pari poteſtate qua præditus erat, eximere Collatinus vellet. Brutum miſſo in

ſuf-

ſuffragia populo, collegæ magiſtratum abrogaſſe.

6 Poplicola ſcribendum eſſe Capitol. Tabulæ teſtantur: idem convincit nominis ratio, eò quòd à populo colendo illud cognomen in conſulatu, antea Voluſus dictus invenerit, tum quòd δημοκηδὴς, hoc eſt, populum colens Poplicola, à Plutarcho & Dionyſio interpretatur.

7 Cùm faſces ſubmitteret in concione Conſul, tunc profitebatur ſeſe populi majeſtatem agnoſcere, honoréſque ſuos in populi juſſu eſſe. Secures etiam, ut omnem metum populo terrorémque eximeret, à faſcibus ſtuliſſe Poplicolam teſtatur Plutarchus.

8 Lex Valeria de provocatione lata, vindex proculdubio erat patronaque publicæ libertatis, ut ſi quis magiſtratus civem Romanum necare, verberare, multare vellet, eum ad populi judicium vocare civis privatus poſſet; interea verò à magiſtratu damni nihil accipere, niſi quando populus judicaſſet, atque hac lege fiebat, quòd faſces plus dignitatis domi quam poteſtatis haberent: foris enim magiſtratui qui cum imperio erat, verberandi necandíque poteſtas erat; domi autem niſi populi judicio in eum qui provocaſſet, animadverti non poterat.

9 Conſul Poplicola ædificabat in ſummitate Veliæ, hoc eſt, in editiſſima parte Palatini montis; unde cùm deſpiceret populum, velut omnium cervicibus imminere videretur, & vim quoque tanquam ab arce propellere poſſe, venit apud populum (omnia tuta tunc ex recenti Tarquiniorum metu timentem) in ſuſpicionem affectati regni; quare ut eum metu liberaret, ædes una nocte

nocte demoliri jussit, & sub ipsum collem substrui, cui quid vicissim pro tanto obsequio populus decreverit, Plinius prosequitur lib. 36. cap. 15.

10 *Velificatus favori* dixit per translationem, tanquam qui velis remisque contenderet, ut verum vindicem sese libertatis publicæ, severo etiam in filios supplicio, idq; abrupto omni necessitudinis paternæ vinculo testaretur. Cicero eodem verbo usus est in malam partem de leg. Agr. *Quod si quis vestrûm spe ducatur, se posse in turbulenta ratione honori velificari suo, primùm me Consule adsperare desistat*, &c. & hoc Bruti factum ita parricidii invidioso vocabulo Orosius suo more exagitat, ut verbi Velificatus significatio proximè ad Ciceronianam accederet.

11 Pomœrium dicebatur spatium illud augurato consecratum, quod intra murum & extra neque habitari, neque arari fas erat, teste Livio.

12 Latium ab ortu, ab occasu Tiberis, & ultra, Etruria erat, meridiem Veientes habebant Septentrionem Sabini: hostes omnes & qui Romanam virtutem continuâ bellorum occasione acuebant.

ARGUMENTUM Cap. XI Lib. I.

Tarquinios ejectos Porsenna Etruscorum rex armis summâque vi conatur reducere: ipse Horatii virtute, Mucii fortitudine, Cœlia virginis audacia victus, populum Romanum jubet esse liberum. Sed Tarquiniensium civium non prius expugnata

nata pertinacia est, quàm Aruns Tarquinius, & Consul Brutus infesto utriusque concursu perierint.

COMMENTARIUS.

Florus verò temporum seriem in rerum gestarum recensione perturbat aut confundit: verùm quia lucis plurimum lectoris judicio memoriáque, ordo gestarum rerum temporis etiam distinctione digestus adhibetur, nos eam ex fidissimis monumentis repetitam ubique religiosè prosequimur. Cujus hîc præmonitum lectorem ideo volumus, ne hujus consilii ratio singulis commentariis esset nobis reddenda. Ordo autem temporis in hoc capite ita se habet. Primus Coss. L. Junio Bruto & Valerio Voluso, postea Poplicola dicto, dum exules Tarquinii res suas per vim repetunt, prima hæc arma sumpta sunt à populo Romano pro libertate, contra Veientes & Tarquinienses; qui dum reducere cives suos Tarquinios in regnum conabantur, à Romanis ad Ursam sylvam victi sunt, Arunte regis Superbi filio, Brutóque mutuâ vi & irâ pridiè Kalend. Martias in prœlio occisis. Poplicola Bruti collega de Etruscis postridiè primus quadrigis in Urbem vectus triumphavit. Superbus rex eo prœlio & filii morte fractus, ad Porsennam regem fugit, qui ad misericordiam afflictis Tarquinii opibus allectus (ut regale nomen regibus & magnum & sanctum est) ita Porsenna anno proximo pro Tarquinii restitutione arma sumpsit, qui etiamsi populum Romanum armis famèque fatigaverat; tamen novæ fortitudinis Romanæ exemplis

Horatii

Horatii, Mucii, & Cloeliæ virginis perculsus, pacem eodem anno, deserta Tarquinii causa, cum populo Romano fecit.

Bellum Etruscum vocat propter Veientes & Tarquinienses, qui Superbum regem armis restitutum volebant. Veii Etruscorum urbs trans Tiberim opulentissima erat, sita 100 stadiis ab urbe, quibus odii causa in Romanos erat, quod Romulus agrum ipsis Septempagos dictum, jure belli ademerat. Tarquinienses Tarquinios & cives, & gentiles fovebant. Porsenna Clusii rex erat, oppidi Etruscorum.

2 Pontem Sublicium intelligit, atque Romanis hoc Coelitis periculo monitis religiosum fuit posthac eundem pontem ex alia materia, quàm ex ligno construere.

3 Pace cum Porsenna iis conditionibus facta, quòd Septempagos agrum Etruscum à Romulo jure belli de Veientibus captum, Porsennæ restituerent, captivos redderent, ipsi profugas reciperent: darent quoque Romani pacis obsides prætextatos Patricios decem, & totidem virgines. Cloelia obsidum una, cùm ad Tiberim cum cæteris lavaret, oblata occasione equo consenso tranavit, reliquas secum natantes adjuvit: cùm redditæ essent, à Porsenna honorificè sunt remissæ, Cloelia equestri statuâ donata est.

4 Ista Verborum circuitione Florus subindicare videtur Aruntem Tarquinium Lucretiæ vim attulisse, quem tamen omnes, quos equidem legerim (præter unum Servium) Sextum vocant; Etsi Dionysius eum natu maximum filiorum Superbi regis nominet, Livius, Ovidius in Fastis minimum.

Brutum hoc anno in magistratu cæsum esse, ideò Dionys. lib. 46. annotavit, quòd omnes qui collegæ imperium abrogassent, eodem in magistratu periisse observatum sit; quod & ipse exemplis confirmare nititur.

ARGUMENTUM Cap. XI. Lib. I.

Triginta Latinorum populi post annuas inducias, Duce Mamilio Tusculano, quem Tarquinii excita verant, arma sumunt. Romani ad Regillum lacum Dictatore, Postumio pro libertate pugnantes sæpè vincunt. Inde à vicinis lacessiti, sæpe etiam dum propulsant injuriam, producunt. Quinctius Cincinnatus ex agro ad Dictaturam extractus, Æquos, qui L. Minucium Consulem in Algido monte circumsepserant, sub jugum misit.

COMMENTARIUS.

Rebus adhuc florentibus, generum sibi in subsidia suæ dominationi Tarquinius Superbus confirmaret, Mamilium Tusculanum asciverat, quare spe reditus, Porsenna cum Romanis fœderato, ipsi accisa, exulatum ad Mamilium abierat. Hujus auxilio freti, Latinos ad arma excitat duce Mamilio. Senatus Dictatorem dici jubet A. Postumium; qui laborioso & ancipiti prœlio hostes fudit ad Regillum lacum, Mamilio & Sexto Tarquinio ducibus in prœlio occisis. Postumius Dictator de Latinis triumphavit, & in hoc honore Regillensis dictus est. Mortuus est paulò pòst etiam Cumis Superbus

bus rex, quo se post fractas Latinorum opes contulerat: atque ita tyrannis ubique sublatis, parta est Romanis libertas, idque foris; quia domi adhuc sub Patriciorum dominatione serviebant: quod capite 23 explicabimus. Inde à vicinis lacessiti, dum fines suos ab injuria armis tuentur; agrum etiam de hoste urbésq; capiunt. Florus deinde Romanæ rei angustias, & cum vicinis adhuc populis, hoc est, Etruscis & Latinis circa matrem luctantis, cum orbis acquisiti terminis amplissimis confert, & paucis bellorum progressus complectitur.

1 Dictatorem dicendum esse in rebus trepidis ex Senatus-consulto ab altero Coss. vel rei gerendæ causa, vel seditionis sedandæ, pro temporis necessitate cautum erat. Consul itaque nocte ex Consularibus virum unum dicebat, qui cum summa potestate & sine provocatione Reipublicæ præesset, sex mensium spatio; cæteri magistratus abdicarent. Dictatori parerent: ipse verò legiones ducebat, & æquitare nisi legibus soluto non licebat. Dictator sibi Magistrum equitum dicebat, cujus summa in equites & accensos potestas erat; perinde atque summum fuit Dictatoris imperium in Magistrum equitum & populum. Primum autem invenio Dictatorem T. Larcium, Magistrum verò equitum Sp. Cassium anno nono post Reges exactos, dictósque seditionis sedandæ causa, dum plebs ære alieno demissa tumultuatur, & ad bellum Latinum nomina dare recusabat. Rei, hoc est belli gerendi causa, atque imperii potestas dabatur ad sex menses, si res gerenda erat; cæteris in causis, quæ primo tempore seditionis sedandæ potissimum

fuerat rebus peractis magistratu sese addicabat. Alterum Dictatorem lego fuisse A. Postumium album, ejusque Magistrum equitum T. Æbutium Elvam, anno Urbis conditæ 257 rei gerendæ causa creatum, ob Latinum bellum, de quo Florus noster agit. Stratagema quod Florus hîc Cosso tribuit, eidem à Livio lib. 4. tribuitur, cùm Magister equitum esset, sub Mam. Aimilio Dictatore, anno 3273 atq; Fidenates ad internecionem concidebantur.

2 Ἀντονομασία est in nomine Cossus, pro T. Æbutio Elva Magistro equitum. Cossus enim Magister equitum fuit Aimilio Mamercino Dictatore, anno V.C. 327 cùm res gesta est cum Fidenatibus & Veientibus.

3 Sorani Volscorum oppidum in Campania fuisse invenio, defeciisse ad Samnites bello Samnitico, interfectis Romanorum colonis anno V.C. 438: eámque ob situm expugnatu difficilem, Sorani transfugæ indicio captam. Colonorum cædis ac deditionis auctores 235 Romæ virgis cæsos aclecuri percussos.

4 Algidum oppidum est Æquorum, non procul à Tusculo in alto monte situm, est & mons Algidus, qui distat ab Urbe 100 stadiis, & sylva Algida, in cujus ingressu est Regillus lacus. Circa hunc locum Gracchus Æquorum dux, L. Minucium Coss. cum exercitu obsederat, quo nuncio cùm Roma trepidatum esset, Dictatorem dici placuit, dictus est ille Quinctius Cincinnatus, cujus historiam mox prosequitur.

5 Satricum Urbs Antiatum in Latio, incensa est à Latinis indignitate irritatis, quòd Antiates urbem agrósque dedidérunt, anno

Urbis

Urbis conditæ 378.

6 Corniculum Latini nominis oppidum à Tarquinio Priſco expugnatum, direptum & incenſum: invenio Latinos iſtam cladem agri Romani populatione ulturos, à Priſco regecoërcitos, & excurſione in ipſorum agrum facta æquali clade ultum eſſe.

7 De Veientibus triumphatum octies obſervavi, bis à Regibus, quater à Coſſ. bis à Dictatoribus; poſtremùm egit Dictator Camillus, Veiis urbe expugnata direptáque anno Urbis conditæ 358. De Bovillis triumphatum eſſe non legi, urbem fuiſſe populi Romani Sociam & florentem, antequam à Marcio Coriolano patriæ ſuæ hoſte caperetur, teſtes ſunt Plutarch. & Dionyſ. Sunt qui pro Veiis, Verulis legunt, quod oppidum Hernicorum erat.

8 Tibur Latinorum urbs decimoſexto diſtabat ab Urbe lapide in ortum æſtivum. Tiburtes verò ſocietatem belli cum Gallis fecerant anno urbis conditæ 392: portæ etiam urbis Collinæ imminere auſi & inſultare, quinto demùm anno ad deditionem coacti ſunt, & bis de Tiburtibus triumphatum lego.

9 Præneſte diſtat ab Urbe in ortum ſtadiis ducentis, ejus ſitus à Strabone lib. 5. deſcribitur. Præneſtini anno Urbis conditæ 374 ad portam Collinam ſigna intulerant, cum ingenti urbis, quæ tunc ſeditione laborabat, trepidatione. Dictator itaque dictus T. Quinctius Cincinnatus fugat ad Aliam flumen Præneſtinos, & Præneſte capto triumphavit. Huic Urbi frequenter exitioſa fuiſſe ſua munimenta, idem Strabo teſtatur, propter Romanorum ſeditiones, ob loci

enim firmitudinem eò seditiosi ab Urbe pulsi confugere solebant, & munitione Urbis sese tueri quos dum alii repetunt, & expugnant, Prænestini nulla sua culpa miserè affligebantur.

10 Fæsulæ Etruriæ civitas olim potens non procul à Florentia, nunc vicus modicus, distans ab Urbe 280 stadiis versus occidentem.

11 Taphræ Urbs est in Tauricæ peninsulæ Isthmo Occidentali sita, & quia (nuper) adjicit, putatur in Trajano Imperatore subacta. Sunt tamen qui Carræ scribant Mesopotamiæ Urbem Crassi clade nobilitatam.

12 Aricinum nemus à vicina Aricia Latinorum urbe dicitur: distabat ab Urbe ad duodecimum lapidem via Appia, teste Strabone.

13 Hercynius saltus in Germania celebris est.

14 Fregellæ oppidum Latinorum, non procul à Liriamne, à Samnitibus captum bello Samnitico, & à Romanis receptum anno V. C. 342.

15 Gesforiacum, portus Morinorum in Gallia Belgica, quod nunc Caletum, ut est opinio, dicitur: alii malunt Soriacum esse, juxta Audomati fanum.

16 Tygris & Euphrates nobilissima Orientis flumina, quæ Mesopotamiam suis alveis complectuntur, olim limites imperii versus ortum, dum res Romana floreret. Sed hoc loco aliquot exemplaria ita habent: Tiberis quod Euphrates, eo sensu, ut limes nunc Orientis Euphrates, ita Tiberis olim Occidentis.

17 Coriol

17 Corioli Volscorum oppidum à C. Marcio captum ipsi cognomen Coriolano fecit. Florus verò ex personarum, temporis, & locorum comparatione, cognomen istud cum Africano, & Numantino collatum obscurat. Marcius enim miles tantùm, P. Scipio Imperator: ille sub Consulis sui Posthumii auspiciis, oblata occasione Coriolos oppidulum invasit & cepit: iste suis auspiciis, & populi Romani Imperator, Carthaginem imperii æmulam, Africæ dominam, & Celtiberorum Numantiam annis invictam delevit. Ab illa & in triumpho Africanus, ab ista Numantinus dictus. Illene ergo scilicet ob unius diei laborem, unius oppiduli & nunc obscuri expugnationem, Coriolanus?

18 Antium Volscorum metropolis erat maritima, quam in suo Consulatu C. Mænius expugnavit, & ex navium rostris, suggestum antea in foro extructum exornavit: & id templum Rostra deinceps appellatum anno urbis conditæ 416 ex Rostris ad populum concio deinceps haberi solebat: situm erat ante Curiam Hostiliam in foro. Rostrum erat in prora navis pars prominens & acuminata ex ære vel ferro, ad rostri effigiē alicujus animalis formata: hinc naves rostris instructæ, rostratæ dicuntur. De Antiatibus Volsciis quater triumphatum esse observavi, postremum egisse triumphum, quantum in Annalibus extat, C. Mœnium anno V. C. 416.

19 *pervicacissimi*, adjecto admodum proprio dixit. Quid enim Æquis pertinacius? cum iis namq; annis septuaginta duobus vario Marte pugnatum est, quousque magna clade à Camillo Dictatore victi sunt, anno

Urbis conditæ 364. Inde ut respirarent, sub specie pacis, sed infidę 84 annos quieverunt. Sed quia tunc Samnitibus auxilia ipsos submisisse deprehensum est, moverunt in eos exercitum Consules, oppidaque 41 intra dies novem expugnarunt, quo bello, fracti iterum rebellarunt, & à Dictatore Junio Bubulco ad imperium coacti sunt anno Urbis conditæ 451, atque de Æquis eum fuisse decimum tertium, & ultimum triumphum observavimus.

20 Volscorum populus semel à Tarquin. Superbo motus, arma ad ducentos annos sumpsit, teste Livio, nec quies fuit nisi per intervalla, & infida: æmulatione enim invidiáque in populum Romanum usque adeo pertinaciter flagrabant, quòd septem Consules, tres Dictatores, & rex superbus de ipsis triumphum egerint, duo etiam Coss. ovationem.

21 Æquos intelligit, qui rupto fœdere quod priore anno inierant, moverunt duce Clelio Gracchos: contra eos missus est L. Minucius Consul, qui cum in monte Algido circumsessus esset, unà cum exercitu, trepida civitas Dictatorem popoſcit, dictus est L. Quinctius Cincinnatus, qui Consulem & legiones obsidione liberavit.

22 Tribus hastis jugum fit: hæmi fixis duabus, superque eas transversa una deligata: sub tali jugo Dictator Æquos nudos misit Livius.

ARGU-

ARGUMENTUM Cap. XII. LIB. I.

Rebus Romanorum acciſis, bellum Reipublicæ nomine contra Veſente, ſuo periculo 306 Fabii moverunt, qui ad Cremeram flumen caſi ſunt: dies inter nefaſtos relatus: porta quâ ad bellum exierant, Stelerata pro Carmentali dicta eſt. Veiorum urbs decennio obſeſſa, tandem cuniculis & duce Camillo expugnanda fuit. Fidenates Latini dum facibus armati in prælium ruunt, ut Romanam aciem percellerent, ipſis faces à Romano erepta ſunt, profligantur, caduntur, urbs eorum capta eſt. Faliſcos Etruſcorum populos Camilli juſtitia vicit et probitas, remiſſo ad Falerios puerorum magiſtro proditore.

COMMENTARIUS.

Fidenæ Albanorum colonia, Latinorum oppidum diſtabat ab urbe in Septentrionem cis Tiberim ad quintum lapidem Via Flaminia: hujus cives Fidenates injuria Romanos ſub Romulo Rege leſiſſe ex hiſtoriis obſervavimus, quia frumentum quod ex Cruſtomino agro liberi devehebatur ad Urbem fame laborantem, deripuerant. Movit itaque contra Fidenates Romulus, ipſos profligat, cædit, oppido expugnato dat novos colonos. Sed iſtorum pax ſemper inſidiarum pleniſſima fuit. Tullo enim Hoſtilio rem cum Albanis gerente, cum Veientibus denuò conſpirant, nullo tamen ſucceſſu: urbe enim ipſorum capta in violatores pacis animadvertitur. Marcius iterum rex rebel-

lantes, & Fidenates agrum Romanum populantes obsidione capit, securi percutit defectionis auctores: Capiuntur etiam ab Etruscis per proditionem, quia fœdus cum Tarquinio Prisco percusserant. Priscus dum illos asserit, oppidum expugnat, & supplicio proditores plectit, fontes etiam aliquot in exilium egit, qui auxilio Sex. Tarquinii post ejectum Superbum regem, arcem denuò occupant, & oppidum, quod Romani Coss. obsidione & fame fractum, & à sociis Latinis desertum deditione occupant: inde aliquot annorum requies, donec iterum societate Veientium sollicitati, victi sunt à Coss. Sergio: cui Fidenati cognomentum fecerunt anno V.C. 315. Sed iterum deficiunt ad Larem Tolumnium Veientium regem, Legatos Romanorum occidunt, ut societatem belli scelere obstringerent. Vincuntur à Dictatore Qu. Servilio, & capiuntur, qui in hoc honore ideò Fidenas appellatus est anno V. C. 318. Inde post octennium iterum Fidenas novi coloni sunt deducti, quos ipsi Fidenates post biennium jugulant, & quia Veientes ad Fidenas bellum transtulerant, dum Mam. Æmilius prælium conserit, Fidenates ex oppido in aciem Romanam cum facibus prorumpunt, sed profligati dum fuga repetunt urbem, Romanos quoq; immixtos portis admittunt, urbs capta diripitur, diruitur, cives jam sexies juris gentium violatores sub corona venduntur, Anno Urbis conditæ 328.

Veii Etruscorum urbs, Athenis non minor, & opulentissima teste Dionysio, intra vicesimum ab urbe lapidem distabat. Veientes hujus cives Fidenatium causa qui cum Romulo

Romulo rege bellum sumpserant: in Romanos arma moverunt, deinde septies rebellarunt, in pace nunquam fidi, agros urbis semper depopulabantur. Fidenates cogebant ad defectionem, ipsis auctores fuerant contra jus gentium opprimendi legatos: persuaserunt occidendos esse colonos: Legatos P. R. læserant injuria, Etruriam ad arma contra P.R. movenda non semel solicitaverant: quare toties læsa tot injuriis Romani populi patientia decernitur urbem infidam esse expugnandam: eaque decennio pertinaciter obsessa à Camillo Dictatore tandem non vi nec operibus, sed cuniculo capitur, anno urbis conditæ 357.

1 Diem hujus cladis apud auctores admodum inconstanter definitum esse observo. Gellius lib. 17. Macrobius 16. lib. 1. diem Cremerensem, & Aliensem faciunt 17. Kal. Sextilis, Plutarchus in Camillo, in Probl. Romanorum μετὰ ῥοπῶς θερινὰς περὶ τὴν πανσέλενον, & Quinctili mense medio utramq; cladem accidisse ait. Livius lib. 6. Tacitus lib. 18. A.D. 15. KL. Sextiles, quod cum Plutarcho convenit. Ovidius tamen. 2. Fastorum de idibus Februarii ita canit:

Hæc fuit illa dies, in qua Veientibus arvis
Tercentum Fabii, ter cecidêre duo.

2 Stipendium primum de publico peditibus datum est anno Urbis conditæ 347 cum odio Veientium in obsidione hybernandum sub pellibus esse decretum erat. Equitibus triennio posterius, anno Urbis conditę 350, quando malè ad Veios pugnatum esset. Quantũ verò illud apud priscos fuerit, nemo facilè putaverit. An Polibius etiam vocabulo ὀψώνιον pro diuturno stipendio utatur, an

pro

pro parte ejusdem, non satis liquet, dum peditis quæstum diurnum obulos duos, Centurioni duplex, Equiti drachmam procedere ait. Quod Polyb. lib. 11, ὀψώνιον, hoc Livius lib. 38. (dum de seditione agit, qua in exercitu Scipionis ad Sucronem laboratum est) semper stipendium latinè vertit. Augusto quidem imperante denos asses (quorum singuli tunc semunciales erant) peditis stipendium fuisse, ex Percennii seditiosa apud Tacitum libro primo concione manifestum est, quod ad nostri pretii & hujus provinciæ numismi collatum, duorum sestertiorum esset cum Sembella, hoc est, trium (ut vocant) blancorum, Tempore Punici belli denarius sexdecim assibus permutabatur, teste Plinio, hoc stipendium diurnum ferè procederet ad Regalem Hispanicum argenteum.

3 Quo in honore opima spolia de Tolumnio Veientium rege Cornelius Cossus fixerit, & quo anno ut æquè ambiguum, Livius in controversiam trahit. Tribunum militum fuisse auctorum suffragiis colligit, sed eam opinionem argumento à legibus sumpto infirmat, eò quòd spolia opima referantur solùm, illa, quæ dux duci detraxerit, durqs ille sit, cujus auspicio res geritur: infirmatiõe & à titulo, quem ipsius spoliis inscriptum Augustus legerit; Consulem Cossum opima spolia retulisse, qui hinc conficit, hoc annos novem serius esse gestum quàm ab aliis prodatur. Livii argumentis auctoritatem Varronis nostri sæculi scriptores opponunt, quem opima spolia descripsisse etiam dicunt illa, quæ manipularis miles detraxerit dummodo hostium duci detraxerit: & tanto probabilius fieri potuisse, quod optima spolia Magister

gister equitum Cossus sub Dictatore Æmilio retulerit, præsertim cum triumphum egisse non legatur. Alii iterum in Consulatu opima spolia ipsum fixisse contendunt: sed hoc ideo infirmant, quia nulla sit ejusdem qui cum imperio fuerit, & suis auspiciis rem gesserit, triumphi in tab. Capitolinis mentio; qui honos imperium gerenti debebatur. Plutarchum quoque ἀνιστορησίας arguunt, qui in Romuli vita Cossum quadrigis in urbem vectum retulerit. Sed non est nostrum tantas componere lites. Titulum tamen quem de Consule Cosso, Augustum legisse testatur Livius, cæterorum opinionibus præferendum putarem. Hîc ad *Feretrium*; concisè dictum est, pro ad Feretrium Jovem: Jovi enim Feretrio nomen fecerat Romulus.

ARGUMENTUM CAP. XIII. LIB. I.

Galli Senones à legatis Romanorum irritati, dum sponte Clusii obsidionem solvunt, ad Aliam flumen occurrentes Romanos profligant: dissipatos insecuti, Urbem diripiunt, diruunt, incendunt, inde ad Capitolium sedent menses septem, sed Galli à Camillo Dictatore cæduntur, Roma liberatur. Galli iterum ad Anienis ripam post tricesimum annum cæsi sunt. Intra duodecimum annum deinceps in agro Pontino adflicti, tandem à Dolabella ad lacum Vadimonis ad unum omnes Senones concisi sunt.

COM-

COMMENTARIUS.

Galli Senones dum per injuriam agros producere conantur, Clusium Etruriæ oppidum obsidebant. Populus R. pro socia civitate legatos deprecatum misit, qui contemptim à Brenno Gallorum rege excepti, obsessis erumpendi auctores fiunt: ibi Fabius legatus à Brenno deprehensus contra jus gentium pugnare, bellum aliorum in suos invertit. Solvit enim rex irritatus obsidionem, Romam contendit, sibi Fabium dedi postulat, contemnitur. Romani ab urbe undecimum lapidem progressi, ad flumen Aliam Gallis occurrunt; funduntur, fugantur: hostes insecuti Urbem invadunt, incendunt, evertunt. Pars civitatis robustior Capitolinam arcem occupat, septem menses sustinet obsidionem. Interea M. Camillus, qui Ardeæ exulabat, lege Curiata revocatus, absens Dictator dictus est; is contracto exercitu dum Gallis appenditur ex fœdere aurum ad redemptionem, ipsos adortus Roma ejicit, & ad octavum lapidem via Gabinia assequutos profligat Idibus Februarii, anno urbis conditæ 344. Iterum Galli Senones ad pontem Anienis castrametati tertio ab Urbe lapide via Salaria, à Quin. Dictatore victi sunt: ac T. Manlius à Gallo singulari prælio provocatus ipsum occidit & ex torque ipsi detracto Torquatus dictus est. Galli proxima nocte in Tiburtinum agrum transierunt, societate belli cum Tiburtibus facta.

Anno iterum urbis conditæ 404 campos & maritima loca populabantur, qui à L. Furio Camillo Coss. in agro Pontino acie fusi, in

in Apuliam compulsi sunt. M. Valerius Tribunus militum ex singulari pugna cum Gallo commissa, corvique auxilio victo hoste, Corvi cognomine donatus est: unde & ejus posteri Corvini sunt appellati.

Anno tandem Urbis conditæ 470, Senones Galli cum Boiis sociantur, illi cum Etruscis & Samnitibus arma contra Romanos sociant. Senones magno prælio à Romanis vincuntur: Boii cum Senones cæsos intelligerent, suis rebus metuentes, Etruscos evocant: sed Boii ad lacum Vadimonis cum Dolabella Consule congressi profligantur, & maxima pars Etruscorum occiditur, teste Polybio lib. 2.

1 Legati à Romanis missi fuêre tres Fabii; quorum Q. Fabius Ambustus, quia contra jus gentium arma in Gallos moverat, reposcebatur à Brenno rege: qui cum legionem suam à populo Romano contemptam intellexisset, exercitum à Clusio movit ad urbem, armis injuriam vindicaturus, Fabio Ambusto ob hanc causam à tribuno plebis diem esse dictam lego, idque post liberatam Romam: sed illum tempestiva morte judicio ereptum fuisse.

2 3 Cremera Tuscia fluvius ad quem à Veientibus Fabii cæsi sunt. Alia fluvius ex Crustominis montibus ortus, in Tiberim defluit. Distabat ab Urbe ad 90 stadia, ut Plutarch. supputat, sed Livio ad undecimum lapidem. Ibi profligatus est Romanorum à Gallis exercitus: qua de re cum utraq; clades ad eundem diem evenisset, relatus est ille inter nefastos: dictúsque Aliensis & Cremerensis dies, de quo præcedente capite latiùs diximus.

4 Livius,

4 Livius irritatus esse ad Senatorum cædem Gallos à Papirio tradit, qui Gallum barbam sibi demulcentem eburneo scipione percusserit.

5 *Septem menses* pro sex mensibus ideo scribendum esse judicavi, quia constanter cæteri scriptores ita numerant: & refert Plutarchus circa Quinctiles Idus Senones Urbem cepisse: sed à Camillo circa Idos Februarias exinde sequentes ab Urbe exactos, quod spatium colligit numerum septem mensium. Itidem Polybius lib. 2. testatur.

6 Væ victis, hinc in proverbium venisse creditur teste Festo, quòd cum Roma capta Senonibus Gallis, aurum, ex conventionis pacto pensum, ut recederent, de iniquis ponderibus uno ex Tribunis querente, Brennus dux Gallorum ad pondera adjecerit gladium, & dixerit, Væ victis: quem postea Furius Camillus cùm insidiis circumventum concideret, & quereretur contra fœdus fieri, eadem voce remunerâsse.

7 Camillus quia dies ipsi dicta erat ab L. Appuleio Tribuno plebis ob prædam Veientanam iniquè divisam, Ardeam in Exilium abiit: absens ab ingratis civibus quindecim millibus gravis æris damnatur. Zonaras 1500 δραχμὰς interpretatur, hoc est, ut nunc pretium est, centum Regalibus aureis: sed Nemesis (mox capta à Gallis Urbe) visa est tantæ ingratitudinis pœnas de pop. Rom. repetere, vel ratam habuisse Camilli abeuntis imprecationem: ἔυξατο γὰρ τὴν ἀχιλλείον εὐχὴν ἐπιπαθῆσαι Ρωμαίους κάμιλλον ἐν καιρῷ, ἀπαντῆσαι δὲ αὐτῷ πολὺ ὕστερον, teste Suida. Galli verò cum ad Capitolium sederent, frumentatum in agros proficiscebantur, casuque

Ardeam

Ardeam usq; provecti, ubi Camillus exulabat, Camilli ductu & Ardeatiũ auxilio cæsi sunt atque confluebant undique ex agris qui Alienſi cladi superfuerant, vel Ardeam, vel Veios, ex quibus exercitũ conscripsit Dictator Camillus, patriámq; à Gallis liberavit.

89 Nova Gallici belli fama anno U. C. 386 perpulit civitatem, ut Camillum ferè octogenarium diceret quintum Dictatorem, qui cæsos castrísque exutos ingenti victoria profligavit: sed de loco prælii diversæ sunt opiniones. Plutarchus cum Poliæno pugnatum esse à Camillo hoc tempore ad Anienem narrat. Livius & Polybius ad Albam dimicatum esse produnt, sed ad Anienem T. Quinctio Dictatore; quorum sententiæ & Florus noster accedit, quia T. Manlium aureum torquem Gallo ad Anienem pugna detraxisse omnes cum ipso consentiunt.

90 De Satyria alite, quam aliam alii constanter corvum vocant, unde Rhodig. lib. 19, quem tamen frustra se torquere video in ejus vocis significatione ex hoc loco desumpta, cum veteres libri, & Jornandes *sacra alite*, pro *Corvo* scribant. Corvus cognomine non Corvinus ob hoc eventu scribitur. M. Valerius in saxis Capitolinis & priscorum monumentis, Manlius tamen poëta Corvinum non Corvum in carmine scripsit:

Et cum militia volueris Corvinus adeptus
Et spolia & nomen.

91 Vadimonis lacus, in quo insulæ fluctuant, distat ab Urbe circiter 46 passuum millibus juxta Ameriã Umbrię civitatẽ, quæ ab

Urbe

Urbe proficiscentibus via Flaminia ad sinistram erat. Cætera de lacu graphicè & eleganter Gallo suo Plinius Secundus lib. Epistolarum 8 depingit.

12 Conspirarant uno tempore Samnites, Bruttii, Lucani, Senones Galli, cum iis ad Arretium Etruriæ urbem congressi Romani superantur, L Cæcilio prætore cæso & cum ipso in eo prælio 1300 militum, & 7 Tribunis. M. Curius in Cæcilii locum sufficitur, qui legatos in Galliam misit pro redimendis captivis, quos illi violato jure gentium interemerunt. Itaque novo delectu habito Romani in Galliam penetrant, tandémque Senones, & Senonum socii ad lacum Vadimonis Cornelio Dolabella Coss. ingenti prælio conciti sunt, Atque de tanta victoria Dolabella, etsi nullus extet triumphus, triumphâsse tamen verisimile est.

ARGUMENTUM CAP. XIV. LIB. I.

Latini responso feroci, quo alterum Consulem è Latio fieri petebant, Populi Romani arma in se converterunt: Manlius Torquatus Consul filium securi percussit, quia contra edictum Consulis pugnaverat. P. Decius se se pro legionum salute devovet.

COMMENTARIUS.

Latini post pugnam ad Regillum lacum in fœdere non satis fido, tamen cum populo Romano annis centum quinquaginta & sex manserant. Sed dum ipsi Samnites Romanorum socios bello lacessunt, arma ponere jubentur;

jubentur: qui responso etiam ferociore Consulem alterum ex Latinis creari postulant, & civitatem: qua indignitate commoti Romani arma movent contra Latinos. Torquatus & Decius Consules castra ad Capuam habent, incertam vocem nocte excipiunt: ex altera acie Imperatorem, ex altera exercitum Diis manibus, Terræque matri deberi: addici autem victoriam illi parti, populóque, cujus exercitus Imperator legiones hostium, superque eas se quoque devovisset. Convenit itaque inter Consules, ut utrius cornu in acie primùm laboraret, is sese Diis manibus devoveret. Prælio commisso Decii cornu fluctuabat, qui sese hostésque Latinos devovit, M. Valerio Pontifice verba solennia præeunte. Hinc Decius cum impetu in hostes irrumpens, morte sua suis victoriam vindicavit.

1 *Jus civitatis*, hoc est, libertatem civis Romani petebant, qua Tribum cum honorum petitione consequerentur.

2 Edixerant Cos. ne quis extra ordinem in hostem pugnaret. T. Manlius Consulis filius dum à Geminio hostium duce, cum verborum etiam ferocia insultante provocatur: præ iracundia aut dolore Consularis edicti oblitus hostem aggressus, singulari certamine occidit. Pater quia contra edictum pugnaverat, jubet filium securi percuti; atque hinc Imperiosi cognomen Manlio datum, (quod ἐπιθέτου Plutarchus interpretatur) multi contendunt: cùm tamen Imperiosi cognomen hujus Consulis Pater ex acerbo & imperioso delectu, filiique relegatione invenerit, quod deinde in filium jure hæreditario transivit: potius namque à severa

in

in filium animadversione Duri & Aſperi cognomen ipſi, quàm imperioſi tribuendum erat.

ARGUMENTUM CAP. XV. LIB. I.

Manlius Curius Dentatus Conſul Sabinos in poteſtatem populi Romani redigit.

COMMENTARIUS.

Hoc bellum cæteri ſcriptores ferè cum Samnitico, & Lucanico confundunt. Sabini quia rebellaverant, à Curio devicti ſunt, atque ipſum Curium, quod Florus de Sabinis victoriæ relatione ſcribit, alii de Samnitium victoria ad Senatum retuliſſe recenſent, tantum agri ipſum cepiſſe, ut ſolitudo ſaltem foret, niſi tantum hominum cepiſſet: tantum porrò hominum cepiſſe, ut fame periturí fuerint, niſi tantum agri cepiſſet. Triumphâſſe de Sabinis Curium anno Urbis conditæ 463 ex Capitolinis Tabulis conſtat.

1 Dentatus cognomen invenit Curius, vel quia cum dentibus natus erat, vel quia ſolidum unum os pro dentibus habuerit.

2 Sabini quaſi Sevini dicti ſunt à religione, & deorum cultu, anguſtum incolebant agrum, teſte Strabone, à Nomento uſque ad Tiberim, ſecundum longitudinem uſque ad Veſtinos 1000 ſtadiis. Velinos accolunt lacus roſcidis collibus. Nar amnis exhaurit illos ſulphureis aquis, Tiberímq; eas his petens replet, qui è monte Fiſcello labens, juxta Vacunæ nemora & Rheatem eoſdem conditur: ita ferè Plin. l. 3 cap. 12. videtúrque

videturque hoc Flori desumptum ex septimo Æneid.

Sulfurea Nar albus aqua fontesq; Velini.

ARGUMEMTUM Cap. XVI. Lib. I.

Pro Capuanis deliciis populus Romanus arma contra Samnites movet: inde Campania laudes à situ & fertilitate prosequitur: ad hæc quinquaginta annorum cum Samnitibus bellum, & Caudinarum furcarum ignominiam à Romanis acceptam, Samnitibus eadem ignominia restituta.

COMMENTARIUS.

Anno Urbis conditæ 410 Capuani Samnitium armis oppressi, ut populo Romano defendendi Capuanos necessitatem exprimerent, sese suáque populo Romano per legatos dedunt. Movent itaque ad deditorum propugnationem Consules contra Samnites; Corvus in campaniam, Cossus in Samnium, atque victor uterque triumphavit: hinc pacem Samnites à Senatu impetrant, à quâ, ipsi frequenter intecta insidi, apertè deficiunt, anno post datam pacem vicesimo secundo, victique à Papirio Dictatore, anni unius inducias petunt & impetrant, sed eas Brutulus Papius ipsorum dux abrupit, Samnitesque à Dictatore Cosso fusi fugatique sunt, & ita fracti, ut ultro fœderis ruptorem Brutulum dederent, résque ablatas restituerent, etsi pacem à Senatu non impetravetint. Quæ anno U.C. 432. Pon-

tio

gio duce, T. Veturium & Postumium Consules in insidias cum exercitu ad Caudinas furcas pertractos & inclusos, sub jugum mittunt, eósque turpi sponsione obstringunt. Consules à populo Romano Samnitibus dedunter, nec ab ipsis accipiuntur, ita soluti religione animis, bellum rursus Samnitibus indicitur; fusi victique Samnites à L. Papirio tertium Consule, qui ignominiam ante receptam, ipsorum ignominia acerrimè ultus est, anno U. ... 434. Deinceps proximo anno induciæ sunt petentibus datæ, & rebellant tertio anno ob Saticulam ab Æmilio Dictatore circumcessam, sed ipsi fugati Pliſtiam socios pop. Romani circumsident. Romani Saticula, Samnites Pliſtia potiuntur, atque abhinc quatuordecim annis cum Samnitibus continuò bellatum est; fœdus namque ipsis redditum est anno Urbis conditæ 449: idque quia Romanum exercitum per ipsorum agros profectum commeatu adjuverant. Atque deinde sexennio quievérunt, quousque Lucanos populi Romani socios, armis invaderent, & bellum decennale moverent, sed à Curio Dentato ita fracti sunt, ut octennio sese non moverint, nec priùs quàm sociorum periculo terrui, dum Tarentinis à populo Romano bellum indictum erat, ipsi quoque arma resumpserint: sed post septennium ita à L. Papirio Consule debellati sunt, ut nunquam deinceps potestatem Romanam præterquam bello Sociali excusserint, idque factum anno ab U. C. 471.

1 Campani opem tulerant vicinis à Septentrione Sidicinis, per injuriam à Samnitibus, ut potentioribus oppressis, sed prælio victi

victi Sidicinorum bellum in se converterunt. Samnites namq; Campanam gentem luxu, & mollitia fluentem adorti, pugnâ ad Gauum fractos, in urbem compellunt. Campani magna clade debellati Romam legatos auxilii petendi causa mittunt, atque ipsis ob societatem, quam populus Romanus cum Samnitibus habebat, auxilium non est decretum: quare legatus ut populum Romanum ad sua, non aliena defendenda impelleret, dedit omnia Campanorum in Reipublicæ Romanæ potestatem.

2 Campania Liri flumine & Latio novo ab occiſu terminatur; ab ortu Sarnum habet limitem. Samnites Septentrioni prætenduntur; Clauditur Etruſco ſive infero mari à meridie. Celebratur Campaniæ tractus ob ſitus amœnitatem & agrorum montiúmque fertilitatem. Dicta Liberi Cereríſque certamen, illud ob vini generoſiſſimi copiam, iſtud ob frugum optimarum fœcunditatem. Mirer equidem Plinium, ex quo Florus noſter ſua deſcripſit, non adjeciſſe & Palladis cum Libero & Cerere certamen, cùm nihil Venafrano oleo celebrius ſit, & melius. Vide Plin. lib. 3 cap 5.

3 Cajetam Latio novo, quia citra Lirim ſita eſt, multi adſcribunt: Urbs eſt & portus in ora Formiani ſinus occidentali, nomen habet à Cajeta Æneæ nutrice, ſive à littoris amœnitate, teſte Strabone; & hodie nomen tenet, diſtátque ab urbe in ortum æſtivum adſexageſimum lapidem: ab Aquilone Formias habet adverſas ad quintum lapidem, Formiano ſinu intermedio.

4 Miſenus portus & promontorium eſt, olim urbs quoque ſatis celebris, quæ nunc

diruta

diruta est. Ultra Cajetam in ortum vergit ad quadragesimum ferè lapidem, dictus à Miseno Ænea tubicine, teste Virgil. Cumæ eodem tractu sitæ erant, sed in occasum æstivum, 16 stadiis.

5 Baiæ promentorium, & urbs & portus ob tepentes aquas saluberrima, ab Urbe ad centesimum lapidem in ortum brumalem distabat, cingebatur à septentrione Averno à meridie Augusti portu, ab occasu Lucrinum lacum habebat, ab ortu Puteolanum sinum; ita ut nihil eo situ amœnius, neque salubrius esse posset: quare à Romanis frequentissimè ocii causa & deliciarum habebatur: nunc ferè suis ruderibus obruta jacet, etiamsi ob fontium & aquarum salubritatem etiam hodie commendetur.

6 7 Lucrinus & Avernus ex præcedenti Baiarum descriptione noti sunt: & Strabo lib. 5. & Plinius cætera.

8 9 10 Gaurus mons initium habet à ripa Liris orientali, atque ostio ejusdem fluminis, quod à Gauri vicinitate Garigliano dicitur. Hujus montis pars occidentalis Gaurus, orientalis & juga ejusdem Massicus, septentrionalis Falernus dicebatur, Falernus ager ejus montis ad septentrionem declivitate porrigebatur. Vinum quod summis collibus nascebatur, Gauranum; quod mediis, Faustianum; quod imis, Falernum vocari solitum est, teste Plin.

11 Vesuvius mons, nunc Sumanus dictus, distat à Neapoli in ortum ad quartum ferè lapidem, claudítque ripam Sarni fluminis: ipse nobilis generosissimo vino, quod nunc Græcum vocant, & frequenti etiam incendio

incendio celebris est: eructat enim subinde flammas, & cinere quoque læto pinguique vicina respergit, verticem verò habet tostis & adustis saxis sterilem. Flagrâsse sub Tito, maximo incendio, Xiphilinus testatur, & Zonaras, itidem Suetonius: antea etiam fligrâsse ex Strabone constat, & Vitruvio. Plinius Naturalium historiæ scriptorum, dum illud sub Tito incendium Vesuvii, ejusque causas propiùs investigare contendit, crassa aeris caligine suffocatum interiisse, ad Tacitum Plinius ejus nepos lib. 6. Epistolarum scribit. Ætna Siciliæ mons perpetuo incendio in vertice lucet, ejusque causam Justin. lib. 4. reddidit.

12 Puteoli urbs Campaniæ Averno ab occasu abluitur, ab ortu sinu, cui Puteolano nomen dedit, ipsa olim Dicæarcha dicta fuit à justitia magistratuum, teste Strabone, condita à Samiis, teste Eusebio, primis Romæ Coss. Bruto & Collatino. Inde à putore sulphureo, quem aquæ tepentes exhalant, Puteoli dici cœpit, teste Strabone & Festo: alii autem à puteorum frequentia illud nomen faciunt: hodie Pozzuolo voce parùm flexa dicitur.

13 14 Herculanium & Pompeii urbes Vesuvio monti vicinæ, ista ab ortu ad Sarnum, illa ad occasum non longè à Leucopetra promontorio, Vesuvii montis cineribus sepultæ jacent.

15 Capua olim inter celeberrimas orbis totius urbes tertia, à mari in septentrionem ad 12 lapidem distabat, eámque Vukurnus mediam perlabebatur. De nominis ratione ut variæ sunt apud scriptores opiniones, ita nulla verisimilior, quàm quæ à Capi

conditore dictam credit: nam hoc effossa, Cæsare Julio regnante, ænea Capuæ tabula etiam testabatur, ut scribit in Dictatore Cæsare Suetonius, & maxima pars auctorum in eo nomine convenit. Capuam verò beneficio populi Romani à Samnitium injuria vindicatam defeciſſe in gratiam Annibalis à Romanis, iterúmque ab iis expugnatam defectionis & proditionis pœnas dediſſe, ex hiſtoriis conſtat, & ex Ciceronis Rulliana.

16 Ita fulgebant auratis armis, & verſicolori veſte eo prœlio, quo cæſi ſint à L. Papirio Dictatore, ſpecioſúmque fecêre ipſum tot ſpoliis triumphum, anno Urbis conditæ 444. Iterum eodem apparatu fulgentes, & linteatis etiam ſacratíſque legionibus ſplendentes, L. Papirius Coſſ. Dictatoris filius internecione ad Aquiloniam concîdit, anno Urbis conditæ. 460.

17 Ita circumventum & cinctum ſylvarum montiúmque indagine Coſſ. Cornelii Coſſi exercitum, Decius Tribunus militum ſuâ virtute & fortitudine expedivit. Junius Conſul exercitui ſpe prædæ digreſſo, inſidiíſque ad Bovianum perturbato, armis ſanguinéque hoſtium viam aperuit. Iterum Cornelio Arvinæ Coſſ. ita vias ſaltúſque obſepſerant, ut ne qua commeatus ſubveheretur: ſed & ille ferro hoſtes ſubmovit. Nulla autem fraus ipſis ſucceſſit in Romanorum cladem pronior, quàm ad Caudinas furcas, niſi oblatam occaſionem infeliçi conſilio corrupiſſent, de qua mox dicturus eſt Florus.

18 *Sacratis legibus* ideò dixit, quia Samnites à ducibus ſuis coacti erant ad ſacramentum (diri cujuſdam carminis in execra-

tionem

crationem capitis, familiæ, ſtirpíſque compoſiti) niſi iſſent in prœlium, quo Imperatores duxiſſent, ſi aut ipſe fugiſſet, aut ſi quem fugientem vidiſſet, extemplò non occidiſſet: hoc cùm primi aliquot abnuerent, obtruncati ſunt, projectique inter ſtragem victimarum, ut documento cæteris eſſent, ne abnuerent: hinc Sacratæ legiones dictæ, & Linteatæ conſcriptæ ſunt. Linteatæ verò legiones, quòd ſinguli intrantes ad aram, velis linteis circumdatam, juraverant. Cætera vide apud Livium libro decimo, & Feſtum.

19 Quòd Florus quinquaginta annorum ſpatio Samnites bello edomitos eſſe colligit, ἀνισοχρονία eſt, ſunt enim anni 71. Cœptum namque hoc eſt bellum anno Urbis conditę 410: in poteſtatem redacti ſunt Samnites anno Urbis conditæ 481: quo victor L. Papirius L. F. de Samnitibus triumphum egit Secundum. Appianus etiam exceſſit hunc annum imprudenter decennio, Eutropius etiam 22 annis contrahit iſtud bellum iniqua temporis digeſtione; proximè acceſſit lib. 31 Livius, qui Samnites cum Romanis ſeptuaginta annos bellâſſe dicit. Conſentiunt etiam hiſtoriæ omnes nullum in Italia fuiſſe hoſtem, qui populum Romanum diutiùs aut pertinaciùs fugaverit quàm Samnites.

20 Samnites dicti ſunt à Samnio colle, in quo è Sabinis Veientes conſederunt, & nomen urbi quam ibidem condiderant, Samnio fecerunt: eos ab occaſu Sabinos, Pelignos, Æquos, ab ortu Picentinos & Apulos; à meridie Campanos & Sidicinos; à ſeptentrione Marucinos, Daunos, Apulos

habuisse ex historia observavimus.

21 Observavi triumphatum esse de Samnitibus tricies: Coss. enim vicies & sexies triumphum egerunt, bis Dictator L. Papirius, & qui primus cum imperio proconsulari triumphavit Publius Philo, alter etiam proconsul Q. Fabius, quos ordine ex Capitolinis triumphis petere licebit. Gentis Fabiorum triumphos quatuor, Papiriorum quinque recensitos numerabis, victos fractósque postremo L. Papirii, L. F. cum Samnitibus prœlio ex ejusdem triumpho colligitur ann. V. C. 481.

21 Caudinæ furcæ impeditissimæ saltuum sylvarúmque inter duas rupes, fauces à Caudio vicino Samnitium oppido dictæ sunt. Eæ distabant ab Urbe in ortum itinere tridui, & describuntur à Livio lib. 9. elegantissimè, una cum turpi Coss. sponsione. Deinde à Populo Romano Veturium & Postumium Coss. Samnitibus deditos esse, ut civitatem pace obnoxiam religione solverent: verùm à Poncio Samnitum Imperatore deditos non fuisse receptos.

22 Sponsione non fœdere factam ad Caudium deditionem, Livius l. 9. convincit.

23 Istud prœlio, quo Samnites ad Gaurum montem Consul Valerius profligavit, accidisse, primâ cùm Samnitibus pugna Livius lib. 7. auctor est.

24 Samnitium copiis bis ad Luceriam, quam Papirius Consul obsidebat, profligatis cæsísque, tali conditione cum obsessis pactam esse deditionem Livius prodit, ut receptis 600 equitibus, qui pro Caudina pace obsides dati fuerant, dedititii una cum Poncio Imperatore sub jugum mitterentur, atq; ea

ea ignominia acceptam cladem ulciſceretur. Sed ambiguitatem quam Livius proponit, fuerítne res ad Luceriam geſta, & ignominia Caudinæ deditionis repoſita, Papirio tertiùm Conſule, an ipſo equitum magiſtro, Dictatore Lentulo, eam Capitolini triumphi dimmunt: qui Papirium de Samnitibus ſecundùm triumphâſſe, cùm conſul tertiùm eſſet, conſtanter recenſent, anno U. C. 434.

ARGUMENTUM Cap. XVII. Lib. I.

Samnites Etruſci, Umbri, Galli armis ſociatis bellum moverant contra Romanos: prælio vincuntur à Fabio Maximo ad Ciminiam ſyluam. Inde in Sentinati agro dubio Marte pugnatur: ibi P. Decius Coſſ. P. F. cujus ſiniſtrum cornu laborabat, ſeſe patris exemplo devovit. Q. Fabius V. Conſul victoria potitus eſt.

COMMENTARIUS.

Florum hoc capite bellum proſequi, quod ſocietate armorum Etruſci, Samnites, Galli, Umbri contra Romanos geſſerunt, ex tota relatione manifeſtum eſt: ſed confundit rerum geſtarum ſeriem, atque ex variis prœliis unicum facit: trans Ciminiam enim ſylvam profectus Q. Fabius Maximus Proconſul, ad Peruſiam ita Etruſcorum opes fregit, ut à Peruſia, Cortona & Arretio legati venerint pacem petentes, atque 30 annorum inducias impetrârint, anno Urbis conditæ 414. Interea Etruſcos violato ſæpiùs fœdere, aliquot etiam prœliis fractos eſſe: quia

quia triumphâsse invenio de Etruscis Valerium Corvum Coss. anno Urbis conditæ 452, atq; Fulvium Centumalum Cons. anno 455. Inde Q. Fabio V. Decio V. Consulibus, cùm Samnites, Etrusci, Galli, Umbri collatis armis gravissimum bellum inferrent: Etrusci magno & utili consilio à societate distracti sunt, dum sua tueri coguntur, atque cum Samnitibus, Gallisque in agro Sentinati pugnatum est. Sed cùm Decii cornu sinistrum, cui præerat, in fugam ageretur, ipse patris Decii exemplum (qui sese Latino bello ad Veserim devoverat) secutus, morte sua populo Romano victoriam asseruit. Fabius castris Samnitium expugnatis, duce quoque hostium Egnatio occiso Gallos à tergo circumventos concîdit: & de Samnitibus Etruscis, Gallis triumphum egit, anno V. C. 458.

1 Etruria enim ab occasu prætendebatur ripis ipsius Tiberis, citrà Roma erat & Latium. Sunt tamen qui legant ex Jornande, *latè per Etruriam infesta, quatuor, &c.*

2 Sociaverant enim arma Etrusci, Galli, Samnites, Umbri, quorum signa singula singulis agminibus præferebantur.

3 Ciminius saltus antequam à Fabio aperiretur, invius, qui in Etruria fuit, inter Sutrium & Perusiam · 800 ferè ab Urbe stadiis: quantum ex Strabone colligo.

4 Caledoniæ Britanniæ sylva, ea parte insulæ, quæ nunc Scotia dicitur, quæ primùm aperta est Romanis Claudio imperante, cùm fama ejus aliqua fuerit Julio Cæsare in Britanniam expeditionem moliente. Multi hanc ursis nobilitatam referunt, ut Calydoniam Ætoliæ sylvam apris: illam Britanniæ Calydoniam, istam Ætoliæ Calydoniam scribi observo.

5 Hercyniæ

5 Herciniæ sylvæ Germanorum apud Romanos primus meminit Julius Cęsar lib. 6. eámq; latitudine novem dierum, longitudine sexaginta dierum itinere, nec visu, nec auditu satis exploratam fuisse: Julium Cæsarem hanc primùm perlustrasse, ex ipsius verbis apud Suidam citatis colligitur.

6 Denunciationem hanc à Senatu serò factam esse testatur Livius, utpote qui referat quinque legatos cum duobus Tribunis plebis penetrata jam sylva, & hostibus profligatis superveniſſe, nunciósque victoriæ Romam reversos.

7 De fratris hujus prænomine, Kesóne an M. Fabius fuerit: itidem an C. Claudius Frater ille Consulis fuerit, ex eadem matre natus, apud Livium in ambiguũ distrahitur.

8 Gigantis vocabuli compositionem latine per Terrigenas exprimere voluit: Græci enim Gigas vocabulum ἐκ τῆς γένεσιν καὶ γῆς, conflatum putant. Nota est ex Poëtis pugna deorum in Phlegræis campis cum Gigantibus, utpote qui Jovem de cœli possessione deturbare moliebantur.

9 Confundit hic duo prælia non sine temporum & rerum gestarum confusione, historia autem sic habet. Anno urbis conditæ 445 Etrusci & Galli ad Ciminiam sylvam à Q. Fabio proconsule cæsi sunt: sed anno Urbis conditæ 458, alterum prælium in Sentinate agro gestum est, & Decius collega sese ob exercitus sui fugam devovit.

10 *More patrio*: hoc ad Decium hujus Decii patrem referendum est, qui sese Latino prælio ad Veserin ante annos 45 devoverat, quando ipsius etiam cornu sinistrum laboraret.

ARGUMENTUM CAP. XVIII. LIB. I.

POpulus Romanus in Tarentinos arma sumpsit oblegatos injuria lasos Tarentinus auxilia Samnitum, Lucanorum, Brutiorum, Apulorum asciscunt, sed victi opem regis Pyrrhi implorare coacti sunt. Levino Consule ad Siris fluvium non satis prospere pugnatur, ob novum ex elephantibus terrorem, melius ad Asculum Æmilio Fabricioque Cos. pugnatum est, ibi elephantes consternati, suos proterunt & dissipant. Claudius Cæcus pacem cum Pyrrho dissuadet, victus Pyrrhus, castris exutus, ab Italia exactus, in Græcia occiditur.

COMMENTARIUS.

Tarentinum bellum omnium, quæ populus in Italia gessit, nobilissimum est, cœptum anno Urbis conditæ 472; debellatum ab Urbis conditæ 478: sexennio enim duravit. ejus causas, & eventum Florus fusissime prosequitur, quare nos breviores erimus, nisi locus occurrat, qui nostram operam desideret.

1 Pyrrhus Æacidæ filius Epirotarum rex, paternum genus ad Achillem, maternum ad Herculem referebat: ejus vitam Plutarchus descripsit, habuit cognatam Olympiadem Alexandri Magni matrem, utpote Neoptolemo avunculo genitam.

2 Tarentinorum conditores sive colonos Strabo lib. 6. Urbisque situm describit, cætera Florus prosequitur.

3 Istria & Illyricum porriguntur secun-

dùm

dùm littora maris Adriatici Septentrionalia. Epirus & Achaia Græciæ regiones, per Ionium mare in ortum petuntur. Africa in meridiem jacet per mare mediterraneum.

4 Occisum à Tarentinis Duumvirum, hoc est, classis præfectum, bona classiariorum & mercatorum ab iisdem fuisse direpta, auctores habeo, legatósque fuisse pulsatos. Valerius Maximus urina respersos affirmat.

5 Anno U.C.472 Pyrrhi bello, Italiam elephantes vidisse primùm, Plin. testatur lib. 8. cap. 6.

6 *Sirin* pro *Lyrin* scribendum esse, multos habeo auctores; est enim Heraclea ad Sirin sita, teste Strabone lib. 6. Plutarcho in Pyrrho, Plinio & Stephano de urbibus.

7 Frentanum natione, turmæque præfectum, nomine Olpicum Plutarchus vocat, ut dubium esset, an Florus de Ferentariorum militum, an de Frentanorum auxiliariorum præfecto loqueretur, nisi testaretur Franciscus Fabricius vir doctissimus, habere se manuscriptum librum, in quo nomen huic præfecto *Obsidium* sit adscriptum, quod Plutarchi sententiam quoque confirmaret: præfectum & Pyrrhum infestis hastis concurrisse, utriusque equo vulnerato quoq; excussos, sed præfectum à Satellitibus Pyrrhi concisum; ipsum regem eo periculo edoctum communicâsse cum suis insignia, ut errore hostem à sui cæde distraheret.

8 Manifestus hîc est error. Curioni enim nunquam in Consulatu collegam fuisse Fabricium, Annales Coss. testantur. Scribendum itaq; *Fabricio et Aimilio Coss.* quibus ad Asculum cum Lucanis, Brutiis, Tarentinis, &

Samnitibus pugnatum esse Triumphorum tabulæ recensent. Observo namque Pyrrum tunc spe occupandæ Siciliæ evocatum fuisse, victum tamen paulò antè Fabricii virtute, utpote qui medicum Timocharem contra regis sui caput spe præmii venenum deferentem ad dominum suum reduci curaverit, ita ferè Eutropius, Epitomè 13 Livii, Valerius Maximus, Tabulæ Capitolinæ. Contrà Florus, & scriptor de viris illustribus, Frontinus, Plutarchus recensent cum Pyrrho bis ad Asculum esse pugnatum: priore die prælium ad noctem fuisse diremptum, altero die Pyrrhum circa humeros pilo lęsum ex acie decessisse, victoriam penes Fabricium fuisse, Pyrrhum deinde à Syracusanis in Siciliam, (qui à Carthaginensibus obsidebantur, evocatum,) Plutarchus & Pausanias auctores sunt. Nonnulli scribunt dubio Marte, Sulpicio & Decio Consulibus cum Pyrrho pugnatum esse, sed anno superiore, Pyrrhum fuisse vulneratum, sed Decium Consulem in hoc prælio cecidisse, Cicero in Tusculanis auctor est.

9 Pugnatum esse in Lucania in campis Aurunsinis à M. Curio contra Pyrrhum, Frontinus & Florus cum Orosio testantur. Plutarchus ad Beneventum, à Curio victum esse Pyrrhum prodit. jam ex Sicilia reversum. Idem Cor. Lentulum, Curii collegam profligâsse copiarum partem, quam ut ipsum distineret, obviam miserat Pyrrhus, ne Lentulus exercitum cum Curio conjungeret.

10 Victoriam Lævini ad Sirin flumen, terrore belluarum perturbatam fuisse omnes testantur: ut Fabritio pugnante ad Asculum, elephantorum mole & ferocia Romanorum aciem

aciem fluctuantem, ad sua castra dubio adhuc Marte recurrisse. M. Curio prælium conserente, dum elephantum furorem milites Romani in rectores proritant; & in hostium aciem repellunt, magna strage Pyrrhum devictum fuisse.

11 Appii Cœci oratio apud Plutarchum in Pyrrho extat. Cineas namque orator eloquentissimus erat missus à Pyrrho legatus ad Senatum pacis causâ, quando Romani prælio ad Sirim utcunque fractierant, agebátque Cineas pacem iis conditionibus: quòd Pyrrhus in urbem reciperetur. Mox Appius & cæcus, & senex in Senatum sese jussit deferri, & sua oratione obtinuit, ne Pyrrhus reciperetur.

12 Legatum hunc Cineam Demosthenis discipulum fuisse apud omnes constanter scriptum invenio: nec minus ipsum eloquentia, quàm Pyrrum armis confecisse: sed victum fuisse Romanorum integritate & continentia, qui munera & eloquentiam cum paupertatis gloria conjunctam solùm admirabantur. Eum, ut ipsius collegas pulsum ab Urbe fuisse nusquam legi: quare Florus, legatos cum muneribus ab Urbe pulsos, pro repulsis, aut non receptis, per elationem aut certè amplificationem dixisse videtur.

13 Illud Cineæ Σπόφθεγμα, ita refert Plutarchus, ἢ σύγκλητος αὐτῷ βασιλέων πολλῶν συνέδριον φανείη, h.e. Senatum sibi multorũ regum consessum visum fuisse: putóque in Floro scribendũ, *Senatum regum concilium*.

14 Imprudentia quadam aut securitate scriptoris *Curium*, pro *Fabricio* positum esse credo: quia Consule Fabricio insidias medici Pyrrho significatas esse constanter omnes

habeo

habeo auctores, sed in isto divisa est opinionum controversia, fueritne Fabricii Imperio medicus suo domino remissus, an ipsius medici literæ ad Fabricium datæ itidem, fueritne ex Senatus auctoritate alterutrum confectum? magnam etiam esse de medici nomine dissentionem, apud Gellium lib. 3. leges.

15 Samniticum aurum à Curio contemptum fuisse Ciceronis quoque Cato adfirmat, & scriptor de viris illustribus, maximaque pars scriptorum. Alii eam continentiæ laudem Fabricio adscribunt, sed iterum inter se dissident, quod nonnulli munera Pyrrhi regis à Fabricio contempta fuisse, alii Samnitium liberalitatem à Curio non fuisse receptam referant.

16 Fabricius censor cum Æmilio Papo anno Urbis conditæ 478 Cornelium Rufinum bis Consulatu, & semel dictatura functum senatu movit; quia decem pondo argenti facti, hoc est, argenteorum vasorum haberet: strenuum alioqui ducem, sed furacem avarúmque: recitat etiam dicterium Fabricii in Rufinum, Ciceronis orator lib. 2. Plutarchus ab hoc Rufino oriundum esse Syllam Dictatorem testatur.

17 Sexennium fuit: nam cœptum est bellum cum Tarentinis anno Urbis conditæ 472, debellatum cum iisdem, rege Pyrrho ab Italia expulso anno V. C. 478. Sed Tarentini nondum omnino fracti ob Milonem, qui à Pyrrho cum præsidio Tarenti relictus erat (postquam Pyrrhi regis mortem compertissent) Carthaginensium auxilia evocarunt. Tarento tandem à Romanis expugnato pax ipsis & libertas data est, L. Papirio Cursore

II.

II. & Sp. Carvilio II. Coss. anno Urbis conditæ 481. Maximaque Italiæ pars jam devicta erat, venerant namq; in populi Romani potestatem Tarentini, Samnites, Luciani, & paulò ante etiam Etrusci.

18 Quod hic vicesſimo lapide definit, Plutarchus ad trecenta stadia extendit, hoc est, dupla ferè ratione. Flori tamen numerum esse, quàm Plutarchi exactiorem, Geographiæ ratio confirmat: cùm regem Pyrrhum Florus à Prænestina arce Urbem prospexisse dicat. Prænestе distabat ab Urbe ducentis ferè stadiis, teste Strabone; qui numerus ut ad Florum propiùs accedit, ita & dimensioni terrestri propiùs convenit.

19 Molossi, Thessali, Macedones, populi Græciæ celeberrimi, qui contigua ferè regna habitabant. Molossi Pyrrho regi parebant; Epirotarum populi, Thessali, & Macedones merebant.

20 Bruttius, Apulus, Lucanus: extremæ Italiæ versus ortum habebant, Tarentinis confœderati. Lucani erant Picentinis proximi: istis Brutii in magna Græcia, quibus ad superum mare transversa ferè latera claudebant Apuli.

ARGUMENTUM Cap. XIX. XX. XXI. Lib. I.

Picentes in populi Romani potestatem redeuntur, itidem Salentini: sed Vulsinienses Etruriæ populi servitute fœdissima oppressi, armis Romanorum asseruntur.

COM-

COMMENTARIUS.

In Picentes bellum movisse anno Urbis conditæ 484, auctorem habeo Eutropium. Q. Ogulnio C. Fabio Pictore Coss. quibus etiam argentum Romæ primum esse signatum, Plinius & Epitome 15 testatur, quinquennium ante primum bellum Punicum. Causam hujus belli accepimus ex Floro fuisse, quia Picentes arma cum Tarentinis sociâssent: victos esse Picentes proximo anno, Sempronio Sopho, & Ap. Claudio, idque maximo & laboriosissimo prælio Orosius testatur. De iis triumphatum esse, series Triumphorum indicat.

1 Picentes populi quintam Italiæ regionem occupabant, quondam uberrimæ multitudinis, ut 360000 Picentini in populi Romani potestatem aliquando venerint, si verum est Plinius: habitántque inter Rubiconem & Ausidum fluvios ad littora maris Adriatici. Sunt & Picentini Italiæ populi, qui ab ora Lucanos & Silarim fluvios, à tergo Ausones & Sarnam habent, à latere mare Tyrrhenum. Súntque Picentium coloni, teste Strabone, quorum isti Picentes, illi Picentini frequentiùs dicuntur. De Picentibus triumphatum esse ab utroque Coss. Sempronio Sopho, & Ap. Claudio, triumphorum series prodidit anno Urbis conditæ 485.

2 Asculum oppidum Picentium Apulorum, situm erat loco natura munitissimo, muro etiam & montibus vix ulli exercitui penetrabilibus inclusum, teste Strabone l. 6. nobile etiam ob prælium Pyrrhi & Fabricii ibidem consertum, hodie Ascoli dicitur.

3 Salles-

3 Salentini peninsulam illam incolebant, cujus Isthmum sinus Tarentinus & Brundisinus ab occasu constringunt, ad latitudinem unius dici itineris, porrigitúrq; longa fronte in ortum, eam peninsulam confusè Messapiam, Japygiam, Calabriam, & Salentinam ab auctoribus vocari Strabo auctor est, victos quoque Messapios esse proximo anno, Triumphorum series testatur. Quatuor quidem Coss. de Sallentinis triumphârunt, quod biennio fere hoc bellum fuisse prodit, nec Atilio Regulo & Julio Libone Consulibus edomitos esse, sed anno sequente, quando Coss. Junius Peta, M Fabius Pictor de Sallentinis & Messapiis triumphum egerunt, in deditionem fuisse receptos, anno U. conditæ 487. Causam quoque hujus belli non invenio, nisi Tarentini etiam istos in societatem receperint, & hoc armis vindicandum populus Romanus jussi. Zonaras populum Romanum opinatur invitatum esse ad causas belli, ut portus Brundisini commoditate potiretur.

4 Brundisii portum elegantissimè Strabo lib. 6. describit, distat à Roma in ortum æstivum millia passuum trecenta sexaginta: istque ex Brundisio navigatio commodissima ad transmarina loca, Epirum, Græciam totam, ad Epidamnum, Illyricas, & Macedonicas gentes. Idem Strabo βρεντέσιον Messapiorum vocabulo cornu cervinum significare asserit, & βρεντέσιον, quod Latini Brundisium à situs, quam habet cum cornu corvini figura, similitudine appellatum esse.

5 Ducem belli Vulsinienſis Fabium Gurgitem fuisse, præterquam apud Florum, nusquam me legere memini: nam Fabium etiam quem sine cognomine Zonaras prodit, in oppugna-

oppugnatione urbis Vulsiniorum occisum esse refert. Consulem, deinde qui Vulsiniensium mancipia expugnata in potestatem redegit, non nominat, eum verisimile est fuisse M. Fulvium, qui Consul de Vulsiniensibus triumphum egit, anno urbis conditæ 489. Scriptor de viris illustribus cap. 36. Imperatorem hujus belli Decium murem vocat: prælio victos inde obsessos, & summo cruciatu enecatos esse, urbémque eversam, idem Zonaras prodidit.

ARGUMENTUM CAP. XXII. LIB. I.

Postumium Tribunum per seditionem de exercitu suo lapidatum esse. Appii ferociã miles contumacia ultus est. Volerone tumultu fracti Coss. fasces. Coriolanum Urbe pulsum, ejusque in vindicando ferociam mater Veturia lachrymis mitigavit. Camillum ab ingrata plebe ejectum, patriam à Gallis asseruisse.

COMMENTARIUS.

Laboravit etiam intestino malo Romanus populus, seditionésque domi forísque concitavit, Foris quando P. Postumum Tribunum Consulari potestate ob crudelitatem lapidibus obruit. Iterum, quando Appii Claudii Consulis ferocia miles irritatus, vinci à Volscis voluit: sed Appius consulari imperio in legiones animadvertit, & decimum quemque fuste, centuriones qui ordines deseruissent, securi percussit. Domi quidem Volero Publius in delectu citatus quia ordines

duxisse

duxisset, negabat se militem fieri debere. Coss. lictore misso hominem spoliari, virgasque expediri jubent; ad populum provocat; crescente deinceps certamine, violantur lictores, fascibúsque fractis è foro ad curiam compelluntur. Volero anno sequente Tribunus plebis creatus est.

Coriolanus Marcius contumacia quadam plebis judicium contemnens, exilio multatur: quam injuriam ulturus, Volscorum exercitu usus, patriæ bellum infert gravissimum, à cujus oppugnatione matris suæ pietate & lachrymis deterritus est, ipse sibi mortem tandem adfert, vel ut ab aliis proditum, insidiis Tulli Volscorum ducis occiditur, quia adjutorem contra patriam inveniret neminem. Hujus casum cum Themistocle Cicero comparat.

Furius Camillus injustè & per civium suorum ingratitudinem, die ipsi dicta à L. Appuleio Trib. pl. ob prædam Veientanam non satis æquè distributam, in exilium Ardeam abiit: absens quindecim millibus gravis æris damnatus est; ipse tamen hujus injuriæ oblitus, patriam è Gallorum manibus eripuit, Urbemque liberavit: uti jam de bello Gallico dictum est.

ARGUMENTUM Cap. XXIII. Lib. I.

Ob fœneratorum sævitiam in nexos, plebs in Sacrum montem secessit: nec rediit ad Urbem, priùs quàm Tribunos plebis impetrâsset, etiam Agrippæ Apologo persuasa.

COM-

COMMENTARIUS.

Primam plebis secessionem ex dominatione nimia Patriciorum proritatam fuisse, & pro libertate, ut cives ob æs alienum nexo assererent, invenio: qui enim creditoribus solvendo non erant, ipsis addicebantur, ut in nervo & compedibus vincti essent, quousque apud creditores serviendo nomina liberâssent. Atque cùm in adductos etiam crudeliores creditorum dominatio sæviret, Patres quoque de nexis liberandis expectationem plebis sæpius fruſtrati essent, plebs armata à Coss. secessit duce Sicinio in montem Sacrum, (qui trans Anienem distabat ab urbe ad tertium milliarium) ibique hæsit anno ferè uno, quousque à Patribus sacratam legem extorqueret, hoc est, ut ipsis è plebe magistratum suum crearet Tribunos plebis liceret, qui plebem ab injuria Patriciorum defenderet: ut nemini Patricioeum magistratum capere liceret: ut ipse magistratus sacrosanctus esset, hoc est, ut quis Tribunum plebis verbo aut facto violaret, ipsum impunè occîdi posse, ac sacrum esse; idque accidit anno post exactos reges, ut testatur Ciceronis Brutus, decimo sexto De numero Tribunorum plebis ab initio auctorum sibi non constant auctores, ut nec etiam de nomine: apud Livium Piso testatur primùm duos creatos esse: quinque autem creari cœptos anno Urbis conditæ 281 satis constat. Decem verò anno Urbis conditæ 296, ad quem numerum deinceps semper stante Republica creati sunt. Quod ad nexum attinet: de fierunt necti cives Romani ob æs alienum ann. U. C. 427, idq; ob L. Papirii libidinem

libidinem & contumeliam in C. Publium: bonáque debitoris tantùm creditori obnoxia erant, corpus è nexu liberabatur.

ARGUMENTUM Cap. XXIV. Lib. I.

Appius decemvir ingenuæ virginis stupranda libidine ardens eam in servitutem trahere conatur, eam pater suâ manu jugulatam scelesta eripit dominationi. Decemviri plebis secessione coacti abdicarunt.

COMMENTARIUS.

Altera secessio pro pudicitia fuit. Decemviri legum scribendarum causa creati erant, cum imperio consulari, & sine provocatione, ut ipsi ex patriis moribus, peregrinísque legibus jus populi Romani selectum conscriberent, quæque ii scripsissent, Patres auctores fierent, & populus juberet, ea populum semper tenerent: Decemviri autem semel ita occupatam Rempublicam prætextu scribendarum adhuc legum, dominatione regia ad biennium mutuâ etiam conspiratione oppressérant: sed Appii Claudii libido istam quoque servitutem excussit: dum enim ille exarsit in Virginiam plebeiam puellam, omniáque clausa & obsepta pudore experiretur, conatur eam in servitutem spe ipsius potiundæ asserere, per Claudium clientem suum, sed L. Virginius pater filiam suâ manu occîdit potiùs, quàm ea Appii libidini dederetur: ejus atrocitate plebs commota, castris relictis in Aventinum, mox in

Sacrum

Sacrum montem secessit, anno post Reges exactos sexagesimo U.C. 304. Plebs autem paulò post placata est iis conditionibus, quòd Tribuni plebis ipsis restituerentur, abdicatisque Decemviris iterum Consules crearentur. Appius verò Decemvir sibi manum in carcere intulisse dicitur.

ARGUMENTUM CAP. XXV. LIB. I.

Plebs connubiorum cum Patriciis societatem impetrat.

COMMENTARIUS.

Legem à Decemviris quoque in XII tabulas relatam esse ex Livio constat, & Dionysius testatur: *Ne Patricius promiscua cum plebe connubia sunto*, idque ipsius Claudii Decemviri in plebem factum fuisse, quum legem C. Canuleius Tribunus plebis non sine magnis Reip. motibus abrogavit, tulitque novam legem, ut Patriciorum & plebeiorum connubia promiscua essent: utcumque fremerent Patricii, qui sanguinem suum contaminari, confundi jura gentium, exclamatione vociferabantur, qua tamen ad concordiam civium nihil distinctius esset; atque ista connubiorum communicatio plebi ad honores aditum suâ occasione aperuit, ut proximo capite notabimus.

1 In Janiculo connubiorum promiscuorum causa tumultuatum fuisse Canuleio duce, auctorem præter Florum haud facilè invenias. Certatum quidem eam ob causam seditiosè inter Patricios & Tribunos ple-

co

contentionibus variis ex Livio constat: secessisse autem plebem in Janiculum propter es alienum, post graves & longas seditiones anno V. C. 467 invenio, atque à Qu. Hortensio Dictatore inde deductam, eumque legem tulisse in Esculeto, ut quod plebs jussisset, omnes Quirites tenerent, nec aliam tertiæ successionis causam auctores recensent.

ARGUMENTUM CAP. XXVI. LIB. I.

Ordo plebeius honorum cum Patriciis communicationem post longas contentiones obtinuit. Populus Romanus libertatis usque adeò acris vindicator fuit, quòd libertatis suæ per largitionum insidiatores, Sp. Cassium per legem Agrariam, Sp. Manlium per frumenti donationem, Manlium Capitolinum per addictorum redemptionem regnum affectantes morte mulctaverit.

COMMENTARIUS.

Canuleii Tribuni pl. audacia primùm lex de altero Consulum è plebe creando promulgata est anno Urbis Conditæ 308, idq; in dominationem Patriciorum infringeret; mansitque ea contentio Patres plebémque annos ferè octoginta, résque semper magnis motibus acta est. Patres autem statim lege promulgata metuentes ne preferretur, C. Claudii auctoritate in eam sententiam ierunt, quòd tres Tribuni militum consulari potestate ex Patriciis, totidem communicatione

nicatione honoris ex plebeiis crearentur; fa-
cilè plebs patrum auctoritatem jussit; spera-
bat namque fore, quia tot plebeii sese can-
datos profiterentur, quòd aliquorum ra-
haberetur, & magistratum caperent: sed
frustra fuit, quia tres tantùm, & Patricii o-
nes creati sunt; iisque plebs contenta fu-
propterea quòd sui ratio in comitiis hab-
videretur, anno U. C. 309. atque variis
inceps patrum cum plebe contentionis
iterum Consules è Patriciis quadriennio
quenti creantur. Mox iterum evicit Tri
plebis contentio, quòd Tribuni militum s
crearentur, atque spe iterum communica
honoris magistratus illius cum plebe frust
ti sunt: sùntque proximo quadriennio, q
eta plebe Tribuni sque ejus, Coss. è patri
creati: sed assiduæ Trib. pl. contention
obtinuerunt, ut Tribuni militum anno U
bis conditæ 320 crearentur: petebant au
ut ex plebeiis tres, totidem ex Patriciis
signarentur: sed Patricii tres tantùm cr
sunt; quod & proximo etiam anno usu ven
quibus Coss. per quinquennium succes
inde tribunos militum plebis certatio, va
& alternante cum Coss. successu obtin
Accrescente sensim tribunorum milit
numero ad senarium, quorum terni Patri
totidem plebeii essent, idque quindecim
annis, ab Urbe condita 355 ad 360. S
biennium proximum consulare fuit, cui s
cesserunt sedecim annis Tribuni milit
Cons. potestate, atque tunc mutata quo
Reipublicæ forma, tribuni plebis per qu
quennium seditiosè in cæterorum magis
tuum solicitudine dominati sunt: sed iis co
tentionem tandem de plebeio Consule
mi

mentibus, per cõmitia iterum creati sunt Tribuni iterum; tenuitque is magistratus annos quatuor, quousque Tribuni plebis vicerunt, ut per comitia alter Coss. è plebe fieret anno U. C. 387: creatúsque est primus è plebe Consul L. Sextius Lateranus, hujusque legis Patres auctores fuerunt, idq; quo concesso ipsis alio magistratu, qui in civitate jus diceret, atque is è Patriciis tantùm creatus, Prætor diceretur, creatúsque fuit primus Sp. Furius Camilli filius, & ut Curules ædiles Patricii tantùm designarentur, convenerat. Jamque ordines in concordiam conciliati, honorúmque communicatione moderata erat Respublica, quia patebat via meriti per virtutem ad magistratus capiendos Patricio æque atque plebeio, promiscuíque deinceps plebi cum Patribus honores fuerunt. Dictator enim primus è plebe dictus est à plebeio Consule Popillio Lænate, C. Marcius Rutilus anno Urbis conditæ 318, isque de plebe sibi equitum Magistrum cooptavit C. Plautium; etsi tamen hic primus è plebe Magister equitum non fuerit, sed C. Licinius Stolo, anno Urbis conditæ 385, à Dictatore C. Manlio primus è plebe lectus fuit, non sine gravissima Patrum in Manlium offensione, quod Manlius Patriis certamina plebis cum Patribus tali occasione præjudicâsse videbatur.

Censorum magistratus cum plebe evulgari cœpit anno Urbis conditæ 402: primúsq; Censor plebeius fuit C. Marcius Rutilus, qui primus è plebe Dictator fuerat.

Prætura etiam plebei facta est: primúsque Prætor è plebe creatus Q. Publius Philo anno Urbis conditæ 417.

1 Sorores Fabiæ in domo Sulpitii Tribuni militum fortè confabulantur, redi foro domum Sulpitius, lictor (ut mos erat forem virga percutiebant, expavit ad insu tum domi suæ morem uxor Stolonis; & ni fuit sorori miranti id ab ea ignorari: æm latione itaque accensa, patrem maritúmq ita impulit, ut honores, & magistratus am in Stolonis plebeiam domum conc rint. Factus enim Stolo Tribunus pl cum L. Sextio honorum evulgationem Patribus extorsit, primúsque Magister eq tum è plebe dictus est, & binos gessit Co sulatus. Capitolinæ tabulæ hunc Calv cognominant, cæteri scriptores Stolonem.

2 Sp. Cassius elatior factus tribus Co sulatibus, Triumphísque duobus, in rep affectati suspicionem ideo venit, quòd lege promulgaverit de agro Hernicorum La sociis, & civibus Romanis dividendo: s ista Cassii largitio apud cives evilescebat quia sociis, civibúsque distributionem co parandam censuerat: qui ut alio munere cives reconciliaret, jubebat pro Siculo fr mentò acceptam pecuniam populo retri id verò non aliter plebs est aspernata, qua præsentem regni mercedem: quare sem atque magistratu abiisset, damnatus nec túsque est. Auctores habeo qui domi patre damnatum, verberatum, necatum ferant: sed populi judicio damnatum Livius, ut probabilius, sequitur.

3 Sp. Mælius Eques Romanus dura fr menti largitione quod sua pecunia comp raverat, regnum à plebe esuriente emer videretur, affectare ipsum Tyrannidem fertur à L. Minucio annonæ præfecto.

natus tantâ rei novitate commotus, ex sententia T. Quinctii Consulis D. Latorem dici jubet. Quinctius Cincinnatus jam octogenarius dicitur seditionis sedandæ causa, atq; is equitum Magistrum sibi cooptat C. Servilium Ahalam. Servilius Mælium jussu Dictatoris in jus vocatum, quia dicto non parebat, obtruncat, anno U. C. 314. Dictator justè factum esse pronunciavit, nihilque postea egisse Tribunum plebis, qui rogationem tulerit de publicandis Ahalæ bonis, quia civem indemnatum occidisset, Livius testatur. Contrà Cicero & Valerius auctores sunt, exilio postea multatum Ahalam, populi incitati iracundia.

4 M. Manlius, dictus Capitolinus, ob Capitolium à Senonibus Gallis, qui nocta obrepserant, defensum anno U. C. 363: qui rerum gestarum magnitudine gloriáque immoderatiùs sese efferens, civium quoque patronum sese professus, addictos creditoribus sua pecunia redimebat: cœpítque domi agitare regni consilia: quare ipsi à Trib. pl. M. Mævio & Qu. Publilio dies est dicta. Aulus & Titus fratres in ejus judicio vestem non mutarunt, quod ad eum diem usu non venerat, quin tanto in discrimine proximi quoque sordidati ad movendum populi judicis misericordiam commissent. Damnatus è Saxo Tarpeio, quod in Capitolio erat, quodq; à Gallis vindicaverat, præceps datus est, anno septimo post Urbem à Gallis receptam. Gellius Nepotem laudat auctorem, qui Manlium verberando necatum scripserit. Adjectas mortuo notas, Livius, Sex. Pomp. Herodes Atticus apud Gellium auctores sunt: alteram publicam,

quod cùm domus ejus ex populi jussu ob defensum Capitolium in arce fuisset, ubi postea ædes atque officina Monetæ, latum ad populum est, ne quis Patricius in arce aut Capitolio habitaret, domúsque ejus diruta est, bona publicata: Gentilitiam alteram, nequis ex ea gente Marci prænomine vocaretur, ita ut vocabulum quoque illud cum ipso deformatum atque sepultum videretur. Nam quod ille, qui de viris illust. Plinii Secundi titulo circumfertur, scripsit, gentilitatem Manlii curâsse, ne quis postea cognomine Capitolino uteretur, ἀνεπωνυμία est: constat enim ex Consulum Annalibus, Capitolinorum cognomina in Manliana gente deinceps frequentissima fuisse.

IN LIBRI SECUNDI

CAPUT I.

Numeratione repetit quingentorum ferè annorum a populo Roman. intra Italiam fortiter gestas, armis ipsorum Europam, Africam, Asiam ducentium domitam.

1 *Propè quingentesimum* ideo scripsit, quia ab V. C. ad primum bellum Punicum anni tantum sunt 489: rotundiore tamen numero usurus undecim annos, qui ad quingentesimum usque desiderabantur, unica dictione, *propè* inclusit.

IN CAPUT II. LIB. II.

Pro Sicilia annis 23 terra marique Romanus cum Pœno bellum gerit, classe etiam hoc bello Romani primùm cum hoste congressi sunt: variaque victoria, tempestatum sævitia, & Imperatorum audacia magnis cladibus utraque pars conflictata est, victusque tandem Romanus, pacis leges Carthaginensibus imposuit.

COMMENTARIUS.

Primi belli Punici causas variè referunt auctores, nonnulli eò referunt quòd Pœni sive Carthaginenses classe Tarentinos contra fœdus cum populo R. ictum adjuvissent. Fœdera autem Carthaginensium cum Romanis inde à primis Coss. repetit libro tertio Polybius, sed tamen ille belli istius causas ferè cum Floro easdem recenset: refert Plutarch. Pyrrhum à Sicilia recedentem respexisse, suisque dixisse: O qualem nos, o amici, Carthaginensibus & Romanis palæstram reliquimus: idque, ut is conjecerat, haud diu post ita evenisse; cætera Floro.

1 Messanam Siciliæ, qua Rhegio Italiæ contiguo prætenditur, urbem nobilissimam, Campani Mamertini, qui sub Agathocle Syracusano in Africa meruerant, reversi hostiliter occupaverant. Invaserat etiam paulo post civibus ejectis, quibus præsidio missa erat Rhegium, Campana legio Rom. duce Jubellio: sed devicto Pyrrho & Tarentinis

rentinis debellatis à L. Genucio Coss. Rhegium quoque expugnatum est: legio Romæ virgis cæsa, & securi percussa est, anno U.C. 482: atque cum simile supplicium metuerent Mamertini ob occupatam Messanam, esséntque adverso prœlio ab Hierone fracti, alii ad Carthaginensium societatem, nonnulli ad Rom. auxilium respicere cœperunt. Carthaginenses præsidium miserunt, quod à Mamertinis receptum est, Rom. metuentes ne opportunitate istâ usi Carthaginenses totam Siciliam occuparent, quam præter Messanam, & Syracusas universam possidebant, Mamertinis opem petentibus ferendam esse decreverunt. Appius Claudius Coss. primus omnium cum exercitu in Siciliam missus est anno Urbis conditæ 489, inveniéque cognomen Caudex, quòd primus Caudicem, hoc est navem belli gerendi in Siciliam causa conscenderit, cujus Senecam, & Suetonium auctores habeo. Mamertini Claudium ad se vocant, præfecto Pœnorum quem in arce receperant ejecto, quia indignitate Pœni irritati Messanam obsident, vocato in societatem obsidionis Hieronis Siracusanorum rege: quibus Coss. Appius primùm pacis conditiones nonnihil consternatus hostium multitudine propositis, eas hostis rejicit: invadit itaque seorsum Appius Hieronem, eumque prœlio fractum in Messana repulit, fugáque Syracusas petentem secutus Appius, eas quoque obsedit. Proximo deinceps anno, qui erat annus U.C. 490, M. Valerius, & M. Oticilius Coss. in Siciliam trajiciunt: pleræque Carthaginensium urbes sine prœlio ad Romanos deficiunt, pacem cum Hierone jam rebus suis

fide

sidente iis legibus, ut captivos Romanorum sine pretio dimitteret, argenti talenta centum penderet, socius pop Rom. esset: atque ita fert Polyb. ista prosequitur. Sed rem fortiter, & prœlio quoque ab istis Coss. hoc anno gestam testantur Plin. Eutrop. Oros. Macrob. Epitome Liviana 16: & Capitolini triumphi, Tauromentanos; Catanenses, & quinquaginta civitates in fide acceptas, itidem Valerium, deinceps Messallam à Messana expugnata cognominatum.

3 De Scylla & Charybdi intelligit. Charybdim fretum inter Rhegium, & Messanam vocari Thucydides l 4. scripsit: alii Charybdim vorticosum, & altissimum mare ante Messanam tradunt, quod suis vorticibus naves in gyrum tractas absorbeat, & tabulata attrita partesque navium ad Tauromenitanum littus evomat. Scyllam verò juxta Rhegium immanem & cavernosum scopulũ esse, qui anfractibus suis undas receptas & collisas veluti canum latratus, & ululatus referat; estque Scylla ob saxa, & scopulos infamis naufragio. De fabulosis in hoc freto monstris, Virg. l. 3. Homer: Odyssea. M. & ipsorum commentatores lectoris desiderio satisfaciunt. Distabat Messana à Rheginorum urbe à Bruttiis intervallo stadiorum sexaginta.

3 Sicilia maxima in Tyrrheno mari insula, Italiæ ad Bruttios imminens, Triquetra olim dicta Thucididi Sicania, à Græcis etiam Trinacria, à tribus promontoriis, quibus sese in mare protendit, quorum illud quod Scyllæo sive Bruttio Italiæ adversum jacet, Pelorum vocatur, huic aliud prætensum in medium desinens Pachynum dicitur. Tertium quod in occasum Brumalem porrigi-

tur, quasique verticem trianguli constringit, Lilybæum dicitur Africæ objectum.

4 Pœnos primùm classe à C. Duilio Coss. ad Liparas insulam esse victos, primúmque eum egisse navalem triumphum anno U. C. 492, fidissima priscorum monumenta testantur, & eam ob causam ei perpetuum honorem habitum, ut revertenti à cœna, tibicine canente funale præferretur, & columnam ipsi publico in foro erectam esse hujus victoriæ causa, Plin. l. 34. c. 5. testatur.

5 Ferreas manus vocat, quas ut agilitatem Punicarum mole suarum navium retinderet, Duilius Consul excogitaverat: quas ut Corvos vocat Polib. ita eos lib. 1. eleganter describit. Erantque Corvi veluti pontes quidam novem pedum, in gradus secundùm longitudinem digesti, qui circa navium proras erecti stabant: ii libramentis quibusdam remissi, & præcipiti rotæ volubilitate ponderéque impetum adjuvantes, quacunque parte in adversam navim irruebant, eam manu ferrea sive harpagone astringebant, militibúsque per substratum ita pontem via in hostium naves patebat. Cùm Pœni Romanos ut rei navales imperitos duce Annibale temerario impetu invaderent, implicatis ejus machinæ usu à prora & ex obliquo quacunque irruerent novibus, vincuntur à Duilio, capiturque à Septiremis Annibalis, quæ Pyrrhi regis fuerat, ipse dux ægrè elapsus Carthaginem fugit.

6 Lipara insulæ & urbis in eadem omen, estq; una ex Æoliis septem: dicta Lipara à Lipara rege, qui Æolo successit: abeque ab Italia in meridiem 12 mil. passuum ipsáque

ipsáque circuitu paulo minori. Vide Plin. lib. 3. cap. 9 Strab. lib. 6.

7 Cn. Cornelius Asina C. Duilii collega, dum Lyparas cum navibus contendisset, opportunitate aliqua invitatus, tamen aliquanto quam necesse erat celeriùs, ab Annibale Pœnorum duce velut indagine cinctus capitur, teste Polyb. lib. 1. Cæteri auctores cum Floro de Punica fraude & jure jurando deceptum Consulem consentiunt: dum adduxerunt ad suum ducem, quasi visendi ægrotum gratia, mox captivum abripuerunt in Africam è Sicilia cum 22 navibus, ut Appian. in Lybicis scribit: idem Cornelius sexennio postquam captus fuerat de Pœnis pro Consule triumphavit, cujus & Valer. l. 6. & Capitolini scriptores meminerunt.

8 Temerè hîc à Floro adscribitur Dictaturæ Atilii Calatini, quod Consulatui ipsius tribuendum erat anno U.C. 494. Dictator enim ipse Calatinus suffectus est in locum M. Claudii Gliciæ, qui scriba fuerat, coactusque abdicaverat anno U.C. 505 atque in ipsius Dictatura nihil memorabile gestum invenio, etsi primus Dictator fuerit, qui extra Italiam imperium habuerit.

9 Agrigentum Siciliæ oppidum medio ferè inter Pachynum & Lilybæum promontoria spatio: eoque latere Sicilia Africæ littoribus protenditur, ἀκρωτήρια, Græcè dictum biennio priùs quàm Consul esset Calatinus, in potestatem P. R. venit per obsidionem Coss. L. Postumio, Q. Mamilio, anno U.C. 491, describitur Agrigentum à Polyb. l. 9.

10 Lilybæum extremum Siciliæ in brumalem occasum promontorium, à Roma in Euronotum, à Carthagine in Hellespontium

porrectam jacebat, distabátq; ab Africæ littoribus mille stadiis, ut Polyb. ut Strab. testatur, mille quingentis. Sed Plinius ad Mercurii promontorium à Lilybæo centum & octoginta millia passuum mensurat. Strabo etiam auctor est, quendam acutissimi visus, cum in speculam ascendisset, naves Carthaginensium portum egredientes Lilybetanis numero renunciâsse, quod sanè sphærica ratio ob maris convexitatem interea ad tria mill. passuum turgescentem non patitur: ac oportuit terrium mill. pass. altitudinis eam speculam habuisse. Erat in hoc quoq; promontorio Lilybæum urbs firmissima & Carthaginensium præsidio munita, de qua loquitur Florus, ea hodie Marzala dicitur.

11 Drepanum à Lilybæo in Septentrionem distabat, teste Polybio, stadiis ferè centum viginti: nomen habet ab incurvato situ instar falcis, δρέπανον enim Græcis falcem significat, nunc Trapani dicitur.

12 13 Panormus ultra Drepanum in Septentrionẽ sita est, distatq; à Lilybęo 48. mil. pass. Eryx mons est inter Drepanũ & Panormum mari imminens, sed Panormo quam Drepano vicinior qui magnitudine ab Æmo secundus est: in ejus vertice planicies erat ubi Veneris Erycinæ templum; paulò infra verticem urbs erat ejusdẽ cum monte nominis; erat & in eodem monte Anchisis sepulchrum.

14 Camarina urbs Siciliæ, Syracusanorum colonia in latere Lybici maris, à Pachyno in occasum distabat 50 millib. pass. teste Strabone, ad cujus urbis saltum cum temeritate Consulis Calatini exercitus in vallem (cujus colles undiq; hostes insedissent,) demissus esset, Calpurnii stratagema Consuli occasionem

occasionem dedit, ad exercitum inde extrahendũ. Aliter ista quàm Florus narrat Frontinus l. 1 c. 5. & l. 4. c. 5. itidem Gellius l. 3. c. 7. & varia huic Tribuno nomina adscribunt.

15 Thermopylæ angustiæ montium atque saltuum sunt in Thessalia, qua in Maliacum sinum, orientémq; vergit, ad Sperchii fluminis ostia, lutulenta admodum & limosa via, & non nisi sexaginta passuum patens; quæ una militaris via est, & qua traduci exercitus, si non arceatur, possit: eam Leonides Spartanorum rex contra Persarum ingentem multitudinem cum trecentis Spartanis occupaverat, magnamq; barbarorum per vim nitentium partem occiderat, nec superatus foret nisi per proditorem Epialtem circumductus Trachinium hostis, eos à tergo oppressisset. Variant admodum in hujus historiæ traditione auctores, Cicero 300 Spartanos, itidem Frontinus & Herodotus numerant, Gell. ex Catonis Originibus 400, itidem Justinus 600, qui eruptione in hostes & cædibus fatigatos, à multitudine barbarorum obrutos scribit. Thermopylarum situs venustè ab Æliano lib. 3. variarum hist. describitur.

10 Collectum ab Atilio Calatino Coss. adhuc inter cadavera suorum spirantem Calpurnium Flammam, eumque convaluisse, & strenuam deinceps P. R. adhuc navasse operam M. Cato apud Gell. auctor est lib. 3. c. 7. comparáque Leonidæ cum Calpurnii fortitudinem. Sed quod noster subindicare videtur sanguine scripsisse Leonidam, memoria lapsus est, utpote confundentis Othryadis stratagema cum Leonidæ. Cùm namque de Thyrea agro inter Spartanos & Argivos controversia esset, ita prælio convenerat, inter

utrosque populos, ut lis ea armatis utrinque trecentis prælio decerneretur. Othryades Spartanorum dux erat, suisque cæsis, ipse vulneratus, inter cadavera neglectis hastæ fragmentis innixus, occisorum Argivorum scuta collegit, evexitque Jovi Trophæum quod proprio sanguine inscripsit, suisque ea ratione agrum asseruit, ut in Parallelis Plutarchus narrat.

17 L. Cornelium Scipionem Coss. ex Pœnis, Sardinia & Corsica triumphâsse anno U.C. 494. In Capitolinos triumphos tolatum est, de Pœnis quidem, quia Annibalem à C. Duilio priùs victum, & nunc hoc anno classe Punica in Sardiniam revectum ex improviso circumsedit, classémque ejus cepit, Annibal domum reversus ob rem toties malé gestam in crucem sublatus est. Annoejus successor, fortissimè pro Olbia Sardiniæ urbe pugnans, à Scipione quoq; victus & occisus est. De Sardinia ob Carallin (ita enim apud probatos auctores nomen habet) Sardiniæ nobilissimam urbem ab ipso expugnatam triumphâsse; Corsicos etiam utcunque armis fuisse edomitos ipse triumphus ostendit, ut scriptores quid à Cornelio in Corsica gestum sit, diserte non referant.

18 19 M. Atilius Regulus, L. Manl. Vulso Coss. anno V C. 492 parabant, ut bellum in Africam transferrent: Pœni id provinciæ imperare conati prælium ineunt ducibus Annone, & Amilcare: victoria navibus ad Mercurii promontorium (quod in Africa est) inde Aspidem Græcis, Latinis Clypeam dictam, quæ littore prima est, veniunt, eaque in deditionem accepta, in agrum Carthaginensem impetum faciunt, cætera Florus prosequitur.

quitur. Bragrada autem fluvius Africæ inter Uticam & Carthaginem in mare labitur: de portentosæ istæ magnitudinis serpente Gellius lib. 6. cap. 3. Valer. de Miraculis. Plin. lib. 8. cap. 14. 120 pedum longitudinis fuisse, pellémque ejus & maxillas usq; ad bellum Numantinum, hoc est, 115 annis Romæ in templo durâsse testatur, eámque balistis tormentisque, ut oppidum aliquod, expugnatam.

20 Carthaginenses utcunq; cladibus fracti viderentur, tamen acerbiores. Reguli pacis conditiones repudiarunt, acciverúntque externum ducem Xantippum, Spartanum, cujus militari peritia, & sua elatione confidentiáque victi sunt Romani, qui dum crebra victoria insolescerent, Græculum hominem, ut imbellem contempserunt, quæ temeritas ipsis cladem attulit, quam ab elephantis acceptam esse Polybius auctor est: eam tamen Frontinus peritię Xantuppi in instruenda acie lib. 3. Stratagem. asscribit. Appianus confidentiã Attilii accusat, æstuoso die, gravibus armis, siti, ęstuque confectum exercitum, variéque fatigatum iniquissimo loco in hostem ducit, atque ex triginta millibus, quibus præerat, paucos Clypeã evasisse, reliquos cæsos, aut cum duce captos fuisse, auctores in captorum, & cæsorum, & fuga elapsorum numero ferè omnes variant. Eutrop. numerũ habet præ cæteris amplissimũ. Xantippus victoria potius, mox in Græciam prudenter cogitabat; ne apud Carthaginenses barbaros sese æmulationi aut invidiæ objiceret ipse donis & muneribus benignè à Carthaginensibus ad suspicionem dimovendam habitus, Punica fraude, quæ gloriã ejus bello ad se trahebat, in mari dum navigat oppressus

pressus & submersus esse creditur, teste Appiano in Libico.

21 Pœni à Metello Coss. ad Panormum victi Regulum jam quadriennio captivum Romam de pace, aut de captivis commutandis una cum suis legatis miserunt: ille utrunq; in Senatu dissuasit, & Carthaginem rediit, etsi ad crudelissimum hostem, & exquisita supplicia proficisci sese non ignorabat; tamen jusiurandum, quo se reversurum restrinxerat, nisi utrunque impetraret, conservandum putabat. Latius ista Eutrop. Oros. Gell. l. 6. c. 4. Valer. lib. 1. Cicero Officior. itidem Horat. Carm. l. 3. & alii.

22 De supplicio Reguli variant scriptores; Cicero in Pisoniana, Regulum in machina religatum scribit, & resectis palpebris vigilando enecatum; eam machinam Appianus caveam vocat stimulis intus extantibus, nec erat ubi se sine corporis laceratione proclinare posset. Tubero apud Gellium l. 6. aliud & inauditum tradit, talionemque nobilissimis Pœnorum captivis repensum esse à Reguli liberis, eósq; in armario muricibus præfixo inclusos, insomniáque excruciatos interiisse. Florus crucis supplicio enecatum, cæteri omnes insomnia, etsi alio atque alio cruciatus genere tradant. Laudatur constanter ab omnibus Reguli in adversis animi fortitudo, in patriam pietas vitæ prodiga, & hosti ad internecionem usque fides servata.

23 Post devictum in Africa Regulum, & sævissima aliquot naufragia, Romani à mari abstinebant: Pœni ex ea occasione spem recuperandæ Siciliæ capiunt, Asdrubalémque cum exercitu in Insulam mittunt, qui cum C. Furium Metelli collegam cum media par-

te

te copiarum Romam esse reversum ex transfugis didicisset, movit versus Panormum, ut Metellum opprimeret: ille ut confidentiam confirmaret, intra mœnia continuit exercitum, atque trajicientem flumen adortus, elephantisq; quos in Romanos impulerat vulneribus telisq; irritatis, atq; in hostium agmen conversis, belluarum impetu perturbat aciem Pœnorum, turbatósq; ex obliquo invadit, & magno prælio vincit: duxit enim in triumphum 13 duces hostium & 120 elephantes, quibus Eutropius 10 elephantes, Plin. 22. addit: at Orosius 16, noster Florus 20 ab ea summa deducit. Pro Consule triumphâsse L. Cæcilium Metellum de Pœnis 7. Idus Septemb. anno 502 Triumphi Capitolini testantur, quo præterea consilio elephantes in Italiam Metellus trajecerit, docet l. 1. Front. cap. 7. & Plin. l. 8.

14 P. Claudius Pulcher, Ap. Cœci filius, Consuli in Siciliam anno U. C. 504, ut exercitui præesset, missus, cum Drepanum ubi Adherbal erat, ad eum opprimendum confidentiùs navigaret, cum eodem occurrente congressus, vix cum 30 navibus fuga elapsus 93 naves ab hostibus captæ sunt, estq; à Romano populo condemnatus, eo quod ipsius temeritate cladem acceptam esse satis constaret: Sed Valerius lib. 8. non fuisse damnatum, quia imbris supervenientis beneficio, populi comitia dissoluta sunt, auctor est; etsi Cicero & Polybius ab eo dissentiunt: non vixisse autem Clau. Pulchrum ab hac clade ultra biennium constat, vel ex petulanti voce ejusdem sororis, quæ à spectaculo ludorum reversa, cum à confluente hominũ multitudine & turba premeretur, optaverit, fratrem suum

vivere,

vivere, & iterum classem ducere; ut scilicet urbem à tanta turba exhauriret, cujus petulantiæ causa, ipsi ab ædilibus p. multa dicta est XX M. æris teste Gellio, Suetonio.

25 Per jocum Deos irridebat, teste Ciceronè, P. Claudius, cum enim cavea liberati pulli non pascerentur, mergi eos in aquam jussit ut biberent, quando esse nollent: superatúsque navali prælio, cum Dictatorem dicere à Senatu juberetur, velut iterum illudens discrimini publico, Glaciam viatorem suum dixit, ultimæ sortis hominem, ut habet Suetonius & Epitoma Livii. L. Junius Pullus P. Claudii collega tempestate classem amisit auspiciis non paruisset, itaque necem sibi ipse consciv it, teste Ciceronè Romani tot naufragiis afflicti per quinquennium, mari abstinuerunt. Classis Punica in sequentibus post Claudium annis, Italiæ oram infestavit eámque longè latèque vastavit.

26 M. Fabius Buteonem, qui Consul fuit cum C. Atilio Bulbo, anno 508 navali prælio vicisse Pœnos, nullum quidem prælium Florum auctorem habeo. Ægimurus verò insula est in Mari Africano, quæ sinum à mari claudit, in quo sita est Carthago triginta milibus ferè passuum ab Urbe, teste Livio l. 30.

27 Regulo capto, & exercitu Romanorum à Pœnis cæso, duce Xantippo, Æmilius Paulus & Fulvius Nobilior Consules anno 498, in Africam cum 200 navium classe navigare jussi, Clypeam petunt. Eò Carthaginenses cum pari classe confestim occurrunt, navale prælium, quod differri non poterat committitur, in quo Romani superiores sunt, 104 Carthaginensium naves demergunt, 30 cum pugnatoribus capiunt, reli-

gum

genta quinque millia militum cęsa sunt. Post autem eunt Romana classis ad Italiam prædis onusta remearet deformi naufragio eversa est: nam ex trecentis navibus 220 perierunt. 80 vix abjectis oneribus liberatæ sunt, Consules utrósque pro Coss. de Cossuranis & Pœnis triumphasse, anno Urbis conditæ 499 Triumphi Capitolini testatur, utut calamitas ista Coss. quo victoriæ honorem meritum adepti sint, impedimento fuisse non videatur. Cossura autem insula in mari Africo sita est.

28 Anno 500 Consules, Cneus Servilius Cæpio, C. Sempronius Blæsus navibus in Africam trajecerunt, universam oram maritimam quæ circa Syrtes est, depopulati sunt; ignari autem locorum in Syrtium vada brevisque impulsi onera abjicere omnia ut naves sublevarent coacti, cùm retro in Siciliam atque ex Sicilia in Italiam rediret contraria tempestate centum quinquaginta naves onerarias, & prędam amiserunt. Triumphâsse tantum Consulem Sempronium Blæsum de Pœnis anno 500, testantur Capitolinæ Tabulæ.

29 C. Lutatius Consul anno 511 reparata classe, adversus Pœnos ineunte Vere missus est, ipsique adjutor datus est Q. Valerius Falto, quia collegam ipsius A. Postumium Albium flaminem Martialem Metellus Pontifex Max. in Urbe retinuit, nec passus est ipsum ad bellum proficisci, ne à Sacris recederet. Itaque hoc anno primùm duo prætores creati sunt; alter urbanus juris dicendi, alter quirei gerendę causa Consuli adesset. C. Lutatius Catulus rebus adversus Pœnos à pluribus ducibus prosperè gestis summam victoriam

victoriæ ſua celeritate impoſuit, eò quòd po-
ſtero die, hoc eſt, 6 Idus Martias quàm ho-
ſtem vidiſſet; claſſem ipſius gravem comm-
natibus ſuo apparatu & inſtrumento impe-
tam, oppreſſerit. Carthaginenſes ea clade v-
cti fractíque, coacti ſunt 24 anno poſtqua-
bellum iſtud primum Punicum cœptum el-
pacis conditiones acciperę; factíq; ſunt Pœ-
P.R. vectigales & ſtipendiarii. Leges aut-
pacis teſte Polyb. tales latæ ſunt. *Pœni Sa-
lia & omnibus inſulis, quæ inter Italiam
Africam ſunt, excedunto: duo millia &
centa talenta Euboica* (Euboicum talentu
ut nunc pecuniæ ratio eſt, quadringento
coronatorum erat) *in annos 20 pendunto
præſens mille. Captivos Romanos ſine pr
reddunto. Utriuſq; populi ſocii apud utru
populum ſunto. Alterius ſocios neuter in a
no imperio imperato, neve milites conduc*
Livius l. 21. ait Pœnos Sicilia & Sardinia
in pace ceſſiſſe; quod tamen paulò poſt in
mare videtur, dum ſcribit, Sardiniam in
motum Africæ (quem mercenarii mil
ob ſtipendia non ſoluta in Africa mover
fraude Romanorum, ſtipendio etiam ſup
impoſito interceptam, quod etiam Poly
teſtatur, idque factum eſſe obſervo an
DXVIII. Imperatore T. Manlio Torqu
Conſule. Oroſius auctoribus Pœnis Sar
am rebellâſſe, mox à Romanis ſubacta
pacémq; ſupplicibus datam refert. Facta i
prima P. Romani provincia eſt Sardinia
no 518. Conſule M. Pomponio Matho
de Sardis triumphante; nam Sicilia eti
hoc tempore à populo Romano adminiſtr
in formam provinciæ cœperit; tamen
non eſt univerſa redacta in provinciæ

mam ante Marcelli victoriam, captis Syracusis secundo bello Punico anno 542 teste Velleio: sunt etiam Corsici subacti à populo Rom. Imperatore C. Papyrio Masone, qui primus in monte Albano, quia à Senatu non impetrâsset, triumphavit, anno 522, atq; abuno Prætore utraq; provincia & Sardinia, & Corsica administrata est; ter autem de Sardis triumphatum esse Capitolini triumphi auctores sunt. Cætera quæ de provinciis istis recensenda erant, & ut iterum armis Romanorum recuperata sint, post bellum Punicum secundum, suo loco prosequêmur.

ARGUMENTUM Cap.III. Lib. II.

Janus clausus moventibus Gallis iterum patefactus est, & Ligures latrociniis omnia infestantes tandem edomiti sunt.

COMMENTARIUS.

Numa Pompilio regnante Janum Geminum belli pacisque indicem clausum fuisse primùm omnes consentiunt: iterumque pace terra marique parta post Punicum bellum primum, Q. Atilio Bulbo, & T. Manlio Coss. ann: U.C. 518 clausum fuisse testantur Plut. in Numa, Liv. l. 1. Velleius, Oros. & alii. Otosius toto anno clausum fuisse Janum, D. Aug. ætatem solùm unam, Varro quidem l. 4. de lingua Latina eodem an. & clausum & patefactum fuisse. Ligures longo & difficili bello post centesimum, & vicesimum secundum annum, in provinciæ formam redactos demum esse ex triumphis Capitolinis colligitur,

gitur, de iis quindecies triumphatum esse, primum autem egisse Cons. Cornelium Lentulum anno 516: postremum egisse Aimilium Scaurum Consulem, anno 637 belli causam Liguſtinorum latrocinia excitarunt, quibus Etruriam populi Rom. provinciam infestabant.

1 2 3 4 Ligures trans Alpes ad Rhodanum usque occupâsse olim Galliam Narbonensem itidem, ut à Varo, qui Galliæ & Italiæ terminus erat, ad Arnum Italiam constat, quare impeditè admodum noster & obscure de bello Liguſtino tradidit, dum scribit bellatum cum Liguribus, qui in Italia inter Varum & Macram flumen habitabant, quo loco Ingauni, & Intemelii ab aliis censentur, utpote qui maritima à Nicæa ad vada Sabatii habitârunt: quando paulò post, dum enumerat Liguſtinos bello subactos, eos quoq; cum istis confundit, qui trans Alpes ultra Varum partim mediterranea, partim maritima in Gallia Narbonensi habitabant; Deceates enim ad Varii ostia, Oxybia ista orientaliores ad oram Gallici maris habitabant: estq; ibidem portus Oxybius à vicina ejusdem nominis gente dictus, Strabo lib. 4. Euburiates autem Plinius citra Alpes in Liguria numerat. Nam quod Salyes sive Salyos hic etiam aliquot exemplaria recensent, mendum esse credibile est. Salvios enim bello Allobrogico, & primos trans Alpes arma Rom. expertos, & tunc primum in ditionem C. Sextio Calvino redactos, Flor. l. 3 c. 2. Strab. l. 4. testantur, Epitoma addit, victa Salviorum gente C. Sextium coloniam Aquas Sextias condidisse, triumphâsse autem constat de Salviis, anno 631.

5 Æquè

5 Æquè impeditum, hoc est, de Fulvio atque præcedentia, nec enim satis liquet quisnam Fulviorum, de quo loquitur fuerit. Varii enim Fulvii cum Liguribus bella gessêrunt. Propior est conjectura, (est enim divinandum, quia rerum cum Ligustinis gestarum historia apud nostrum Florum impeditissima est, & ab aliis scriptoribus diversa) Q. Fulvium Flaccum fuisse, de quo loquitur, qui anno 574 Consul de Liguribus triumpharit, etiamsi triumphum magis gratiæ, quàm rerum gestarum magnitudini datum fuisse Livius testetur: tamen ipsum per devios saltus, per invios montes imperitas valles cum exercitu transgressum, acie hostem vicisse, castris exuisse, ex collibus in campestrem agrum deduxisse, præsidiaque montibus imposuisse idem auctor est. Apuanos etiam Ligures, qui ad Macram flumen habitabant, in deditionem acceptos ad septem millia hominum in naves imposita præter oram Etrusci maris Neapolim transmisit, indeque agrum ipsis inter populares in Samnio dedit. Victos etiam fuisse à Fulvio Nobiliore Ligures, Alpinos & Veleates in Capitolinis Triumphis exstat. Veleates autem inter Cisalpinos Ligures numerat Plinius.

6 Cn. & M. Bæbeios Tamphilos fratres cum Liguribus rem gessisse in consulatu, quorum iste collegam Corn. Cethegum anno 573, ille anno superiore Aimilium Paulum habuerit, ex priscorum monumentis colligo; & M. de Liguribus triumphâsse. Apuanus autem Ligures Cornelius, & M. Bæbios victos, in deditionem acceptos, è montibus in campestres agros cogunt, traductosque

ductósque ex Liguria in Samnium (eo consilio ne latebras & invios saltus ad rebellionem repeterent) quadraginta millia liberorum capitum cum fœminis puerísque publico sumptu in agrum Tauraniorum, quem de Samnitibus Romani ceperant, collocârunt; vocatíque sunt à ducibus, Ligures Bæbiani, & Corneliani, qui in hoc Samnitum tractu, à Plinio recensentur, quare de hoc Bæbio loqui Florum verisimile est. Cn. namque Bæbium ad comitia Romam reversum, cum L. Æmilius interea cum Liguribus Ingaunis prosperè dimicaverit testatur Livius, & Aimilium de iisdem triumphâsse Capitolinæ tabulæ produnt anno 572.

8 Postumium hunc collegam intelligit Calpurnii Pisonis, qui vitricus fuit Fulvio Flacco, quique Pisoni in magistratu mortuo successit, anno 573, etsi tres fuêre Consules. L. A. SP. Postumii; qui bellum Liguinum sortiti fuerint, tamen Livius de isto diserté refert, quæ ad Flori relationem conveniunt, cùm ita inquit: *Ab A. Postumo Montanorum Ligurum vinea casa sunt, frumenta deusta; donec cladibus omnibus bello coacti ad deditionem venerunt, armaque tradiderunt.*

ARGUMENTUM CAP. IV. LIB. II.

CIsalpini Galli sociatis cum Transalpina gente armis bellum populo Romano movent, sed postquam prælio altero victi sunt, tertiò M. Claudius Marcellus opima etiam spolia de Virdumaro Gessatarum rege tertio retulit.

COM-

COMMENTARIUS.

Cisalpini Galli, Boii & Insubres cum lege Flaminia latum esset de agro Piceno & Gallico, unde Senones pulsi erant, virium dividendo, suis etiam rebus, ut injuria proximi metuere incipiebant, quare Boii Senonibus vicini, cum Insubribus ineunt societatem, & evocant etiam Gallos eos qui trans Alpes ad Rhodanum accolebant, quos Gessatas à mercede, qua conducti militabant, Polybius vocari: alia, à Gessa, telo quo in bello utebantur, dictos esse malunt. Reges eorum Congolitanus & Aneroëstus magnis invitati pecuniis cum ingentibus copiis per Alpes in Italiam transeunt, atque cum se Boiis & Insubribus Transalpini conjunxissent, ipsi tunc peditum quinquaginta millia, equitum viginti millia exercitum adducentes in Etruriam irrumpunt, L. Aemilio Papo, C. Atilio Regulo Coss. anno 528.

1 Insubres Galli ab orienre Cænomanis (qui hoc bello quieverunt) proximi erant, atque inter Ollium & Ticinum flumina, Alpes & Padum habitabant. Coluerunt autem hæc oppida, Cremonam, Bergomum, Mediolanum, Ticinum, Acerras, Novariam. Boii ab ortu Senonibus, teste Polybio, ad Rubiconem flumen: ab occasu Liguribus Cispadanis ad Trebeiam amnem proximi erant, sed à meridie Appennino, à Septentrione Pado includebantur.

2 Aimilio Papo, & Atilio Regulo Coss. Italiam nuncio Gallici tumultus allato solũ sine externis auxiliis, equitum 80 millia, peditum

peditum 700 millia armâsse Plinius auctor est; ad hæc etiam Polyb. eundem numerum sociorum Italicorum exercitu nuncupatum conficit. Aimilius cum parte copiarum Arminum ad arcendos à transitu Gallos profectus, prætorem ad Fæsulas acie victum, circumsessum liberat. Gallos inde cum prædа in Etruriam abeuntes, à tergo Aimilius, à fronte Atilius ex Sardinia revocatus, adorti: ita ad Telamonem, Etruriæ maximam urbem; pugnarunt, ut Gallorum millia occiderint, 10 millia cum Congolitano rege ceperint. Aneroestus semetipsum in fuga interemit; Consul Atilius in prœlio occisus est. Aimilius vastato Boiorum agro Romam triumphans rediit, ac Capitolium armis & torquibus Gallorum exornavit, ita ferè Polybius. Zonaras addit θώρακας ipsis, cum risus acerbitate, ut exterent in Capitolio Aimilium jussisse. Britomari ducis nomen, cujus hîc Florus meminit, apud alios non legi, ut nec sequentis Astrionici.

3 C. Flaminius & P. Furius Coss. anno 580 inauspicato creatos fuisse, ob prodigia quæ apparuerant, augures consulti renuntiaverant: quare ab exercitu subitò literis à Senatu revocatus Flaminius, eas acceptas non prius aperuit, quam collatis signis Barbaros juxta Aduæ fluminis ripam fudisset: in ea pugna octo millia Gallorum cæsa, 17 millia capta sunt. Vicisse autem Flaminium Gallos maxima Tribunorum militum in acie instruenda prudentia, qua illorum primum impetum ardorémque fatigaverint, Polybius describit: ægrè triumphum impetrasse à Senatu Plutarchus auctor est,

quia

quia ex ipsa acie diis atque hominibus eum revocantibus non paruisset. Capitolini triumphi auctores, eum Consulem hoc anno triumphâsse 11 Idus Martias, testantur.

4 Pacem petebant Insubres fracti fessique frequentissimâ clade, sed à Coss. M. Claudio Marcello. & Cn. Cornelio Scipione in ipsos anno 581 moventibus, ad arma inviti compelluntur. Cos. Acerras ipsorum oppidum, Insubres Clastidium Romanorum obsidebant; (erat enim Clastidium ad Padum, quantum observavi, modò Ligurum, aliquando Insubrum oppidum) Marcellus eò ad socios obsidione liberandos cum equitatu profectus, cùm in Gessatarum obvium exercitum incidisset, eum, rege ipsorum Virdumaro, (cujus spolia Feretrio Jovi voverat) interfecto, fudit, fugavitque. Marcellus deinde Acerras cepit, cùm ii, qui Acerris præsidio fuerant, Mediolanum, quod Insubrum caput erat, confugissent. Cn. Cornelius ipsos prælio fudit, & Mediolanum expugnavit. Insubres desperatis jam rebus suis se Romanis dediderunt. M. Claudius Marcellus Consul de Gallis Insubribus & Germanis (quod in capitol. Tabulis est, pro iis 3 quos apud Polybium Gessatas legimus) triumphavit, ísque spolia opima retulit de duce hostium Virdumaro ad Castidiú interfecto anno 531, Kalend. Martii, quod & Epitoma 20, & Virg. lib. 6. Æneid. Frontinus l. 4. Plutarch. in Mar. testantur. Bellarum itaque cum Insubribus colligitur triennium. Boiorum gentem biennio priùs devictam fuisse Q. Fulvio, T. Manlio Coss. anno 529. Polybius auctor est, atque iis Coss. primùm exercitus Romanos trans

Padum

Padum ductos esse Epitoma 20, & Orosius scribunt.

ARGUMENTUM CAP. V. LIB. II.

Illyrii Italicos mercatores praedati sunt. Legati qui res repetitum veniebant, Teuta regina jussu securi percussi sunt. Fulvius Centumalus eam injuriam armis ulciscitur.

COMMENTARIUS.

Nondum deprehendere potui, quos annales secutus fuerit Florus noster, quòd Illyricum bellum Gallico Cisalpino posterius faciat, neglecta serie & ordine temporum, cum Illyriis enim bellum initum anno U. C. 524. Cùm namque Phoenicem Epiri Emporium Illyrici per vim occupassent, mercatores Italicos commerciorum causa eò navigantes, etiam Illyrii jam praedationibus adsueti, dati sunt; legatosque, qui res repetitum veniebant, injuria afficerunt, dum namque Teuta Illyriorum regina superbè cum legatis ageret, superbiusque respondisset, jussu reginæ retractus extinguere, occisus est: ea de causa Romani dissimulata ad ulciscendam legati necem Fulvium Centumalum miserunt, qui Corcyram, quam Demetrius ab Illyriis captam regebat, recepit. Inde Apolloniam in potestatem redegit; secuti sunt & Dyrrhachium hanc victoriam, atque alii etiam populi sese Romanis tradiderunt. Teuta adversis fracta, pacem à populo Rom. iis conditionibus impetravit, ut quotannis tributum penderet, ac Illyrio ferè omni excederet, neque ci extra

extra Lissum urbem, nisi cum duobus inermibus navigare liceret, ita ferè Polybius hanc historiam prosequitur: variat ab eo Appianus in Illyrio, sed Zonaras ab utrisque discedit.

1 Teuta vidua erat Agronis regis Illyriorum, noverca Pineos filii Agronis.

2 P. Junium, & T. Coruncanios legatos à Teuta interfectos, & ipsis à populo Romano statuas esse positas (quod tribui solebat injuria cæsis) testis est Plinius lib. 34. cap. 6.

3 Cn. Fulvio Centumalo, qui prioris anni 524 Consul cum Postumio Albino fuerat, imperium adversus Illyrios fuisse prorogatum in hunc annum, & pro Consule de Illyriis triumphâsse, ex Eutropio & Orosio, & Triumphorum tabulis manifestum est. Iterum Illyrii cùm rebellâssent anno U. C. 534 ab Aimilio Paulo, & M. Livio Coss. edomiti sunt. Demetrius enim Pharius Illyriorum rex, oblitus beneficiorum populi Romani, Illyrica oppida Romanis subjecta vastabat, & fines fœderè designatos transcendebat: adversus quem Aimilius Consul missus Dimalium urbem præsidio firmatam intra septem dies expugnat. Demetrium in Pharum, insulæ Phariæ urbem cum 6000 veteranorum contendentem Aimilius infestus prosequitur, oppidúmque capit. Demetrio priùs fuga ad Philippum Macedonum regem elapso, Illyrium reliquum occupat Aimilius, Pineóque Teutæ privigno, Agroníque filio stipendium, ut daret, imperavit; ita Polybius & Justinus.

ARGUMENTUM CAP. VI. LIB. II.

ANnibal 17 annis in viſceribus Italiæ haret. Populum Romanum multis cladibus frangit. Ipſe Scipionis virtute coactus pro ſua patria pugnare, in Africam reverſus, magno prælio à Scipione debellatur.

COMMENTARIUS.

Annibal Amilcaris filius in odium Romanorum ſacramento, ex patris auctoritate à nono ætatis ſuæ anno obſtrictus, juvenis agens 26, & ab exercitu ſuo Imperator ſalutatus, deleta Sagunto, fœdera Pœnorum cum Romanis icta violat, ipſe ſuperato Pyrenæo per Gallias, & Alpes in Italiam digreſſus, Scipionem Conſulem equeſtri prælio ad Ticinum fluvium ſuperat; quem vulneratum, filius admodum adoleſcens (quique poſtea ab Africa devicta, Africani cognomen invenit) ne in manus hoſtium veniret, protexit. Iterum caliditate Annibalis ad Trebiam flumen, Tit. Sempronius collega Scipionis, torpentibus præ rigore ſub brumæ tempus Romanis acie fundit. Tertiam cladem, ad Traſimenum in agro Perſino lacum, Conſul Flaminius, accepta cùm ab Annibale jam luſco, veluti indagine captus eſſet, unà cum exercitu cæſus eſt. Quartam & maximam, Varronis Conſulis temeritate, Annibalis inſidiis & vafricie, Cannas pertulit, quæ luctum & ultimum metum Romanis attuliſſet, ſi Annibal victoriæ uti ſciviſſet. Enervatus inde Campanorum mol-

mollitie Annibalis exercitus, & Q. Fabii Dictatoris cunctatione fractus, pop. Rom. spatium respirandi & sese colligendi dedit, fugatus deinceps frequenti impetu Marcelli supplementis etiam, quæ ab Africa Asdrubale fratre Annibalis, in Italiam mittebantur, à Salinatore & Nerone Coss. unà cum Asdrubale ad Senogalliam deletis: Scipio inde in Africam bellum transfert, Asdrubalis & Syphacis castra incendio unâ nocte delet, cæsa aut flammis consumpta sunt quadraginta hostium millia, Syphacem per Massanissam & Lælium capit, inde perculsi Carthaginenses, cogunt per legatos Annibalem mœstum & dolentem ex Italia in Africam exercitum transportare. Scipio cum Annibale prælio congressus, eum acie fundit fugátque, & Carthaginensibus leges pacis imponit.

1 Rectè satis putat quatuor ferè annos quievisse Romanum, à tempore scilicet, quo Jani porta secundùm clausa est, Manlio Torquato, & Atilio Bulbo Coss. anno 518: etsi interea cum Sardis, & Corsis sit bellatum, alioqui si supputemus à primo usque ad secundum Punicum bellum, erunt anni intermedii viginti tres.

2 Primum Punicum bellum cœpit anno 488: pax Pœnis data est anno 512: sunt itaque anni intermedii viginti quatuor.

3 Initum est hoc bellum, P. Cornelio Scipione, Tib. Sempronio Longo Coss. anno 535: finitum debellato in Africa Annibale, & pace Carthaginensibus supplicibus data, Cn. Cornelio Lentulo, P. Ælio Pæto Coss. anno 552: sunt itaque anni intermedii in hoc secundo bello Punico sep-

tendecim, nec amplius.

4 Hoc ad leges pacis à Romanis primo bello Punico latæ, referendum est: quas ita ferè Polybius refert: *Pœni Sicilia & omnibus insulis quæ inter Italiam & Africam sunt, excedunto: duo millia & ducenta in annos 20 pendunto, in præsens mille, &c.* Livius itidem. Pœni navali ad Ægates clade accepta, Sicilia & Sardinia cessêre, & se vectigales ac stipendiarios fieri passi sunt.

5 Ultimum cum Asdrubale Amilcaris genero, Pœnorúmque duce fœdus Romani in Hispania percusserant, ne Pœni armati Iberum Hispaniæ flumen trajicerent, neve Saguntinos populi Rom. socios, qui ultra Iberum habitabant, vexarent, teste Polybio, quo fœdere violando Annibal satis magnam causam ad lacessendos Romanos sese habiturum opinabatur. Saguntus urbs Hispaniæ Tarraconensis, à Zacynthiis condita, distabat à mare Baleorico septem stadiis, ut Polybius & Livius numerant.

6 Octavo mense quam cœptum oppugnari, captum Saguntum. Livius. Polyb. τέλος ἐν ὀκτὼ μῆσι κατακράτος εἷλε τὴν πόλιν.

7 Sagunto capto, Annibal Carthaginem novam in hyberna concessit, Vere adulto à Carthagine profectus, quinto mense in Italiam venit, Alpibus sub Vergiliarum occultationem superatis.

8 Prætextatum vocat filium Scipionis, ob ætatem, quia prætextam nondum deposuerat, ut virilem togam sumere posset: erat enim vix 17 anno, teste Polybio, cùm patrem ab hostis impetu protegeret, at prætexta 17 anno exacto coram Prætore urbano deponebatur, ut virilem togam ipsis gestare,

stare & in legionibus nomen profiteri per leges liceret.

9 Aquila exigua quædam est sacelli effigies, teste Dione, in qua est aquila aurea collocata: constituitur autem in omnibus legionibus Romanis, neque priùs hibernaculis effertur, quàm universus exercitus egrediatur, eam aquilam hastæ impositam unus quidem vir portat, cujus hastæ infima pars præacuta est, ut terræ infigi posset.

10 *In torrente Gello* suspicatur legendum Cuspinianus ex Valerio Max. Cujus de crudelitate verba sunt: *Eorum dux Annibal, cujus majore ex parte virtus sævitia constabat, in flumine Gello corporibus Romanis in ponte facto exercitum traduxit, &c.* Cor. etiam Lentulus apud Appianum Carthaginensibus dum pacem supplices petiissent, objicit quod captivos Romanorum in fossas fluviósque conjecissent, ut usum pontis præberent.

11 Trimodia annulorum Carthaginem ab Annibale esse missa Plinius testatur, atq; hinc promiscuum tunc fuisse annulorum usum colligit, alioquin cùm annuli distinguerent ordinem Equestrem à plebeio, ingentem oporteret fuisse equitum numerum, si annuli ipsorum digitis detracti tantam mensuram explerent: sed Livius, *Fama*, inquit, *tenuit, quæ propior vero est, haud plus fuisse modio.*

12 Hoc ita Cato in Originibus refert, *Igitur Dictatorem Carthaginensium Magister equitum monuit. Mitte mecum Romam equitatum, die quinto in Capitolio cœna cocta erit:* eadem ferè Cælius apud Gell. Plutarchus Barcam in Fabio vocat, qui hîc & apud Livium est Maharbal: sententiam ejus ita Plu-

tarch. ex Livio vertit, σὺ νικᾷν οἶδας, νίκης δὲ χρῆσθαι οὐκ οἶδας.

13 In militia Romanorum jure observatum est, ne in legione alios quàm ingenuos, nec eos septemdecim annis minores, vel quadraginta majores conscriberent: si quid contrà fieret, hoc in dubiis Reip. rebus, ut necessitati imperanti obediretur, accidit. Libertinos, hoc est, eos qui manumissi erant militâsse primùm bello Samnitico & Etrusco observavimus; sed hoc bello Punico, servitia novo exemplo à dominis suis redempta, ut centuriarentur & armarentur, Livium & cæteros auctores habeo.

14 Tributum triplex fuisse, apud Romanos invenio; Unum quod in capita collatum fuit, quo onere ex æquali divites & pauperes premebantur, usque ad censum Servii Tullii regis. Alterum inde ex ratione census est collatum, hoc est, pro cujusque facultate & opibus; ita ut ab hac collatione liberarentur, rei familiaris angustia impediti. Tertium fuit temerarium; cùm privatæ opes sine discrimine in publicum ob periculi magnitudinem sponte conferebantur, ut quod hoc tempore Lævino & Manlio Coss. à Senatu, inde Equestri, & not plebeio ordine certatim collatum est, quod tamen à scribis in Tabulas ærarii ideò referebatur, ut locupletato ærario, pecuniæ suæ cuique redderentur: quod post bellum Punicum tribus æquis pensionibus factum est.

15 Tribus prærogativa, Veturiâ Juniorum, Consulem T. Manlium Torquatum anno 545 declarabat, qui vitio oculorum esse excusavit, & ut meminisset bellum Punicum

nicum in Italia, hostiúmque ducem Annibalem esse. Tanti viri auctoritate mota Juniorum Centuria, petiit Veturiam Seniorum à Consule citari; postquam in Ovili, (erat is locus septus in Comitiis, in quem transibant per pontem, qui suffragii sui tabellam in cistas dimisissent,) consuluissent: M. Claudium Marcellum, & M. Valerium Lævinum, ut bellocarissimos, neque petentes tamen Consules renunciarunt: auctoritatémq; prærogativæ omnes centuriæ secutæ sunt. Antea etiam anno 539 prærogativa Juniorum Consules rei gerendæ imperitos designaverat, sed revocata Fabii Maximi auctoritate, mutavit sententiam, creavítque Consules M. Marcellum III. Quinctum Fabium Maximum IIII.

16 C. Flaminio Consule ad Trasimenum magna cum Romanorum clade cæso itidem quatuor millibus equitum, qui à Servilio Consule per C. Centenium Proprætorem ad collegam Flaminium missa erat, per Annibalem in Umbria circumventis; in magna Urbis consternatione ad Dictatorem dicendum confugebatur; sed absente Coss. Servilio, (erat enim solius Consulis, & in agro Romano dicere Dictatorem) nec ad illum propter Italiam armis Punicis undique clausam, erat expeditum vel literas vel nuntium mittere, nec Dictatorem Pop. Roman. creare posset, quod nunquam ante eum diem factum erat, Prodictatorem Pop. Rom. creavit Qu. Fabium Maximum: qui cum Annibale castra conferens, nec congrediens; ejus impetum mora & cunctatione senescentem refregit, quem cæteri hactenus, & deinceps aliquot alii temeritate & audacia sua superiorem

rem fecerant.

17 Nolam Campaniæ urbem seſe plebis proditione, etiamsi à Marcello Prætore præsidio teneretur, occupaturum Annibal pertinaciter speraverat; sed re per Senatum Nolanum ad Marcellum deleta, spes Annibalis irrita fuit. Annibal enim cum Marcello congressus, victus & tunc primùm à Romanis intra quinquennium semper victor, fugatus est. Cæsa sunt hostium quinque millia, Romanorum quingenti, docuítque hac pugna Marcellus Annibalem vinci posse, quod à Ciceronis Brutus ita testatur. *Post Cannensem illam calamitatem primùm Marcelli ad Nolam prælio Pop. Romanus erexit, posteaque prosperè res deinceps multa secuta sunt, &c.* Marcellus iterum Annibalem spe Nolæ potiundę venientem post biennium vicit, victoriæque confessionem hosti expressit, dum ille altero die ad prælium provocatus seſe in castris continuerit, & Tarentum spe potiundæ urbis per proditionem profectus sit.

18 Cannensi clade fracti Romani veteri hostium spolia templis detrahunt, portibusque; octo millia servorum validorumque juvenum publicè empta armant; scisciturque priùs vellentne militare? illi velle se dixerunt, inde Volones deinceps vocati sunt, ipso duce Tit. Graccho Proconsule ad Beneventum contra Annonem Pœnorum ducem benè pugnaverunt: quorum egregiam operam ut remuneraret, publicam fidem quam ante prælium, si strenuè se gererent, stipulatus erat, liberavit; & Volones liberos esse jussit.

19 Sicilia Hieroni regis, (qui Hieroni successor erat) cæde turbata, ad Pœnos inclinabat;

nabat; quare Marcellus Consul III. Syracusas jam à Populo Romano abalienatas, missus oppugnavit, ejusque omnem impetum Archimedis Mathematici industria, triennio ferè toto remorata est, expugnatæ enim sunt Syracusæ anno Urbis conditæ 541, oppugnari cœptæ 539.

10 Tib. Sempronio Graccho quidquam hoc Punico bello in Sardinios Imperii fuisse, haud facilè invenias, cùm neque prætura functus sit, & prætores hoc ferè tempore solum in eam provinciam (erat enim in provinciæ formam ante hoc bellum annis quatuordecim redacta per M. Mathonem Consulem) mittebantur, nam hunc Gracchum in Æditilitate Magistrum equitum à M. Junio Pera Dictatore dictum fuisse Livius testatur, inde Consulem designatum anno 536, iterumque post biennium cum Q. Fabio Maximo consulatum cœpisse, & semper illi bellum cum Annibale in Italia, idq; in Lucania, mandatum fuisse, quousque proconsul ipse an 541 hospitis Lucani sui fraude, & insidiis circumventus, à Magone Pœno interfectus est. Sed consularis facta est, propter belli magnitudinem Sardinia an. 576, hoc est, an. 41 post hujus belli initium, eámq; tunc sortitus est Sempronius Gracchus Consul, hujus, de quo diximus, nepos; deque iis Proconsulem Gracchum triumphâsse testantur Triumphi Capitolini, tantúmque captivorum Romam deportâsse, ut in proverbium abierit, Sardi venales. Quod si rem tanto intervallo gestam cum hoc Punico bello confundit, intolerabilis est ἀνισοχρονία, Verum esto, quo cum Annibale bellatum est tempore, rem benè gestam adversus Pœnos &

Sardos in Sardinia à T. Manlio Prætore, qui Qu. Mucio Scævolæ valetudinario successor datus est, Livius testatur, ut qui captos à Manlio Asdrubalem, Magonem, Annonem Pœnorum: Harsicoram & Hiostum Sardorum duces cæsos esse scripserat. Insanorum etiam montium Livius meminit; quæ Ptol. μαινόμενα ὄρη l. 2. Geograph. vocat.

21 Cn. Scipio sub primum Annibalis ab Alpibus descensum, pro Consule in Hispaniam missus, Annonē egregiè vicit an. 511, militúmq; qui cum Annibale in Italiam profecti erant impedimenta clarissima à Romanis diripiebantur. Inde Asdrubalem toto cis Iberum agro cedere cogit, Punicam classem ad ostia Iberi fluminis stantem capit, & toto ejus oræ mari potitur. Dehinc P. Scipio frater ejus post consularum prorogato imperio in Hispaniam mittitur; conjunctis itaque viribus in hostem movent: Aceducis artificio obsides Hispanorum, qui Sagunti custodiebantur, Rom. traditi sunt, & domum ad devinciendos hoc beneficio Hispanorum animos benignè ab ipsis remissi. Altero anno Scipiones cum Asdrubale, (qui ut in Italiam descenderet, ac se cum fratre Annibale conjungeret, ad Iberum copias traduxit) collatis signis bene pugnaverunt, castra hostium diripiunt, reliquę Hispaniæ civitates Rom. hoc tam felici prælio adjunctæ sunt, ita ut Asdrubali vix tutò manendi in Hispania spes relicta fuerit. Castulonē inde recipiunt; ad Mundam, etiamsi Cn. Scipio tragula in femore vulneratus victoriam impediret, egregiè pugnavit. Saguntum etiam Punico præsidio inde pulso à Romanis recipitur ac restituitur, inde versæ tam lætæ res in luctum. Scipiones à

Celti-

Celtiberis mercenariis deserti prope cum totis exercitibus cæsi sunt. Cn. Scipio undevicesimo die, quàm frater Scipio cæsus esset, in turri, quam hostes igne circumdederant, crematus est, sexto quàm in Hispaniam venerant anno, amissáque Hispaniæ possessio foret, nisi L. Marci equitis Rom. virtute, & fortitudine contractis exercituum reliquiis ejusdem hortatu bina castra hostium expugnata, & ad triginta millia hostium cæsa essent anno U.C. 541. Cum verò reliqui omnes, post tantas clades acceptas, post duos Scipiones interfectos, Hispaniæ imperium oblatum recusarent: P. Scipio P. Scipionis qui interierat filius, quique tunc annum 24 natus esset, professus est se petere. Centuriæ omnes P. Scipioni imperium in Hispania proconsulare esse jusserunt quo profectus est anno 542. Reversus est Romam exactis ab Hispania Pœnis, anno 547: neq; victor triumphavit; quia ad eum diem nemini triumphus datus erat, qui sine magistratu rem gessisset: quibus enim extraordinarium imperium, quale hoc fuit, Curiatis comitiis mandabatur, sine magistratu erat, qua de causa etiam M. Marcello de Syracusis à Senatu negatus est Triumphus.

22 Pyrenæi montes Hispaniam à Gallia ab ortu disterminant, Oceano Cantabrico & Aquitanico à Septentrione; ab occasu alluitur occidentali Oceano, & Freto Herculeo; ab Africa hinc Calpe, istinc Abyla promontoriis, quę columnę Herculis vocantur, disiungitur: cętera littora Mediterraneo mari, partim Iberico, partim Balearico alluuntur.

22 Campani parum memores societatis, & beneficii Populi Romani, quo armis ab Samnitum

Samnitum injuria ante 128 annos vindicaverant, Virio auctore legatis ad Anibalem missis fœdus cum eodem percutiunt, & Capuæ ipsum recipiunt, idq; eodem anno, quo Cannensi clade Romani premebantur, eam usque adeo insignem injuriam & perfidiam populus Roman. tanta pertinacia, ut ulcisceretur, exarsit: ut Annibalem, spe avertendæ per metum aut necessitatem, quòd per vim non poterat, à Capua obsidionis, Romam properantem, & ad tertium lapidem supra Anienem castrametantem, alter Proconsul Q. Fulvius Flaccus ad prohibendam obsidione patriam 15000 peditibus 1000 equitibus, secutus sit: alter Appius à Capua cum exercitu non discesserit. Annibal etiamsi cum 2000 equitum, ut urbis situm exploraret, obequitâsset, & per triduum utrinque acies in procinctu starent imbribus & cœlesti ira à prælio diremptæ; ipse Anibal ab urbe repulsus, Capua deserta in Lucanos & Bruttios contendit. Campani jam desperationi imminentes sese dedidernnt, posteaquam ipsorum principes veneno se necâssent. Cum Senatus Campanorum ad palum ligatus securi percutiendus esset, literásque à Senatu Romano missas (quibus jubebatur ut parceretur Senatui Campano,) Qu. Fulvius recepisset, etsi de clementia Senatus conscius esset, tamen eas in sinu posuit: & lege agi jussit, hoc est, in eos animadverti, antequam legeret. Capua ob perfidiæ & defectionis culpam, in Præfecturæ formam redacta est, hoc est, ut jus & magistratum quotannis à perfecto, qui cum legibus à Prætore R. præscriptis mittebatur, acciperet: iidem ut vectigalis & stipendiaria essent.

24 C.

24 C. Cluidius Nero, Annibalem tumultuariis aliquot prœliis in Lucania à Gumeno profligatum, Canusium in Apuliam nunquam ejus vestigiis absistens prosequebatur; atq; ibidem ex interceptis, quæ ad Annibalem à fratre suo Asdrubale mittebantur litteris, quibus se in Umbriam occursurum fratri suo Annibali esse significabat, metuens Nero ne Livius collega ejus solus par esse posset Asdrubali venienti, 6000 peditũ 1000 equitum robustissimorum de toto exercitu legit, cum quibus totam ab Ausido flumine usque ad Metaurum Umbriæ Longitudinem Italiæ sexto die emensus, auxilio Salinatori Livio occurrit, nihil quieti datum, altero enim die Asdrubalis copias, ipsumque ducem ad Senam maritimam Umbriæ concidunt. Cæsa hostium quinquaginta sex millia, capta quinque millia, reddiraq; Annibalis clades Cannensi æqualis, & ducis, & exercitus interitu. Metaurus cruentus Punico cruore, ut Ausidus Romano. Sena Umbrorum, nobilitata clade Pœnorum, non aliter quàm Apulorum Cannæ erant calamitate Romana. Nero eadem nocte, eadémque celeritate ad Annibalem, ejusdem errore hactenus feliciter usus, dum ipsum à castris hactenus, quæ suis adversa erant, non sensérat abfuisse, properat, & sexto die revertitur.

25 M. Livius Diusus anno antequam in Italiam Annibal descenderet, Consul cum Aimilio Paulo de Illyriis triumphaverat, populique judicio ob Illyricam prædam iniquè divisam condemnatus, in exilium abiit, ignominiæ contumelia squalore éque efferatus: sed octavo ferè anno post damnationem reductus est: in Urbem à M. Marcello & M.

Lævi-

Lævino Coss. anno 546. Ipse iterum Consul omnium suffragio cum Nerone creatus est, & Asdrubalem Neronis auxilio debellavit. Censor quoque post biennium cum eodem Nerone quatuor & triginta tribus, hoc est, præter Metiam omnes ærarias reliquit. Censoria nota erat, qua ipsas levitatis & inconstantiæ notabat, quod innocentem ipsum condemnâssent: condemnatum Consulem & Censorem creâssent: neq; inficiari posset, aut judicio semel, aut comitiis bis à se peccatum esse: ut & se de plebe ulciscerentur, ex Salaria annona vectigal constituit; unde Salinatori nomen factum est. Inter Livium & Neronem ejus collegam cum odia privata essent, ea deprecantibus Senatoribus Reipublicæ condemnârunt, & in gratiam redierunt.

26 Syphax rex Masæsylorum, quæ gens est Mauris vicina, opulentissimus erat: cum Scipionem, qui ab Hispania in Africam navigaverat sua in Regia hospitaliter & benignè excepisset, amicitiæ fœdera & cum Pœnos consilia cum Scipione iniverat. Eam societatem, & tantam virium accessionem, ut à Romanis divelleret Asdrubal, Syphacis animum, Sophonisba filia in matrimonium ei data, amore scilicet & complexu adolescentulæ, occupat; ita ut hoc libidinis errore, & Asdrubalis instigatione dementatus, amicitiæ Scipionis antequam in Africam appelleret per legatos renunciaret. Cujus perfidiæ magnas mox pœnas dedit, castris enim & exercitu una nocte incendio deletis, bis acie fusus, ipse captus, & Sophonisba adamata orbatus Romam, inde Albam in exilium relegatus, & à Scipione in triumpho ductus est, teste Polybio quem alii tamen morte ante

ante triumphum Tibure esse præoccupatum auctores sunt. Contrà Massanissa Massyliorum rex à Syphace regno exturbatus erat: exul itaque & profugus, semel à Scipione receptus, fidem egregiè coluit: quare à Romanis rex salutatus, & amplissimo Syphacis regno donatus est. Regum totius Africæ maximus & potentissimus, vixit ad nonagesimum ætatis annum, florens opibus, gloria, & dignitate: tanti est servâsse fidem, aut ad fidem inclinâsse partem.

27 Pœnis devictis à Scipione, cui lege Curiata pacis conditiones, & ex decem legatorum sententia paciscendæ cum Pœnis permissæ erant, pacem istis legibus fecerunt: ut Pœni liberi viverent suis legibus, quas urbes, quosq; agros, quibusvè finibus ante hoc bellum tenuissent, tenerent: profugas, fugitivos, captivos omnes, & rostratas naves præter decem triremes traderent, elephantésque quos haberent domitos neque domarent alios: bellum neque in Africa, neq; extra Africam injussu populi Romani gererent: Massanissæ res redderent, fœdúsque cum eo ferirent: decem millia talentûm argenti descripta pensionibus æquis in annis 50 solverent; obsides centum arbitratu Scipionis darent, Livius, Appianus, &c.

ARGUMENTUM Cap. VII. LIB. II.

Bellum Macedonicum.

Philippus Macedoniæ rex cum Annibale in Italia magnis populi R. cladibus grassante, fœdera fœciverat: & hinc belli causa,

sa, quam etiam Athenienſium preces augent. Lævinus prætor, Attalus rex, & Rhodii ſocii Græciam occupant, regémque proſligant. Flaminius Conſul ſummam bello imponit, victúmque regem ad pacis leges compellit. Nabis Spartanorum tyrannum impotentius ſeſe efferentem compeſcit: Græciam libertate donat.

COMMENTARIUS.

Philippus Demetrii filius Macedoniæ rex (qui huic bello nomen fecit Philippicum & Macedonicum) Annibale poſt Cannenſem calamitatem animo ad Pœnos inclinato, fœdus & ſocietatem belli per legatos contra P. R. ſanxerat. Romani, interceptis legatis & litteris de hoc fœdere edocti, ut Philippum ab Italia arcerent, in Macedoniam Valerio Levino Prætori imperium mandant: is Appolloniam & Oricum à Macedonibus obſeſſas liberat, Philippúmque regem in regnum ſuum retro abire coëgit, anno 539. Lævinus deinde cum Ætolis, cum Attalo Pergameno, Pleurato & Scerdilaido Illyriorum regibus ſocietatem adverſus Philippum confirmat. Coſſ. declaratus, in Urbem revocatur anno 541: huic ſucceſſor mittitur Sulpicius Galba proconſul, qui adverſus Philippum & Achæos rem benè gerit: quouſque & hujus ſucceſſor, P. Sempronius proconſul inter Ætolos, eorúmque ſocios, & Philippum pacem fecit, anno 549. Romani autem Africo bello levati, infenſique iterum Philippo ob infidam cum Ætolis, cæteríſque Græciæ ſociis pacem, quia nuper auxilia in Africam Annibali Pœníſque ſubmiſerat, & Athenienſes de ejuſdem injuriis conqueſti, calamitate ſua com-

commiserationem commoverant, bellum cum Philippo omnes centuriæ jusserunt, Sulpitio Galba, & Aurelio Cotta Coss. anno 553.

1 Fœderis & societatis istius leges ita Liv. lib. 43. recitat. *Philippus ducentarum navium classe in Italiam trajiceret, vastaret oram maritimam, bellum pro parte sua terra marique gereret: ubi debellatum esset, Italia omnis cum ipsa urbe Roma Carthaginensium atque Annibalis esset, prædaque omnis Annibali cederet, perdomita Italia, navigarent in Græciam, bellumque cum quibus regibus placeret, gererent; quæ civitates continentis, quæ insulæ ad Macedoniam vergunt, eæ Philippi regnique ejus essent.*

2 Valerio Lævino Prætori contra Philippum in Græciam imperium mandatum esse, Consuli nunquam ex Livio & cæteris constat, nisi pro *Lævino, Sulpitio Consule scribas ἀνιστορησία* erit: ille enim cum Philippo bis, sed tumultuariis pugnis congressus, cæteráq; quæ hîc referuntur, gessit: & in ejusdẽ prętoriæ navis puppe laureã natã scribit Liv. l. 42

3 Pilum, telum missile est, quod longitudine trium pedum, crassitudine digitali lignum habebat, ferro armatum dodrantali, eousque sensim attenuato & acuminato, ut prima statim offensione necessariò flecteretur: alioquin emissum semel ab hostibus remitti posset anceps utriusq; telum futurum, γρόσφον autem sive pylum armatum fuisse ferro dodrantali quadrisulco, & à medio in cuspidẽ desinente Polyb. l. 6. testatur, & veteres picturę: itidem, Liv. l. 31 in descriptione Falaricę Fuitq; hoc telũ γροσφομάχοις, sive, ut Liv. vertit, velitib. propriũ. Erat & aliud pili genus, qd quidã Ve-

rutum

tum vocant, cujus haſtile longum pedes ferè quatuor cum ſemiſſe, ejuſdem longitudinis ſpeculum ex ferro erat utrinque hamatum, eſtque haſtile illius vel teres, vel quadrilaterum, iſtud, latus unum palmi latitudine, illud teres, diametrum palmi craſſitudine habebat, hoc telum haſtatis & principibus aſſcribit Polyb. ut haſtam triariis.

4 Chaonia Epiri regio eſt, quæ à meridie Ceraunii montibus clauditur, cujus populi poſtea Moloſſi dicti ſunt, ab occiduo Ionio mari, ab ortu Pindo monte, amne & urbe clauditur, à ſeptentrione Macedonia, à meridie Ceraunii montibus, & Theſprotis populis.

5 Cynocephali, quæ nomen hoc à ſitu & figura canini capitis invenerunt, impediti ſunt multorum tumulorum juga æquali ſpatio diſtantia, teſte Plutarcho, in Flaminio, juxta Scotuſſum Pelaſgiæ regionis in Theſſalia urbem. Polyb. 17 & Livius 43.

6 Eubœa eſt maris Ægæi inſula, quæ Euripo, mari irrequieto æſtuoſoque à Bœotia dirimitur.

7 Nabis tyrannus Spartanorum ſocietate Philippi regis adjutus, Argos occupaverat præſidióque tenebat hoc, ut Quinctius Flaminius inde detraheret, Argóſq; liberaret, in Lacuniam movit. Itaq; tyrannum ab alienis tutandis, dum domi periclitaretur, avertit, Gythæo enim deditione capto, coëgit Nabim ad leges pacis & Argis cedere, & Lacedæmonia ipſi relicta contentum eſſe.

8 Nemea Urbs eſt, & ſylva Argiæ in Peloponeſo, in qua tertio quoq; anno Nemea ludos Græci, ob leonem in ea ſylva ab Hercule occiſum, Jovi celebrare ſolebant: hoc in ſolenni

solenni totius Græciæ conventu Quinctius Flaminius postquam Nabidem ad pacis leges coëgerat, Argósque liberaverat, à Demetriade Chalcide & Acrocorintho præsidiis Romanorum deductis, eas quoque per præconem pronunciare jussit esse liberas, qui antea Isthmiorum ludorum frequentia, qui in Isthmo Neptuni gratia celebrantur quinto quoque anno, Græciæ libertatem dederat: ibi auditâ voce præconis de libertate Græciæ ex Senatus auctoritate pronuntiantis tantum cum clamore plausum fuisse exortum, testatur in Flaminio Plutarchus, ut corvi fortuitò supervolantes in stadium decíderent, idque vel tantâ vocum collisione aërem, quo se suspendunt alites, dissipante, vel contorquente velut attonitos & vertiginosos corruisse.

9 Populus Romanus ut cum Annibale pro Saguntinis, ita cum Philippo pro Athenienſibus bellum gessit. Philippo devicto libertas Græciæ nec opinanti data est. Pacis Philippo datæ leges fuerunt: ut Macedoniæ regno contentus Græcia tota cederet: talenta mille penderet: naves nisi decem haberet, Demetrium filium obsidem daret, ut Nabis Armenem, cujus victoriæ causa T. Quinctius Flaminius Proconſ. per triduum triumphavit anno 559: obsidésque duxit ante currum duos, alterum regis, alterum tyranni.

ARGU-

ARGUMENTUM CAP. VIII. LIB. II.

Syriacum sive Antiochenum bellum.

ANtiochus Ætolorum adulatione, & Annibalis societate inflatus, bellum movet populo Romano: sed rex ignavis atque voluptatibus diffluens, & uno ac altero prælio fractus, ferocem ponit animum, & pacis leges accipit.

COMMENTARIUS.

Antiochus Syriæ rex Seleuci Gallicini filius, ob devictas aliquot Syriæ gentes, cognomento Magnus; Thoantis Ætholorum legati adulatione, & promissorum vanorum elatione Nabidis Lacedæmoniorum tyranni societate, Annibalis errore Romanos debellaturus, in Europam bellum movebat. Chalcidem Euboeæ profectus, & ibidem amore virginis, hospitis suæ filiæ captus, nuptias celebrat, se suósq; lasciva, eodemq; luxuria enervat: oblitus quantas simul duas res susceperisset, bellum scilicet cum Romanis, & Græciam liberandam è Thermopylis, quas insederat, non solùm natura locutis, sed & præsidio & muro obseptis; Acilii Glabrionis Coss. virtute deturbatur, profligatur, Ephesúmq; in Asiam ab Europa expellitur, L. Cor. Scipio Coss. cui legatus ibat frater Africanus, in Asiam profectus, Antiochum fratre absente, qui Eleæ ægrotabat; Eumene Pergami rege adjuvante cùm arcus hostium amentáque pluvia essent laxata,

apud

apud Sipylum montem ad Magneſiam acie vicit, ac bellum confecit, & ipſe ab Aſia devicta Aſiaticus in triumpho dictus eſt.

1 Xerxes Darii Hyſtaſpis filius, patre in apparatu belli moriente, intra quadriennium conſcribit, ut in Græciam moveret, exercitum numero & fide majorem: quinquagies enim & bis centena octoginta tria millia militum cenſa fuiſſe Herodotus libro ſeptimo teſtatur: auget relationem, quod flumina ipſis prandentibus epota, quòd mare ſex millium omnis generis navium claſſe quaſi conſtratum, & à ſuperbo rege tanquam à Neptuno ſuo flagris, quia tumultuoſiùs turbaretur, cæſum; Aſiam Europæ ponte ad Helleſpontum fuiſſe conjunctam, Athon montem perfoſſum, ut compendioſiùs per ipſum navigaretur, Græci ſcriptores in ſua ſcripta retulerint: tantas copias remorata eſt exigua Spartanorum manus ad Thermopylas duce Leonida, claſſis ad Salaminem Inſulam devicta & depreſſa conſilio & prudentia Themiſtoclis, ita ut rex tam elati animi, mox ut perditis rebus una ſcapha trepidè per Helleſpontum elapſus in Aſiam fugerit. Mardonius Xerxis Imperator ad edomandam, & malè multandam Græciam cum exercitu relictus, juxta Plateas Bœotiæ à Pauſania, & Ariſtide acie fuſus eſt, & terror ille Perſarum è Græcia propulſus. Xerxes ob adverſum prælium & totidem clades contemptior, domi ab Arabano avunculo occiditur. Diodor. lib. 11. numerum militum modeſtiùs ad octies centena millia contrahit, itidem in Panathen. Iſocr. ad ſepties centena millia. Moviſſe in Græciam Xerxem Sp. Caſſio III. & Proclo Virginio

ginio Coss. Diodorus lib. 11. scribit, fuit annus U.C. 267: sed Dionysius lib. 9. Kæsibio, & Sp. Furio Coss. anno 272.

2 Darius Histaspis filius, qui binnitu equini prærogativa rex Persarum designatus, & inauguratus erat, (quem temporis rerum gestarum comparationem secuti, fuerum cui Esther, ut in Bibliis est, nubi multi opinantur) expeditionem 600 millium in Græcos misit, Sardæis urbes incendio ab ipsis devastatas ulturus, Date & Artapherne ducibus, qui collatis cum Milti & 10 millibus Atheniensium, & mille Pateensium signis ab isdem in campis Marathoniis nobili ad omnem posteritatem victoria victi sunt, 63000 Persarum cæsi, reliqui fugati, Atheniensibus parvo impensa ingens victoria parta est, 162 tantum incie desiderati sunt.

3 Annibal cùm à populo Carthaginen Consul sive Sufes, (ita enim illi summum magistratum vocant) creatus esset, multósq judices peculatus argueret, ut qui vectigalia civium oneribus levandis imperata, in suos usus converterent, ab Optimatum factione, ut se ulciscerentur, Annibali Romæ suspicio crearetur: ut qui in pace res novas, & cum Antiocho secreta belli consilia contra Romanos moliretur. Odiis itaque Romanorum, civiúmque suorum factionibus & accusationibus tempestivè, cedendum esse sentiens Annibal in Asiam ad Antiochum, qui Ephesi erat, navigat, à quo benignè exceptus, & in honore habitus est, quousque iterum magna Annibalis cum populi Rom. legatis familiaritas, qui id studio agebant, novam de se malè suspicandi Antiocho ejusque

ejusque purpuratis occasionem præberet, sed eam regis à se alienationem purgatione libera amovit, dum sibi cum Romanis odium, ut esset perpetuum ab anno ætatis nono fuisse jurejurando à patre adactum asseverat. Annibalis autem de hoc bello consilium, cum hoc quoque criminationibus purpuratorum corrumpitur: quod Antiocho si in Italiam misisset, ubi fragiles erant Romani, fors an glorioſum fuisset; versum est ob regis molliciem, & ducum suorum imperitiam in clades & calamitates. Antiochus bello fractus pacem petit, quare Annibal dum se à Romanis poſci intelligit, ad Prusiam Bithyniæ regem fuga elabitur, à quo ipse poſcentibus Romanis T. Flaminio proditus, venenum hausit, ut liberaret diuturna cura pop. Roman. cui grave erat expectare mortem senis: mortuus est Libyæ in Bithynia anno ætatis suæ quinquagesimo nono anno U. C. 566: quo anno & Scipio Africanus Literni quoque in exilio obiisse putatur.

4 Lysimachia à Lysimacho Macedoniæ rege condita est in Isthmo Chersonesi Thraciæ 36 ferè annis ante adventum Pyrrhi in Italiam, eam cùm post Lysimachi mortem Thraces deleviſſent, Antiochus iterum instaurat, coloníſque donat, opportuna & matitima urbe usurus ceu horreo in belli, quod cum Romanis destinabat, apparatibus.

Polyxenidas exul Rhodius erat, classis Regiæ præfectus, qui ab Aimilio Regillo Prætore ad Myonesum Ioniæ promontorium navali prælio victus est, tredecim navibus captis, 25 aut incensis aut depressis, Regillus post navalem victoriam Ephesum, quoſe Regia classis subduxerat, profectus, directis

directis ante portum navibus, confessione concessi maris ultimam hosti expressit. Sunt qui Annibalem quoque ei prœlio interfuisse referant, ab iis Appianus in Syriaci, differtit.

5 Mæander Cariæ fluvius, multis ideflexibus sinuosus, ut tortuosa & involutaMæandros à similitudine vocemus. Hicampis per quos labitur Mæandri nomenfecit: in iis est mons Siphylus, qui à Meridie Magnesiam habet distantem ab Ephesin ortum 16000 passuum teste Plinio.

6 Pacis leges Antiocho ita datæ fuerunt,ut Europæ abstineret, Asiaque omni quacis Taurum montem est, decederet, pro impensis in bellum factis 15000 talentorumper 12 annos penderet.

ARGUMENTUM CAP. IX. LIB. II.

ÆToli, gens inquieta & arrogans, deditione à Fulvio Consule capta Ambracia, ad pacis leges coacta est,

COMMENTARIUS.

Ætoli cum populo Rom. arma sociaverant bello Philippico, atque cùm ibi parumhonoraram militiam suam fuisse accusarent,ad Antiochum deficiunt, quem missoThoante multis promissis fœderéque percussoad bellum sollicitaverunt: sed Antiocho victo& ipsi à Romanis perdomiti, coacti sunt imperata facere, M. Fulvio Nobiliore Consule. Ætolia Græciæ pars à septentrioneCorace monte, à meridie Ionio sinu, ab ortu

Loeri

Locris Ozolis, ab occasu Acheloo fluvio distinguitur.

1 Cephallenia insula est maris Ionii, Epiro & Acarnaniæ opposita, ab ea Zacynthos in meridiem distat 60 stadiis. De Ætolis & Cephallenia Fulvium triumphâsse triumphi Capitolini testantur, anno 566. Inter Ceraunios Epiri montes, & Malæum jugum Laconiæ promontorium multæ passim jacent Insulæ, quas hoc bello etiam populo Romano accessisse testatur.

ARGUMENTUM Cap. X. Lib. II.

Istri castra Manlii Consulis diripiunt: consessabundi verò iterum à Romano exturbantur, & ab Appio Pulchro debellantur.

COMMENTARIUS.

Istris, quia maritimos populi Romani agros latrociniis infestassent, bellum indictum est, a. 575 quo Manlius Vulso sine Senatus consulto profectus, ad lacum Timavi juntis castris incursu Istrorum, magna cum militum trepidatione exutus est. Istri cùm in Quæstorio omnium rerum apparatum viderent expositum, sese magnâ securitate ad epulandum convertunt. Interim Romanus miles ex fuga collectus vino epulisque sopitos invadit: 8000 Istrorum in castris sunt cæsi: Æpulo rex raptim à suis in equum impositus, Nefactium fuga elapsus est, quem insecuti Manlius & Junius Coss. oppidum vi capiunt: Rex ne vivus in hostium potestatem veniret sese gladio

trajecit. Istria inde duorum adhuc oppidorum excidio pacata est: Ita ferè Livius libro 41. Ita ut antequam C. Claudius Pulcher Consul in provinciam cum imperio legitimo veniisset, bellum ab Istris Coss. confectum fuerit. Capitolini tamen triumphi cum Floro consentiunt, utpote qui C. Claudium Pulchrum de Istris triumphâsse testentur anno 576. Istria à Carnis sive occidente, oppido Tergeste, ab ortu Asia amne; à Septentrione Alpibus, & Japudibus populis; meridie claudit Adriaticus sinus. Istam provinciam fuisse factam, anno 625 C. Sempronio Tuditano Consule, & cum Illyrico conjunctam quousque Augustus illam in decimâ regione relatam, Italiæ cum Carnis & Veneris, tribus Strabone & Plinio conjunxerit, observo.

ARGUMENTUM CAP. XI. LIB. II.

Cn. Manlius Vulso in Gallos Asiaticos ob societatem quam cum Antiocho junxerant, movit, & ipsos debellavit. Regulo Orgiagontis uxor à Centurione stuprum passa est, quod ejusdem nece ulciscitur.

COMMENTARIUS.

Cn. Manlius Vulso ad ordinandam Asiam cis Taurum missus, in Gallos Asiaticos movit sine Senatus-consulto aut populi jussu. Tolistobogii Galli in Olympum montem confugerunt, & sua subduxerunt, tanquam ejus prærupta altitudine, aut aditus difficultate tuti contra Romanos defensuri: sed Manlius cum copiis

copiis in illos irrupit, eósque partim in præcipitia egit, partim occîdit, & 40000 cepit. Tectosagæ & Trocini Magna montem petierunt: ipse Manlius, ut cum Regulis eorum paciscereturveniens, ex insidiis, nisi a suis protectus fuisset, oppriwebatur, quare magnâ vi Gallos adortus 8000 ipsorum occidit, cæterósque ultra Halym fluvium fugavit, Gallósque Asiaticos in suam potestatem redegit: ipsum triumphâsse Capitolini triumphi testantur, & Livius.

Centurio qui custodiæ captivorum præerat, pravâ libidine exarsit in Chiomaram Orgiagontis Reguli captivam uxorem, à quo stuprum passa, dum aurum quod sui redemptione afferebatur, centurio appenderet, à suis necessariis (quibus hoc Chiomara Gallica lingua imperaverat) jugulatur, cadaveris caput præcisum marito in ultionem violatæ pudicitiæ attulit. Centurio hîc proprium nomen non est, sed ordinis ductorem, qui centum peditibus præerat, significat; quibus ferè captivorum turba mandabatur custodienda.

ARGUMENTUM CAP. XII. LIB. II.

Perses Macedoniæ rex Thraciæ sibi sociata contra Romanos movet: victus à Paulo Æmilio, captusq; in triumpho ductus est.

COMMENTARIUS.

Perses Philippi ex pellice Gnathænia filius, Demetrium fratrem justa matrefamilias ortum, regnique successorem, invidia

calumniis & confictis criminationibus apud patrem perniciosè degravatum, ex insidiis & patris mandato, ut per Didam Pæoniæ Prætorem veneno interficeretur, effecit. Philippus mœrore ob innoxii filii mortem senióque consumptus, in apparatu belli contra Romanos moritur. Perses regnum quod parricidio sceleréque occupaverat, accipit, & quasi hæreditarium sibi cum populo R. à patre bellum relictum esset, ita omnia consilia ad ejus apparatum & causas convertit, Regésque P. R. socios invadit, Abrupulin Sabæorum regulum regno expellit. Aretarum Illyriorum interfecit. Eumenem Pergamenorum regem Delphis gravissimè per submissos percussores affligit, Græciam contra Roman. ad arma solicitat. Legatos P. R. ad res repetendas missos superbè, & contemptim exceptos, regni finibus intra triduum exire compellit, atque iis de causis ipsi bellum indictum est, quod à Perse Persicum, & Macedonicum secundum dictum est. P. Licinius Crassus Coss. contra regem profectus tertio & vicessimo anno ex quo petenti Philippo pax data erat, equestri prœlio ad Sycurium Thessaliæ juxta Ossam oppidum à Perse victus est: pacem tamen petenti regi, nisi senatus arbitrio sese permitteret, negavit, iterumque cum rege in Phalannæo agro congressus meliore successu pugnavit. Licinio Hostilius Coss. successit, sub quo soluta est per licentiam militaris disciplina, socios tamen cum fide coluit, & à Regis injuriâ egregiè defendit. Q. Marc. Philippus Coss. Macedoniam per invios saltus ingressus regem nec opinantem adventu suo ita perterrefecit, ut præcipiti fuga

omnes

omnes aditus reliquos, quos præsidio sepserat, nudaverit, aurique magnam vim Pellæ demergi jusserit, & classem Thessalonicæ incendi. Quartus in Macedoniam Coss. L. Paulus Aimilius venit, & ad Pidnam Pieriæ urbem collatis signis III. Nonas Sep. Perseum, 20000 peditum cæsi, equitatu cum rege fugiente, vicit, castris exuit, atque Macedonum urbes per deditionem accepit. Rex ab amicis desertus in Samothraciam templi religione sese defensurus fugit, sed à Cn. Octavio classis præfecto cum tribus filiis Philippo, Alexandro (tertii nomen nusquam comperi) captus, & in triumphum ductus est. Hunc regem avaritia sua sociorum auxilia ab se dissociasse scribunt, crudelitate sua ab amicis desertum, indignúmque majestate tanti nominis ob servilem & degenerem animum, & Demetrii fratris sui manibus servitute, & domus suæ calamitate parentasse. Ipse enim Albæ squaloribus carceris & filii duo perierunt. Alexander quidem tertius filius, scriba magistratuum Roman. fuit.

1 Æmus, mons qui Thraciam à Mysia dividit, tantæ altitudinis esse opinatur, ut ex ejus summo vertice Adria versus occasum, Euxinus versus ortum cernatur: ita enim Pomp. Mela lib. 2. & apud Strabonem lib. 7. Polyb. testatur; quod ideò non posse fieri Strabo contendit, quia ingens terræ tractus, & montosus visum abrumpit; benè quidem & rectè Strabo: cum namque per Medicam Thraciæ Philippus cum Perseo ad Æmum contenderit, ut ex conspectis locis de bello consultaret, quod Liv. lib. 50 narrat, non potuit longus esse prospectus, obstante enim versus Adriam Rhodope, Orbelus,

Scardus montes altissimi, & perpetui. Atque nihil sit quod visum impediat, cùm Æmus centum Germanicis milliaribus ab Adriatico in ortum distet, non attollitur ejus perpendiculum ad eam altitudinem quæ devexitatem terreni globi tanto intervallo tribus milliaribus Germanicis cum sextante immescentem, despiceret: siquidem Plin. Æmi altitudinem 6000 passuum supputat: at in tanta specula opus erat 13000 passuum altitudine. Ista paulò latius sum hoc loco prosecutus, ut lector benignus intelligeret multam veritatis lucem apud veteres ex auctoritate tradentium esse obscuratam, quæ Geometriæ beneficio illustretur: ita eâdem erroris labe Aristoteles in Meteoris de Caucaso contaminatur; & Plinius de Cassio monte, & alii aliter. Quod ad hunc locum attinet, benè Florus consilium ab ipso Perseo institutum narrat, ab Æmo regnisui spectum adeo fuisse speculatum, ut aditus obstrueret commodiùs Romanis, propter invios saltus, & præruptos montes.

2 Maximum lunæ deliquium, eâ nocte quæ prælium præcessit, Sulpitius Gallus Tribunus militum explicata causa, & edicta hora futurum prædixit, convocatus Pauli Consulis permissu concione, ne lunæ obscuratæ caligine exercitus consternaretur: accidit ea quarto Nonas Septembris, anno U. C. 586, ante natum Christum 414 annis.

3 Samothrace contra Melanem sinum Insula est, in mari Ægeo sita, à Samothe Mercurii filio, & Thracia vicina confluxit nomine Samothracia dicitur; aut ut alii volunt à Samiis Tyrannorum sævitiam fugientibus

entibus, ibique Coloniam deducentibus, ita vocita fuit: hæc tota sacra erat, & omnibus jus asyli aperiebat, exceptis iis qui homicidio polluti erant.

ARGUMENTUM Cap. XIII. Lib. II.

Illyrii socii Macedonum à L. Anicio Prætore vincuntur.

COMMENTARIUS.

Gentius Illyriorum rex Pleurati filius, trecentis talentis cum [illegible] se societatem belli pepigerat: sed avaritia regis fidem missis decem talentis elusit. Romani ob hanc Gentii cum Perse pactionem, L. Anicium Gallum pro prætore in Illyricum cum exercitu miserunt, qui intra 30 diem expugnata Scodra, capto Gentio cum conjuge, & liberis, & fratre Carvantio bellum confecit, de iis triumphavit, Gentius & liberi, & frater Spoletium ex Senatus-consulto in custodiam ducti sunt: ita rex Gentius decem talentis acceptis in tam miserabilem fortunam prolapsus est.

ARGUMENTUM Cap. XIV. Lib. II.

Andriscus qui sese Persei filium mentiebatur, Macedoniam occupat: M. Juventium Prætorem contra se missum cum exercitu occidit: idem à Metello Prætore victus, totaque Macedonia exactus est.

COMMENTARIUS.

Andriſcus infimæ ſortis homo, ob oris ſimilitudinem ſeſe Philippum vocavit, & Perſei regis ex pellice filium conſtanti aſſeveratione mentitus eſt, & eam ob cauſam à Demetrio Syriæ rege, ad quem ſpe auxilii venerat, Romam miſſus, elapſus cuſtodiâ multis ad eam fabulam confluentibus, ipſe contracto exercitu totam Macedoniam, aut deditione, aut armis occupat. M. Juventium Prætorem contra ſe miſſum una cum exercitu occîdit: ea victoria elatus, & Theſſaliam invadit, à quâ auxilio Achæorum per legatos Romanos ejectus eſt. Inde Q. Metellus Prætor contra Pſeudo-Philippum movit, eúmque cæſis 25000 militum fugavit, & Macedoniam recepit, confectóque bello de Pſeudo-Philippo à Byzo Thraciæ regulo ad quem confugerat, recepto triumphavit anno U. C. 607: atque tunc Macedoniam in provinciæ formam eſſe redactam cum Floro Jornandes etiam teſtatur, vectigaleméque eſſe factam ex Piſoniana Ciceronis conſtat. Idque per circumlocutionem Florus ſatis eleganter, quia Macedoniam ſervitute multare, idemeſt, ac ſi diceret in provinciæ formam redigere.

Annis poſt devictum pſeudo-Philippum quatuor, Pſeudo-Perſes, qui ſe Perſei filium eſſe ferebat, etiam in Macedonia collectis ſervis rebellavit, cum 17 millia armatorum haberet à Cn. Trebellio Quæſtore Licinii Nervæ Prætoris cum exercitu cęſus eſt. Trebellius Quæſtor ibi Scrofæ nomen invenit: quia cum hortatus eſſet milites, ut in hoſtes caſtris ſuis ob abſentiam Prætoris audaciùs

dacius insultantes erumperent, dixerit: celeriter se illos, ut Scrofa porcos, disiecturum. Varro lib. 11. de re rustica.

ARGUMENTUM Cap. XV. Lib. II.

Carthago triennio pro obsessa, & variis machinis oppugnata est: quarto demum anno à Scipione Æmiliano capitur & incenditur.

COMMENTARIUS.

Carthagini malè jam diu cogitanti, & quia contra Massanisam Numidiæ regem P. R. socium violato fœdere arma sumpserat, ad hæc quòd naves plures quàm ex lege permissæ erant, & apparatu nimio etiam suspecta esset, bellum indicitur, instiganti ad ejus excidium Catone: fœdus enim quod cum Massanisa percusserant ante 50 annis immisso in ejus agro exercitu violarunt. Luxuriabant interim Pœni opibus & potentia, usi enim pace per 50 annos & agrorum fertilitate, & maritimis commerciis, in pristinam dignitatem convaluerant. Quare in urbe opulenta, ut fit, cives in factiones tres scindebantur, Romanam, quâ Anno Magnus, Regiam Massanisæ studiosam Annibal Passer, Popularem Amilcar Sanus, & Carthalo principes civitatis fovebât. Oborta de agro in regione Tysca cum Massanisa controversia, populatis factio Regiam ejecit, 40 civibus in exilium pulsis, & jurejurando sancientes, ne unquam exules reciperentur. Massanisa Gulussam filiũ Carthaginem legatum misit pro exulum reditu

impetrando, eum urbe exclusum immisso ex insidiis equitatu violarunt, qua injuria irritatus Massanisa Horoscopam obsidet, Punicum exercitum 25000 peditum & 400 equitum, deficientibus etiam à se Asasi & Saba ad Asdrubalem cum 6000 equitum: fundit fugatque in tumulos: obsessum & pestilitate tabescentem sub jugum misit, & exules recipere coëgit: hac occasione usus P. R. & Utica sese per legatos dedente exercitum cum duobus Coss. L. Marcio Censorino, & M. Manlio contra Carthaginenses miserunt, qui tanta calamitate & trepidatione oppressi per 30 legatos, pacem à Senatu & Coss. petiêre, qui Carthaginensibus arma tradere, classémque comburere imperant: mox illi ea jussa diligentissimè facientes, protenus à mari procul passuum 10 millibus migrare urbe relicta jubent, ad tam acerba jussa incensi Carthaginenses ex desperatione & rei indignitate acuunt animos, Asdrubalem statim toti bello imperiéque præficiunt, & non ferrea solùm & ænea arma, sed etiam iis deficientibus argentea & aurea parant. Coss. ad urbem movent, sperantes sese infirmas & imperitas Pœnorum vires, antequam convalescerent, oppressuros: sed is conatus dum pro patria & salute sese acerrimè defendunt, triennio irritus fuit. Cætera Florus, & nos per partes acturi sumus.

1 Rectum consilium Nasicæ saluberrimúmq; futurum erat P. R. si illud ab eventu sequentium sæculorum ponderabimus; nam si æmula Romæ Carthago deleta excisaque non fuisset, non ita otio & securitate diffluentes Romanos luxuria & avaritia cum Asiaticis triumphis in urbem invectæ enervâssent,

aut

aut mores ad ambitionem levitatemq; inclinâssent, externo metu non amoto, neq; ipsi tot domi civilibus bellis, tot factionibus se suáq; viscera ferro proscriptionibusq; dilaniassent, neque suâ mole, suis vitiis oppressa populi Romani libertas, tandem unius dominationi in perpetuum servitura non erat.

2 L. Hostilium Mancinum hoc bello non fuisse Consulem satis certum est, sed proximo anno post devictam Carthaginem Annales Coss. & Plin. 85. testantur: quia L. Mancinus primum cum exercitu Carthaginem irrupit, & pictam Carthaginem præliáque facta in foro cum triumphum Scipio Aimilio duceret, proponit: proximis comitiis Coss. creatus, quare hîc aut *Legato*, aut *classi præfecto* scribendum est: legatus enim pro collega Sp. Pustumio Albino datum est. Calpurnio Pisoni Coss, & classis præfectus fuit, quousque enim Scipio Aimilianus Romam remisit.

3 Byrsa Græciscorium significat: nomen arci Punicæ ideo inde factum est, quod Dido cùm à Tyro Pygmalionis regis tyrannidem fuga vitâsset, & in Africam appulisset; tantum certa pecunia agri ab Jarba Getuliæ rege compararat, quantum bovis tergore comprehenderetur, quæ secto in corrigias tenuissimas tergore, tria ferè millia passuum (si Servio Honorato credimus) complexa, & arcem Byrsam & Carthaginis initia condidit. Carthaginis situm Appianus in Lybicis, & 17. L. Strabo (nam apud Livium lib. 26. desideratur) describit: sitam esse in peninsula, cujus cervix in meridiem continenti Africæ, trium fere millium latitudine adhæreat, in qua Byrsa & murus ille triplex. Cætera Appianus

pianus, & 17 lib. Strabo.

4 Hic Scipio filius fuit Pauli Aimilii, qui de Perseo Macedonum rege triumphum duxit, adoptatus quidem in Scipionum familiam à P. Scipione Africani filio, unde ipse Scipio appellatus est: adoptivos enim adoptantis gentē & familiam secutos esse. P. Cornelii Scipionis istius nomen testatur, suæque gentis nomen novo cognomini subjectum fuisse, & Aimilianum ab Aimilio dictum. Lege enim Curiata adoptivus eodem jure filius adoptantis fiebat, atq; si eodem patre & matrefamilias ortus fuisset. Lex Curiata de adoptione vocabatur, quando Pontifex adoptionis causa approbata; & deinde adoptio comitiis Curiatis rogata jubebatur. Quare Florus hîc justè istius Aimiliani avum legat adoptionis numerat patrem P. Scipionis filius, qui ipsum adoptaverat: atq; Africanus minor ab Africa devicta dictus est, ad discrimen Africani Scipionis avi sui.

5 Dido, quæ Carthaginem condidisse scribitur, cum ab Jarba Getulorum rege in matrimonium, ni pareret, bello etiam incto sollicitaretur: ipsa ne Sichæo priori marito datam morienti fidem violare cogeretur, vitam sibi consciscens priùs rogo, gladio fuvit: ita Justin. lib. 18.

6 Carthago condi cœpta à Phœnicibus ante conditam Romam annis 70, ut Appianus & Justinus testantur: incendio deletæ auspiciis Aimiliani, an. Urbis conditæ 607. ætas itaque Carthaginis universa fuit annorum 677: patuisse ambitum 24 passuum millibus in Epitome numeratur. Hac victoria deinceps Africæ quæ Carthaginensibus paruerat, tributum impositum

est,

est, atque ipsa in provinciæ formam redacta.

ARGUMENTUM Cap. XVI. Lib. II.

Achai rebellant, Corinthus incendio deleta est, quia ibidem Romanorum legati superbiùs appellati sunt.

COMMENTARIUS.

Achaia Peloponesi regio huic bello nomen fecit, prætenditur sinui Corinthiaco à septentrione; ab ortu Sicyonia & Corinthia, ab occasu Ionium mare, à meridie Arcadiam & Elidem habet. Causa belli fuit quòd dum legati Romanorum, Corinthi Achæorum corpus dissolvere, singulásque urbes sui juris facere ideo conantur, ut potentiam Achæorum, qua superbiebant, labefactarent, pulsati, aut superbiùs appellati sunt, tum quòd Achęi in Lacedæmonios popul. Rom. socios conjuncti cum Bœotis & Chalcidensibus societate moviſſent. Metellus Prætor ex Macedonia devicto Pseudo-Philippo exercitum per Thessaliam in Bœotiam duxit, Critolaum Achæorum ducem ad Scarphiam acie fudit, quem alii voragine quadam hausſtum, alii veneno periisse opinantur. Metellus Thebas aggressus eas cum Pythia ipsarum Imperatore in potestatem redegit. Inde Megaram Alcamene Achæorum præfecto Corinthũ profugiente dedentibus sese civibus occupat, & ad Isthmum venit, dúmq; de pacis conditionibus agit, L. Mummius Consul superveniens cũ Dięo Achęorum duce collatis signis Achę-

os

os vincit, & in fugam conjicit. Diæus fugiens occisa priùs uxore, veneno mortem sibi conscivit. Mummius patentibus portis ingressus Corinthum incendit: reliquorum mœnia, qui contra Romanos sese armaverant, diruit, atq; iis arma ademit. Ex sententia 10 legatorum qui Roma mittebantur, tributum Græciæ impositum est, & consilia sublata sunt: institutum autem, ut quotannis eò Prætor mitteretur. Mummius Consul de Achæis anno 608 triumphavit, & Achaicus dictus est. Ab eo tempore Græciam una cum Epiro, provinciam esse factam Strabo & Pausanias testantur, appellatámq; Achaiam non Græciam provinciam, quòd Græci subacti sint, principatum Græciæ tenentibus Achæis.

1 Consul falsò scribitur, erat enim Prætor tantum Metellus in Macedoniam missus, cui cognomen à devicta Macedonia Macedonicum factum est. Metellum cum Achæis Bœotisque duobus præliis congressum, primo ad Thermopylas, altero in Phocæis vicisse, auctores habeo Pausaniam & Eutropium; in Elide quæ Peloponesi occidentalia littora claudit, aut ad Alpheum Elidis fluvium hoc bello pugnatum fuisse tantùm Florus scribit.

2 Corinthus in faucibus Isthmi sita, portus habet ab ortu Cencreas, ab occasu Lechæas, sinu hinc Corinthiaco, istinc Saronico clauditur. Isthmi latitudo, qua velut cervice Peloponesus Græciæ adhæret, patet quinque millia passuum, testibus Strabone & Diodoro, hunc perfodere aliquot principes sunt aggressi, ut Peloponesum insulam facerent, sed nullo successu. Corinthum L. Mummius

mus post annos 952 quàm ab Alete Hippotis filio erat condita, funditus eruit, teste Paterculo.

3 Casu itaque mixtura Corinthii æris conflata est, cujus tria genera Plin. lib. 34. recenset. Candidum, in quo argenti mixtura prævaluit, alterum in quo auri fulva natura, tertium ex tribus illis conflatum.

ARGUMENTUM Cap. XII. Lib. II.

Hispania agrè per 200 annos edomita est, ea virtus populi illius, ea laborum tolerantia fuit.

COMMENTARIUS.

Hispaniam Europæ quæ in occasum excurrit partem maximam, primus Amilcar Pœnorum dux latrocinio invasit, inde Asdrubal ejus gener per annos novem, mox Annibal Amilcaris filius: ut Hispania à Pœnis jam nimis in ea dominantibus liberaretur, duo Scipiones Cn. & Publius in eam secundo bello Punico missi sunt, qui magna victoria usi, populique benevolentia asseverant Hispaniam à Pœnis, nisi uterq; magna clade à ducibus Pœnorum oppressus fuisset, quæ lutius cap. 6. prosecuti sumus, & qua virtute & fortitudine à P. Scipione ab Hispania Carthaginenses exacti sunt; eaq; victoria primâ continentis provinciam factam esse Hispaniam, Marcellinus lib. 25. Livius, & Rufus, & alii tradiderunt; sed terminatam ordinatamque in duas provincias, anno 558 apud Livium lib. 42 invenio, in citeriorem sive

Tarraco-

Tarraconensem, & in ulteriorē, hoc est, Baeticam & Lucitaniam; & ut in eam duo Praetores quotannis mitterentur, qui tunc primū ideo sex creari cœpti sunt. Atq; anno proximo cum belli moles usque adeo invalesceret, & ut consulari imperio & exercitu opus esset, Consules auctoritate Senatus (in cujus potestate erat vel consulares, vel prætorias decernere provincias) sortiti ulteriorem Hispaniam, jussi, eam M. Porcius Cato sortitus est, qui bellum ab emporiis exorsus totam citeriorem Hispaniam quæ rebellaverat, pacavit: 400 oppida ab eo capta esse Plutarchus tradidit, quod per nuncios calliditate Catonis & celeritate factum esse Appianus testatur, qui singulis ut uno die muros suos singuli dirueret imperaverant, & dum obtemperant singuli oppidorum 400 mœnia diruta esse, antequam sentirent eam clādem ad universos pertinuisse: Hinc Prætor Fulvius Nobilior de ulteriore, Manlius Acidinus de citeriore Hispania: atque sequenti anno Calpurnius Piso & Quinctius Crispinus de utraque triumphārunt. Extat etiam A. Terentii Varronis Prætoris de Celtiberis ovatio apud Livium. Inde Fulvii Flacci de citeriore, in qua 24000 hominum fudisset, 3000 cepisset, triumphūs celebratur. Istum excipit Tiber. Sempronius Gracchus Prætor quem Celtiberorum 300 oppida ex Polybio Strabo, lib. 3. delevisse scribit, & pro Prætore de iis anno 577 triumphāsse, ex triumphorum tabulis constat, condidisseq; ipsum Gracchurim oppidum, quod ante Illurcis dicebatur, testatur Festus. Postumius Albinus eodem tempore de Vaccæis & Lucitanis triumphum egit. Inde post biennium

biennium de Celtiberia Appii Claudii Centhonis ovationem, atque hinc 25 annis ferè in pace citeriorem Hiſpaniam manſiſſe invenio. Interea cum Lucitanis vario eventu bellatum eſt, & graviter Romani ab ipſis per arma vexati ſunt, & cum Africano quodam duce ſocios P. R. invaſiſſent, Manilium & Calpurnium Piſonem Romanorum duces ſuderunt: Mummius horum ſucceſſor re bene geſta, & cæſis 15000 hoſtium triumphavit. Mummio Acilius Balbus, Balbo Sulpicius Galba temporum ſuorum eloquentiſſimus ſucceſſit, quem tradunt Hiſpaniam ulteriorem ex prætura obtinentem 30 Lucitanorum millibus contra fidem trucidatis Viriathini belli cauſam extitiſſe. Cætera Florus Quod ad Celtiberos attinet, iterum contra Romanos belli cauſas moverunt. Q. *Fulvio*, T. Annio Coſſ. anno 600, quia Segedia Arevacecum oppidum muris munierant, ac tributa populo Romano pendere recuſarant, contrà quàm legibus paciscum Graccho pacti erant, atque res iterum geſta à Conſule Fulvio Nobiliore, qui bis parum feliciter cum iis pugnavit: hoc bellum M. Marcellus Conſul excepit, omnéſq; Celtiberiæ populos pacavit, & tributum ab iis 600 talentorum, teſte Strabone, exegit, & Cordubam condidit. Hunc ſecutus eſt Q. Metellus Conſul, cui in alterum annum prorogatum imperium eſt, res maximas geſſit, & cum Contrebiã oppugnaret, pulſas præcipiti loco quinq; cohortes legionarias, eodem protinus ſubire juſſit; facientibuſq; omnibus in procinctu teſtamenta, velut ad certam mortẽ eundum foret, non deterritus propoſito perſeverantia ducis quem morituram miſerat mili-

militem victorem recepit. Ita Velleius, Valerius Frontinus. Metello Quinctus Pompeius successit, de quo capite proximo. Cætera Florus, & nos per partes prosequemur.

1 In Hispania mutuo multoque sanguine ita per ducentos annos certatum est, ut multis prætoriis consularibus, imperatoriis exercitibus cæsis, sæpe etiam contumelia periculum Romano imperio inferretur. Missi sunt in Hispaniam CN. & P. Scipiones anno 535, eaq; demum subacta est, imperante Augusto, per Agrippam ejus generum anno 735. Sunt itaque ducenti anni intermedii, ut Strabo, Velleius, Dio, & alii numerant.

2 Vaccæi in Celtiberia populi sunt ab Vaccis finitimi, à quibus Turduli veteres ad Durium flumen ab occasu habitabant. Vaccæos sine Senatus consulto, & nulla belli legitima causa L. Lucinius Lucullus Consul movit, solâ avaritiâ rapiendi, & ambitione urgentibus, ut eum accusat Appianus. Caucæorum 20000 contra deditionis fidemque datæ fidem immissis in urbem militibus occidari jussit. Cùm federet ad Intercatiam Vaccæorum oppidum (nec enim illi Romanorum perfidiæ permittere sese volebant Caucæorum clade perterriti) barbarus quidam ad singulare certamen, quemvis Romanorum provocabat: prodiit Scipio Æmilianus tunc quidem Tribunus militum, & barbarum confecit: nec enim Scipio opima referre potuit, ut Florus asseverat: quia ea tantùm opima sunt spolia, quæ dux occiso à se hostium duci detrahit. Idem Scipio in oppugnatione Intercatiæ ingens periculum adiit: nam murum primus conscendit, sed Romani civi-

civibus magnâ vi repulsi sunt, atque cùm diu teneret obsidio, fatigatis utrinque partibus, Scipionis Æmiliani fidem Intercatienses secuti sese dedidêrunt.

3 Decimo Bruto Consuli Lusitania mandaverat, ut eam latrociniis Viriathinorum veratam ab injuria defenderet, sed eos palantes, cùm sese Brutus adipisci posse diffideret, arma ad singula ipsorum oppida circumferre decreverat, quòd se ita ad suorum defensionem attractos, facilius oppressurum speraret. Duria itaque flumine superato in Gallæcos, qui Lusitaniæ littora à Duriæ ostiis, & ultra Lethen, sive Limiam, sive oblivionis flumen (hæc enim omnia ejus nomina traduntur) ad Nerium sive Celticum promontorium habitabant, movit. 60 millia Gallæcorum, qui Lusitanis auxilio veniebant, cecîdit, aspero sanè & difficili bello, tum quia gens bellicosa etiam asperitate montium, quibus includitur, sese tutabatur, ingenti tamen vi hominum urbiumque numero potitus est: ut non immerito hujus rei causa Gallęcus à gentibus devictis in triumpho dictus fuerit, anno, ut quidam 617: ut alij, 621. Decimus autem Brutus hoc bellum gessit post Viriathinum, ita ut hîc iterum in tempore sit ἀνισχρονία.

4 Viriathus, qui cum suis è Galbæ manibus effugerat, eos dissipatos collegit, & M. Vetilium Prætorem ipsorum vestigiis insistentem, in locum alto limo voraginosum cum exercitu 10 millium pertraxit, & cum loci difficultate luctantem ex insidiis adortus 4 millia, & Verilium captum occîdit, 6 millia, quæ Carpessum effugerant, una cum quinque millibus, quæ Quæstor

Vetilii

Verilii ex ſociis collegerat, dum congredi audent, cæſa ſunt: hinc Viriathus cùm C. Plautium Prætorem magna clade bis fudit, & ipſum in urbes munitas, ut ſe mœnibus tutaretur, coëgit: cùm Viriathus interea Carpentanorum agrum fertiliſſimum latiſſimè popularetur. Poſt Plautium Claudium Unimanum, qui cum magno apparatu veniebat, profligavit, & C. Nigidium imparatum oppreſſit, ita ut ille quatuor Prætores intra quatuor annos magna cum Romanorum ignominia devicerit, cùm ſinguli ad prioris cladem quaſi corrigendam ſubmitterentur. Sed C. Lælius in prætura Fabio & Hoſtilio Coſſ. cum Viriatho egregiè pugnavit, ferocitatémq; ejus ita repreſſit, ut facile bellum reliquis tradiderit. Qu. Fabius Aimilianus Conſul in Hiſpaniam miſſus eſt, conſcripto ex tyronibus milite, quem Pauli patris exemplo ſeveritate diſciplinæ exercuit, primo anno levibus tantùm prœliis hoſtem lacéſſendo, altero cùm ipſi imperium eſſet prorogatum, Viriathum ſecundus fregit, duobúſque ei oppidis cum vi ademptis, ipſum magna cum exercitus ejus clade propulſavit. Huic Quinctius Prætor ſucceſſit, quem rursum Viriathus aliquot cladibus perterritum, Cordubam intra mœnia ut ſe contineret, compulit, ita ut Qu. Fabius Servilianus, Fabii Aimiliani frater, Conſul ex Senatus-conſulto mitteretur, qui cùm aliquot urbes & caſtella vi recepiſſet, transfugarum quos ceperat, manus præcidere juſſit, & trunca præ ſe brachia geſtantes metum defectionis injicerent. Viriathum inſecutus Conſul oppidum circumvallare cœpit: at ille eruptione facta exercitum Serviliani fugavit

&

& in præruptum locum, unde exeundi facultas præcluſa erat, compulit. Viriathus itaque belli finiendi honeſtam ſibi occaſionem eſſe oblatam ſentiens, pacem æquis conditionibus fecit, quæ Servilianæ victoriæ labem impoſuit. Eâ pace Q. Cæpio Conſul, cuiſtater Fabius Servilianus ex adoptione erat, variis calumniis elevata, & ex Senatuſconſulto informata, in Viriathum movet: quem ex improviſo adortus, Arſam oppidum ejus occupat, fugacùm exercitu elapſum aſſequi non potuit. Legatos autem Audacem, Ditalconem, & Minurum de pace in Viriatho miſſos, cæpio donis & promiſſis corruptos in Viriathi necem armat, atque ipſi ut receperant, dormientis jugulum præſecant, cùm in alia corporis parte vulnerari non poterat, quia armatus tantùm dormiebat. Turpiſſimum hoc ſemper facinus Cæpionis à Romanis habitum eſt, ut qui percuſſores in hoſte emerit. Exercitus Viriathi, qui duce Tantalo Saguntum profectus atque inde repulſus, Bætim trajecerat, in Cæpionis, qui à tergo inſtabat, poteſtatem pervenit, atque ab eo venia impetrata, agros etiam fertiles quos coleret, ne inopia ad latrocinia relaberetur, aſſignavit. Ita Appianus.

ARGUMENTUM Cap. XVIII. Lib. II.

Quatuor millia Numantinorum magnis cladibus Romanos per 14 annos fatigant, & ad contumelioſas pacis conditiones cogunt, qui virtute tandem Aimiliani Scipionis ægrè fame, igne, ferroque ſunt conſumpti.

COM-

COMMENTARIUS.

Arevacces Celtiberiæ populi Segidæ muris contra fœdera cum Graccho percussi muniebant, quare Fulvius Nobilior Consul in eos ex Senatus-consulto movit cum 30 millium exercitu. Segedani non audebant sese urbi nondum satis firmæ includere: fugiunt, & Carum ducem sibi deligunt, qui Fulvium vicit: sed dum incautiùs indispersos fuga Romanos provehitur, Carus occiditur. Segidenses dissipati fugiunt, quos Numantini ut socios & consanguineos excipiunt, & Fulvium ad Numantiam moventem exercitum fortiter profligant, cæsa quatuor millibus Romanorum & hinc hujus belli causam repetit Florus: atque cum Fulvius Consul cum T. Annio fuerit anno 600, debellatum sit cum Numantinis à Scipione Aimiliano, anno 620, rectè collegit Strabo, bellum hoc cum Numantinis gestum esse annis viginti. Cætera Florus, & nos per partes.

1 Q. Pompeius novus homo & primus de sua gente ad consulatum provectus, in citeriore Hispania Q. Metello successit, & extrema hyeme ad Numantiam castra posuit: sed inopinata Numantinorum eruptione, & frequenti clade fatigatus, adhæc gravissimo exercitus sui morbo fractus, frumentationéque ob hostium ferociam interclusa, coactus solvere obsidionem, cum Numantinis ita paciscitur, ut darent obsides, traderent perfugas, & 15 talenta penderent. Eam pacem Senatus irritam esse jussit, missusque successor Pompeio Popillius Lænas

Pro-

Proconsul, dum scalis oppidum aggredi frustra conatur, recipientem se ac suos revocantem, & aversum eruptione facta Numantini adorti sunt, & fuderunt fugârunt que.

2 C. Hostilius Mancius Consul in Hispaniam citeriorem iturus terrebatur prodigiis: obnunciabat pullarius pullos è cavea emissos in proximam sylvam avolâsse; vox fortuita & incerta, Mancine mane, excepta erat; anguis etiam in navi repertus elapsus est. Victus itaque & cum exercitu 30 millium fuga us à Numantinorum 4 millibus, & in castris suis obsessus, ignominiosam pacem facere coactus est, quam contumeliosa deditione suâ, quia Senatus ratam esse noluit, infirmaret: ita ut numerum prodigiorum numero calamitatum exæquaverit. Fœdera enim (quæ propriè tamen sponsiones, teste Livio, sunt dicenda) siqua ab Imperatoribus populi Rom. non consulto Senatu, aut sine jussu populi cum hoste facta erant, eorum qui fecerant, deditione infirmabantur, & Populus Rom. religionis fœdere exsolvebatur: ita etiam in Caudina pace factus esse, lib. 1. cap. 16. scripsimus. Mancius itaque nudus à P. Furio Philo Consule manibus post tergum revinctis ante portas Numantinorum expositus, ibique in noctem à suis desertus, ab hostibus non receptus, tristi spectaculo utrisque commiserationem movit. Romani hac Mancini deditione cùm sese satisfeciisse fœderi crederent, Calpurnium Pisonem Consulem miserunt, qui novam cladem accepit exercitu ejus oppresso. Atq; hactenus sex Coss. sex exercitus consulares ab unius & exiguæ urbis præsidio nihil præter contumeliam & calami-

calamitatem retulerunt: magno sanè documento si Hispaniæ duces contigissent, si ipsi antequam vires suas nôsset, oppressa non fuisset, nunquam Romano Imperio servitam fuisse.

3 Appianus tradit Scipionem, quinquaginta ad triumphum selectis, qui efferi maximè specie essent, reliquos sub corona vendidisse. At hîc fortitudinem Numantinorum ex Scipionis maximi Imperatoris confessione deprehendere licet. Obsepserat enim & veluti indagine clausos, fame, quos armis non poterat, fregit, intra annum atque tres menses quàm eò venerat, teste Velleio lib. 2.

ARGUMENTUM CAP. XIX. LIB. II.

LUxuria per Asiaticos triumphos in Urbem invecta, & exterarum gentium metu amoto, virtus Romanorum mollescit, & in vitia degenerat.

COMMENTARIUS.

Æquissimis legibus temperata fuit Respublica, plebe in honorem & conjugium cum patribus societatem admissâ, à Pyrrhi regis bello usque ad tertium bellum Punicum; ex quo tempore præclara illa, & ad omnis posteritatis memoriam illustria abstinentiæ, modestiæ, fortitudinis civilis denique concordiæ exempla edita sunt. tum enim Fabricii, tum Curii viguerunt; tum Metelli, Fabii, Marcelli, Scipiones, Pauli floruerunt, quos ut excelsam in bello animi magnitudinem

a

ac prudentiam, ita incredibilem in pace justitiam ac moderationem meritò admirareris & coleres. Post autem vetere jam labante disciplina, moribus quoque ad levitatem & ambitionem nimiam inclinatis, luxuria & avaritia grassantibus: sensim Reipub. consensus tentatus atque labefactatus, & injusta tandem populi dominatione eversus est: eum namque Gracchi, Saturninus, Drusus, furiosi & amentes Tribuni plebis partim agrarius, partim judiciarius legibus ferendis, ita sibi plebem obstringerent, ejusque potentiam supra Optimatium efferrent, perturbârunt. Atque hinc jam factionem & partium studia gliscere, seditionum & civilium bellorum incendia grassari incipiunt, quousque mutuis cladibus laniata Respub. ab unius dominatione in æternum servitium oppressa est. Sed ista sequentibus libris per partes prosequemur.

ARGUMENTUM Cap. XX. Lib. II.

Attali regis testamento populus Romanus Asiæ hæres scribitur: eam Aristonicus ut paternum regnum invadit.

COMMENTARIUS.

Aristonicus Eumenis, cui Attalus successerat, ex pellice filius, Asiam ut paternum regnum multorum regum opibus & favore adjutus invadit. P. Licinius Crassus Consul & Pontifex Maximus extra Italiam, quod nunquam antea factum fuerat, profectus, prælio inordinatâ acie cum Aristonico ad

Leucas commisso, victus & captus, inde barbaro, in sui cædem proritato occisus est. Caput Aristonico oblatum, cadaver Smyrnæ sepultum est.

1 M. Perperna, qui Consul fuit antequam civis, Crasso in Asiam successit: hic Aristonicum recenti victoria grassantem & exsultantem inopinato prælio aggressus fudit, & in fugam vertit, atque Stratonicem, quæ ex fuga Aristonicus receperat, obsedit, & meque eam ad deditionem coëgit. Perpenna Pergami ex morbo, antequam de bello confecto triumpharet, mortuus est.

2 Manlius Aquilius Consul Perpennæ successor, ordinata cum decem legatis provincia, Attalicas gazas Romam deportavit & de victoria alterius labore parta, & capto Aristonico triumphavit. Aristonicus in carcere jussu Senatûs strangulatus est. Aquilionem ante triumphum ordinâsse provinciam Asiam, eamque magnis multisque vectigalibus & servitute quoque multâsse constat. Denique post triennium lege Sempronia tribunicia incertum vectigal, utpote quod à Censoribus Romæ locaretur, Asiæ fuisse impositum, quod in decimis, portoriis, scripturis exercerent, ex Verrinis Ciceronibus manifestum est: eandem, tanti proventuum copia nobilem, extraordinariis tributis frequenter fuisse vexatam ex Catone, Strabone, Cæsare, & Plutarcho, tum ex impotenti Antonii Triumviri tyrannide constat.

LIBI

LIBRI TERTII
CAPUT I.

Jugurtha parricidiis & scelere Numidiæ regnum invasit, largitionibus possedit: sed tandem suis artibus captus, Romam à Mario in triumpho ductus est.

COMMENTARIUS.

Jugurtha ex pellice Manastabalis filius, Massanissæ nepos erat, quem Micipsa Numidiæ rex Scipioni Aimilianorem cum Numantinis gerenti auxilio misit, cumque ibi res magnas feliciter & fortiter gessisset, eásq; Scipio litteris etiam ad Micipsam datis testaretur, rex eum, etsi Adherbalem & Micipsam filios haberet, tamen in filium adoptavit, atq; dum suis tutorem & patronum hoc beneficio sibi demereri parat, percussorem in suos immisit. Cætera Florus.

1 Servium Tullium regem distinxisse ex censu populum Romanum, hoc est, ex facultate in sex classes, primo libro expositum est: ita ut tenuissimum quemque civem in sextam classem ultimamque censeret: quam ut ab omni onere publico immunem esse voluit, ita à militia eandem & honoribus exclusit. Estque ea classis divisa in Proletarios & Capite censos. Proletarii, ut qui proli tantùm procreandæ operam darent, censúmque 1500 æris haberent. Capite censi, quorum nomina tantùm velut numero in censorias tabulas relata erant, & 375 æris censentur. Hos Marius

Consul (quia ipsorum opera potissimùm usus homo novus, ad magistratum curulem commendatus erat) primùm hoc bello in legiones Romanas novo exemplo adscripsit. Ipseque Marius, teste Festo, primus legionem sex millium peditum conscripsit, non ex senatus decreto, sed ex suo consilio. Legio enim aurea, prout usus Reipub. postulabat, & ex Senatus arbitrio, modo quatuor, modo quinque millium scribebatur.

2 *Generi* scribendum est, quia Boccus cui Jugurthæ filia nupserat (ut Sallustius testatur) gener erat Jugurthæ, atque is à Bocco proditus est L. Syllæ tunc Quæstori Marii Consulis.

3 Jugurtham cum duobus filiis Marius in triumphum duxit, teste Plutarcho; atque Jugurtha in carcerem post triumphum tractus, nudúsque in barathrum conditus, ibidemque sex dierum fame contabuit, suspensum semper spe vitæ spiritum trahens inter manibus fratrum, quos sceleratè enecavera egregiè parentaret. Numidia hoc bello in provinciæ formam redacta non est, utquidam scribunt. Observo namque Numidiam regibus P. R. sociis quatuor fuisse domitam. Hiempsali, qui Marium exulem fovit teste Plutarcho; Hiarbæ, qui quòd Mariianas partes adjuverat, Syllæ auspiciis per Cn. Pompeium victus & captus est; qui Numidiam cum Gætulia Hiempsali (ut Cicero in Agraria testatur) tradidit. Hiempsali Jubæ filius successit; quem Cæsar (quod Pompeii partes sequeretur) profligavit, vicit, Numidiamq; occupavit & provinciam fecit. Ita Hirtius & Dion; Crispumque Salustium ei primùm præfecit.

ARGU

ARGUMENTUM Cap. II. Lib. III.

Allobroges, Salyes, Rutens Galliæ Transalpinæ populi victi sunt, & in provinciæ formam redacti.

COMMENTARIUS.

Quatuor Transalpinæ Galliæ populi contagione quadam vicini belli à Salyis orti arma sumpserunt. Salyes in Massilienses ab ortu proximos, & populi Romani socios latrocinia exercebant; eam injuriam armis vindicant Romani. Salyes autem, Arvernos Rutenos, Allobroges; qui ut potentissimi huic bello nomen fecerunt Allobrogicum, ita postremo à Fabio Maximo victi sunt. Salvii per Fulvium Consulem afflicti per C. Sextium Calvinum Consulem debellati sunt eò loci, ubi & coloniam Sextius ab aquarum copia, & de suo nomine Aquas Sextias dictas, haud longè suprà Massiliam condidit anno 629. Elapsum ex ea pugna Teutomalum Salviorum regem Allobroges recipiunt & protegunt, & Æduorum populi Romani sociorum agros devastant, quare bellum in se convertunt, & ipsi socios Arvernos quoque armant contra Romanos. Cn. Domitius Ahenobarbus Consul elephantis in prælio usus, ex ipsorum exercitu ad Vindalium urbem, ubi Sulga & Rhodanus confluunt, 20 millia cecidit, tria millia cepit. Q. Fabius Maximus Consul Arvernos, Rutenos, & Allobroges apud Isarum fluvium prælio congressos ante diem sextum

Idus Augusti fudit, 120 millia Gallorum, ut Plinius & Appianus numerant, occidit. Bituitum sive Betultum (ut nomen ejus in fragmento marmoreo legitur, quod anno 1563 erutum est) Arvernorum regem captum in triumphum duxit. Ipse à gente devicta Allobrogicus dictus est, nepos hic fuit Pauli Aimilii ex filio Qu. Fabio Maximo Aimiliano, quem gens Fabia sibi adoptaverat. Eo bello Narbonensis Gallia in provinciæ formam redacta est, ut Cæsar lib. 1. testatur.

1 Allobroges cis Rhodani ripam ab ora habitabant ad Juram montem & Lemanum lacum, quę hodie pars est Delphinatus & Sabaudiæ. Iis Ruteni propiùs mare dextrum latus claudebant, Arverni versus septentrionem finistrum. Ultra Arvernos Edui, nunc Burgundi, erant. Salvii vel Salyi, utrumque enim scribitur, primi Gallorum ultra Varum incolebant, quæ nunc Pedemontii pars est juxta Nicæam, sive Nissam, ut nunc vocatur.

2 Trophæa appellantur spolia fixa in stipitibus, teste Nonio, inde etiam monumenta victoriæ erigi cœpta ex marmore saxoque in jugis montium, & editioribus locis: eadem cum Floro scribit Strabo, erectaque hæc trophæa juxta Commentum montem ad confluentem Isaræ & Rhodani.

ARGUMENTUM CAP. III. LIB. III.

Cimbri magnis cladibus populum Romanum fatigant, sed à Mario fortiter tandem repressi, casi & debellati sunt.

COM-

COMMENTARIUS.

Cimbri ex Cimbrica Germaniæ Chersoneso, & Teutoni per Galliam ab Oceano in Illyrium profecti irrumpunt anno 640. Cn. Carbonem Consulem, cui ea provincia evenerat, ad Norbeiam oppidum cum exercitu occurrentem, acie fundunt & profligant. Arma inde in Gallos, qui Romanis nondum parebant, & Hispanos convertunt, à quibus repulsi adversus M. Junium Silanum Consulem ob causas à Floro enumeratas movent, quem congressum magna calamitate fundũt fugunt q3. Inde M. Scaurus contra illos in Galliam missus, tertiam cladem accepit. Scauro Cassius Longinus Consul succedit, qui à Tigurinis in finibus Allobrogum cum L. Pisone legato suo & exercitu cæsus est. Hujus successor Q. Cæpio cum Tectosagibus Gallis sive Tholosanis bellum facit, thesaurumque Tolosanum è Templo Apollinis diripit, auri 110 millia librarum, argenti libras quinquies decies centena millia; atque hujus sacrilegii pœnas paulò post à Cimbris victus dedisse putatur. Cæpioni Proconsuli inde cum C. Manilio (legendum affirmat Mallio Fr. Fabricius) Consule prorogatum in Gallia imperium est, qui dum inter se privatis odiis certant, exercitum quoq; & provinciam inter se partiuntur, atq; ita à Cimbris, quibus Theutoni, Tigurini & Ambrones sese conjunxerant, magna clade pridie Nonas Octobr. & miserabili victi sunt: in eo enim prælio M. Aurelius consularis captus, & paulò post occisus est: duo filii Consulis cæsi, 80 millia militum, calonum & lixarum 40

Tacitus de moribus German.

millia occisa, & bina castra capta sunt. Cæpioni fortuna istius prælii crimini, & invidiæ populi calamitati fuit, novóque exemplo ob rem male gestam populi judicio condemnatus, in carcere mortuus, ejusque cadaver in Gemoniis á carnifice projectum est, & bona publicata. Cimbri hac victoria potiti: iter per Galliam iterum in Hispaniam converterunt. Interim C. Marius iterum Consul in Galliam profectus Tectosages domuit, Syllaque Marii legatus Copilum ejus gentis regem cepit. Prorogato deinde per biennium Marii consulatu, ob impendentem semper à Cimbris metum: ipsi à Celtiberis repulsi in Galliam, sese Theutinis & Ambronibus conjungunt eo consilio, ut Alpibus superatis Italiam occuparent. Cætera nunc ordine Florus prosequitur.

1 Cæsa sunt 40 millia Theutonum primo ac postero die, teste Velleio. Orosius ducenta millia armatorum trucidata, octoginta millia capta, vix tria millia effugisse scribit, & Theutobochum occisum.

2 Venetia Togatæ Galliæ pars, ab occasu Athesi; ab ortu Adriatico sinu, à meridie Pado, à septentrione Natisone claudebatur.

3 Cimbri sese à Theutonis in Noricum converterant, ut inde ipsi in Italiam irruperent. Q. Catulus Marii collega ut eos ab Alpium transitu arceret, cum exercitu missus est, qui cum tantæ hostium ferociæ se diffideret resistere posse, à jugis Alpium in planum descendit, atq; ripam utramque Athenis fluvii juxta Veronam fluentis præsidio firmavit, ponte etiam instrato, ut suos tutiùs ex adversa ripa, si urgeret hostis, reciperet. Sed Cimbrorum vis propulit Catulum. Marius

us ab urbe ſtatim trajecto Pado accurrit, conjunctoque cum Catulo exercitu, hoſtibus diem prælii deſignari ferociter poſtulantibus, alterum Marius, ſive ut Plutarchus, tertium in Agro Verſellenſi condixit, & fortiter vicit. Cæſa ſunt 140 millia: diem conflictus 111. Nonas Sextileis fuiſſe, Plutarchus in Mario ſcribit.

ARGUMENTUM Cap. IV. LIB. III.

Thraces, gens fera & bellicoſa, variè per aliquot Imperatores edomantur.

COMMENTARIUS.

Obſcura & impedita omnium de Thracico bello relatio, tum quia gentem eandem modò cum Illyricis, modò cum Pannoniis & Myſis, mox etiam cum Macedonibus confundunt: periit etiam apud alios ſcriptores rerum cùm Thracibus geſtarum memoria: nos quantum exſtare obſervavimus, tantum adferemus.

1 Scordiſci gens Gallica, latiſſimè citra & ultra Iſtrum habitabant: qui citra Scordiſci magni, Pannoniis & Illyricis montibus vicini: qui ultra, Scordiſci parvi, Myſis & Triballis proximi. Cum Scordiſcis primùm bellum geſtum eſſe, quia in Macedoniam latrocinatum irruperant, M. Coſconio Prætore invenio anno 618: quid interea cum ea gente uſque ad annum 639 geſtum fuerit, nondum in Annalibus veterum ſatis deprehendi. *Strabo Epitom. §6.*

2 C. Porcius Cato Conſul infeliciter cum

ea gente pugnavit, sed etiam cladem T Didius Prætor occurrens usque adeo feliciter correxit, quod de eadem triumphaverit. Catos successit C. Metellus Caprarius Coss. qui etiam, teste Eutropio, & Velleio de Thracia triumphum duxit.

Cicer. Pison.

3 M. Livius Drusus consul Metello successit, qui Scordiscos fudit, fugavit, magnumque honorem tulit, omnésque ultra Istrum & Danubium propulsavit, anno 641.

Epitom. 7. 3

4 5 M. Minucius Rufus Proconsul cùm à Scordiscis Dacisq; premeretur, quibus impar erat numero, præmisit fratrem, & paucos equites una cum æneatoribus, præcepitque, ut cum vidissent contractum prælium, subitus ex diverso se ostenderet, juberétq; æneatores concinere, resonantibus montium jugis species ingentis multitudinis offusa est hostibus, qua perterriti dedêre terga. Frontinus l. 11. Eutropius Epitom. 65. Velleius. Pisonis istius nec mentionem apud alios observare potui, nec temporis, in cujus imperium ista victoria caderet, aliquis è Pisonis familia æqualis est, estque longum intervallum inter Rhodopem Thraciæ, & Caucasum Scythiæ montes, quare nos hanc Pisonis victoriam in dubio relinquimus, nisi ad L. Pisonem illum qui sub Augusto Thraces vicit, seculo uno posteriorem respexerit.

6 7 Scribonius Curio Proc. primus intra triennium Dardanis & Mæsis debellatis, arma Romana ad Danubium usque promovit, ultra quem Dacia in ripam septentrionalem Danubii porrigitur, Appio Claudio, qui Rhodopæis edomitis morbo consumptus erat Curio (ut in aliorum Annalibus est) successit, qui re benè gesta Proc. triumphavit an. 681.

Orosius

8. M. To

8 M. Terentiûs Lucullus Thraces Æmimontanos edomuit, & quæ ad littora Ponti, Istrique, ostiaq; ejus sunt urbes, Tomosque Ovidii exilio nobiles expugnavit, & Scythis arma Romanorum primus ostendit. Tanais Europam ab Asia in ortu terminat, atq; in Meotidem labitur. Triumphâsse Lucullum de Thracibus, Bessis, ex triumphorum Annalibus, anno 680 invenio. *padianus, Rufus, Eutrop. Oros.*

ARGUMENTUM Cap. V. Lib. III.

Mithridates Ponti rex quadraginta annos varia victoria cum Pop. Rom. bellum gerit: ejus potentiam laxavit Sylla, Lucullus fregit, Pompeius extinxit.

COMMENTARIUS.

Mithridates regum Orientis post Alexandrum Magnum maximus bello, Aristonici auxilia Crasso Consuli ut populi Romani socius submisit, deinde hunc ambitio & regnandi libido in diversa consilia contraxit, dum enim bello Cimbrico, Servili, Sociali, civilibus armis seditionibúsq; Romanos veluti oppressos laborare videret, utendum ea sibi occasione ad regna Asiæ Europæque invadenda occupandáque veluti injuriis obnoxia ratus, pulso Ariobazane Cappadocum rege P.R. socio, primas belli causas movit anno 659: quem Sylla Prætor ex Senatusconsulto, profligato armis Gorthio Mithridatis duce in regnum restituit. Estq; hoc bellum à Cn. Pompeio terminatum anno 690; hoc

hoc est, anno quàm cœperat tricesimo secundo, octo annis ante quadragesimum. Cætera per partes. Mithradates pro Mithridates edere Fastos Capitolinos Goltzii observavi, quod imitandum duximus.

1 Mare sinistrum Pontus Euxinus est. A Roma in Asiam minorem proficiscentibus gentes omnes quæ littora ejus accolunt, in genere Ponticas vocat: quo tractu ad Propontidem, prima Bithynia, inde Paphlagonia, mox Pontus propriè dicta, cui ad meridiem Cappadocia, ab ortu Armenia est.

2 Septem Persarum proceres. Magis qui *Herod. l. 3.* regnum fraude & conspiratione à Cambysis *Just. lib. 1.* morte occupaverant, interfectis de nova regis septemviratu suo creatione ita convenerant, ut cujus equus primùm oriente sole ante palatium equis conscensis, hinnitum edidisset, is rex salutaretur, equini hinnitus prærogativa. Darius Hystaspis filius regnum obtinet. Ex his septem proceribus Mithridates unus nomine fuisse creditur, à quo gentem, & nomen Mithridates iste Ponticus numeraret.

3 L. Cassius Asiæ Prætor Nicomedem Bithyniæ regem, populi Romani socium à Mithridate profligatum in regnum restituit, & Nicomedem instigat, ut hanc Mithridatis in se injuriam armis ulciscatur, invadit itaque ille Pontum, eámq; late usque ad Amastrim populatur, permittente id Mithridate, ut belli causas justiores haberet. Quare de hac Nicomedis in agrum suum incursione Pelopidem legatum suum Mithridates conquestum misit ad L. Cassium; Appian. in Mithrid.

4 Marius & Sylla civilibus armis, & crudelissima

deliſſima laniena populum Roman. lacerabant: Sertorius Hiſpaniam contra Romanos armabat: ſed iſta fuſius cap. xxi. & xxii huius tertii.

5 Eo edicto centum quinquaginta millia Romanorum uno die interfecta ſunt: ſed Valerius Maximus octoginta tantùm millia putat. Q. Oppium Proconſulem, & Marcum Aquillium legatos captos, & fœde cruciatos enecavit: idq; dum Sylla civili Mariano Romæ occupatus, ut intelligas Mithridatem non pro regno & gloria, ſed odio etiam cum Romanis certâſſe. *plutarch Sylla. Velleius.*

6 Rhodus excepit omnes, protexítque quicunque Romani nominis vitæ ſuæ fuga contra regis edictum, conſulue rant: inter cæteros & L. Caſſium Aſiæ Prætorem. Movit itaque in Rhodios claſſe Mithridates, ſed fortiter navali prælio à Rhodiis profligatus, multaque terreſtri oppugnatione fruſtra conatus, obſidionem ſolvit. *Appian in Mithrid.*

7 Piræus Athenienſium portus è quadrangulis ſaxis, quæ laminis ferreis connectebantur, à Pericle bello Peloponneſiaco munitus eſt, ad ſexaginta fer è pedum altitudinem, latitudinem verò tantam, ut onuſti duo currus ſibi concurrentes, ſine offenſione mutua prætergrederentur. Hujus muri partem cum magno militum labore Sylla & cuniculis ſubruiſſet, Archelaus Mithridatis præfectus novas iterum intus munitiones erexit: ita ut oppugnantium & defendentium mutua clade cum multum temporis traheretur obſidio, Sylla totum impetum in Athenas convertit, ubi fames tanta fuit ut Medimnus tritici veníret mille drachmis (atque cum modius ſit medimni ſexta pars, veníſſet ea *plutarch. Sylla.*

ratione

ratione modius $166\frac{2}{3}$ drachmis; & eadem ratione panis unius libræ emebatur $6\frac{1}{3}$ regalibus Hispanicis) lora, calceos, vasaque aquis macerata in alimentum verterent, nec deessent qui cadaveribus vitam sustinerent. Tot calamitatibus fractas Athenas Sylla Kalend. Martiis expugnavit, anno 667.

Appian.

8 Chæronea Bœotiæ urbs ad Citheronem montem Plutarchi patria est, juxta quam Sylla Archelaum Mithridatis Imperatorem 120 millium exercitu suffultum, præruptisque locis vallatum, cæsis centum decem millibus fudit, fugavitque; ipse autem quatuordecim tantùm milites se in eo prælio desiderásse scribit.

9 Dorylao Mithridatis præfecto iterum cum 80 millium exercitu in Græciam venienti sese Archelaus ad Orchomenum urbem Achaiæ conjungit, cum quibus Sylla castra confert, & ut prævalidi equitatus hostium impetum tardaret, frequenter fossas decem pedes latas fodere jubet; irruente tandem hostium equitatu nonnihil trepidatum est à Syllanis, sed acuit ille suos ad resistendum, dum signum à suis correptum, magno impetu in hostes infert, vicítque feliciter cæsis 15 millibus hostium, & Diogene Archelai Filio.

10 Tot cladibus, & Syllæ felicitate territus Mithridates pacem per Archelaum à Sylla petit, quam à Sylla tempestiviùs & faciliùs ideò impetravit, quòd Romæ absente Sylla, Marius & Cinna adversæ factionis principes, Rempublicam crudeliter & fœdè dilacerarent, & quòd Cinnæ jam in eo consulatu regnantis auctoritate L. Valerius Flac-

cus

cus (qui in Marii Consulis 7 in magistratu mortui, locum successerat) Syllæ successor, cùm Fimbria legato mitteretur. Sed Flaccus propter avaritiam invisus exercitui suo, à C. Fimbria occisus est, isque exercitu occupato cum Mithridatis copiis benè pugnavit. Ilienses, quia Syllanarum partium erant expugnatos crudelissimè funditus igne delevit. Ipse autem, Sylla in Asiam è Græcia veniente exercitúque suo ad Syllam transeunte desertus, Pergami sibi manus cùm intulisset, servo suo adjuvante ictum interfectus est.

11 Murena Prætor à Sylla relictus Mithridati bellum adversus fœdus infert. Haly flumine superato quadringentos Mithridatis in Ponto vicos incendit. Murena, legatis à Roma referentibus nō placere Senatui, quòd regi fœderato bellum moveretur, non solùm ab incepto non destitit, sed majori conatu iterum cum rege congressus, castris & exercitu exutus in Phrygiam fugit. Mithridates Cappadociam pulso iterum Ariobarzane occupavit. Sylla iniquum ratus, si Mithridates contra fœdus vexaretur, Murenam à bello revocavit. Mithridati, restitutâ Ariobarzani Cappadocia, pax data est. Tenuit hoc bellum biennium. Murena de Ponto & Mithridate rege triumphavit. Mithridates iterum nova interea bellorum consilia, novos belli apparatus moliebatur. Cum Sertorio quoque adversus Romanos societatem jungit: L. Migio, & L. Fannio, qui à Sylla ad Mithridatem transfugerant, internunciis, Sertorius M. Marium ad regem, ut eo belli duce uteretur, mittit. Rex ineunte Vere in Bithyniam, quæ populo Romano à Nicomede testamento relicta erat, irrupit, M. Cottam apud Chalcedonem *Cicero.*

cedonem terra fudit, mari classe pulcherrima exuit, inde ad Cyzicum obsidendam sese convertit, anno 679.

12 Cyzicum insula in Propontide, quæ duobus pontibus continenti adhæret, est; in ea urbs clarissima, de qua Florus. Licinius, Lucullus, Mithridatis exercitu terra Marique à frumentatione intercluso, urbem obsidione liberavit. Rex præmissa Lampsacum copiarum parte, classe Parum fugit. Lucullus hostes ad Æsapum fluvium (ita enim Æsapus non Æsopus ex Strabone, Hesiodo, et Ptolomæo scribendum est) assecutus cecidit, partem alteram ad Granicum juxta Lampsacum à septentrione ex Ida fluentem prosecutus interfecit. Uterque fluvius ex Cyzici terrestri itinere Lampsacum petentibus occurrit. Plutarchus scribit ad Rhyndachum fluvium Mithridatis exercitum à Lucullo
In Lucull. cæsum, juxta Apolloniam Mysiæ, alterum ad Granicum; periisse in utroque conflictu trecenta millia hominum.

13 Lucullus Mithridatem sese in Asiam recipientem juxta Cabira Ponti urbem, ad Pyriadræ montis radicem sitam assecutus, felicitèr pugnavit, cæsis hostium 40 millibus.
Cic. Manil. Mithridates è regno fugiens, maximam vim auri atque argenti, pulcherrimamque rem omnium supellectilem sparsit, quæ dum milites Romani colligunt omnia diligentiùs, rex ipse qui idem in potestate venisset, è manibus effugit. Lucullum inde Ponticas urbes partim deditione accepit, partim vi expugnavit, Macharem Mithridatis filium Bosphori regem in amicitiam recepit. Iterum cum Mithridatis & Tigranis Armeniæ regis copiis acie conflixit, pridie Non. Octob. atq; regem

Tigra-

tigranem, qui Mithridatem socerum adjuvat, fudit. Tigranocerta regiam Armeniæ cepit. Armeniæ partem occupavit. Mithridates Triarium Luculli legatum è Cabiris moventem cum omnibus ferè copiis in itinere oppressit. Lucullus militum suorum seditione impeditus, & ab iis destitutus eam injuriam ulcisci non potuit: Missusq; est Lucullo, cum septem annis hoc bellum gessisset, successor Cn. Pompeius, vel quia tam diuturna potestate imperiis assuescere suos duces nollet populus Rom. vel quia ab æmulis accusatus erat Lucullus, ipsum de industria bellū quod conficere posset, cum Mithridate protrahere.

14 Quotquot auctores hujus belli habeo, scribunt lunam in occasum devergentem Romanis à tergo fuisse, & hinc ut propius ad Horizontem prolabitur, ita productiores Romanorum umbras portigit, deceptos inani imagine Ponticos, in umbrarum spectra in irritum tela conjecisse. Plutarch. in Pompeio, Orosius, Frontinus lib. 11. & Romanos in Ponticos ita exarmatos irrupisse, victoriáq; potitas esse. Prælium hoc ad Dastracum montem in Armenia minore accidit. *Orosius*

15 Mithridatis amuletes & antidotis assiduè devoratis, ita firmaverat vitalia contra venena, quod ne præsentanea quidem lethalique potione sibi vitam eripere cum vellet, potuerit. Inde Mithridaticum amuletū à regis istius inventione nominatum apud Pharmacopœos exstat, qd contra pestilitatem & venena efficax habetur. Rex Mithridates cum invalido ictu semetipsū percussisset, usus servi sui manu, vel ut alii volunt Bithoco Gallo, precibus ab ipso ad id exorato, confectus est. *Plin. li. 23. cap. 8.*

ARGU-

ARGUMENTUM CAP. VI. LIB. III.

Piratæ, qui commercium latrociniis intercludebant, intra quadragesimum diem à Cn. Pompeio edomiti sunt.

COMMENTARIUS.

Tacitus.

Piratæ dum populus Romanus domi seditionibus, & Cimbrico bello laborat, mare latrociniis vexabant, qui à M. Antonio prætore à Byzantiis adjuto, in Ciliciam profligati sunt. Inde cum majore iterum mole convalescerent, ut per mediterraneum mare ubique latrocinarentur, à P. Servilio Proconsule per quinquennium in Cilicia variè afflicti sunt. Pergamenon etiam archipirata, qui Siciliam prædabatur, à L. Metello Prætore, & mari & terra profligatus est, Sed cum ipsorum potentiam hactenus per tot annos tres etiam Imperatores frangere non potuerint, qui mare mediterraneum latrociniis ita infestarent, ut commeatus & annonæ commeatum intercluderent, bellum piraticum lege Gabinia ipsi Pompeio permissum est, ut maria, insulas, oras maritimas, & continentem, ad quingenta à littore stadia, exercitus, classes populi Romani potestate extraordinario imperio haberet. Pompeius rem per 15 legatos aggressus, prosperè gessit, ita ut extrema Hyeme bellum ab ipso apparatum sit, incuntе Vere susceptum, media Æstate confectum.

1 Cilicia Asiæ minoris regio, ab ortu Amano monte, ab occasu Pamphylia à septentrione Tauro mõte & Cappadocia, à meridie mari

pari mediterraneo & sinu Iffico clauditur: am in Thraciotida, sive Asperam, & in Campestrem, sive Planam Scriptores dividunt: in Thraciotide ultra Taurum est Isauria regiuncula & Isauros urbs quam Servilius vi, quia prædonum arx erat, expugnavit, Isaurus postea dicta fuit Claudiopolis à Claudio Cæsare, qui eò coloniam deduxit.

2 Phaselis & Olympus urbes sunt Lyciæ maritimæ & maximæ: quæ piratarum & prædonum semper domicilium & receptaculum fuerunt, & ea de causa hoc bello etiam à Servilio expugnatæ & deletæ sunt. *Strabo 14. Cic. in Verrem.*

3 Myoparon prędonum & piratarum navigium, quod forma mixta, ex nave oneraria et longo triremi, fabricatum erat, quare accomodatum & expeditum semper ad celerita: ẽ, sive velis utendum esset, sive remis, nunc galeonem vocant. *Cicero in Verrem.*

4 Classem quingentarum navium habuisse dicitur peditum 120000, equitum 5000, legatos quindecim, quibus alii aliter & nomina adscribunt, & provincias, & maria portusque distribuunt. Atq; ista Pompeii in opprimendis piratis prudentia convincit, Romanos duces fuisse Geographiæ petitissimos, qui mediterraneum mare, ubi est fretum angustum, classe distributa ita obsiderent, ut piratas veluti indagine caperent, aut excludetent: adhæc littora provinciarum etiam à Myoparonibus piraticis ita liberarent, ut mox annonæ commercia laxarent. *Plutarch in Pomp.* *Cic. pro lege Manil.*

5 Quadragesimo die à freto Herculeo Balearicum, Africum, Sardoum, Gallicum, Ligustinum, & Tuscum lustrâsse, & res cum legatis ordinâsse alii scribunt: inde à Brundisio in Ciliciam profectum, & captis partim præ-

prædonibus, partim inerfectis, Ciliciæ pop. Romani imperio adjunxiſſe. Captis autem piratis agrum aſſignavit, ne ex inopia ad piraticam relaberentur, Solóſque Ciliciæ urbem à Tigrane Armeniæ rege vaſtatam inſtauravit, eamque de ſuo nomine Pompeiopolin vocavit, captivóſque piratas ejus urbis colonos ſcripſit.

ARGUMENTUM CAP. VII. LIB. III.

CReta à Metello Conſule edomita, & in provinciæ formam redacta eſt.

COMMENTARIUS.

In Pomp. Padian. Cretam alteram piratarum arcem ſive fontem Plutarchus vocat. M. Antonium triumviri patrem cum ampliſſimo in eam imperio miſſum fuiſſe, Turpiſſiméque victum, & morbo ibidem periiſſe, antequam *Divinat.* Pompeius in piratas moveret, Cicero teſtatur. Hinc Q. Metellus Proconſul in eam miſſus ſuccedit, ſed cum lege Gabinia Pompeius etiam ad ſuum imperium Cretam pertinere aſſeveraret, magno odio inter ducem & contumeliis utrinque certatum eſt, uſque adeo quod Metellus iracundia exaſperatus, dum ſeſe Cretenſes aliquot Pompeio, ut clementiori dediderunt, acerbiſſimè in eos *Plutar. in Pomp. Dio.* conſuluerit, etſi Pompeius ad accipiendos illos in deditionem, L. Octavium (qui hic Antonius malè ſcribitur) miſiſſet, ille contempto etiam legato & irriſâ Pompeii ambitione, Lappam urbem, quam Octavius præſidio ex piratis collecto munierat, expugnavit,

pugnavit, & supplicium de piratis illis prædatoriis sumpsit.

Lasthenen & Panaren captos in triumpho ducere nequivit Metellus, quòd Pompeius eos à Metello per tribunum plebis, ut suos dedititios abstulerit: ita ut Pompeius ornamentum triumphi Metellici subduxerit. Q. Metellum invitis æmulis invenio de Creta triumphâsse, & ab Insula Creticum nominatum, anno 611. Tentatam & antea Cretam à Q. Fabio Labeone Prætore auctor est Livius: sed eum cùm nihil dignum memoriâ gessisset, paucis tantum Romanis, qui in Insula serviebant receptis inde abcessisse.

ARGUMENTUM Cap. VIII. Lib. III.

Metellus Baleares Insulas expugnat.

COMMENTARIUS.

Q. Metellus Metelli Macedonici maximus natu filius, qui & patre vivo Consul, & Censor fuit, Baleares Insulas Ptoconsul edomuit, unde Balearici cognomen acquisivit. Magna est apud Florum ἀντιστροφία, quòd Balearicum faciat Cretici fratrem, & utrumque Macedonici filium: nam Balearicus fratrem habuit L. Metellum Dalmaticum, à Dalmatia devicta cognominatum: & ut funus Macedonici patris à duobus filiis triumphalibus elatum fuerit, sed Creticum, cujus superiore bello cognomen à Creta devicta sumptum est, fuisse L. Metelli Dalmatici filium, Macedonici nepotem

630. *Strabo* 13. *Epitom. lx. Orosius.* 937.

Plin. lib. 7. cap. 44. Velleius. Valerius Max. 638.

tem ex tabulis Capitolinis verisimile ita ut hîc sexaginta annorum intervallo tempore dirigendo ex nominum confusi aberratum sit.

Baleares duæ sunt insulæ in mari Mediterraneo, Tarraconensis Hispaniæ litt bus adversæ. Græcis etiam Gymnasiæ &æ. Cætera Florus. Hodie major illa M jorica, minor Minorica vulgò dicitur. Bal res à studio per fundas feriendi nomen veniisse, ab aliquibus scriptum est: eo opera in bello frequenter usos deincep Romanos, apud rerum gestarum scriptu invenies.

ARGUMENTUM CAP. IX. LIB. III.

M. *Cato in Cyprum lege Clodia pro tus, & pecuniam & supellectilem regis Ptolomæi Romam navibus tulit.*

COMMENTARIUS.

P. Clodius hostis Ciceroni acerrimus patricia gente in plebeiam sese à M. Fonteio adoptandum, Consule Cæsare admittente, dedit, ut Tribunatum pleb. per legem Sextiam (quia cavebatur, ne cui Patriciorum plebeium magistratum capere liceret) accipere posset, quem cùm cepisset, ut Ciceronem per exilium pelleret, Catonem qui solus illum protecturus videbatur, honesto prætextu, ut ab Urbe abesset, lege lata ablegavit: Ut Cyprus Insula in provinciæ formam redigeretur, ac bona regis Ptolomæi publicarentur,

retur: idque negocium M. Catoni viro integerrimo mandaretur. Profecto Catone Ciceronem mox lege lata, quia cives Catilinæ socios sine populi judicio necâsset, Urbe expulit. Cæsaris etiam, & Pompeii gratiam sibi confirmâsse Clodius opinabatur, quod Catonem eorum consiliis gravem amoviſſet: ille enim solus Cæsaris Pompeiique coitiones & factiones, ut Reipublicæ perniciosas, publicè concionabatur esse dissociandas, nec iis Rempublicam per assinitatum necessitudinem esse prodendam. Strabo causas hujus legis à Clodio latæ refert in regis avaritiam, qui Clodium à piratis captum redimere noluerit, & in Clodii privatam cum Ptolomæo rege simultatem, facitque Ptolomæum Cleopatræ reginæ Ægypti patruum. *Lib.* 14.

1 Cyprus Insula ab ortu Issicum sinum & mare Syriacum, ab occasu Lycium & Pamphylium, à Septentrione Cilicium, à meridie Ægyptum habet. In hac Virgines ante nuptias statutis diebus dotalem pecuniam quæsituras, in quæstum ad littus maris mittebant, teste Justino, lib. 18 & hinc Veneri sacram esse habitam.

2 Canidium familiarem in Cyprum præmiserat Caro, qui Ptolomæo ut sponte legi Clodiæ cederet, persuaderet: daturum ipsi populum Romanum Veneris Paphiæ sacerdotium, quod ut opulentissimum, ita præcipuæ dignitatis apud Cyprios habebatur. Rex hausto veneno ab ea contumelia sese liberavit. Confectam pecuniam septem millium talentorum scribit Plutarchus: at cùm talentum, ut nunc est temperamentum, 300 aureos Regales valeat, facile est hanc summam

mam cum noſtrate pecunia conferre, eſſ
digna præda, propter quam unius inſulæ
regno expelleretur. Cyprum poſtea à Ju
Cæſare Cleopatræ Ægypti reginæ conc
ſam, & poſt mortem ejus ad Romanos
diiſſe invenio.

ARGUMENTUM CAP. X. LIB. III.

*Cæſar Galliam ulteriorem per an
novem variis bellis edomuit Ger
nos Rheno ſuperato profligavit, B
tanniam inſulam invaſit.*

COMMENTARIUS.

Cæſar in conſulatu ſuo, quem cum
bulo anno 694 cepit, lege agraria popu
rem auram aſſecutus, Illyricum & Galli
citeriorem cum tribus legionibus, lege V
tinia à populo per quinquennium obtinu
mox Senatus ulteriorem etiam ipſi Gallia
cum una legione decrevit, Cæſar ut ſibi ab
ſenti & in Galliam profecto, etiam in Urb
potentiam, & amicos confirmaret, Pompe
um Magnum per filiam Juliam genero
Calpurnium Piſonem Conſulem deſigna
tum, ſibi per Calpurniam filiam ſocerum
comparat. Ciceronem & Catonem ſu
conſiliis infeſtos ab urbe amovet, idque leg
lata de P. Clodii Pulchri adoptione. Czſa
enim offenſus Ciceronis pro C. Antonio o
ratione, qua temporis ſtatum Julio Conſul
deplorabat; eadem die & horâ nonâ à Pa
triciis ad plebem traduxit. Cætera de Cat
nis expeditione nos ſuperiore capite dix
mus,

mus, & deinceps per partes ſumus cum Floro dicturi.

1 Galli ut à finibus ſuis exierunt, & in Romanos moverunt, vel ipſi à Romanis laceſſiti ſunt, ita in notitiam populi Romani ampliorem venerunt, & nomina primùm acceperunt à ſedibus, in quas migrârunt, ut Ciſalpini dicti, qui Alpibus ſuperatis, Superbo regnante in Italiam deſcenderant. Tranſalpini, qui in Gallia manſerant, dicti ſunt. Tranſalpinam Galliam Cæſar Ulteriorem, Ciſalpinam Citeriorem vocat. Citerioris in Italia terminus ab Alpibus ad ſuperum mare Rubicon fluvius & Ariminum erat; ad inferum mare Luca Liguriæ civitas, & Arnus fluvius. Ciſalpina etiam Gallia flumine Pado in Ciſpadanam & Tranſpadanam aliquando diviſa eſt. Gallia inde omnis à cultu Gallorum diſtingui cœpit. Togata dicta eſt Ciſalpina Gallia à togis, quibus utebantur Citerioris Galliæ populi: Tranſalpina verò ſive ulterior in Braccatam & Comatam. Braccata erat quæ ad mare Mediterraneum, hoc eſt, in Liguſtinum & Gallicum protendebatur; à Braccis, veſtium genere brevi & præcincto, & ad terrorem movendum compoſito. Comata à promiſſis comis, quâ Gallia in occaſum & ſeptentrionem ad Oceanum uſque porrigitur. Ulteriorem deinde Cæſaris imperio notiorem per flumina in partes tres diſtinxerunt. Aquitanicam Pyrenæis montibus, littoribus Oceani, & Garumna flumine includunt. Celticam, quæ Romanis propriè Gallia dicitur, Rhodano à Narbonenſi, Sequana & Matrona à Belgica, Garumna ab Aquitanis diſtinguit. Belgicam ab ortu & ſeptentrione

Rhenus à Germania separat. Galliam iterùm aliter ab Augusto terminatam suo loco dicemus.

2 Helvetios Cæsar ab ortu à Germania Rheno dividit; à meridie Jura monte, Lemanno lacu, Sequanis & Rhodano fluvio à Narbonensi Gallia & Provincia distinguit: hodie Sujizeri dicuntur.

3 Cæsar audito Helveticorum motu, iter ab Urbe Genevam maturaverat, & ut viam Helvetiis præcluderet, pontem qui ad Genevam erat, rescindi jussit. Geneva enim extremum oppidum Allobrogum, proximum Helvetiis erat. Helvetii missis ad Cæsarem legatis, iter ut ipsis per Provinciam sine maleficio facere liceret, rogabant. Cæsar deliberandi spatio usque ad Idus Aprilis sumpto, murum à Lemanno lacu ad Juram montem 20 millia passuum longum ducit, & ita Helvetios à profectione prohibet. Ipsi ad Ararim deflectunt: Cæsar trajicientes ipsos, & quartam partem nondum traductam concidit, aut fuga dissipavit. Iterum Diviconelegato frustra ad Cæsarem misso, pergunt in Æduos, equitatum Cæsaris 4 millium numero avidiùs insecutum, aliquot occisis, repressérunt. Inde Cæsar ipsorum vestigiis semper insistens, eos à populationibus coercebat, & magno difficilique prælio in itinere eos fudit fugavitque, ita ut 130 millia hominum ex 348 millibus superessent, qui in Lingonum fines profecti, inopiaque fracti, sese supplices Cæsari per legatos dedidérunt, quos obsidibus datis, armis & perfugis traditis, in fines suos, unde erant profecti, redire, oppida vicósque quos incenderant restituere jussit.

4 Sequenti

4 Sequenti anno Cæsar in Belgas, qui per hyemem inter se contra Romanos conjuraverant, exercitum duxit: Belgas ad Axonam flumen cecîdit: inde in Suessiones, Bellovacos, Ambianos profectus, ipsos quia sese dedebant, in fidem recepit. Movet inde in Nervicos bellicosissimam Belgarum gentem, quos cum Attrebatibus & Veromanduis ipsorum sociis difficillimo ad Scaldim fluvium prœlio ad internecionem usque delevit. Aduatici, Cimbrorum & Teutonum progenies Nerviis auxilio veniebant, atque ipsorum clade, quam in itinere intellexerunt, perterriti, domum dilabuntur, & sese Cæsaris clementiæ permittunt. M. Cicero, qui superiore anno ab Urbe lege Clodia expulsus fuerat, hoc anno lege Centuriata Sextili mense lata, maximo Senatus gaudio & universæ Italiæ revocatus est, 16 quàm exsulaverat mense, sub finem namque Martii mensis anno superiore in exilium pulsus est, revocatus hoc anno rediit Romam pridie Nonas Sept.

5 P. Crassus Cæsaris legatus superiore anno Venetos, Unellos, Osismos, Curiosolitas, Sesuvios, Aulercos, Rhedones, maritimas Galliæ ad Oceanum Britannicum civitates in deditionem redegerat, atque cùm Cæsar in Illyrico ipsa hyeme profectus erat, Veneti equites frumenti petendi causa à P. Crasso, qui Andibus hyemabat, missos retinebat, ut datos Cæsari obsides eorum permutatione recuperarent. Hoc factum cæteræ civitates sequuntur, omnésque sollicitatæ sociatæque inter se conjurant: eam injuriam Cæsar armis prosecuturus, cum exercitu proficiscitur in Venetos, & ut auxilia

ipsorum destineret, singulis nationibus per legatos bellum movet, qui re bene gesta hostes partim metu, partim deditione imperata facere coegerunt. Cæsar Venetos navali prœlio per D. Brutum victos in deditionem accepit. Crassus Sontiates, Aquitanos & maximam Aquitaniæ partem; Sabinus Unellos & maritimas civitates, & Viridovicem ipsorum ducem vicit. Cæsar inde in Morinos & Menapios adhuc armatos bellum convertit, sed superveniente tempestate & hyeme, & quia illi paludibus & sylvis se suaque abdiderant, militem in hyberna reduxit, ipse Lucam in Italiam proficiscitur, quò ab Urbe Pompeius, Crassus, Claudius, Metellus, Nepos, aliique Senatores colloquendi gratia convenerunt. Cæsar lib. Comment. 3. Plutarch. in Cæs.

6 Cæsar ex Britannia victor reversus L. Domitio, App. Claudio Coss. concilium Gallorum Samarobrinæ induxit, & quia frumentum ob siccitatem angustiùs provenerat, coactus est legiones suas per plures civitates in hyberna distribuere. Legionem unam & quinque cohortes, quibus legatos Q. Titurium Sabinum, & L. Aurunculeium Cottam præesse jussit, in Eburones, qui Ambiorigi & Carivulco parebant, misit. T. Labienum cum quarta legione Rhemis in confinio Trevirorum hyemare jussit. Induciomarus Trivir Cæsari infensus, quia Cingentotidem æmulum ipsi præculisset, cum Ambiorige, quem tamen multis sibi beneficiis Cæsar antea devinxerat, & Carivulco, ut opprimerentur legiones, conspirat. Ambiorix subitò ad Cottæ & Sabini castra properat, à quibus vi repulsus dolo agit: Sabi-

num

num ac Cottam simulata officii benevolentia admonet, ut suæ ac militum saluti consulant, Galliam ut communem libertatem à Romanis vindicaret, conspirasse: accitos stipendio in auxilium Germanos, qui jam superato Rheno inter biduum adfuturi essent, ipsi consulerent, velintne ad Labienum, aut Qu. Ciceronem, quorum castra 50 millium passuum abessent, in tutum priusquam copiæ Gallorum conveniant, suos deducere; se tutum iter per fines suos daturum: mox itaque in castris convocato concilio certatum est sententiis acriter inter duces. Sabinus eundum ex amicissimi regis Ambiorigis consilio contendit. Cotta nihil temerè credendum hosti, nec legionem insidiarum periculis, in itinere objectandam disputat: tandem Cotta cæterorum consensu victus est, & profectio prima luce pronunciatur, eos solutis ordinibus abeuntes, hostes ex insidiis adoriuntur, & velut indagine clausos eminus lacessunt, fortissimum quemque vulnerant, aut circumfusi occidunt. Titurius tot malis circumventus, dum Ambiorigi deditionem offert, occiditur: Cotta strenuè pugnans cum maxima militum parte interficitur: cætera pars in castra recurrens sese mutuis vulneribus confecit. Inde Eburones adjunctis Aduaticis, & Nerviis sese, & in Ciceronem, qui apud Nervios hyemabat, convertunt, à quo fortiter repulsi sunt, nec dolo, nec vi pares, & superveniente Cæsare cum 12 millibus, funduntur fugantúrque 60 millia hominum. Induciomaro sui contemptum studio etiam T. Labienus augebat, quousque auxiliis in castra quàm occultissimè arcessitis, eundem

ex more solito temerè castris insultantem subita, & nec opinata eruptione profligaverit, fugientémque in vado fluminis assecuti equites interficiunt, caputque cæsi in castra referunt. Cæsar. lib. 5. eadem Dio. Plut. malè hîc scribitur Dolabella pro T. Labieno.

7 Arioviſtus Cæsare Consule, rex & amicus à Senatu appellatus erat, qui Æduis cum Arvernis & Sequanis de Galliæ principatu contendentibus, contra Æduos ut potentiores mercede in Galliam cum Germanis arcessitus erat, atque cùm ille per vim occupatos Sequanos crudelissimè vexaret, Æduosque congredi ausos magna calamitate afflixisset, Æduorum precibus, & Senatusconsulto, quo Ædui ut socii defendendi erant, Cæsar commotus, nihilque pacati ab Arioviſto Cæsaris legatis responderetur, in Arioviſtum movet, & ex itinere Vesontionem occupat, præsidioque firmat: cùm ibidem Cæsar ob belli apparatum hæreret, consternatione exercitui suo oborta, quia hostium ferocia verbis nimiùm & fama efferebatur, metum suis omnem veris rationibus dissolvit, & mox in hostem movit: quem nequicquam colloquiis tentatum, & Haradum, Marcomanorum, Triboccorum, Vangionum, Nemetum, Sebusiorum, Suevorum auxiliis suffultum, & acie, ante novam lunam ne pugnaret, ipsi à sortilegis mulierculis obnunciatum erat, decernere cunctantem ad prœlium tamen cogit, superat, & ultra Rhenum profligat. Cæsar lib. 1. Plutarch. Dio.

8 Testamenta militaria qui in aciem prodituri erant, antequam scuta caperent, &

togis

togis se præcingerent, hoc est, in procinctu, tanquam ad certam mortem eundum esset, faciebant, tribus aut quatuor audientibus. At acies ita apud Romanos instruebatur, ut prima hastatorum, altera principum esset, tertium triarii clauderent. Quare principia pro secunda acie frequenter apud alios & hoc loco à Floro ponuntur.

9 Testudo hoc loco militum manus dicitur, quæ consertis super capita scutis sese contra impetus lapidum & telorum desuper cadentium protegit.

10 En. Pompeio & M. Crasso iterum Coss. Usipetes Germani Tenchtheri, qui à Suevis bellicosissima & maxima Germaniæ gente exacti, triennio per Germaniam vagabantur, non longe ab Rheni ostiis in Galliam trajiciunt. Menapios profligant, ipsorumque sedes occupant. Cæsar his de rebus certior factus, cui mobilitas & Gallicæ gentis infirmitas suspecta erat, maturat in Germanicam expeditionem, confirmátq; Gallorum animos jam utcunque labefactatos, Germanos qui jam trajecerant Rhenum, dum legatos ipsorum pro agris petendis missos retinet, ex improviso nec tale quid opinátes adortus, 4300 millia hostium non longe à confluente Mosæ & Rheni profligat, castris exuit, & dissipat, & perpaucis suorum vulneratis, periculosissimo bello defungitur. Ubii qui ultra Rhenum habitabant, Suevis vectigales, & nunc obsidibus Cæsari datis populi Romani amici, Cæsaris auxilium contra Suevorum injurias orabant: Quare Cæsar ut Ubios defenderet, ut Germanos etiam propiore periculo, & bello domestico frangeret, Rhenum ponte sublicio intra decimum diem confecto

superavit, & in Sicambros signa convertit: illi & cæteri Germani Suevique se in sylvas, & paludes unà cum rebus charissimis receperant. Cæsar latè populatis igne ferroque ipsorum agris, & Ubiis liberatis, 18 die iterum in Galliam exercitum reduxit, pontemque rescidit. Hujus pontis structuram ut Cæsar elegantissimè & absolutissimè describit: in eum locundus Veronensis corruptè depingit. Cardanus in subtilitate sua subtiliter, Jo. Buteo in Geometricis diligenter & fideliter. Cum Pomp. & Crassus Cæsaris etiam factione Coss. essent declarati, id enim superioris anni conventu Lucæ per coitionem Optimatium conceptum fuerat, provincias longe Trebonia, frustra intercedente Catone in quinquennium Pomp. Hispaniam, Crassus Syriam & Parthicum bellum, Cæsar Galliam & Germaniam in alterum quinquennium novo exemplo per vim obtinuerunt. Iulia uxor Pompeii à partus doloribus etiam periit, atque ita necessitudinis vinculum illud, quo Cæsar & Pompeius solùm in amicitia tenebatur, abruptum est, cum filiola etiam quæ nata erat, statim matrem sequeretur: anno proximo id accidisse, cum Cæsar Britanniam peragraret, testatur Seneca de consolatione ad Marciam, & Cicero ad Marcum Quintum fratrem lib. 3.

1 Cæsar qui intelligebat Britannos hostibus populi R. auxilia subministrare, aut profugos etiam accipere, in eos proficisci decrevit. Bis itaque hac de causa in Britanniam insulam trajecit; Primo sub Autumni æquinoctium, cum tertia vectigalia è Morinorum portu soluens, hora circiter diei quarta in Britanniam appulit, Pompeio & Coss. ipse

Britannos

Britannos facto prælio ut se ejus clementiæ permitterẽt, impulit: sed cum Classis ejusquę equitatum transportabat, ob incognitum Romanis æstum Oceani circa plenam lunam & circa æquinoctia, quod etiam Tacitus testatur, sævissimum, fœdissima tempestate dissecta est. Quæ res Britannos ad rebellandum excitavit, sed iterum fusi fugatique, imperata datis obsidibus facere coacti sunt. Cæsar cum suis incolumis in Galliam rediit. Atque cum Britanni quos promiserant obsides non misissent, iterum Cæsar in Britanniam navigat, solvitque ab Iccio portu ad solis occasum. Affico spirante & ad insulam magno cum militum labore accessit, meridiano ferè tempore, aborta enim militia ad terram remigandum erat. Hostes navium multitudine, erant enim octingentæ, perterriti à littore discesserant; eos Cæsar insecutus, Cassivelaunum regẽ, quem suis copiis Britanni præfecerant, profligat. Trinobantes & alias Britanniæ civitates in dedutionẽ, & ipsum etiam Cassivelaunum accipit, vectigalemq; populi Rom. Britanniam facit, & quia in Gallia hyemare decreverat, sub æquinoctium Autumnale 6 Kal. Octob. secunda initia cum solvisset vigilia, prima luce cum classe incolumi Galliam attigit, L. Domitio, Appio Claudio Consulibus. Cæsar lib. 5. Dio Plutarchus. *Cic. Att. li. 4. epist. 16.*

22 Gallia tota pro libertate contra Romanos conjurat, Cn. Pompeio sine collega Consule anno 701, dum Cæsarem civilibus motibus remotum, & nivium quæ in Alpibus ceciderant, altitudine à Gallia excluſum opinantur, initium à Carnutibus cepit, qui reliquorum societatem jurejurando sibi obstringunt, ac die condicta Genabum profecti,

cives Romanos, qui negotiandi causa ibidem constitetant, interficiunt: ea fama eodem die ad Arvernos per 160 millia passuum perlata, eos etiam ad arma duce Vercingentorige Arverno incitat, qua contagione & cæteri Galliæ populi in bellum trahuntur.

13 Gebennam montem qui Arvernos ab Helviis dividit, durissimo anni tempore altissima ad sex pedes nive impeditum, Cæsar summo militum labore superat, & in Arvernorum fines pervenit: hinc Vellaunodunum Senonum oppidum per deditionem recipit, inde ad Genabum Carnutum ad Ligerim oppidum proficiscitur, quod, dum Genabenses fuga sibi consulere parant, occupat, oppidoque potitur, dirruit, incendit; ut civium Romanorum cædi ibidem perpetratæ parentaret; prædã militibus donat, & Ligerim exercitu traducto, movet in Bituriges, oppidum ipsorum Noviodonum ex itinere capit, Vercingentorigis equitatum fundit fugátque, Galli 20 & amplius Biturigum urbes, ut Cæsarem frumentatione, & commeatu excluderent, publico consilio incendunt.

14 Avaricum Biturigum oppidum trans Legerim, ferè ab omni parte flumine aut palude circumdatum, ab ea parte ubi aditus angustum habebat, Cæsar, frustra renitente Vercingentorige, maximo militum labore, difficillimo anni tempore, exercitu etiam suo rei frumentariæ difficultate affecto expugnavit, ex 40000 armatorum vix octinginti, primo capte urbis clamore audito, fuga elapsi ad Vercingentorigem incolumes pervenerunt, Cæsar lib. 7.

15 16 Gergobia Arvernorum oppidum secundum flumen Elayer, in altissimo monte situm

situm est, quod Cæsar oppugnatum omisit, & ad Alexiam Mandubiorum oppidum in colle summo, cujus radices duo duabus ex partibus flumina sublevabant, contendit: Vercingentorigem equestri prælio congressum fundit, fugatq; in castra; equitatu dimisso ad cogenda auxilia Vercingentorix sese cum octoginta millibus ad Alexiam recipit: quem variis munitionibus Cæsar obsessum circumvallatumque incluſit, & ab omni externo auxilio, quod Galliæ totius conspiratione ad liberandam ab obsidione Alexiam convenerat, excluſit: quare in desperationem Alexienses coacti, Vercingentorigem, seseque Cæsari dedunt, & arma projiciunt.

ARGUMENTUM Cap. XI. Lib. III.

Crassus Consul Parthici belli cupiditate ardens Parthis bellum sine Senatusconsulto, aut lege infert: ipse victus & occisus, ludibrio etiam hostibus fuit, qui avaritiam liquido in caput ejus auro infuso exprobrabant.

COMMENTARIUS.

M. Crassus cum Pompeio iterum Consul, lege Trebonia per vim perrogata, Syriam & Parthicum bellum in quinquennium obtinuit, quare Crassus in Consulatu ab Urbe paludatus in Syriam delectu habito properat, nihil dirarum Ateii Capitonis Tribuni plebis devotionibus commotus, cum in Syria omnia quieta esse offendisset, ipse belli gerendi gloria & avaritiæ morbo ardens, in Parthos paulò

paulò antè pacatos, & tum etiam Orode regnante quietos, sine Senatus-consulto aut populi jussu movit, ipsorum opulentia solùm, quæ celebris erat, ad prædandum invitatus. Trajecto Euphrate, ac plerisque Mesopotamiæ locis evastatis aut occupatis ejus regionis satrapem Talymenum Illacem, equestri prælio ad Ichnias (id castelli nomen est) facilè vicit, atque eodem impetu usus, Nicephorum, & aliquot Græciæ originis urbes in potestatem redegit: Zenodotiam quæ præsidiarios quos petierant Romanos obtruncaverat, exercitui suo deripiendam dedit. Ea victoria contentus Crassus urbibusque, quas ceperat, præsidio firmatis, in Syriam in hyberna concessit, ac imprudenter Parthis jam à se irritatis spatium ad belli apparatum dedit. Dion. Plutar. Appianus.

1 Legiones septem Plutarchus in Crasso, equitum quatuor millia, & totidem velitum numerat.

2 Tribunum plebis Ateium Capitonem vocat Dio Plutarchus, Appianus, qui dirus Crasso proficiscenti ex simultate privata obnunciabat: quibus neglectis sese, exercitum, & filiũ perdidit. Diræ imprecationes & exercrationes erant ab evocatione deorum inditorum in illos obnunciatæ, qui dicto audientes non essent, qui ferè & imprecatoribus & non obedientibus calamitosæ erant.

3 Zeugma Assyriæ urbs ad citeriorem Euphratis ripam posita, nomen habet, quod ibi Alexander Magnus ponte catenis junctis exercitum transportaverat. Cum Crassus ibidem copias traiceret, tam fœda tempestas & profunda caligine circumfusus est, ut sensus aurium & oculorum omnibus adimeretur

tur, & ut veluti prodigio hoc præmonentibus diis ab incepto itinere desisteret, nec signa etiam, tanquam sequi nollent, terra evelli poterant, pons etiam quasi iter ipsorum reditui præcluderet tempestate disiectus est. Sed Crassus iis contemptis ab Euphrate, qui solus commeatus subvehere, & hostem à latere submovere poterat, in Parthos movit, nec legati Vogesis ab Orode missi, qui contra fœdus quod ipsis cum Lucullo & Pompeio erat, bellum cum socius & fœderatis susciperet, deterritus est.

4 Augarum Arabum præfectum Dio, & Appianus, Ariamnem Plutarch. qui Pompeio aliquot officiis fidelem operam navaverat, atque ita tunc sibi fidem in parvis præstruxerat, ut nunc cum operæ pretium esset magna cum mercede falleret. Constat apud omnes hunc transfugam, quocunq; nomine fuerit subornatum à Persis fuisse, ut Crassi crudelitate in ipsius perniciem abuteretur.

5 Carrhæ urbs Mesopotamiæ cis Chabo; am flumen sita, ea in Bibliis Haram sive Charram dicitur, ex Abrahami patriarchæ historia satis celebris. Ad Charras à Sutena & Syllace Orodis ducibus Crassus circumventus totum ferè exercitum cum P. Crasso filio qui ad eum à Julio Cęsare cum lectissimis mille equitibus è Gallia missus venerat, amisit, cujus reliquis in collem receptis evocatus à Sutena in colloquium tanquam de pace acturo captus, atque ne vivus in hostium potestatem veniret, repugnans occisus est. Qui è calamitate evaserant fuga in Armeniam, Ciliciam, quo quemque metus aversum egit, dissipati sunt. Cassius Longinus Quæstor cũ aliqua parte in Syriã incolumis rediit.

Accidit

Accidit ea clades 6 Idus Junias, ut ex Ovidio 6 Fastor. notum est.

ARGUMENTUM CAP. XII. LIB. III.

E Numeratione comparat res superiore seculo gestas qua laudem habent, cum sequenti, quod ad vitia degenerat, & seditionum facibus ardet, qua vix civili sanguine restinguuntur, adhac quod servilibus & gladiatoriis bellis omnia contaminentur, mox ambitum ex opulentia invasisse, ex luxuria egestatem, qua quia invaluerint, universum malorum fontem aperuisse.

ARGUMENTUM CAP. XIII. LIB. III.

G Racchorum Tribunicia leges partim agraria, partim frumentaria & judiciaria, justissimum Respublica temperamentum convellunt, & discordiarum civilium fontem aperiunt.

COMMENTARIUS.

Tit. & C. Sempronii Gracchi fratres Tribuni pleb. seditiosi & furiosi, ut Optimatium potentiam, cui erant iniquissimi, frangerent, plebis opes confirmabant, eamque quovis omnia in Rempublicam molirentur, devotiorem haberent, Optimatium agros plebi dividebant, frumentum gratis largiebantur, socios civitate donabant, ut ita plebeiorum suffragiorum multitudine facilius nobilitatis factionem in comitiis imminuerent. Atque

cum judiciariis etiam legibus à Senatoribus ad equites judicia transtuliſſent, conſenſum illum civitatis optimum diſſolverunt. Ita plebis poteſtate eoúſque invaleſcente, ut Optimatium opes multis partibus inferiores eſſent, plebs ex libidine & Tribunorum impotentia dominari cœpit, atque dum nobilitas ab ea ſe vindicare conatur, tanta ſeditionum moles extructa eſt, ut audaciſſimo cuique dum largitione plebem jam dominantem corrumpit, via ad lacerandam aut occupandam Rempublicam patefacta ſit.

1 Agraria lex primum à Sp. Caſſio tertiùm Conſule anno 277 promulgata, præferri non potuit, neque unquam ſine maximis motibus Reipublicæ agitata fuit: ejus varia fuiſſe capita invenio, ſed quæ huc facit potiſſimùm, ea erat quæ poſſeſſores vetere agrorum poſſeſſione exturbabat, ut illa Licinia Tribunicia, ne quis plus 500 jugera agri poſſideret, cætera plebi divideret: eam pertulit anno 385: atque mox quòd filium emancipando mille jugerum poſſideret, & legi fraudem feciſſet, ſua lege 10 millia æris damnatus eſt, & ab hac agraria deinceps quieta civitas fuit uſque ad T. Gracchi tribunatum, qui legem Liciniam pertulit, quantumvis nobilitate quæ patriis ſedibus per eam movebatur, adverſante anno U. C. 620.

2 C. Gracchus legem frumentariam tulit, ut frumentum in modios ſingulos plebi ſemis æris ac trientibus daretur, ita enim victus plebi ſuppeditabatur ſine labore. Repugnabant boni, quia ea lege plebem ab induſtria ad deſidiam avocari putabant, & ærarium exhauriri videbant. Inde L. Saturnius in Tribunatu conatus eſt perrogare legem,

legem qua frumentum plebi gratis daretur, eam perlatam à P. Clodio Tribuno plebis, habeo auctores.

Cic. Bestia.

3 Judicium est potestas de rebus aut privatis, aut publicis ex jure & legibus Romanis judicandi: qui judicia obirent, judices dicti sunt. Judices à magistratu, hoc est, primùm à Regibus, inde à Consulibus, sequenti tempore à Prætoribus, ad quos jurisdictio translata erat, è Senatorum ordine dabantur: judicia alia privata, alia publica: privata injuriam privato civi illatam vindicabant: publica Republicæ. In privatis, si de jure actio esset, dabantur vel Arbitri, vel Decemviri, vel Centumviri. Si de facto controversia erat, Recuperatores, qui de rebus reddendis vel incipiendis cognoscebant. Si de neutro quæstio erat, edictum Prætoris interponebatur. Publicorum verò judiciorum dominus post exactos reges populus Romanus usque ad annum Urbis conditæ sexcentesimum quartum fuit, publicas quæstiones, quibus ad populum accusabat reum magistratus (nemini enim alii licuit) fuisse invenio, de majestate, parricidio, peculatu, de quibus judicio populi condemnati puniebantur morte, exilio, multa. Majestatis crimine tenebantur, qui magistratûs vel populi amplitudinem læsissent, vel in Rempublicam sese hostiliter gessissent, quod perduellionis crimen vocabatur. Parricidii accusabantur, qui cujusque hominis cædem perpetrassent; peculatus arguebatur, qui de publico furtum fecisset: Perduellionis crimen, ut maximum centuriatis comitiis à populo judicabatur: de cæteris autem omnibus comitiis tributis, aut cùm ita postularet, Quæsitores ex Senatus consulto creabat-

erabantur, qui de crimine publico quærerent, vel Dictator, vel Coss. ambo, vel alter, vel Prætor. Qui ita extra ordinem jussus erat quærere Quæsitor dicebatur, quousque perpetuæ quæstiones anno urbis condiæ 604 constitutæ sunt: tum enim pro Quæsitoribus extraordinariis Prætores ordinarii sunt lepti creari, qui suas quisque quæstiones quotannis sortirentur. Majestatis, peculatus, ambitus, repetundarum, quibus quæstiones de falso, de parricidio, de sicariis, de injuriis, Sylla adjecit. Prætor qui quæstionem sortitus erat, eam eum selectis judicibus exercebat, quæsitor editicius cum editicius judicibus. Prætor aut quæsitor sortiebatur judices ex Decuriis, quas Prætores Urbani quotannis non sorte sed judicio jurati conscribebant, & quia decuriæ ex ordinibus iis, apud quos judicia essent, deligebantur, Selecti Judices appellati sunt, & ipsorum cœtus, Concilium. At qui primus ex ipsis sententiam ferebat is Judex quæstionis, aut princeps Judicum vocabatur. Concilium istud ex Senatoribus tantùm constabat usq; ad Caii Gracchi legem, qui judicia ad equites transtulit, & tum ex equitum ordine Decuriæ, & ex ipsis Concilium descriptum est: qua Gracchi lege universa Reipublicæ ratio perversa est: & Senatus dignitate sola præstabat, equester ordo potentia, opibus, dominatione turpissima & superbissima regnabat. Editicii judices erant, non quos Quæsitor sortitus esset, sed accusator edidisset, neque ex certis Decuriis, sed ex omni populo sumpti, quos delectis sive selectis judicibus Cicero opponit. *Planciana.*

4 Vectigal pecunia erat, quæ vel portus, vel

vel venditionis, vel circumvectionis nomine exigebatur: hinc nomina Vectigalium, Portorii, Decumatum, & Scripturæ, vel Silis & Macelli, vel Vicesſimæ apud Scriptores obvia ſunt. Portoria pecunia erant, quæ portitoribus pendebantur, id eſt, iis qui mercedem ex mercibus devehendis aut trajiciendis exigebant. Decumas ſolvebant fructuum, quicquid publicum arabant. Scriptura erat vectigal, quod ab iis pendebatur, qui ſylvis & paſcuis publicis fruebantur. Macelli nomine res omnes quæ ad victum hominum pertinebant, comprehenderunt, ea vectigalia urbibus ditato ærario remiſſa ſunt; ita Viceſſimæ quæ ab iis qui manu mittebantur, exigebatur, ſemper remanſit. At vectigalia provinciis ſunt impoſita, quæ aut certa erant, & ſtipendiaria dicebantur, aut incerta, quæ iis, quæ expoſuimus, nominibus pendebantur, eáque publicani ad haſtam à Cenſoribus redimebant, idque quæſtus ſui cauſa, ut ea à provincialibus ſuo periculo exigerent, & Reipublicæ datis ſponſoribus repræſentarent; atque cùm Publicani ferè equites fuerint, & adipſos judicia lege Gracchi tranſlata eſſent, facilè erat ſuæ ſocietati favendo, vel ludificare locutionem, vel remittere, vel redemptionis parte relevare: atque tali coitione pecuniam publicam depeculari.

5 Ærarium locus erat, in quo pecunia publica in æde Saturni cuſtodiebatur, quod triplex apud ſcriptores obſervavi. Unum, in quo civium tributa ac ſociorum vectigalia, & prædæ Imperatorum condebantur, quo ſumptus bellorum ordinarii ſuſtinebantur. Alterum ſanctius ærarium, in quo aurum viceſſimorum ex viceſſima manumiſſorum collectum

collectum ad ultimos casus servabatur. Tertium sanctius Gallicum, quo pecunia Gallici belli causa reponebatur.

6 Usucapionem intelligere videtur, qua in legitimum dominium jure civili civis Romanus per continuationem possessionis veniebat, in rerum mobilium anni tempore, immobilium biennii: ea tamen lege, ne ulla intra hoc tempus possessionis aut usus interruptio, quæ usurpatio dicebatur, fuisset.

ARGUMENTUM Cap. XIV. Lib. III.

Refert quis Tib. Gracchum ad tam pernicioſas Reipub. leges rogandas impulit, & qua occaſione perculſus, ab Optimatibus duce Scipione Naſica caſus fuerit.

COMMENTARIUS.

Tib. Graccho invidia Numantini fœderis, cui feriendo quæstor C. Mancini Consulis cùm esset, interfuerat, & in eo fœdere improbando Senatus severitas dolori & timori fuit. Istaque res illum à gravitate patrum desciscere, ad equites & plebem coëgit: de Mancini deditione in bello Numantino diximus.

1 Nati enim sunt Tib. & C. Gracchi fratres patre Tib. Sempronio Graccho, qui bis consul fuit, bísque triumphavit, & censoria severitate cum C. Claudio Pulchro nobilis est: matre Cornelia fœmina lectíssima, moribus sanctíssimis, P. Cornelii Scipionis, qui Annibalem debellavit, filia.

2 Agrum

2 Agrum Romanum vocant scriptores quicquid montium, camporumque extra urbem Romanam ex omni parte sociorum fines attingeret. Agros quos populus Romanus in bello atque armis ademisset hostibus, eos ferè si culti essent, civibus dimittebant; si inculti, Italicis hominibus, atque adeò etiam plebi Romanæ per Censores locabant fruendos, eâ tamen conditione, ut qui ararent, decimam frumenti, quintam cæterarum frugum partem solverent: qui verò majora aut minora pecora alerent, certum vectigal penderent. Cùm autem evenisset, ut incredibili locupletum impudentia atque libidine aratores antiquis publicis possessionibus, quas divites aliis temporibus alias sementes continuarunt, & P. Rom. vectigalibus annuis, & pauperes propriis alimentis essent exuti, lex fuit ad avaritiam locupletum coërcendam necessaria; quam Liciniam & Semproniam suprà retulimus: Liciniam Gracchus auxit, ne fraus legi fieret: ut dimidium filiis tribueretur, quod reliquum esset, id pauperibus qui nihil haberent, dividerentur. Quod si quis agrum emptione latiùs patefaceret, ut Triumviri quotannis ad id creati judicarent, qui publicus, qui privatus esset: eam legem Tiberii more neglectam, iterum frater ejus Caius retulit, quem cùm pariter patres interfeciissent, lex ex ipsorum consilio lata est, qua agrorum venditio permitteretur, atque ita agri in divitum à pauperibus emendi potestatem iterum redacti sunt.

3 Suggestum in foro ante curiam Hostiliam exstructum, navium ab Antiatibus captarum rostris adornatum fuisse, Rostra

que ideò id templum fuisse appellatum, Livius scribit. In Rostris magistratus sedentes jus dicebant, & ibidem leges ferebantur, & conciones habebantur. *Pison. Man.*

4 Tribuni plebis decem creabantur, quorum potestas major semper erat in vetando, hoc est, interdicendo quàm jubendo: nam etiamsi cæteri omnes rogationem alicujus legis ad populum ferrent, unius tamen Tribuni intercessio, ne lex illa perferretur, impediebat. Cùm itaque M. Octavius collega diversæ partis studiosus Graccho intercederet, ille in eum furorem exarsit, ut novo exemplo ei potestatem lege lata (nihil enim collegam, quod alii scribunt, violavit) adimeret, aliumque in ejus locum suæ factionis hominem Q. Mummium surrogaret: atque hac ferocia multum plebis animos à Graccho alienatos fuisse invenio.

5 Triumviros, qui agros plebi lege sua dividerent, quippe quotannis crearentur, ut judicaret quis publicus, quis privatus ager esset, lege sanxerat, seque ad Caium fratrem, & Appium Claudium socerum primos Triumviros creavit, Imperium nimis impropriè pro Tribunatu dixit: est namque Imperium belli gerendi potestas, populi jussu alicui commissa.

6 Scipio Nasica, cùm segniter P. Mucius ageret, & seditio gliscceret, sequi se jussit, qui Rempub. salvam vellent, atque ita auctore Scipione à nobilitate in Capitolio Gracchus occisus est, ictus fragmentis subsellliorum, & inter alios, qui in eadem seditione cæsi erant, insepultus in Tiberim à Lucrecio ædili, qui inde Vespillo cognomen invenit,

invenit projectus est. P. Mucius arma, quæ privatus P. Scipio sumpserat, ea Tit. Gracho interempto, jure optimo sumpta fuisse defendit.

ARGUMENTUM CAP. XV. LIB. III.

C. Gracchus assertor legum fratris sui, seditionem movet, & Opimii Consulis opera occisus est.

COMMENTARIUS.

C. Gracchus decennio post fratris cædem Tribunatum plebis capit, & seditiosis legibus latis Rempublicam biennio pertubat. Cùm Minucius Rufus Tribunus plebis Gracchi leges, qui jam Tribunatu abierat, abrogaturus esset, occupatum est ab utraque parte Capitolium: in ea turba Atilius Opimii Consulis minister occiditur; Senatus ejus cæde graviter offensus, mandat L. Opimio Consuli, ut videat, ne quid Respublica detrimenti capiat: ita Opimius postridie armato Senatu atque equitibus, in forum descendit, Gracchus ac Fulvius Flaccus, is qui ante de Gallis triumphaverat, cum suis Aventinum obtinuerunt. Cùm de conditionibus pacis frustra per Fulvii filium legatum actum esset, Gracchus ab Opimianis Aventino armis pulsus, unà cum Fulvio & duobus ejus filiis interfectus est, caput ejus ad Opimium delatum auro redemptum est. Sunt qui Gracchum Philocratis servi sui manu confectum scribant. L. Opimius, etsi crudelissimè in Gracchanos sæviisset, & ob id à P. Decio

P. Decio Tribuno pl. accusaretur, tamen cum populus Romanus semper periculo liberavit: sed cùm postea muneribus à Jugurtha Numidiæ rege corruptus, populi Romani majestatem imminuisse accusaretur, ejus sævitiæ memoria adhuc eâdem invidia deflagrans, judicio publico condemnatus, in exilio & ignominia Dyrrachii consenuit, & mortuus est.

1 Erat in eo Florus, quod caput hujus Gracchi sacrosanctum vocat, jam enim Tribunatu abierat Gracchus, quare abdicato magistratu sacrosanctus esse desierat. Promulgatum erat, si quis Caii caput adferret, quod æquale auri pondus ipsi de publico rependeretur. Septimuleius itaque ejus familiaris illud pilo transfixum ad Opimium Consulem retulit, plumboque in cerebri detracti locum infuso, ita ut septendecim librarum & semissis penderet, parricidio etiam suo Rempublicam avaritiaque circumscripsit. *Plutarch. Plin. l. 23.*

ARGUMENTUM Cap. XVI. Lib. III.

Appuleius Saturnius Tribunus plebis ad Gracchi leges sanciendas etiam Senatum juramento coegit. Metellum cùm jurare in ejus legem recusaret, in exilium pellit, ejus tandem furores à Mario & Consule Senatus-consulto repressi sunt, ipseque cum sua factionis hominibus occisus est.

COMMENTARIUS.

L. Appuleius Saturninus dolore factus est

est popularis, quia in annonæ caritate Quæstorem se à frumentaria procuratione Senatus amoverat: cepit itaque tribunatum plebis Mario 3 Consule, atque ejus potentissimùm opera Consul 4 factus est. Cum Saturninus à Q. Metello Numidico censore Senatu ob vitæ dedecora motus esset, eam ignominiam ulturus Tribunatum plebis Mario 5 Consule petiit iterum, atque novem jam creatis Tribunis, cùm ipsi candidato A. Nonius competitor obstaret, ut ejus cæde occupandi Tribunatus facultatem adipisceretur, eum è caupona, in quam ipse confugerat, extractum, auxiliante C. Mario 5 Consule interfecit, & Tribunatum plebis occupavit.

Cic. de Responsi. Aruspic. Plutarch. in Mario.

1 Quinctium quendam, qui se Gracchorum fratrem ab oris similitudinem mentiebatur, Q. Metellus ut insititium censu, contra vim incitatæ multitudinis prohibuit, cui Saturninus, quia populo gratum ob Gracchorum memoriam sciebat, sibi collegam tertio, quem ceperat Tribunatu cooptavit, quem primo magistratus sui die periisse in seditione invenio hominem sine tribu, hoc est, servum, aut ut alii scribunt, fugitivum. Libertini enim tribum habebant Esquilinam, aut quamcunque Urbanam, in qua censebantur, sine nomine, hoc est, ignobiles, obscuri.

Cic. Sext. Valer. l. 9. Appian. de bello civili.

2 In Tribunatu secundo legem ex Mario 5 Consulis auctoritate promulgavit Saturninus, ut quem agrum Marius in Gallia, pulsis Cimbris, armis vindicâsset, is populo Romano divideretur, in eamque ubi à populo accepta esset, à singulis Senatoribus jurari voluit; qui non juraſſet, ei viginta talen-

tum multam irrogavit; Metello in popularem legem jurare nolenti, cùm à bonis civibus defenderetur, ne cædes fieret, maluit de civitate quàm de sententia discedere: profecto ei C. Marius Consul aqua & igni interdixit, atq; captatam hucusque ultionis occasionem Saturnius exercuit. Metellus Smyrnæ exulavit, sed proximo anno ab exilio ingenti civitatis favore restitutus est, M. Antonio, & A. Postumio Coss. anno 654. In frumentariæ etiam legis rogatione Q. Cæpionem, cùm Quæstor urbanus esset, Saturnino restituisse sentitur ad Herennium. *Epitom. 69. Cic. post. red.*

3 Saturninus cùm 3 Tribunus plebis designatus esset, C. Memmium consulatus competitorem, quem actionibus suis adversari judicabat, interfecit; ut C. Servilium Glauciam Prætorem urbanum, suæque factionis studiosissimum Consulem crearet. Qua audacia commotus Senatus Mario mandavit, videret, ne quid Respublica detrimenti acciperet, quo Senatus-consulto difficillimo Reipublicæ tempore plena Imperii potestas Consulibus tradebatur. Itaque Marius Glauciam Prætorem, Saturninum Tribunum plebis, & Sanfeium Quæstorem armis in Capitolium compulsos obsedit, ac inciſis aquæ fistulis, ad deditionem compulit, & contra fidem omnes uno die interfecit. Saturninum à C. Rabirio Senatore occisum, & ejus caput per convivii circumlatum esse, auctores habeo. Quare posteà perduellionis à T. Labieno accusatus, cujus patruus Q. Labienus cum Saturnino occisus fuerat, à Cicerone tunc Consule defensus est, & populi judicio absolutus.

4 Quibus aqua & igni interdictum erat, iis pœna exilii, etsi non nomine, re tamen ipsâ irrogabatur; siquidem earum rerum usu privati, quæ maximè ad vitam sustentandam sunt necessariæ, abire ab urbe cogebantur.

ARGUMENTUM CAP. XVII. LIB. III.

DRusus dum judicia inter Senatores & Equites communicare, & socios civitate donare contendit, utrumque ordinem non sine magno motu offendit, & incerto percussore in turba occiditur.

COMMENTARIUS.

M. Livius Drusus vir nobilissimus, eloquentissimus, & sanctissimus, eo consilio tribunatum plebis cepit, ut summâ ope niteretur pro Optimatibus, quorum opes Gracchanis legibus fractæ erant: legem inque rogabat, qua communicatio inter Senatores & Equites judicio ordines in concordiam redigeret: sed collegarum improborum intercessione impeditus, Senatorum inconstantia & levitate deceptus, quando benè cœpta malè cedebant, convertit animum ad dandam Italiæ civitatem, quæ promissam cùm præstare non posset, Latinis propterea à Senatu, & Equitibus ob latas leges infensus, in atrio domus suæ incerto percussore, quem tamen C. Varium Cicero nominat, occisus est, & nihil de ejus morte populus consultus, nulla quæstio Senatu discreta est, invidia cædis apud Philippum

De natura Deorum. 3

lippum & Cæpionem fuit. Livium etiam Drusum hoc in tribunatu suo octavam partem æris argento miscuisse Plin. scribit lib. 33.

1 Varro apud Nonium in dictione, Biceps, eisdem ferè verbis citatur: Gracchus Senatui iniquus equestri ordini judicia tradidit, ac bicipitem civitatem fecit; discordiarum civilium fontem. Pertulit eam legem C. Gracchus dejecto ab intercessionis auxilio Senatu, & conscientia ignominiæ & infamiæ, qua ob judicia corrupta flagrabant, quod Aurelium Cottam, Salinatorem, M. Aquillium repetundarum reos capitis pecuniis apertè absolvissent. Narrant autem Gracchum recepta hac lege dixisse, se penitus nervos senatorii ordinis incidisse, quod verè ab ipso usurpatum fuisse res postea comprobavit: nam judiciorum auctoritate à Senatoribus translata, equites de civibus Romanis, Italicis, & Senatoribus ipsis judicabant, multam, ignominiam, exilium irrogabant: quare eos verè dominos Optimatibus præposuit. Equites etiam cum Tribunis pleb. conspiratione facta in comitiis coibant, atque ab iis omnia quæ vellent impetrabant, atque ita Remp. universam in potestate habebant, Senatus dignitate sola, eaque enervatâ, equester ordo potentia & opibus florebant. *Appianus.*

2 Metellum à Saturnio in exilium fuisse pulsum jam diximus. P. Rutilius Rufus, qui Consul fuerat cum C. Manilio anno 648 vir innocentissimus lege repetundarum interrogatus, & conspiratione equitum, qui tunc judicabant, ex invidia, condemnatus est: quod cùm Q. Mucio Scævolæ in Asia *Velleius. Asco in Divin. Epit. 70. Seneca. Val. Max.*

Cic. Brutum.

legatus fuisset, Asiaticos à publicanorum (qui equites erant) injuriis defendisset; quare omnes civitates Asiæ, legatos secessum ejus opperientes, & ad se ut veniret invitantes, obviam miserunt, à Sylla etiam revocatus, longiùs, ne quid contra leges faceret, in exilium recessit, Smyrnæ eum exulasse in Bruto scriptum est.

In Bruto Oratore.

3 Q. Servilius Cæpio Consul anno 644 legem tulit, qua Senatoribus & equitibus inter se communicata sunt judicia, quam Serviliam Cicero vocat, at idem equitum animos propter judiciorum communicationem à Cæpione alienatos affirmat. Eam tamen legem aut non acceptam, aut non observatam, aut paulò pòst cum publico judicio Q. Servilius Cæpio ob rem malè cum Cimbris gestam damnatus esset, abrogatam esse verisimile est: alioquin quid opus erat, quod olim Drusus post annos quindecim denuò referret? Inter Cæpionem & Drusum ex annulo in auctione venali inimicitias cœpisse, unde origo socialis belli, Plin. lib. 33. scribit. At hic Cæpio ab illo alter est; hic ènim ejusdem cum equitibus factionis & popularis, ille nobilitatis & Optimatium studiosus. Hic proximo anno sociali bello à Popedio circumventus, & cum exercitu cæsus creditur.

4 Ambitus sive Ambitionis accusabantur, quicunque honores malis artibus affectabant, quod crimen apud Romanos variis legibus coercitum est, severa erat Calpurnia consularis, quæ pecuniariam quoque pœnam habebat, cui postea derogatum est, ea abrogata non fuerit. Præmium accusatoribus erat, ut, si ambitus ipsi damnati essent,

sent, aliámque in genere culpam demonstrassent, ii in integrum restituerentur. Aut, quòd si accusator magistratum in judicium vocâsset, ejusque culpam judicibus probâsset, reus magistratum amittebat, accusator in ejus locum, si per ætatem & leges licebat, sufficiebatur. Aut tribus permutationem accusator petebat, si modò ea tribus, in qua reus censebatur, nobilior esset, quàm tribus accusatoris. Lex Tullia consularis etiam ambitus condemnatis, decennio aqua & igni interdicebat. Ausidia tribunicia, hoc à cæteris novi habebat, ut qui nummos in tribu promisisset, si non dedisset, impunè esset: sin dedisset, ut is quoad viveret, singulis HS. 3000 deberet. Lex Julia pœnam capitalem sanxit, qualem Polyb. Romæ suo tempore fuisse testatur, vel ex more, vel ex lege. Cùm itaque Coss. quinque ferè menses antequam inirent designarentur (designabantur enim Julio, inibant sequenti Januario) eo ferè tempore per competitores, ob prædicta præmia de ambitionis crimine in ipsos inquirebatur. *pro Cluentio.* *pro Balbo.*

5 Ambiguum est, quem de familia Scaurorum designet, Cicero M. Aimilium Scaurum ambitus à P. Rutilio, consulatus sui competitore accusatum & absolutum fuisse: eundemque Rutilium à Scauro vicissim ob idem crimen in judicium vocatum fuisse scripsit: eundem Senatus principem, & à Jugurtha muneribus corruptum Salustius testatur. M. Aurelium Scaurum suffectum fuisse collegam Sulpitio Galbæ cùm illius collega antequam iniret, mortuus scribatur, & istum, cùm legatus C. Manlio Consuli contra Cimbros esset, captum, & à Bolo Cimbrorũ *In Bruto.* *Epit. 67.*

rege cùm ab iis in consilium evocatus, deterreret eos, ne Alpes transirent in Italiam digressuri, quòd diceret Romanos vinci non posse, occisum. De hoc ne an illo Scauro loquatur, mihi adhuc incertum est: nam Scaurum à Cæpione pro M. Scauro repetundarum reo fuisse factum ob Asiaticam legationem, scribit Asconius, non ambitus.

Pro Cornel. Balb.

6 Q. Marcium Philippum postquam calamitate sua cessisset Urbe, Nuceriæ civem factum esse Cicero scribit: licebat enim reo antequam sententiæ perferebantur, exilio spontaneo publicum judicium subterfugere. Andè hoc Philippo Florus loquatur, mihi adhuc incertum est. De L. Philippo, quem paulò post Consulem Drusi jussu violatum inquit, non posse intelligi, ex Ciceronis Officiis manifestum est: qua ille gloriari solebat se sine ullo munere omnia adeptum esse, quæ haberentur amplissima, quæ gloria cum ambitione ex diametro pugnat.

7 Leges sunt rogationes, quas populus Romanus universus, Consulibus, vel alio patricio magistratu rogante jussit. Plebiscita, quæ plebs tributis comitiis sine patribus Tribuno plebis rogante, scivit. Plebiscitorum nomen cum legum auctoritate fuisse confusum post Hortensiam legem, qua ea, quæ plebs scivisset, omnes Quirites tenerent, sancitum erat, ex scriptoribus manifestum est: at locus postulat, ut ea quæ legum ferendarum more ex veterum auctoritate observavimus, hoc loco adferamus. Legitimæ rogationes habebantur, quando legem laturus magistratus, domi eam scribebat, & cum peritis consultabat, ne quid contra

trā populi rem aut voluntatem sanciret, ne pugnantia capita simul ferret, neve quid, qd vetus aliqua lex jussisset, si ferretur infirmaret (abrogabat tamen nova lex si perferetur veteri, præterquam sacratas) ne curationem, potestatem, commodumvè aliquod ipse sibi sua lege, aut collegis, cognatis, affinibus mā daret, ne pluribus de rebus, quæ non ejusdem generis essent, una rogatione perferretur. Scriptam ita legislator Reipubl. studiosus antequam promulgare, Senatum consulebat, popularis verò contenta Senatus auctoritate, legem rogabat. In publico inde ponebatur lex, hoc est, promulgabatur, eō consilio, ut inspiceret, qui vellet & judicio suo disquireret, non solùm ut intercederet antequam ferretur, verùm etiam an antiquanda, an jubenda sibi suo suffragio videretur, aut legislatorem de corrigenda, vel non roganda, lege moneret. Spatium promulgationis erat trinundinum. hoc est, per trimas nundinas: cum enim nundinarum causa ex agris cives in urbem convenirent, per trinundinum leges patere, ut à rustica plebe ter legi cognoscique possent, voluerunt. Post tertias nundinas magistratus populum cōvocabat: ibi cum legem præco subjiciente scriba recitâsset, tum quidem primùm qui legem rogabat, populo suadebat ut rogationem acciperet, sed post eum alii: primùm privati, permittente magistratu (nec enim aliter concionari privatis licebat) inde magistratus, ne si privati eos qui magistratum gerebant, ante audîssent, ab iis dissentire auderent: tum quidem si qui legi intercedere (quod proprium Tribunis plebis erat) hoc est, vetare ne perferretur, vellent, poterunt, dum sitella deferebatur, dum

Licinia. Æbutia. Cæcilia. Didia.

Dionysius Cic. Phil. 5. pro domo sua.

æquabantur sortes dum sortitio fiebat. Tribubus vel centuriis in sortem conjectis, quæ prior exibat prærogativa dicebatur populo: tabellæ binæ distribuebantur, quarum altera quæ abrogabat legem A. Hoc est, antiqua id est, antiqua volo, nova non probo: altera V. R. hoc est, uti rogas, habebat. Atque cum centuria sive tribus tabulam pro sui quisque voluntate in cistam conjecisset, suffragia in utramque sententiam dinumerabantur, numerúsque eorum punctis notabatur: unde ejus centuriæ vel tribus sententia dignoscebatur, eaque de Præcone renunciabatur, & eadem in reliquis tribubus aut centuriis servata ex majore tribuum centuriarumve numero vel antiquabatur lex, vel fiscebatur, accepta omnium civium jurejurando confirmabatur, & in æs incidebatur, & in ærarium ferebatur, legiq; nomen factū ei à gente legislatoris. Contra, siqua lex rogata esset, ea ex senatusconsulto à populo abrogatur.

8 Abrogare hoc loco pro enunciare positum esse nullo exemplo videtur: obnunciare enim Consul Tribuno, non intercedere poterat. Obnunciabat autem qui contra auspicia aliquid fieri, vel ex augurum monitu, vel quia populo ad suffragia discedente, fulgur aut tonitru observatum erat, nunciabat, quod solùm magistratui licebat. At à Philippo Consule fuisse Livio Druso obnunciatum, ex eo verisimile est, quod is à Senatu statim post mortem Drusi obtinuerit, quod Liviæ leges omnes uno senatusconsulto tollerentur, nempe hujusmodi legibus non videri populum teneri Senatus decernebat, quæ contra auspicia latas esse augures monuissent.

9 Tribunorum plebis in privato, vel in

Magistratu

Magistratu aliquo concionem ad populum admittendo vel ab eadem prohibendo tanta potestas erat, ut non solùm de rostris concionantem, sed etiam de curru triumphantem detrahere Tribuno pleb. licuerit, vel etiam ad supplicium si liceret ducere, propterea quòd, cui vellet manus injicere sacratis legibus poterat; ipsi cum sacrosanctus esset, nemo poterat.

ARGUMENTUM CAP. XVIII. LIB. III.

Italici spe promissæ civitate delusi, quod legibus Fulvia & Livia obtinere non poterant, hoc armis vindicare conantur.

COMMENTARIUS.

Bellum hoc triplici nomine dictum apud scriptores invenio, Sociale; quia cum sociis populi Romani gestum est: Marsicum: quod *Strabo li. 5* à Marsis primò commotum. Italicum: ab Italica urbe, quo nomine Corfinium dictum est, quia illo pro arce & concilii loco Itali hoc in bello contra Romanos utebantur. M. Fulvius Flaccus Consul ad spem civitatis donandæ primùm socios erexerat, hoc est, ut prærogata quã pronulgaverat lege, Tribuum & honorum petitionẽ consequerentur, atq; Fulvius ægrè compulsus est, ut in curiã veniret, deinde partim monenti, partim oranti Senatui, ut ab incepto Reipublicæ tam pernicioso desisteret, responsum non dedit: quare decreta ei provincia Gallia, Senatus illum ab eo consilio avocavit, ipseq; cum triumpho domum reversus, se socium C. Graccho adjunxit, cum 628

630 quo in eadem seditione à L. Opimio, ut dictum est, occisus fuit. Livius Drusus eandem
632 legem perferre conatus est: sed ei civium, quod incurrerat odium, impedimento fuit. Ergo Italici bis tanta spe dejecti, facta inter populos coitione adversus pop. Rom. conjurarunt, quare pop. Romanus saga sumpsit, ac bellum adversus Italicos jussit, Sexto Julio Cæsare & L. Marcio Philippo Coss. anno 621.

1 Municipiorum duplex apud Romanos scriptores genus invenio: primum quod jus suo uteretur, & tantum munus honorarium inter cives Romanos obiret, hoc est, honoris causa in legione stipendium faceret, ut cives, non ut socii in auxiliis: illaque municipia sine suffragio dicta sunt. Alterum genus municipiorum fuit eorum, quibus cum suffragii latione civitas est data, hoc est, quibus honores dare & petere licebat, sed illi legibus suis spoliabantur: hinc municipalia prodigia vocat duces Italici belli ex municipiis orundos.

2 Latinarum feriarum, vel Latinorum ludorum originem, pompam, & cæremonias Dionysius latè describit. Consules die ineunte magistratus. Jovis Opt. Maximi templum adibant. Latinas indicebant, ad diem constitutam feriis celebrabant, Jovi Latiali sacrum solenne in monte Albano faciebant.

3 Asculanum civem pro obside Italici fœderis ductum in urbem aliam, quidam indicaverat Servilio Cæpioni pro Consule agenti in Apulia, qui properè oppidum ingressus, Asculanos solenne patrum celebrantes ritus deterrere conatus, ab eis interficitur, quod defectionem proditam intelligerent, simul-

que

que Fonteius ejus legatus, & quotquot erant Asculi cives Romani, atque bona eorum direpta sunt. Itaque aperta jam conjuratione omnes arma corripiunt, Marsi, Peligni, Vestini, Marucini: eos sequuntur Picentes, Frentani, Jopini, Pompeiani, Venusini, Appuli, Lucani, Samnites aviti hostes, Latini, & quicquid populorum ultra Lirim usque ad suum Adriaticum habitabat. Utrinq; armantur copiæ ad centum millia hominum, & à pop. Rom. utrisque Coss. L. Cæsari, & Rutilio Lupo imperium datum est.

4 Qu. Popedium Silonem hujus belli ducem fuisse Appianus etiam & Orosius testantur, qui dum transfugæ fidē magna fraude sibi præstruxerat, cum majore perfidia Cæpionem in insidias cum comitatu suo pertractum occîdit. Popedii exercitum Cæcilius Merellus adortus prælio vicit, in quo etiam ipse Popedius cæsus est.

5 Licinius Crassus Cæsaris legatus à M. Lamponio Italicorum duce, octingentis ex ejus exercitu occisis fuga in Grumentum Picentinorum oppidum compulsus est.

6 P. Rutilius Lupus consul una cūm C. Mario legato duos pontes non longè inter se distantes super Lirim constructos erat, ad trajiciendas copias, quibus Vettius Cato Marsorum dux sese cum exercitu opposuit: cumque propius ad Marii pontem movisset, insidias noctu circa P. Rutilii trajectum, quem ipsi permisit dispositi: cęsis itaq; multis multos in flumē præcipites agit. Rutilius Consul in capite saucius paulò pòst ex vulnere moritur. Marius ubi eā cladē ex cadaveribus prono flumine ad sua castra delatis intellexit, properat ad hostium castra, eaq; expugnat, & calami-

calamitatem acceptam castigat. Consulis cadaver in Urbem relatum, magnum luctum civibus & consternationem attulit, quare Senatus consultum est, ut posthac defunctorum corpora ibi sepelirentur, ubicunque occidissent: ita Appian.

lib. 5. c. 17. 7 L. Julium Cæsarem Consulem à Vetio Catone cæsis 2000, in Æserniam populi Romani sociam urbem compulsum fuisse, Appianus scribit, eundémque copiis undique contractis, contra Samnites feliciter pugnâsse, & ob eam victoriam Romæ saga esse posita. Orosius etiam testatur: quare hîc alios consecutum Annales Florum oportuit, quia eos de L. Julio Cæsare scribit, quæ alii de Rutilio Lupo memoriæ prodiderunt. Accedit ad criminationem Flori, quòd Annales Consulum hunc Julium Censorem cum Lucinio Crassi in proximum annum nuncuparent, & Rutilium Lupum in prælio occisum testentur.

Appian. 8 Etruscorum animos, dum moliuntur bellum, à Senatu Romano amicitiam civitatis donatione fuisse præoccupatus alii scribunt, sed L. Porcionem Catonem Consulem rebus prosperè gestis, fusisq; aliquoties Marsis, dum castra eorum ad Fucinum lacum expugnat, fraude C. Marii, cujus patris victoriam Cimbricam Cato dicteriis extenuaverat, *lib. 5. cap. 1.* in turba occisum esse Orosius scribit.

9 A. Gabinium adversus Lucanos, bene pugnâsse, multa oppida expugnâsse, sed dum castra illorum obsideret, interiisse, apud alios scriptores observavi.

10 Sylla legatus Samnites prælio fregit, & bina eorum castra expugnavit, ipse tot successibus invitatus, & cum post præturam etiam hoc bello feliciter gesto illustratus esset, consulatum

consulatum in proximum annum petiit, cumque honorem undequinquagesimo ætatis anno omnium penè civium suffragio assecutus est.

11 Pompeius Strabo Consul Picentes & Asculanos, qui hoc bellum concitaverant, edomuit: cùm enim diu obsedisset Asculum, erumpentem hostem vicit, decem & octo millia Marsorum cæsa, capta tria millia, Asculo occupato præfectus & centuriones, cunctosque principes eorum virgis cecîdit, securique percussit, atque de Picentibus & Asculanis triumphavit, & teste Appiano de Marsis, cum neque de Marsis, neq; sine Marsis, antea triumphâsset. Hic Cn. Pompeius pater erat Cn. Pompeii Magni, ipse post biennium in bello civili Cinnano fulmine ictus interiit, lectum ejus populus diripuit, corpus unco traxit. Hanc invidiam sibi conflaverat, quia Q. Pompeium Rufum Syllæ collegam, ad exercitum ab ipso, quem aliquandiu invita civitate obtinuerat accipiendum contendentem, seditione, quam ipse Strabo excitaverat, facificare incipientem adorti, in modum hostiæ mactaverat, & hoc primum anno, Strabone auctore, sanguine Consulis Romanorum militum manus contaminatæ fuerunt. *Valer. Maxim. Velleius 11. 560.*

ARGUMENTUM Cap. XIX. Lib. III.

Summatim servilia bella recenset, ab Urbe liberata usque ad annum 654. quo in Sicilia per M. Aquillium prec. cum servi debellatum est.

COMMENTARIUS.

Herodinus Sabinus convocatis ad arma exulibus & servis ad libertatem, Capitolium noctu occupaverat anno 293, quod dum Valerius Poplicola armis recuperat, cecidit, & Herodinus eo in prælio interfectus est. Eodem etiam tempore laborabatur in Urbe magno motu inter patres & plebem, C. Sextentio Arsa Tribuno plebis legibus in partum servitium promulgandis omni studio incumbente.

Liv. lib. 2.

1 Tumultus propriè est ex subito bello tanta perturbatio, ut major inde timor oriatur; dictus quasi timor multus. Tumultu à Senatus-consulti decreto justitium indicebatur, saga sumebantur, delectus sine vacationibus habebatur, tam in Urbe, quàm in Italia.

Philip. 8.

2 Tres Consules in Sicilia rem gessisse contra servos invenio: C. Fulvium Flaccum, quo eventu tamen, quia rerum memoria hic periit, parum compertum habeo. L. Pisonem Flacco successisse qui octo millia servorum interfecit, quos capere potuit, patibulo affixit. P. Rupilius Pisoni successit, qui cum fugitivis debellavit, ac bello confecto provinciam ordinavit. Hìc igitur vitiosè Perpenna pro P. Rupilio scriptum est.

Cic. in Verrem.

3 Ovatio minoris triumphi genus est, quod concedebatur imperatoribus, cum aut bella non ritè indicta, nec cum justo hoste gesta essent, aut cum hostium nomen humile & indignum triumpho, ut servorum, piratarumq; videretur. Ovans nec curru vectus, nec trabeam, nec togam pictam indutus pedibus,

Gell. lib. 5.

Lib. 3.

Urbem exercitu præeunte ingreditur, ut Dionysius

rybus (qui pedestrem triumphum vocat ovationem) testatur: itidem Massurius Sabinus apud Gellium prodidit: sequentibus eos non milibus sed universo senatu. Myrtea coronatos fuisse, & usos qui ovantes ingrederentur, ut qui triumphantes veherentur, laurea; Plutarchus, Plinius, Festus, Gellius testantur. Ovationem Plutarchus ob ove, quam immolabant ovantes, ut triumphantes in Capitolio taurum, dictam esse contendit. *Plutarch. in Mario.*

M. Aquilium consularem (fuit enim collega Marii 5 Consulis anno 652) ovantem de bello fugitivorum in Sicilia confecto, Capitolium ascendisse Cicero scribit. Hic postea legatus à Mithridate rege captus, atque per contumeliam excruciatus est. *11 de Oratore.*

ARGUMENTUM Cap. XX. LIB. III.

Gladiatores Spartaco duce, aliquandiu bellum dubio Marte gerunt cum Romanis, sed tandem à M. Crasso Prætore debellantur.

COMMENTARIUS.

Gladiatores servi erant, qui in ludo suo à Lanistis pugnandi artem edocebãtur, ut cum munus gladiatorium à magistratu ipsi populo daretur, voluntatem præberetur, tunc illi à munerationibus redempti in arena depugnarent, ea quidem necessitate, ut vel adversarium victum conficerent, vel ipsi conficerentur, idque toties donec vel ætate emeriti, vel sæpius victores libertate & missione digni haberentur, & rude à Prætore donarentur, qua

accepta

accepta ab omni depugnandi necessitate liberabantur. Causam tam atrocis & funesti spectaculi populo dati Julius Capitolinus duplicem refert: unam quod ita hanc devotionem contra hostes factam putarent, ut civium sanguine litato, specie pugnarum Fortunam satiarent: alteram & verisimiliorem, ut tam cruento spectaculo cives Romanos assuefacerent, ne in prælio similes casus exhorrescerent.

1 Lentulus quidam Barbatus magnam gladiatorum familiam Capuæ alebat, qui quodam Spartaco Thrace persuasi, ut pro potiùs libertate, quam pro spectatorum voluptate dimicarent, effracta custodia, & armis quæ viatoribus obviis eripuerant, instructi Vesuvium montem occupârunt. Eorum qui ab ergastulo eripuerunt, numerum varii variè recensent. Plutarch in Crass. ὀγδοήκοντα δυῖον δέοντας App. ἑβδομήκοντα μονομάχη Livius, Eutropius, Orosius 74 recensent.

in civil. bell.

2 Claudium Pulchrum legatum habet Epitom. 99. κλώδιον στρατηγὸν Plutarch. 74 gladiatores eo, quo noster Florus refert, stratagemate à Clodii obsessione elapsos, eósque aliquot ejus cohortes, nec opinantes aggressos, loco pepulisse, testatur etiam Front. l. 1. cap. 5.

3 P. Varinium Glabrum Prætorem Spartacus magno prælio vicit, ejusque equo, ornamentis, & lictoribus potitus est. Furium ejus legatum cum duobus millibus profligavit; Cossinium alterum ejus legatum apud Salinas lavantem ex inopinato ferè oppressit, ejusque impedimentis & castris potitus, fugientemque exercitum assecutus, occisis Cosconio, fudit fugavitque; Hinc jam ce-

lebri-

brior factus Spartacus, affluente undique urbo, exercitum 70000 collegit.

4 Thurii urbs Locrorum in sinu Tarentino ad Sibarim fluvium, ante etiam Sibaris dicta, ubi Herodotus historiam suam scripsit, & mortuus sepultúsque est; Thucyd. lib. 5.

5 Crixus Spartaci socius ad Garganum montem à Gellio Consule una cum 30000 fugitivis oppressus, & occisus est, atque manibus ejus parentavit Spartacus trecentosq; ex Gellii, & Lentuli Coss. exercitu captivos Crixo inferias misit. *Appia. bel. civil.*

6 Muneratores & muneratorii dicebantur qui ludos gladiatorios populo, emptis à Lanista gladiatoribus suo sumptu exhibebant.

7 Cùm Spartacus per Appennium in Galliam properaret, Gellius Consul præoccupato itinere eum exclusit, Lentulus Consul à tergo ejus vestigiis inhærebat: sed ille singulos per occasionem aggressus repulit, quibus trepidè fugientibus, eorum castris cum omnibus simul impedimentis potitus est.

8 C. Crassus Galliæ Cisalpinæ Prætor circa Padum cum decem millium exercitu erat, qui Spartaco obviam profectus, ac prælio commisso fugatus, & ægrè elapsus est.

9 Mirmillones & Retiarii gladiatores erant, qui inter se in arena committebantur. Retiarii dicti erant, quia reti variè suos adversarios implicabant & capiebant.

ARGU-

ARGUMENTUM CAP. XX. LIB. III.

Marius ambitione ardens, Sylla imperium per Sulpitium Tribunum plebis abrogat. Sylla armatus Urbem occupat, Marium & ejus factionem expellit, Sulpitium occidit. Cinna Marium exulem revocat, uterq; crudelissimè Senatum lacerat. Sylla ex Asia reversus, omnium crudelium cruenta illa proscriptionis tabula superat.

COMMENTARIUS.

L. Cornelius Sylla natus familia nobili sed jam majorum ignavia extincta (secuta enim erat à Cornelio Rufino, qui bello Pyrrhi inter celeberrimos duces fuerat) dum se gessit, ut nullam petendi consulatus rationem habere videretur; deinde post prætura bello illustratus Italico, & ante in Gallia & Numidia legatione sub Mario, quâ eminentissimos hostium duces fuderat, ex successu animum sumpsit, petensq; consulatum per omnium civium suffragii sanno ætatis undequinquagesimo Consul creatus, Asiamque & Mithridaticum bellum sortitus est. C. Marius incredibili ardens ejus belli gerendi cupiditate, P. Sulpitium Tribunum pleb. impulit, ut lege lata Syllæ (qui adhuc in Campania socialis belli reliquias persequebatur) imperium abrogaret, atque in se transferret. Quam legem cum P. Sulpitius Qu. Pompeio Consule & Syllæ collega adversante, ita tulisset, ut filium etiam Consulis Syllæ generum occideret: Sylla irritatus Romam exercitum

um deduxit: & inimicis prœlio superatis, urbem ingressus, arcem Capitolinam tanquam victor insedit, atque ex Senatus-consulto 12 inimicos suos hostes judicatos Urbe expulit, inter quos P. Sulpitius legislator servi indicio extractus à villa, occisus est. Sylla deinceps statum civitatis ex sua sententia ordinavit.

1 Marius pater fuga elapsus, cùm equites Syllani ipsum insequerentur, ut vitæ suæ consuleret, se in Minturnensium paludes demersérat: inde equitum strepitu territus emergens deprehensus, & Minturnas abreptus est. Minturnenses ejus dignitatem reveriti ipsum dimittunt, & officiis fugientem prosequuntur; ille se in lembum piscatorium conjicit, & inter navigandum amicos aliquot colligens Meningem petit, cùm hinc in Africam vela convertisset, naufragus & exulab ea provincia, ut hostis populi Romani à Prætore Sextilio (dum tantus imperator in ruinis Carthaginis fortunæ telis oppressus jaceret) prohibitus est. Ibi filium à Numidiæ regis insidiis una cum sociis elapsum recipit, & in Cercinam insulam navigat. Cum ibidem intellexisset Cinnam, qui suarum partium erant, & Cn. Octavium Consules novis seditionibus turbare rempublicam, Cinnámque, consulatu ipsi per vim abrogato ejectum, Italiam petit, & Cinnæ se conjungit, & reditu suo Senatum cunctum pœne delevit.

Cic. Pison.

Plutarch. in Mario.

Appian. de bello civili.

2 Alteram causam hujus seditionis invenio, quòd cùm civitas aliquot Italicis ita data esset, ut non in 35 Tribus veteres novi cives censerentur, sed in novas alias decem conscriberentur, ne novorum civium multitudo

tudo ac potentia, veterum in comitiis au-
ctoritatem labefactaret: Cinna tamen, u-
ab Italicis gratiam iniret, eos se omnes
XXXV. Tribus distributum esse profes-
est, quo nomine ingentem ex tota Itali
multitudinem Romam accivit, cùm autem
hanc rogationem per vim perferre vellet,
Cn. Octavio collega, qui veterum civium
causam susceperat, per seditionem Urbe
pulsus est, & cùm ad solicitandas Italicas
civitates circumiret, ex Senatus-consulto
magistratu abdicatus est. In ejus locum
Cornelius Merula flamen dialis factus, q
capta urbe à Cinna & Mario, cùm se con
sulatu abdicâsset, incisis venis, sponte vitam
finivit, nec alius flamen dialis intra annos
duos & septuaginta suffectus est, teste Ta-
cito lib. 4.

3 M. Antonius orator Consul fuit cùm
à Postumio Albino anno 654 Censor cum
L. Flacco, anno 656 hunc Cicero ut elo-
quentissimum, prudentissimum, sapientis-
mumque virum ubique commendat, atque is
eloquentiæ gloria omnes honores popu
suffragiis assequutus est. Cùm autem Ma-
riani & Cinnani milites, ut ab iis percus-
res ad M. Antonium immissi in ejus cubicu-
lum irrumperent, aliquandiu sua eloquen-
tia ipsorum mucrones in se districtos cohi-
buit: sed à superveniente Annio caput ejus
præcisum est, quod suis manibus inter epu-
las Marius per summam animi ac verborum
insolentiam aliquandiu tenuit, & deinde
rostris exponi jussit.

4 L. & C. Cæsares fratres occisos esse
Appianus refert, Atiliumque Serranum Lu-
cii germanum: item C. Numitorium, &

M. Bz-

Bæbium in via obvios esse trucidatos. Crassus in fuga filium interemit, ne veniret vivus in potestatem prosequentium, quos ne ipse quidem effugere potuit.

5 Q. Catulus, qui Cimbrico bello Marii collega fuerat, dum sibi moriendum esse intellexit, ut se à ludibrio inimicorum vindicaret, in cubiculo suo recens calce illito necdum persiccato, prunis ingestis sponte sua suffocatus est, atque ita trium ætatum tres oratores, M. Antonius, Q. Catulus, C. Julius crudelissimè sunt interfecti. *Cicer. in Brut.*

6 Plutarchus in Mario, ὅτους ἀσπωσαμένους μὴ προσαγορεύσεις μηδ' ἀντασπάσατο, τοῦτο αὐτῷ σύμβολον ἦν ἀποσφάττειν ἐν ταῖς ὁδοῖς.

7 Marius Consul 7 renunciatus, intra dies quam inierat tredecim, morbo laterali, & phrenesi consumptus est, cùm ageret annum septuagesimum. Quarto etiam consulatu suo L. Cinna cùm bellum contra Syllam ab Asia victorem revertentem pararet, dum milites suos ut in Dalmatiam trajicerent per vim, ut Syllæ venienti occurreret, cogere vult, ob nimiam crudelitatem ab exercitu suo lapidibus Anconæ concisus est. Plutarchus ita: Cn Pompeius, qui postea Magnus appellatus est, juvenis in castra Cinnæ venit, à quo cùm esset falso crimine notatus, clam fugit: eo nusquam comparente, creditum est eum à Cinna fuisse interemptum, itaque qui vetere Cinnæ odio imbuti erant, eum impetu facto occiderunt.

8 Sylla compositis transmarinis rebus in Italiam cum 30 millibus armatorum adversus 200 millia & amplius hostium Brundisii appulit, atque hoc in bello insig-

nem

nem animi fortitudinem ostendit, quod [illegible] per triennium Cinnanæ Marianæque [partis] Italiam obsiderent, ejus uxorem familia[m]que vix fuga servatam urbe ejecissent, [bona] publicàssent, atque domum ejus diruissent; tamen sibi frangendum hostem prius, quàm inimicos cives ulciscendum existimaret, atque interea se iis bellum illaturum dissimulavit. Q. Metellus Pius & Cn. Pompeius Strabonis filius cum parte exercitus se ad Syllam contulerunt: missis legatis qui de pace agerent, iisque ab Consule C. Norbano occisis, Sylla ad Canusium cum Norbani signa confert: desiderata sunt ex Norbani exercitu 6000, ipse Capuam fugit.

9 L. Scipio alter Consul, dum spe pacis à Sylla duceretur, interea per Syllanos ejus exercitus sollicitatus, signa ad Syllam de serto Consule transtulit. Scipio & filius ejus interimi possent, incolumes dimissi sunt. L. Scipio fluctibus Reipubl. ita expulsus, Mas filiæ postea in exilio vixit, & à Sylla inter proscriptos relatus est.

10 Marius iste, filius Marii 7 Consulis, an nepos fuerit, ex auctorũ ista tradentium varietate mihi incertum est. Appianus patris Marii filium 27 annos natum, cùm Consul crearetur, fuisse scribit. Sed Velleius, Plutarchus, Eutropius, & alii C. Marii filium prodiderunt, quo nomine etiam in Capitolinis tabulis vocatur, fortassè per adoptionem ipse à Sylla non procul à Prænesta ad Sacriportum prœlio superatus fugit, & fune in mœnia subductus est. Sylla Prænestam circumvallavit, atque obsidioni Lucretium Offellam perfecit. Marius cum Prænestini se dedidissent, per cuniculum capiebat evadere,

septus undique ab exercitu, mortem sibi scivit, cum Pontio Telesino fugæ comi- stricto utrinque gladio concurrens: quem m occidisset, ipse saucius à servo impe- avit, ut se occideret, ejus caput ad Syllam missum pro rostris positum est, atque Sylla hac victoria elatus, Felicem sese deinceps cognominari voluit.

11 Cn. Papirius Carbo cùm iterum Consul cum Cinna 4 Consule esset, ne quem collegam sibi in Cinnæ à militibus suis cæsi locum sufficeret, auspiciis sæpe impeditus fuit, atque ideo solus per totum annum consulatum gessit; proximo deinde anno tertium Consul cum Caio Mario creatus, à Metello Pio non procul à Faventia superatus copiis suis spoliatur, ipse in Siciliam fugit, ibi à Pompeio captus, cùm muliebriter etiam fleret, interfectus est.

12 Marii Consulis jussu L. Damasippus, vel, ut scribit Appianus, Brutus, Prætor Urbanus cùm Senatum vocâsset, omnem quæ in Urbe erat nobilitatem trucidavit: inter cæteros P. Antistium Cn. Pompeii socerum, C. Papirium Carbonem Consulis fratrem, L. Domitium, & Q. Mutium Scævolam Pontificem maximum; fugientem in ædes Vestæ, in Vestibulo occidit: omnium cadavera in Tiberim projecta sunt.

13 Villa publica domus ampl ssima erat in campo Martio, in qua hostium legati, quibus in Urbe hospitium non concedebatur, recipiebantur, & de publico alebantur: 7 millia peditum Syllæ jussu in ea jugulata esse D. Augustinus scribit. Valerius Maxim. quatuor legiones in Villa publica fuisse trucidatas numerat, Livius 8 millia, Plutarch.

De civ. Dei lib. 3. c. 2.

l. 9. c. 2.

Plutarchus 6 millia.

14 Sylla debellatis inimicis, cùm Urbem per suos milites occupâsset, proscriptionis calamitosissimæ inventor fuit, quæ premium percussoribus proscriptorum duo talenta constituit; latentiumque indicibus, pœnam eandem abditis cælantibus intenminabatur. Senatores primùm octoginta Equites 1600 proscripsit, & omnium proscriptorum filios honorum jure legi privavit, aditumque iis in Senatum obstruxit, ac ut suam tyrannidem maximâ potestate confirmaret, se Dictatorem perpetuum dici per L. Flaccum interregem curavit; atque cùm per annos tres multa hominum millia morte, multa, atque omni cruciatuum & injuriæ genere acerbissimè vexâsset Italiam & totam Rempublicam rerum novarum studio perturbâsset, demisso à se publico præsidio, palam in foro dixit, se omnium à se gestarum rerum paratum esse rationem reddere: ipse proximo à Dictatura abdicata anno, ex pediculari morbo periit annos natus sexaginta: magnus ejus funeris honos habitus est, atque ipse in campo Martio, frustra repugnante Lepido Consule, sepultus est.

ARGUMENTUM CAP. XXII. LIB. III.

Q. Sertorius proscriptus in Hispania ulteriore ingens bellum movit, sed domestica fraude octavo decimo anno occisus est.

COM.

COMMENTARIUS.

Q. Sertorius desperatis Marinorum rebus in Hispaniam ulteriorem, quam Prætor sortitus erat, profectus est. C. Annius à Sylla Dictatore in Hispaniam missus, Sertorium primùm Carthaginem novam, inde in Mauritaniam compulit: pòst cum eo recedente ad Pityusam insulam navali prœlio decertavit. Sertorius tempestate ad Gades delatus, voluntatem cepit navigandi ad insulas fortunatas, quæ in Atlantico Oceano extremæ versus occidentem credebantur: sed bello Mauritanico, quo Cilices piratæ Mauritaniæ regem dare vellent, avocatus est, & inde victor in Lusitaniam reversus, eam ad bellum impulit, atque armavit, & ut multorum animos sibi religione quadam adstringeret, in castris cervum album tanquam Dianæ donum nutriebat, per quem nocte sibi omnia quæ gererentur in somnis nunciari simulabat.

1 Sylla Dictator Consulem Q. Metellum Pium in Hispaniam contra Sertorium misit, qui vel ætatis, vel morum vitio nihil præclari cum Sertorio gessit. L. Domitius ejus legatus ab Herculeio quæst. Sertorii victus & occisus est. Itidem Manlius Proconsul è Gallia in Hispaniam cum tribus legionibus & mille ac quingentis equitibus transgressus infeliciter cum Herculeio pugnavit, castrisque exutus in oppidum Illerdam pene solus refugit.

2 Cùm Q. Metellus impar adversus Sertorium videretur, visum est Senatui, Cn. Pompeio privato adhuc & Equestri extra

ordinem imperium in Hiſpaniam dare, qui, Gallis ipſius iter in Hiſpaniam prohibentibus, iter eorum internecione patefecit: primum impetum Sertorii victoris novis quidem militibus, & multo paucioribus numero ad Latronem ſuſtinuit. Lavionem Sertorius inſpectante Metello accedit.

3 M. Perperna Lepidi partibus, eo in Sardinia mortuo, fractis, magno cum exercitu ad Sertorium venerat: Sertorius & Perperna conjungunt copias: iſte cum Metello congreſſus, fuſus, fugatuſque eſt, ille Pompeium vicit, & in femore vulneratum proſli gavit: iterum ad Seguntiam Sertorius Pompeium Metellus Perpernam fudit: tertiò cùm ſe Metellum Sertorius intuliſſet, ſuperveniente Pompeio receſſit; ac laborioſiſſimo bello ægrè tandem repulſus eſt Sertorius: ejus quæſtor L. Herculeius à Metello cum omni exercitu conciſus eſt.

4 Perperna Sertorio ex conjuratione domeſticas inſidias ſtruxit, epulantem & accubantem confodit. Perperna exercitum Sertorii occupavit, & prœlio cum Pompeio congreſſus, victus eſt; dum fuga ſalutem quærit, ab equitibus ſuis ad Pompeium ut percuſſor Sertorii retractus eſt, atque dum vociferatur multa ſe habere, quæ ad Reipublicæ ſalutem pertinerent, Pompeio indicanda: epiſtolas enim eorum nobilium habebat, qui Sertorium ad invadendam Italiam invitaverant. Pompeius ſtatim conquiſitas omnes epiſtolas, ac ne lectas quidem aut inſpectas comburi juſſit: quo facto laudes invenit, & multos à metu liberavit: ipſum Perpernam antequam indicium alicujus rei effutiret, occîdi juſſit.

5 Calagu

5 Calaguris Vasconum in citeriore Hispania oppidum pertinaciter Pompeio restitit, quod etiam uxores suas, natosque in alimentum verterint, & cadaverum reliquias salierint. Hoc bellum etsi cum Romanis imperatoribus gestum est, tamen quia cum Hispanis militibus pugnatum est, externum potius quam civile est habitum. Metellus & Pompeius de Hispania triumphârunt, sed Pompeius hoc triumpho adhuc eques Roman. ante diem quàm consulatum iniret, curru urbem invectus est pridie Kal. Jan. 682. *Val. Max.*

ARGUMENTUM CAP. XXIII. LIB. III.

Marcus Lepidus dum Sylla leges abrogare conatur, novo motu perturbat Rempublicam: ipse profligatus in Sardinia animi ægritudine perit.

COMMENTARIUS.

M. Aimilius Lepidus Consul cum Q. Catulo creatus, legem de actis Syllæ jam mortui rescindendis promulgavit, ut qui à Sylla proscripti fuerant, & civitatem, & bona sua recuperarent; cui cùm Catulus collega, & boni omnes adversarentur, Lepidus à Senatu jurejurando adactus, bellum se patriæ non facturum, in Galliam ulteriorem, quam sortitus erat, profectus est, tanquam exacto consulatu bellum moturus.

1 Primus è Patriciis Corneliis Sylla igni voluit cremari: antea etiam humari solent, cùm autem ipse victor acerbiore odio C. *Cic. de leg.*

Marii reliquias ad Anienem sitas dissipari jussisset, timens similem fortè casum corpori suo posse accidere, cremari voluit.

2 Consulatum alterum per vim petiturus Lepidus, cùm Etruriam ad arma commovisset, Galliam citeriorem per M. Brutum, ejus, qui Cæsarem interfecit, patrem obtineret, infesta signa patriæ intulit. Pòst autem cùm Cn. Pompeius de M. Bruto à se Marinæ occiso Senatum certiorem fecisset, magnam metus partem, qua Roma tenebatur, ademit, hunc verò motum intra unam æstatem oppressum fuisse Eutropius testatur.

3 Milvius pons supra Tiberim via Flaminia ab Urbe plus minus duobus millibus passuum distat in occasum æstivum: exstructus est à M. Scauro Censore Syllæ tempore, ut Ammianus scribit.

LIBRI QUARTI

CAPUT I.

Catilina & sociorum ipsius conjurationem exponit, & Ciceronis Consulis in ea opprimenda vigilantiam, dehinc Catilinam à C. Antonio Consule cum suo exercitu casum esse.

COMMENTARIUS.

L. Sextius Catilina Patricius, qui triennio etiam antea cum Cn. Pisone conjuraverat, cumque priore anno repetundarum interrogatus, hoc anno ambitus insimulatus, repulsam consulatus tulisset, cum P. Lentulo

& C. Cethego Prætoribus, atq; aliis multis de cæde Consulum & Senatus, incendiis Urbis, & opprimenda Republica conjuravit.

1 Q. Curius flagitiis atque facinoribus coopertus, quem censores Senatu probri gratia moverant, homo vanæ & futilis linguæ, conjurationis secretæ apud Fulviam, cum qua ei vetus stupri consuetudo erat, effutiverat, ea, quæ, & quomodo audiverat, compluribus narravit, ipsequ Cicero Consul multa pollicendo pellexit, ut Q. Curius consilia conjurationis Catilinariæ ipsi proderet.

2 M. Portius Læca à Salustio nominatur, in cujus domo Catilinæ dies exeundi, tum cæteris manendi conditio, tum descriptio totam per Urbem cædis atque incendiorum constituta est, ipse lege Lutatia, postquam Catilina cum exercitu cæsus esset, ex indicio L. Vettii equitis Romani postulatus, de vi publica condemnatus est.

3 4 P. Cornelius Sylla Servii filius, & P. Auronius Pætus cùm Consules in annum 688 designati essent, de ambitu postulati non inierunt, sed in eorum locum facti sunt L. Aurelius Cotta, & L. Manlius Torquatus, qui eos ambitus damnaverant: ipsi eo dolore animi exasperati cum Cn. Pisone & Catilina conjurant, & Cottam & Torquatum Consules in Capitolio Kal. Jan. parant interficere, sed re per indicium cognita, ipsorum consilium diremptum est. P. Auronius & Servius hujus Syllæ frater, de vi publica condemnati sunt. P. Cornelium Syllam Cicero defendit, & Hortensius.

5 L. Vargunteius Senator cùm C. Cornelio equite constituerat cum armatis hominibus nocte, quæ secuta est postridie Non.

Novemb. salutatum ire Ciceronem, & eum in suo lectulo confodere: sed Cicero per Fulviam de dolo qui parabatur, certior factus, non admisit salutatores tam perniciosos. Sunt & isti postea damnati lege Lucaria de vi publica. L. Cassium Longinum Salustius inter conjuratos etiam numerat.

6 P. Cornelius Lentulus Sura consularis Consul enim fuerat cum Cn. Aufidio Oreste anno 682, & Prætor iterum, conjurationis per indicia convictus, in carcerem ex Senatus-consulto, quod ex Catonis severiori sententia factum est, cum Cethego, Statilio, Cæparo, Gabinio conjectus est; atque de iis supplicium, gula laqueo fracta, in Tullianо sumptum est. P. Lentulus ex libris Sibyllinis dicere solitus erat, Romæ tribus Corneliis regnum portendi, Cinnam atque Syllam antea, sed tertium esse, cujus fatum foret Urbe potiri. Erat autem hic Lentulus M. Antonii postea Triumviri vitricus; hinc illud odium M. Antonii & Ciceronis ortum esse verisimile est, teste Plutarcho in Antonio.

7 VI Idus Novemb. Cicero Senatum in Jovis Statoris ædem convocavit: venit eodem Catilina, eique nullus Senator assidere voluit: eaque pars subselliorum, ad quam ille accesserat, nuda & inanis relicta est. Tum Cicero Consul, sive præsentiam ejus timens, sive ira commotus orationem habuit primam in Catilinam, qua eum ex Urbe egredi jussit. Catilina nocte intempesta cum trecentis armatis, lictoribus, & fascibus, imperii insignibus adhibitis, ex Urbe in Etruriam Fæsulas, in castra Manliana profectus est. Postridie quàm Catilina profugisset Cice-

Cicero orationem alteram ad populum habuit, qua gratulatur populo & Reipublicæ, quo Catilina ex Urbe sit profectus. Senatus Catilinam & Manlium hostes judicavit. Tertia deinde exponit, quod in senatu actum sit. Quartam in Senatu Non. Decemb. habuit, in qua Cicero de duabus contrariis sententiis Cæsaris & Catonis ita disputat, ut non obscurè in severitatem incliner.

ARGUMENTUM Cap. II. Lib. VI.

Cæsar, Pompeius, Crassus, coitione sibi dominationem confirmabant: Crasso à Parthis caso, Pompeii & Cæsaris necessitudine ob Juliæ mortem abrupta, cum Cæsar potiorem, Pompeius parem non ferret, civilibus armis cum totius orbis, & urbis calamitate socer & gener contendunt. Pompeius in Ægyptum fugiens, perfidissimi regis inconstantia interfectus est. Cæsar victis inimicis Reipublicam occupat, & invidia affectati regni Optimatium conspiratione, post trecentum in Senatu 23 vulneribus confectus est.

COMMENTARIUS.

M. Marcellus Consul Cæsaris inimicus anno 702 ad senatum retulit, ut Cæsari antequam ejus dominatio imperii continuatione confirmaretur, abrogata lege Pompeii & Crassi, successor daretur, ut exercitum dimitteret, & ne ejus absentis in petitione consulatus ratio haberetur: sed Ser. Sulpitio ejus collega, & tribun. pleb. summa ope contra tendentibus: nemo in Marcelli sententiam

pedibus ivit. Sequenti deinde anno Cæsar veritus, ne C. Marcellus Consul (qui Marcelli patruelis erat) efficeret, quod ille non potuisset, L. Paulum ejus collegam talentis mille quingentis sibi devinxit, ut ne quid contra se contenderet, sed C. Curionis Tribuni plebis obæratissimi operam, antea consilius suis adversantem, majori mercede redemit, qui eum de dimittendo Cæsaris exercitu referretur, quidem consensit, si & cæteri quoque ab armis discederent (qua exceptione Pompeium notabat, quipost Consulatum secundum Hispania bellum per legatos gerebat, atque hoc anno etiam proconsul ad Urbem erat) atque amici Pompeii ne in eam sententiam discessio fieret, obsistebant. Quod verò duobus proximis annis adversatii Cæsaris obtinere non poterant, hoc L. Lentulo Crure, & C. Marcello Coss. anni 704 initio perfectum est. Etiam in sententiam Metelli Scipionis, qui eam ex ipsius Pompeii ore promere videbatur, S. C. factum est, ut nisi ante certam diem Cæsar exercitum dimitteret, cum adversus Rempublicam facturum videri: intercesserunt M. Antonius, & Q. Cassius Tribuni plebis, itaque de imperio Cæsaris & de utriusque plebis intercedentibus, acerbissimè instante Pompeio est decretum. Factum etiam senatusconsultum ante diem 7 Idus Jan. ut darent operam Coss. Prætores, Trib. pleb. quique consulares essent ad Urbem, ne quid Respub. detrementi caperet. Tribuni plebis statim servili habitu ab Urbe fugiunt, & Cæsarem qui Ravennæ suis postulatis responsa expectabat conveniunt.

1 Q Metellus Celer consulis Africani collega fuit, Dione teste, uterque consulatum

Pompe

Pompeii auxilio, cujus legati in Asia fuerant consecutus est. Q. Metellum Creticum Pompeio inimicum fuisse quia ornamentum ejus triumphi subduxerat, ereptis per Tribun. pl. ejus captivis, supra cap. 7. lib. 3. exposuimus: eundem hoc anno in Galliam ob motum Helvetiorum, legatum fuisse missum cum L. Flacco, & Lentulo Clodiani F. Cicero in 1. ad Atticum scribit.

2 Cum Cn. Pompeius acta sua à Senatu confirmari vellet, ut qui in Asia bello Mithridatico singulis regionibus ac gentibus dedisset, rata essent, atque ea in re L. Lucullum cui successerat, & M. Catonem adversarios haberet, patribus offensus, Cæsarem ac Crassum sibi adjunxit. Cæsarem, qui adjecto ex Lusitania triumpho, ut privati ejus ratio in comitiis consularibus haberi posset, sua opera consulem creat, Crassum aliis promissis implet. Ita inter tres civitatis priùs coitio facta, eaque jure jurando firmata est, fore ut nemo nemini in Republica adversaretur, atq; alius alium gratia, auctoritate, atq; omnibus in rebus quę petiisset, adjuvaret: eam coitionem Varro historicus uno libro complexus Tricipitanam vocavit. Dio. Appian. Plutarch. Suetonius.

3 Pompeius consul tertio sine collega anno 701: postquam defensor esse Reipub. cœperat, contendit, ut decē Trib. pl. ad populum ferrent, ut absentis Cæsaris in petendo secundo consulatu ratio haberetur, quo privilegio cum Pompeius pravitate aliorum, aut æmulatione alienatus, Cæsarem dissimulanter privaret, Senatúmque ut contra Cæsarem atrocius consulerent, animâsset, & Cęsari nihil pro æquissimis postulatis quā iniquissima

sima responsa darentur; Cæsar populi beneficium, suamque salutem armis sibi asserendam decrevit.

4 More majorum præsentes & privati tantùm in Urbe nomen suum professi petebant magistratum: fuisset itaque Cæsari demittendus exercitus, ipseque inimicorum suorũ ludibrio obnoxius, ut privatus coactus fuisset primi consulatus sui & administrationis Gallia imperii reddere rationem. Cato enim & Marcellus, tum Lentulus frequenter simulatq; Cæsar ad Urbem privatus rediisset nomen ejus delaturos jactaverant, Quum Cæsar inimicorum decretis, tum verbis Antonii & Cassii Tribuni plebis incitatus, exercitum ad suam dignitatem contra inimicos tuendam hortatur, trajecto Rubicone, qui Galliam ab Italia dividebat, Ariminum, quod extra provinciam ejus erat, profectus, & quinque cohortibus, quas tunc solas habebat, ut apud Orosium testatur Livius, orbem terrarum adortus.

Lib. 6. 5 Corfinium oppidum in Pelignis, L. Domitius Ahenobarbus, cui Gallia, ut Cæsari succederet, Senatus-consulto, & sine populi jussu decreta erat, 30 cohortibus tenebat. Pompeius Domitium obsessum, ut imparatum contra Cæsaris exercitum, negligere coactus. Cæsar die septimo oppido, & Domitio, Vibullioque Rufo, & aliquot Senatoribus potitus, eos incolumes dimisit, & HS. sexagies quod Domitius in publicum depositum advexerat, ut ipsi redderetur voluit, militésq; ita apud se sacramentum dicere cum jussisset, cum Curione in Siciliam misit.

6 Cum Pompeio de casu Domitii nuntiatum esset, Luceria Canusium proficis-

inde Brundisium cum 20 cohortibus 8. Kal. Martii venit, quem Cæsar cum legionibus sex magna celeritate, ut eam in Italia opprimeret, consecutus, operibus & munitionibus expugnare contendit. Pompeius consules cum magna exercitus parte, ne quid in Italia novi molirentur, in Epyrum, Dyrrachium præmiserat: quos ipse, obstructo & munito prius Brundisio, ne Cæsar ejus fugam impediret, 16 Kal. April. secutus est. Cæsar postero die oppidum ingressus, & impositis Brundisio custodibus, cum à prosequendo Pompeio navium inopia tardaretur, ad Urbē revertitur, & Senatum populumq; Romanum hoc novo civili bello, & fuga Pompeii cōsternatum confirmat, seque pacis, & otii publici studiosum testatur: sed cum frustra hoc se agere experiretur, in Hispaniam contra legatos Pompeii proficiscitur.

7 Imperitè Florus Cæsarem, primo ejus in Urbe adventu, se Consulem fecisse scribit: cum enim victor ex Hispania reversus Massiliam venisset, se Dictatorem à M. Aimilio Lepido Prætore, qui postea Triumvir fuit dictum esse ex lege lata intellexit; quare ad Urbem profectus comitia consularia habuit, seque, quia ex legibus ei propter decennium à primo consulatu exactum, consulem fieri liceret, consulem cum P. Servilio creat, & intra undecimum diem se dictatura abdicavit.

8 Sanctius ærarium intelligit, in quo pecunia Gallici belli causa servabatur, cum execrationibus publicis eam motam non iri, nisi Gallicum bellum impenderet: hoc Cæsar, frustra obsistente L. Metello trib. pleb. effregit, pecuniamque abstulit, cavillans populum ea regione solutum, quia nihil esset quod amplius

amplius de Gallis metueretur, quos ipse pe-
Dio, Plutarch. Appianus, Lucan. lib. 3. domuisset. Dio, Plutarch. Lucanus ad uni-
versum ab eo ærarium expilatum scribunt. Plinius cum primo introitu in Urbē 26000 laterum aureorum, & innumerato pondo 300000 ex ærario protuliſſe ſcribit. Illud ſi lateres aurei librales fuerunt, quinquagies quater centena millia numeramus. Orosius tamen ſummam iſtam lib. 6. multo angustiùs contrahit.

9 Siciliam Cato obtinebat, eò Curionem cum tribus legionibus Cæſar mittit; Cato ejus adventu cognito ex provincia fugit: quæſtus in concione ſe projectum ac proditum a Cn. Pompeio, qui omnibus rebus imparatiſſimus non neceſſarium bellum ſuſceperit, & à ſe reliquiſq; in Senatu interrogatus, omnia ſibi ad bellū apta ac parata confirmaſſe.

10 Valerium legatum Cæſar cum una legione in Sardiniam miſit. Caralitani ſimulatque de adventu Valerii acceperunt: M. Cottam proprætorem ex oppido ejiciunt; ille perterritus, quod omnem provinciam conſentire intelligeret, ex Sardinia in Africam profugit.

11 Cæſar ſeptem legiones tribus Pompeii legatis ita aſcribit: Afranio tres, Petreio duas, Marco quidem Varroni ulteriorem Hiſpaniam cum duabus legionibus ceſſiſſe rendam, quem Cæſar cum Afranium & Petreium exercitu exuiſſet, bello proſecutus eumque una ejus legio ad Cæſarem tranſiſſet, ipſe ab ulteriore itinere intercluſus, cum legione altera Cæſari dedidit.

12 P. Dolabella Cæſaris legatus à Marco Octavio & L. Scribone Libone Dalmatia pulſus. C. Antonius ſe Octavio cum quin-

cim cohortibus dedidit. Reliquam hujus rei historiam noster à Lucano poëta lib. 4. mutuarus est.

13 P. Arius Varus, quem Cæsar Auximo profugum, Sulmone captum dimisit incolumem, in Africam fugerat, atque ibi occupato Pompeii exercitu Imperatorem agebat. Sed à Curione Cæsaris legato profligatus est. Curionis confidentia usque adeò eo successu confirmata est, ut Jubæ Mauritaniæ regis cũ magnis copiis adventum, temerè credens mediocres tantum venire cum Saburra regis præfecto, ausus fuerit excipere; quare ipse à rege circũventus & occisus est, exercitusq; Cęsaris fugatus. Intercedebant autem Jubæ cum Curione privatæ simultates, quod legem Trib. pl. promulgaverat, qua regnum Jubæ publicaverat, Juba hostis à Cæsare judicatur, à Pompeio rex & amicus salutatur.

14 Pridie Nonas Januar. à Brundisio Cæsar solvit cum septem legionibus, & postea in Epirum appulit, Oricum maritimam Chioniæ urbem ejectis Pompeianis, & Apoloniam Taulantiorum, totamque Epiron tetipit, & dum classiarios Pompeii milites undique à littoribus arceret, ad summam eos omnium rerum difficultatem coegit, usque adeò ut Bibulus officio maritimo præfectus, frigore & labore confectus, morbo consumeretur. Cæsar interea per internuncios compositionem Pompeio auferre non intermittebat, sed ab illo adulatorum suorum vocibus corrupto, nihil pacati referebatur.

15 Antonius cum tribus veteranis, & una Titonum legione, & septingentis equitibus supra Lissum Dalmatiæ Urbẽ, frustra hostium classe insequente appulerat: eò Pompeius

ut

ut Antonium ex insidiis imparatum opp
meret, cum exercitu magnis itineribus pe
ciscebatur. Antonius per Græcos de Pomp
insidiis præmonitus, se unoviè castris co
net, & Cæsarem venientem excipit. Po
peius, cum se persequente Cæsare Dyrach
um recepisset, Cæsarem prælio ita vexit,
illi ob rei frumentariæ inopiam, castra m
in Thessaliam transferre coactus fuerit, q
de causa Pompeius à suis Imperator sa
tus est. Victus Cæsar, Pompeio non inse
te & urgente recentem victoriam, negav
um vincere scire. Cæsar, Sueton. Plutarch.

16 Scævæ Centurionis scuto ad Ca
rem relato inventa sunt in eo foramina
Cæsar, nisi mendosus est liber, scribit) 1
& in uno castello sagittarum 30 circiter
lia à Pompeianis conjecta fuisse; quatuo
ex illa una sextæ legionis cohorte (quæ q
tuor Pompeii legiones per aliquot hora
stinuerit) Centuriones, ipsumque Scæv
oculos amisisse: ita Suetonius, Cæsar.

17 Crastinus evocatus erat in exer
Cæsaris, qui superiore anno apud eum
mum pilum in legione decima duxerat,
primùm lanceæ in Pompeianos comort
cies commisit, fortissimeq; omnium post C
sarem se hoc prælio gessisse dicitur, cum
præcipuam ad victoriam ejus diei operam
vàlle Cæsar credebat. Evocati vocaba
milites, qui semel emeriti gratia Imper
sui, sponte iterum militabant.

18 Pompeius suis victoriam sine vulne
& incruentam tali stratagemate promi
bat, quod cum multo equitatu valeret, eq
tes Cæsaris dextrum cornu à latere ape
aggressuri essent, & à tergo circumventu

em perturbatamque propulsuri. Hoc Cæsar
metuens, ex tertia acie sua singulas cohortes
detraxit, atque ex his quartam aciem 3 000
ceditum audacissimorum instituit, quam e-
quitatui Pompeii opposuit, monuitque ne ip-
sius injussu pugnarent: in ipsorum namque
virtute ejus diei victoriam constare. Cum ita-
que Pompeiani equites à sinistro cornu e-
mperent, quartæ aciei Cæsar signum dedit,
qui tanta celeritate & impetu se in Pompeii
equites contulerunt, dumque facies ipsorum
infestis haftis petunt (quod ex Cæsaris jussu
ideo faciebant, ut formosos juvenes defor-
mitatis periculo averterent) ut nemo eorum
consisteret, omnesque conversi & fuga inci-
tati altissimos montes peterent.

9 Pompeius maxima clade victus, cum
duobus Lentulis consularibus, Sextoque fi-
lio, & Cornelia uxore in naves è Mitylena
recepta, Ægyptum petebat, memor benefi-
ciorum quæ in patrem ejus Ptolomæi, qui tum
puer tredecim annorum regnabat, Alexan-
dria contulerat. Pompeius in Ægyptum de-
latus, jussu regis Ptolemæi, auctoritate The-
odoti, præceptoris, & Photini, percussori-
bus Achilla præfecto regio, & L. Septimio
milite quondam suo, à quibus navicula ex-
ceptus, antequam in terram excederet, occi-
sus est pridie Kalend. Octob. quo die ante
ann. 13 de Mithridate & Tigrane triumpha-
verat, interfectus est, annum agens duode-
sexagesimum pridie natalis sui, teste Patercu-
lo. Cornelia uxor & Sext. Pompeius in Cy-
prum refugerant. Cæsar post diem tertium
secutus, cum Theodotus caput Pompeii
& annulum ejus obtulisset (in quo leo gla-
dium gestans sculptus erat) doluit & illachry-

mavit

mavit. Appianus, Dio, Plutarchus, Paterculus, & alii.

20 Cùm classis Cæsaris ab hostibus diperetur facibus (quibus insignis illa en Ptolomæi Philadelphi bibliotheca defl vit) eos submovere coactus est. Post comm ad Pharum Peninsulam pugna, cùm quadam naviculam, ut suis opitularetur, conscidisset, ab hostibus oppressus, sese à navi conjecit, ac per ducentos passus natans, læva, ne libelli, quos tenebat, madefierent paludamentum mordicus trahens, ne spo potiretur hostis, vix ad suos evasit incolu Ita Sueton. Hirtius, Dio, Plutarch, &c.

21 Theodotus Chius præceptor re inopia meliorum etiam in consilium voca cum de Pompeio excipiendo ageretur, cen dit non admittendum Pompeium, ne Cæ rem victorem irritarent, aut ne sibi Pom peium, ut dominum imponerent, sed m dendum: eo enim officio Cæsaris gra posse demereri, aut suorũ tranquillitatis suli, quia mortui non morderent: atque ex vilissimi mancipii sententia de M Pompeii capite decretum est. At Theod non quidem occasione temporum suppl evasit, sed M. Bruti jussu post quadrien omni cruciatus genere enecatus est. Pt nus, cum eadem in Cæsarem moliri, antea in Pompeium crederetur, Cæsar interemptus est. Ganymedis Athenaeus præfecti insidiis Achillas est enecatus Ganymedes in eodem, quo & rex ipse P mæus prælio cæsus est. Virilia portenta nuchos vocat, qui virilitatem sola facie vestitu mentiebantur virilibus exesis.

22 Pompeius bello Mithridatico Phar

rem (quia patrem Mithridatem in gratiam Romanorum ad montẽ coëgisse credebatur) Bosphori Cimmerii regẽ constituerat: is observata occasione qua Romani inter se civilibus armis digladiabantur, patrii regni recuperandi cupidus, Cholchida & Armeniam Cappadociæ, & Ponti partem in potestatem redegit. Domitium Calvinum à Cæsare ad ejus conatus reprimendos missum profligavit, atque hac victoria ferocior factus, reliquas Ponti partes expugnata Amiso occupavit, hinc cum in Bosphorum ad sedandos tumultus domesticos rediret, accepto Cæsaris ex Ægypto venientis in se impetu, sibi subsidendum ratus, cum eo ad Zelam Ponti urbem congressus, uno prælio fugatus, cum Bosphorum profugeret, ab Asandro Bosphorani tumultus auctore necatus est. Cæsar Mithridatem Pergamenum, cujus opera in Ægypto fidelissimo usus erat, regem Ponti constituit, quo factum est, ut merito Cæsar gloriatus sit, se ita cum Pharnace pugnasse, ut eadem hora venerit, viderit, vicerit.

23 Cæsar Romam ex Oriente reversus, haud multo post 6 Kalend. Jan. contra Scipionem & Jubam Mauritaniæ regem, in Africam navigavit: ibi enim illi post pugnam Pharsalicam partes Pompeianas denuo confirmaverant, Scipionique imperium detulerant, Scipio præliis & velitationibus secundis contra Cæsarem factus ferocior, collatis ad Thapsum cum Cæsare signis, funditus profligatur, ejusdemq; castra, itidem Afranii, & Jubæ regis eodem impetu à Cæsare capiuntur.

24 Cæsar cum suos, ne cum impetu & ferocia se hostium telis objicerent, coërceret, ipsique

que milites ardore pugnę accenderentur, ...
dam tubicen injussu Cæsaris, à mili...
coactus canere cœpit; quo facto ab univer...
cohortibus signa in hostem inferebantur ...
Oppius.

25 Qu. Metellus Scipio Pompeii so... erat, ad quem ut proconsularem (erat enim genero Pompeio, qui solus Consul erat, ... quinque reliquos menses subrogatus ... 701) M. Cato qui prætorius tantùm fuer... omne imperium detulerat, non semel ju... pervicaciam vel arrogantiam culpatus, ... Cæsarem prælio potiùs aggrediendum, ... rem dubio Marte periclitandam, quam ... petum Cæsaris mora & fame frangendum ... Cato suadebat, putaret. Victus autem cum ... navem se conjecisset, in Hispaniam ad C... lib. 6. ep. 2. Pompeium fugam cogitabat; sed tempe... ad Hipponem Regium delatus, à P. S... classe circumventus, honestæ morti vo... quoque adjecit: quærentibus enim hos... Imperatorẽ, dixit, Imperator benè se hab... atque se percussũ in fluctus intulit. De hi... Scipionis prænomine ambiguum esset, ... sequerer is, quia Appianus vocat Lucium, ... Dio L. Asiatici filium, nisi Ciceronis au... ritatem habeas potiorem, qui ad Atticum ... tis testatur hunc P. Cornelii Scipionis Na... Serapionis filium fuisse, qui anno 641 C... sul fuerat, ex quo genitus hic Scipio, in ... miliam Metellorum adoptatus, Q. Cæci... Metellus Scipio appellatus est.

26 Cn. Pompeius à militibus Cæs... qui ne pœnas ob seditionem darent, me... Cæsare defecerant, accersitus in Hispani... ulteriorem venerat (cui & Sextus ejus fr... Labienus, & Varus post cladem Africanã ...

co...

conjunxerant) magnum reparaverat exercitum, usque adeò ut Q. Pedius, aut Q. Fabius Maximus, quos legatos antea Cæsar exercitui præfecerat, jam Pompeii impetum sustinere non possent: quare Cæsar magnis itineribus cum exercitu spacio 27 dierum in Hispaniam venit, obsidente Ullam Cn. Pompeio. Cæsar adducto ad Cordubam, quæ à Sexto Pompeio tenebatur, exercitu, Cn. ab Ulla, quam propè ceperat, avocavit, ipse Attegua circumvallatam obsedit: eò Pompeius occurrens, equitatum Cæsaris circumvenium prope concidit. Attegua pòst à Cæsare capta est ante diem 11 Kalend. Martias: ipse Imperator appellatus est, deinde Corduba, post Hispalis, postremò Munda pridie Idus Aprilis in potestatem Cæsaris pervenerunt. Is ultimo prælio ad Mundam desperatis rebus etiam de nece cogitâsse dicitur Labienus & & Varus in hoc prœlio ceciderunt, quod Liberalibus factum scribit Plut. hoc est, ante diem 16 Kalend. April, quo die ante quadriennium Pompeius primùm belli civilis causa ab Urbe profectus fuerat.

27 Munda, apud quam ultimum prœlium à Cæsare gestum est, teste Lucano, dibat à Corduba passuum millia quinque, antum ex Strabone & Hirtio colligitur: Lib. 3. e enim Cordubam à Carteia distare 170 illia passuum refert: ille Mundam à Carteia illia & quadringinta stadia, quæ colligunt illia passuum 175: differentia itaque interutrumque numerum scilicet quinque milia passuum, spatium quo Munda & Corduadistabant.

28 Cæsarisne ad ætatem, qui ferè nunc Pompeio

Pompeio morienti æqualis, referendum
erit, an ad fortunam Cæsaris, qui jam
Orientis & Africæ victor erat? postquam
nim Pompeius de Oriente triumpha
ut nunc Cæsar, nihil unquam tanta dein
gloria & imperatoria laude dignum gess
quasi jam consenescentis fortunæ favor
stitutus.

29 Quintum hunc triumphum C
numerant tabulæ Capitolinæ & Pate
quo devictis Pompeii liberis ex Hi
mense Octob. reversus, triumpha
708. Anno superiori quatuor duxera
umphos. Gallicum, Alexandrinum, P
ticum, Africanum, in quo etiam Jub
gis filius, is qui historiam scripsit, d
est.

30 Bis à Cæsare Hispaniam ant
de Pompeii liberis victoriam esse sub
observavi, semel cum Lusitaniam post
turam urbanam vicit; coactus triump
dimittere, ut præsens consulatum petere
no 693. Iterum cùm Africanum & Per
legatos Pompeii, itidem Varronem ex
tibus exuisset, anno 704.

31 In Floro nostro aut verbum, co
vavit, in contextu prætermissum est, a
versus abit ab Hirtio, qui Cæsaren P
peiæ Fausti Syllæ conjugi, ejus liberis,
quisque rebus omnia incolumia concess
scribit. Faustum Pompeii generum, Afr
umque, dum post cladem Africanam
Mauritaniam in Hispaniam contend
cum 1500 quos ex fuga collegerant, à P.
tio insidiis exceptos captosque, & ab ex
tu ejus in dissensione quadam occisos, n
tur Hirtius, ita ut ab hac invidia Cæs
liber

beret, ejusdemque sententiæ aliquot etiam
ipsoces fuisse Suetonius in Cæsare testa-
r. L. tamen Cæsarem cognatum suum, ut
mper sibi infestum, jussit occîdi, ut Dio
cribit. Afranium autem in Hispania initio *Lib. 43.*
ivilis belli incolumem demiserat: nunc ille
terum arma cùm contra Cæsarem sumpsis-
set, meritò cæsus videbatur. Faustum Syllã ut
Pompeii generum, & hinc ut novas partes
contra se confirmaturum, occidendum puta-
it. Orosius autem eadem cum Floro refert
e Pompeiæ & ejus liberorum cæde.

32 Fastigium quoddam ex Livio refert
Plutarchus, (quod ipse ἀκροτήριον vocat) ædi- *Philip. 2.*
us Cæsaris, quasi honoris causa & maje-
atis, ex Senatus auctoritate impositum
uisse, quod Calpurnia uxor ejus per som-
ium ea nocte, quæ cædem ejus præcede-
at, collabi, maritumque in gremio suo
onfodi deflebat, teste Suetonio & Plutarcho
n Cæsare.

33 Lege Antonio Julius mensis, qui an-
a Quinctilis erat, dictus est: quia Julius
Idus Quinctileis natus erat, C. Mario L.
Valerio Flacco Coss. anno 653. Cæsar eti-
m annum correxit, & ad Solis cursum
trecentis sexaginta quinque diebus &
uadrante dimensus est: eumq; Sosigenis, &
athematicorum, quos in Ægypto consulu-
, traditione ita ordinavit; unde annus *Plutarch.*
e, quo etiam nunc utimur, Julianus dictus *in Cicer.*
. Annotavit etiam in Fastis orientium &
ccidentium syderum dies, in quos Cicero
cerbè jocatus est, cùm quidam postridie
iram oriri dixisset, nimirum, inquit, ex
dicto, tanquam eam quoque parendi ne-
essitatem hominibus Cæsar imposuisset.

Plinius,

Plinius, Plutarchus, alii.

34 Lupercalibus, hoc est, XVI. Kal. Mart. cùm Cæsar pro Rostris in aurea se sedens, amictus toga purpurea, spectat Lupercos. Antonius Consul unus è Lupercis ad sellam accessit, & capiti ejus diadema lauro circumposita imposuit, quod Cæsar cum plausu populi rejecit. Lupercalibus multi nobiles adolescentes, & magistratus etiam gerentes, nudi per Urbem discurrebant, & obvios quosque per risum jocunde hirsutis scuticis feriebant: multæ etiam matronæ nobiles de industria ipsis occurrebant, manúsque verberibus tanquam in ludo literario præbebant, ad facilem partum gravidis, & ad fœcunditatem sterilibus id conducere persuasæ. Plutarch in Antonio, C. in Philip. 2.

35 M. Brutus, & C. Cassius conjurationis istius in Cæsaris perniciem principes clade Pharsalica ab eo conservati erant, nunc honoribus ornati, tamen cum plusquam sexaginta senatoribus conspiraverant in ejus viri necem, pro cujus salute pauciante, & ipsi, & Senatus se, suosque devoverat, ejusque vitam se protecturos juraverat. Atque cùm Cæsar Idibus Martiis, quas ejus cædi destinaverant, Senatum per Antonium Consulem dimittere, nec prodire decrevisset, vel uxoris suæ insomniis perterritus, vel valetudine imbecilliore tardatus, vel aruspicum obnunciationibus perculsus, tandem Decimo Bruto, quo familiarissimè utebatur, persuasus, ne scilicet Senatus dignitatem aliqua superbia offenderet, quinta ferè diei hora progressus est. Cumque ipsi libellus index conjurationis esset oblatus, & adjectum

lum quoque, ut eum mox legeret, pertinere
um ad ejus salutem: tamen à Decimo
ruto, ita & conjurationis conscius studio
st distentus, quod ne legere quidem eum
otuerit. Cæsar verò cùm in Senatum ve-
iens consedisset, Cimber Tullius velut pro
fratre exule deprecaturus, propius accessit,
ejusque togam utrâque manu apprehensam
à collo detraxit, quod signum conjuratis
erat ipsum invadendi, Casca eum primus,
ut convenerat, circa cervicem, ut Plutarchus,
ut alii circa jugulum pugione percutit: Cæ-
sar Cascæ brachium graphio trajecit, cona-
usque prosilire, altero vulnere tardatus est:
umque animadverteret se undique strictis
pugionibus invadi, toga caput involvit, & ad
Pompeii statuam prolapsus, 23 vulneribus
confossus est, periit anno ætatis suæ sexto &
quinquagesimo. Curiam, in qua occisus,
obstrui placuit. Idus Martias Parricidium
nominari, & ne unquam eo die Senatus ha-
beretur. Percussorum nemo ultra triennium
vixit, violenterque omnes perierunt; pars
naufragio, pars prœlio, nonnulli semet eo-
dem pugione (quod de Cassio scribit in
Cæsare Plutarchus) quo Cæsarem violave-
unt, interemerunt.

ARGUMENTUM Cap. III. Lib. IV.

Antonii cupiditas, & regnandi libido, Sexti Pompeii hereditatis paterna repetitio, Octavii in Cæsarum familiam adoptio, iterum Rempublicam civilibus armis dilaniat, nec per 12 annos tranquillitas data est, donec Respublica sub unius Octavii potesta-

potestatem, qui Augustus dictus est, con-
serit.

COMMENTARIUS.

Cùm Cæsaris percussores in Capitoli
se à perpetrato facinore recepissent, C
ante diem 16 Kalend. Aprilis (Cicero
Plutarchus hujus conjurationis non
consciũm testatur) quantum in ipso fu
cit fundamenta pacis, Athenienſium m
vavit vetus exemplum, Græcum etiam
bum ἀμνηστίαν usurpavit, quo dũ in sedan
discordiis usa erat civitas illa, atque om
memoriam discordiarum oblivione sem
terna delendam censuit. Habuit & An
nius orationem de concordia, ejusque
vus filius in Capitolium missus, pacis
fuit: itaque percussores è Capitolio dele
derunt. Brutus apud Lepidum, Cassiũ
pud Antonium, cæteri apud alios cœnar
Atque omnia hæc Antonius callidè fin
bat, quousque se suaque præsidiis co
omnem metum muniisset, postero enim
cum Cæsar funere elatus, & M. Anto
oratione funebri ad lamentationem & c
miserationem composita, per quam gest
& cruentata Cæsaris toga, & imagine
data sanguine, populum contra oblivi
decretum, & ad percussorum ultionem
cendebat. Plebs cum facibus è rogo r
ad domum Bruti, Cassiique & aliorum
tendebat, atque ægrè vi, manibus & pre
vicinorum repulsa, ab incendio fuit. Era
ter conjuratos deliberatum, an Anto
quem ut propugnatorem regni Cæsa
oderant, etiam interimendus esset cum C
ser

fare: sed cùm judicio Bruti Antonius satis honesta causa occidi non posset, tunc quidem dimissus est.

1 Antonius ut artibus suis Senatum magis deciperet, etsi populum seditiosè in percussores Cæsaris irritaverat, ad Senatum tamen retulit de Sexto Pompeio, Magni omnibus desiderati filio, qui tum à Cæsarianis in Bætica oppugnabatur, ut pro paternis bonis in ærarium relatis daretur ei de publico sestertium bis millies; ad hæc decerneretur ei sicut priùs patri maris imperium, classisque daretur ad usus necessarios. Patres mirabundi probaverunt omnia, atque ita Sextus ex Hispania in Siciliam S. C. evocatus est, ex qua post ea Cæsari Augusto difficillimum bellum movit. Appian. Dio, alii.

2 Monarchiam Augusti intelligit, sive merum unius Principis absolutum imperium: nec enim respublica tot civilibus bellis labefactata, civibus ob privata odia bellantibus attrita, & partium studio semper alente discordiam tentata, aliter conquiescere & respirare potuit, quàm si ad unius optimi principis jus, potestatem, atq; imperiũ, quod magistratuum, Senatus ac populi fuerat, transferretur.

3 P. Cornelius Dolabella Consul designatus erat, ut Cæsari ad Parthicum bellum profecto succederet: eo occiso, ipse natus annos 25 consulatum invasit, & in Syriam contendit, quam cum legionibus à Cæsare in Parthicum bellum præmissis populi suffragiis & Antonii auxilio obtinuit, & à Pergamo & Smyrna per C. Trebonium, unum ex Cæsaris percussoribus exclusus, noctu reversus, ex inspirato Smyrnam invadit,

& urbem ex insidiis occupat. Trebonius in cubili suo deprehensus, & omni cruciatu corporis primùm vexatus, trucidatus est, ejus caput per vias lapide stratas, milites sibi invicem pro pila mittentes, per ludibrium & iram ita contriverant, ut nulla appareret facies: itaque Trebonius luit primas parricidii in Cæsarem pœnas, quo facto Dolabella hostis à Senatu judicatus est, qui cùm Cassium navali prœlio aliquoties vicisset, ad ultimum ipse victus Laodiceam fugit, ibique obsessus, urbe capta satelliti suo cervicem feriendam præbuit. Appianus, Dio, alii.

ARGUMENTUM CAP. IV. LIB. IV.

Octavius à Senatu contra Antonium Reipub. hostem Imperator declaratus, exercitum Antonii ad Mutinam profligat, Decimum Mutina obsessum liberat, unde & hoc bellum Mutinense à Mutina dictum fuit.

COMMENTARIUS.

C. Octavius, qui deinceps Imperium Romanum sub nomine Augusti tenuit, cùm Cæsar ejus avunculus magnus (enupserat enim Julia Cæsaris soror in domum Atii Balbi, ex quo Atia nata, uxor Octavii, qui pater Augusti fuit) Romæ interficeretur: Apolloniæ literis & militaribus disciplinis operam dabat: erat enim eò in expeditionem Parthicam à Cæsare præmissus. Factus autem certior de Cæsaris cæde, in Italiam transiit, & Neapolim venit 14. Kalend. Maii: fuit

Epist. 10. lib. 14. ad Attic.

fuit etiam ruri cum Cicerone perhonorificè & amicè. Romam cùm perveniſſet, ab Antonio Conſule ſuperbè exceptus eſt. Adiit tamen invidioſam Cæſaris hæreditatem, quamvis id neque Atiæ matri, neque L. Philippo vitrico ejus placeret. Addita hæreditate Cæſaris, nomen quoque ejus tulit, cumque prius C. Octavius nominaretur, deinceps C. Julius Cæſar Octavius de more dictus eſt: quanquam lex Curiata de adoptione ejus anno demùm ſequente in ipſius conſulatu perlata fuerit, teſte Dione, quod ideo neceſſarium eſſe ſibi putabat, quia ea lege adoptivi jus habebant, ac naturales filii, ut & propinquos & libertos adoptantium aſſequerentur. *Velleius. Sueton. Dio.*

1 Teſtamentum Cæſaris L. Piſone ejus ſocero poſtulante, invito Senatu ad populum recitatum fuit, antequam Cæſaris cadaver in foro cremaretur: quod ideò percuſſoribus maximam invidiam movebat, quia populo viritim trecenos ſeſtertios Cæſar legaverat & hortos circa Tiberim publicaverat; atque nihil adeò exacerbavit omnium indignationem, quàm quòd Decimum Brutum proditorem ſuum in ſecundis hæredibus primum ſcripſerat. Secundi hæredes ideò poſt primos adſcribebant, ut ſi quid illis primis humanitus accidiſſet, tunc ſecundi ſuccederent. *Appianus.*

2 Cicero Philippica 2. cùm Antonii ſcelera percunctationibus exagitat, hoc quoque ei objicit, quod Cæſaris ex teſtamento, ut ipſe dicebat, filius eſſet. Appianus etiam, cùm Octavius ita cum Antonio expoſtulat, idem ſubindicare videtur: *Et te filium adoptivum ſcripſiſſet, ſi ſervaſſet te aquo animo ex civil. bell.* *Lib. 3. de*

Heraclidarum gente transiturum ad Æneadas: id enim facit ambigere Cæsarem, dum de successore cogitat.

3 Calpurnia Cæsaris uxor vel mariti cæde perturbata, vel Antonii Consulis periculi minis, pecuniam, & acta Cæsaris in ejus domum transferri permiserat: at quia acta Cæsaris & consilia nondum publicata, tamen Antonii calliditate Senatus consulto confirmata erant, ea Antonius in multorum gratiam vel domesticis nundinationibus corrumpebat, vel adulterabat, usus in eâ fraude Tyberii opera, qui Cæsari à manibus fuerat. Sestertium quoque septies millies depositum à Cæsare ad Opis ædem occupatum erat, ab Antonio Octavium pecuniam eam reposcentem, & ut sibi adversus avunculi sui percussores adesset, petentem, superbè & contumelioſè repellebat: quare ut Octavius legatum à populo Rom. Cæsaris nomine repræsentaret, suum patrimonium & quicquid sibi testamento à Cæsare obvenerat, venale proscripsit, legatumque populo persolvit, qua beneficentia plebem ita sibi devinxit, ut Antonium invidiosissimum omnibus redderat. Octavius sibi & Reipubl. contra eum vires paraturus, deductos à patre in colonias veteranos excitavit. Legiones Martia & Quarta signa ad Octavium transtulerunt, deinde & complures sævitia M. Antonii, qua passim in castris suis trucidari jusserat, quia ei suspecti erant, ad eundem desciverunt: quo nuncio allato, Antonius mente ita concidit, ut paludatus in Galliam citeriorem, quam à populo obtinuerat, ante diem quartum Kalend. Decemb. properaret. Decimus Brutus, qui

qui provinciam Galliam primùm à Cæsare datam, post interfecto Cæsare, à Senatu confirmatam proc. obtinebat, ut irrumpenti in eam Antonio obsisteret, Mutinæ cum exercitu substitit, seque ab Antonio ibi circumvallatum obsideri permisit. Dio, Appianus, Plutarch. Cicero.

4 Kalendas Januarii Hirtio & Pansa Coss. anno 710 dum M. Antonius Brutum Mutinæ obsidebat. Senatus-consulto factum est, ut Cæsar Octavianus, qui privato consilio pro Republica arma contra Antonium sumpserat, pro Prætore bellum gereret, Senator esset, & sententiam loco prætorio diceret, quantamque pecuniam militibus earum legionum, quæ Antonium reliquissent, parta victoria pollicitus esset, tanta publicè daretur, & ut Cæsar unà cum Hirtio & Pansa Coss. cum exercitu illo quem haberet, bellum administraret. Antonio hoste à Senatu judicato, Hirtius ad bellum profectus, eumque paucis post diebus Pansa consecutus est. Cæsar atque Hirtius Bononia in potestatem redacta, propius admotis castris Brutum de suo adventu, atque auxilio certiorem faciunt. Præliis aliquot secundis ferocior factus Antonius, relictis qui Cæsaris & Hirtii castra oppugnarent, clam in Pansam advenientem Bononiam versus 17 Kalend. Maii contendit, ac tum prosperè eo vulnerato pugnavit, audita re, Hirtius redeunti, ut victori securiùs & dissolutiùs in castra sua Antonio se obtulit, ac fusis ejus copiis Pansæ cladem correxit. Ex ea re Consules, & Cæsar, Imperatores à Senatu & militibus appellati sunt, quamvis Pansa malè, Cæsar omninò ne pugnâsset

quidem. Dio, Appian. Cicero, Sueton. alii.

5 Paucis diebus postquam Pansam Antonius, Hirtius Antonium vicisset, ad Mutinam summo prœlio pugnatum est, in quo fugatus, & castris atque exercitu exutus Antonius ad M. Lepidum Proconsulem in ulteriorem Galliam cum paucis profugit. Hirtius post victoriam in inimicorum castris saucius obiit: Pansa Bononiæ itidem ex vulnere mortuus est. Bruto & Mutina obsidione liberatis, solus Cæsar incolumis gloriosissimâ victoriâ potitus est: atque cùm de Decimo Bruto ut patris percussore pœnas sumere potuisset, ipsum incolumem dimisit. Senatus autem omnia in contumeliam Cæsaris, & ut eum quoque deprimerent, Bruto veluti victori contra Antonium, quæ Cæsari tribuenda essent, decrevit. Quare Cæsar tot injuriis irritatus, cùm sentiret quoque metu moto, favere Senatum Pompeianis partibus, seque tali ipsorum voluntate conterendum, nisi obsisteret; adhæc Ciceronem censuisse, quod ipse Cæsar ornandus & tollendus esset, cùm aliud diceret, aliud intelligeret, nonnulli se puerum contumeliosè vocâssent, causam Optimatium fine cunctatione deseruit. Tum inter eum & Antonium per commercia epistolarum conditionum facta mentio, cumq; effeciſſet, ut milites inter se jurejurando sancirent, cum nullo exercitu, qui C. Cæsaris fuisset, bellum se gesturos, quadringentos milites Romam ad Senatum misit, qui consulatum sibi nomine exercitus deposcerent: cùm quidem cunctante Senatu, Cornelius Centurio princeps legationis rejecto sagulo, ostendens gladii capulum, non

Suetonius. Paterculus. Brutus epist. 20. lib. 11.

non dubitâsset in curia dicere, *Hic faciet si non feceritis vos*, Cicero subjecit, *Si ita petierit is consulatum, eum accipiet.* Militibus re infecta ad Octavianum reversis, Antonium & Lepidum in Italiam accersivit, atque ipse legiones hostiliter ad urbem admovit. C. autem Cæsar Octavianus Consul statim factus est pridie Natalis sui Kalend. Octob. cum postridie 20 annos impleret, eam Q. Pedio collega Consul legem tulit de quæstione in eos habenda, quorum opera pater occisus esset; perrogavit autem Q. Pedius collega: unde lex Pedia nominatur; eaque omnibus, qui Julium Cæsarem interfecerant, aqua & igni interdixit, postulatique ea lege M. Brutus, C. Cassius, D. Brutus & alii.

Suetonius. Dio. lib. 46.

Suet. Dio. Appian. Plut. Paterc. Liv.

Paterc. Suet.

6 Decimus Brutus cum quatuor veteranis legionibus, & sex tironum, quos contra Antonium ex Senatusconsulto ducebat, fame & inopia coactus, statuit ad Brutum & Cassium in Macedoniam fugere: legiones tædio & difficultate itineris ejus quod proposuerat, deterritæ, sex tironum ad Cæsarem, quatuor veteranæ ad Antonium deficiunt: ipse cum peteret Aquileiam captus, & à Capeno Sequano, qui illi Galliæ parti præerat, jussu Antonii trucidatus est, caputque Antonio missum, ita Decimus Brutus parricidii etiam pœnas Cæsari dedit, sesqui anno post Cæsarem peremptum, & paulò post Minucius Basillus etiam percussorum unus, à suis servis, quos per iram castraverat, trucidatus est.

ARGUMENTUM CAP. V. LIB. VI.

CVm Antonius Lepidus, Cæsar, se Reip. constituendæ causa Triumviros in quinquennium renunciâsse, proscriptione ac cæde inimicorum civium, Respublica convulsa est laceratáque. Ciceronis caput jussu Antonij præcisum inter duas manus pro rostris positum est.

COMMENTARIUS.

Cùm Cæsar consulatum per vim occupâsset, omnique studio moliretur, ut patris percussores ulciscereturᵉ, & ipsius opes, quàm ut solus hoc posset, essent infirmiores: M. Antonium & Lepidum validissimis copiis instructos sibi fœdere conjunxit. Congressus horum trium occultus in triduum fuit in agro, ut Dio, Bononiensi, ut Appianus Mutinensi, & flumine circumfuso, ibiq; populi Romani imperium quasi possessionem aliquam inter se partiti sunt: ut Cæsar utrámq; Lybiam cum Sicilia & Sardinia: Lepidus Hispanias, & Galliam Narbonensem; Antonius reliquas haberet Gallias: ut ipsi Triumviri essent Reipublicæ constituendæ cum summo imperio in quinquennium: Magistratus nec Senatu, nec populo consulto, quibus ipsi vellẽt, mandarent, Lepidum in D. Bruti occisi locum in insequentem annum Consulem creant, eumque Romam ac reliquam Italiam tueri jubent. Antonius & Cæsar bello Cassium & Brutum prosequerentur: proscriptionem ac cædem civium inimicorum ederent, quod illi

Appian. de bell. civil. lib. 4.

Urbem

Urbem paulò post ingressi, executi sunt. Præmium autem percussoribus proscriptorum ingenuis quiq; caput proscripti ad Triumviros referrent, constituerunt centena millia HS. Servius dimidium ejus, & jus civitatis, & quidem indicibus eorum, qui proscriptos celassent, aut protexissent.

1 Maximam contentionem Ciceronis proscriptio præbuit, cùm Antonius nullam conditionem acciperet, nisi priùs ille interficeretur; Lepidus Antonio assentiretur, & Cæsar utriq; repugnaret, tandem tamen tertio die Cæsar consensit, fuitque permutatio ita facta, Ciceronem Cæsar, L. Paulum fratrem Lepidus, L. Cæsarem avunculum suum Antonius proscribi permitteret.

2 L. Lucium Cæsarem Antonii avunculum proscriptum ejus soror Julia, Antonii mater non dissimulanter apud se habuit, & centurionibus hanc diu reveritis, ut matrem Imperatoris, tandemque irrumpentibus ad ejus cædem, mater Antonii ad forum properans, ad ejus pedes accidit, vitamque ejus deprecata est; Antoniusque plebiscito per Plancium Consulem rogato, ut pœnæ eximeretur, effecit: hoc odium Antonius avunculo suo reposuit, quia hostis ab ipso in Senatu judicatus erat.

3 L. Paulus Lepidi frater proscriptus, centurionibus eum reverenter, ut Imperatoris sui fratrem elabi conniventibus, secutus ad Brutum navigavit, post cujus obitum se Miletum contulit, unde ne pace quidem facta, quamvis revocatus, redire voluit, ita Appian. etsi Dio hunc Paulum Aimilium postea censorem fuisse anno 731 cum L. Munatio Planco scribat, tamen in eo deceptus videtur, *Lib. 54. 1.*

quia Lepidus censor, L. filius, Marci nepos in Capitolinis tabulis. At Lepidus Triumvir, Marci filius, Quincti nepos in iisdem scribitur, quod facile prodit, istos fratres non fuisse.

4 Cicero sub adventum Triumvirorũ Urbe cesserat, fugerátq; in Tusculanum suum: cognita verò proscriptione, inde transversis itineribus in Formianum, ut ab Cajeta navim conscensurus proficisciturus: unde aliquoties in altum provectus, cùm modò venti adversi retulissent, modò ipse jactationẽ navis pati non posset: tædium tandem eum & fugæ & vitæ cæpit, regressúsq; ad superiorem villam, quæ paulò plus mille passibus abest a mari, *Morar*, inquit, *in patria sæpe servata.* Cùm servi ejus jam in prodigiis terrerentur, & percussorum venientium timore, eum partim vi, partim precibus lectica exceptum ad mare deferebant: sed Cicero cum percussores ad suam cædem accurrere sentiret, lecticam deponere, & quod sors iniqua cogeret, quietos pati jussit, prominenti ex lectica, præbentique immotam cervicem, caput à Popillio Lænate (quam ipse parricidii reum à manifesta morte patrocinio suo eripuerat) præcisum est: nec satis stolidæ crudelitati militum fuit, manus quoque scripsisse aliquid in Antonium exprobrantes præciderunt. Caput & manus Ciceronis ipse Lænas Antonio comitia in foro habenti eminus ostendit, quo ille maximè lætatus, Tribunum militum coronavit, & HS decies pro maximo præmio dedit. Fulvia uxor Antonii, caput antequam auferretur, in manus sumsit, atque atrocibus verbis illudens & conspuens, genibus suis imposuit, & linguam ex ore extractam, acubus, quibus ad capitis ornamentum uebatur compunxit,

compunxit, additis multis iisque execrandis opprobriis. Jussu autem Antonii pro rostris loco præ aliis conspicuo caput ejus positum est, unde in ipsum verba faciens auditus fuerat, ibi caput ejus inter duas manus conspicerentur. Sed vix attollentes lachrymis oculos homines intueri trucidati ejus membra poterant: cæterorum enim cædes privatos luctus moverant, illa una communem. Cicero occisus est 7 Idus Decembris 710; vixit annos 63; menses 11; dies quinque. Cætera apud Fabricium Marcoduranum fidelissimum Ciceronis vitæ scriptorem leges, & in Sebastiani Corradi Quæstura.

ARGUMENTUM Cap. VI. Lib. IV.

Republica utcunque per Triumviros ordinata, M. Antonius & Cæsar Octavianus in Græciam contra Brutum & Cassium proficiscuntur: fit prælium in campis Philippicis, ibi Cassius sibi errore, dum suos fugere qui vicerant, opinatur, caput præcari jubet: Brutus etiam post paucos dies altero prælio victus, exorato Strabone ut se gladio confoderet, vitam finivit.

COMMENTARIUS.

Brutus & Cassius, Asia & Græcia in potestatem suam redactis, in Macedoniam ut ibi bellum gererent trajecerunt: nec ita multo post imperator Cæsar, & M. Antonius cum ingenti exercitu advenerunt, atq; ad Urbem Philippos (unde hoc bellum Philippense dicitur) castra è regione hostium posuerunt: ibi pugnatum

natum est acerrimo prælio, sed vario eventu & dubio Marte, ita ut Brutus Cæsarem, Antonius Cassium (uterque eorum dextrum cornu regebat) pepulerint, & castra utrinque ab iis, qui vicerunt, expugnata sint. Cassius cum Brutum, quem in acie cecidisse metuebat, cum equitatu redeuntem longè prospexisset, irrumpentes hostes esse suspicatus, sibi Pindari liberti sui manu caput præsecari jussit. Post paucos dies M. Brutus altero prælio victus rebusque desperatis vitam & ipse, cum ageret trigesimum septimum annum, finivit, atque ipsius latus gladio hausit. Strato, Brutum exorante, ut hoc sibi extremum officium præstaret. Eodem tempore manus sibi intulerunt principum Romanorum circiter 40. Catonis filius in prælio cecidit. Q. Hortensius jussu Antonii Triumviri ad fratris sui C. Antonii sepulchrum (quem Brutus opera Hortensii in ultionem Ciceronis interfici jusserat) jugulatus est: qui Antonius cædem fratris sui potiùs in Hortensii culpam, quàm in Bruti mandata referebat.

1 L Junius Brutus Tarquinium Superbum regno ut tyrannum expulit, atque cum M. Brutus genus paternum ad eundem referret (multi tamen Cæsaris ex Serviliæ Catonis sororis adulterio filium potiùs esse opinabantur) variis convitiis, & dicteriis, ut qui Cæsarem dominantem degenerans à majoribus suis patereturr, irritatus, impetum sumpsit occidendi Cæsaris, ut libertatem Reipublicæ assereret, conspirantibus Cassio & Decimo Bruto. Cæde perpetrata, eum ipsi quoque ut tyrannicidæ, laudis & gloriæ præmia peterent, cum Cæsaris interempti contumelia, Antonius Consul interceſſit, metuens

ens, si Cæsar ut tyrannus damnaretur, quod cadaver ejus in Tiberim projiceretur, acta ejus cum magno Antonii discrimine rescinderentur, & bona publicarentur. Prolato igitur Cæsaris cadavere, & populo, qui ob legatum Cæsaris inescabatur, ad commiserationem commoto, Antonius omnia pacis consilia & illam percussorum spem perturbavit, uti latiùs à nobis capite tertio præcedenti, expositum est.

2 Parricidii vocabulo, auxesi invidiosa, pro homicidio utitur, eo sensu, ut quem ex Senatus-consulto Patrem patriæ superiori anno cognominaverant, eundem in Senatu occiderint. Percussores itaque Cæsaris ex vocabuli notatione Parricidæ sunt, & cædes ejus parricidium propriè diceretur. Testatur etiam Suetonius placuisse populo, ut Idus Martiæ Parricidium dicerentur, nimirum quia ii patrem patriæ eo die in Senatu occidissent, quos ipse hostes paulò ante servaverat.

3 Diximus jam capite tertio ἀμνηστίαν Atheniensium exemplo & consensu etiam Antonii fuisse decretam, sed ab eodē mox abolitam, simulatque amoto metu securus ad ingenium redire poterat.

4 Cum irritata plebs ad percussorum domos facibus contendisset, M. Brutus & Cassius Urbem reliquerunt, & Antium atq; Lanuvium profecti, diu ibi otiosi fuerunt, quia ambitiosum putabant, cum nondum prætura urbana defuncti essent, in provincias (Cassio Syria, Bruto Macedonia à Cæsare decreta erat) navigare. Sexto tamen mense, Brutum Italia cessisse, ex Cicerone manifestum est. *Philip. 1. Epist. 7. Lib. 16. ad Attic.*

5 Philippos urbem Macedoniæ intelligit, ubi hoc prælium commissum est: unde & hoc

hoc bellum, ut diximus, Philippense vocatur, cum antea eadem urbs Dathos diceretur. Arenam translatitiè vocat campos Philippenses in quibus depugnatū est: quia locus ubi gladiatores committebantur, arena ideo inspergebantur, ut ne ipsi sanguinis sui dum digladiantur, lubricitate lapsarent. Assuetas cadaverum pabulo volucres ambagibus verborum pro vulturibus dixit, quia vultures præsagio quodam naturali, biduo ac triduo convolare eo solent, ubi cadavera sunt futura, ut Plinius & Ælianus testantur: quod ad magnitudinem copiarum attinet, Appianus utrumque undeviginti legiones conficit; adhæc Antonii & Cæsaris equitatum 13 M. Bruti & Cassii 20000.

6 Scribit Plutarchus, Brutum minimi somni fuisse, & animo planè ob ingens quod moliebatur bellum impedito, noctes egisse magna ex parte insomnes. Cum esset postridie copias ex Asia in Europam transportaturus, concubia jam nocte omnibus altissimo silentio sopitis, atque ipso tenui admodum lumine utente cogitanti, & curis anxio spectrum quoddam intrare videbatur, terribile & monstrosa imagine, auso percunctari, quisnam hominum aut deorum esset, aut quid sibi vellet? respondit imago. Tuus ô Brute malus sum genius, apud Philippos iterum me videbis: tum ille imperterritus, videbo, inquit: Cum Brutus ista Cassio, qui Epicureus erat, de spectro referret, dicebat ille ludibrium esse ex vi imaginatrice conceptum ab eo, cujus sensus curarum æstu fatigati, ita mentem exagitarent, ut tales imaginationes conciperet. Verum idem spectrum, sed mutum, se Bruto in Philippis obtulit, pridie quā ulti-

ultimo prælio Brutus superaretur.

7 Medicum hunc Antorium vocant Plutarchus & Paterculus. Cæsar ex valetudine imbecilliore in castris suis decumbebat, sed cum medici denuntiatione admonitus, in aciem se recepit, quæ res ipsi saluti fuit: nam hostes lecticam ejus vacuam pilis jaculisque confodunt, asseverantes Bruto cui gladios cruentos ostendebant, ipsum quoque Cæsarem à se confectum esse. Antonius fertur primo congressu se subtraxisse, & ad paludes recessisse: sed cum cornu suorum vicisset, iterum in prælium irruisse, ita ut victoriæ laus penes Antonium fuerit. *Plutarch. in Bruto.*

8 Dio recitâsse Brutum Herculis quoddam dictum refert, tali sensu verborum: *O infelix virtus! ita nihil quam nomen esses, ego tanquam rem aliquam exercui, cum tu fortunæ servieris?* hoc & Alciatus in emblematis ita expressit. *Lib. 47.*

(rum,
Jamjam stricturus moribunda in pectora ferro
Audaci hos Brutus protulit ore sonos:
Infelix virtus, & solis provida verbis,
Fortunam in rebus cur sequeris dominam.

Certè etiam vix reperias, quos aut fortuna pronior obsecuta fuerit, aut veluti fatigata maturiùs iterum deseruerit, quàm Crassum & Brutum.

9 Titinnium misit speculatum Cassius, atque cum eum Bruti equites ut victores, mutuis amplexibus excipierent, iisq; officiis ejus reditum remorarentur, Cassius & ipsum ab hostibus interceptum suspicatus, equitesque Bruti qui gratulabundi cum Titinnio ad se contenderent, esse hostes qui irruerent, opinatus, lacerna caput circumdedit, extentamque cervicem interitus Pindaro (quem ad hujusmodi

hujusmodi necessitatem jam à Crassiana cæde secum ducebat) præbuit, Decideratque Cassii caput, cum Titinnius advenit nuntians Brutum esse victorem, qui cum imperatorem prostratum esse videret, *sequar*, inquit, *eum quem mea occidit tarditas*, strictoque gladio se confudit, ita Patercul. Plutarch. alii.

12 Brutus & Cassius eo animo in hostem se ituros mutua fide ante prælium receperant, ut aut vincerent; aut à victore sibi deinceps non metuerent: intelligebant enim quòd mortem sibi, nisi Deum ipsorum res secundaret, conscisceerent.

ARGUMENTUM CAP. VII. LIB. IV.

L. Antonius Triumviri Antonii frater cum Fulvia ejus uxore bellum Cæsari concitant. Antonius Perusia (unde hoc bellum Perusinum dictum est) se mœnibus includit, & à Cæsare ad deditionem fame compulsus, incolumis dimittitur.

COMMENTARIUS.

L. Antonius Consul Fulviæ consilio usus, modò apud veteranos Cæsarem criminatus, modò eos, qui agros amiserant (quos veteranis in castris Philippicis Cæsar, & Antonius promissos dederant) ad arma conciens magnum conflaverat exercitum: ex altera parte Fulvia Antonii Triumviri uxor, nihil muliebre præter corpus gerens, omnia armis tumultuque miscebat, eaque Præneste belli sedem delegerat. Cum verò legatis de pace ultro citroque missis nihil proficeretur, Cæsar

in

Nursinos & Sentinates exercitum duxit. Antonius urbem hostiliter invasit, M. Lepido, qui custodiæ urbis cum exercitu præerat profligato. Cæsar Sentinatibus obsidendis, Salvidieno permissis Romam accurrens, Antonium ejecit, & in Galliam contendentem in itinere intercepit, atque Perusiæ se includentem diu obsedit, tandem aliquoties erumpere conantem, sed repulsum, fame ad deditionem coëgit: sed veniam petenti dedit, & bellum sine prælio confectum est, Calvino & Pallione Coss. 713. Dio, Appian. Sueton. alii.

1 Cum Fulvia intelligeret Antonium Cleopatræ amoribus irretitum captumque, usa Manii consilio, sperabat eum motu Italico in Italiam à Cleopatra avelli & revocari posse. Cum ipsa divicto L. Antonio in Asiam cum prolibus & Julia Antonii matre ad Antonium navigaret, Antonius fraude intellecta, eam morbo Sicyone ex zelotypia afflictantem & contabescentem neglexit, ipsecum ducentis navibus contra Cæsarem in Italiam navigat, Sipuntum occupat, Brundisium invadit, & Cæsarem bello lacessit: sed arma mox utrinque posita sunt, & ex militum intercessione pax composita atq; Octavia Cæsaris soror Antonio collocata est. Ambo, quod alter alteri reconciliatus esset, cum triumphali veste in urbem invecti sunt. Suetonius, Dio, Plutarchus, Fasti Capitolini.

ARGUMENTUM Cap. VIII. Lib. VI.

Sex. Pompeius cum Siciliam & Sardiniam classibus teneret, latrociniis commercia impedie-

impediebat, ita ut Romæ fame laboraret. Cæsar insana tempestate & aliquot naufragiis vexatus, tandem Pompeium profligat. cum Asiam ad rebellandum sollicitaret, Antonii legato Meleti interfectum est.

COMMENTARIUS.

Sex. Pompeius ex Senatusconsulto ab Hispania in Italiam revocatus est, ipsique extrario patrimonium restitutum, & classis commissa erat, sed Triumviris crudeliter minantibus, cum undiq; proscriptos & cumque fugativos reciperet, sine vlla loci possessione in mari prædabatur. Messanam quoque Siciliæ, & deinde totam insulam occupat. A. Pompeium Bithinicum Prætor occîdit, Q. Salvidienum Cæsaris legatum vali præho superat, interea dum bellum Cæsare & Antonio in Cassium & Brutum paratur. Quibus devictis, cum Pompeius maritimas annonæ subvectiones classe infestas arceret, Romanosque per aliquot annos opprimeret, cum eo postulatâ à populo Romano pacem Cæsar & Antonius circa Misenum fecerunt, ita ut ille Siciliam, Sardiniam & Achaiam per quinquennium haberet, mari piratis liberaret, commeatũ in Vrbẽ mitteret. Cum verò Sextus iterũ latrociniis cõmercia impediret, nec pacem ex conditione præstaret, Cæsar necessarium contra eum suscepit bellum, duobusque prælis ancipiti admodũ Marte cum eo pugnavit, graviterq; Cæsarem eo tempore fortuna concussit, quippe majorem partem classis circa Veliam Palinuriq; promontorium adorta vis Africi lacerava. Proximus inde annus in comparanda classe consumptus

sumptus est. Anno demum sequenti varo eventu navalibus prœliis pugnatum est, ut duarum classium Cæsaris altera, cui Agrippa præerat, vinceret, altera quam Cæsar ducebat, deleretur, expositique in terra milites ferè à Pompeio oppressi sint. Victus deinde Pompeius Messanam profugit, inde Corcyram, & cùm in Cephalaniam nullo prosequente appulisset, ad Antonium respicere cœpit.

1 Cùm Sex. Pompeius ex fuga in Samum insulam delatus esset, & de Antonii fide à Parthis accepta intelligeret, ratus se Antonii imperium ad se facilè transferturum, ad auxilia & societatem varios reges & populos sollicitare cœpit: sed cum inter ducem, & supplicem tumultuatur, & nunc dignitatem retinet, nunc vitam precatur, à Titio Antonii legato victus, & Mileti jugulatus est, cùm ageret annum quadragesimum. Cæsar etiam post Pompeii fugam, Lepidum Triumvirum, quem ex Africa in auxilium evocaverat: superbientem viginti legionum fiducia, summásque sibi partes terrore ac minis vindicantem spoliavit exercitu, supplicemque, concessa vita, & abrogato Triumviratus honore Circeis in perpetuum relegavit. Suetonius, Dio, Paterculus, Appianus, alii.

ARGUMENTUM Cap. IX. Lib. VI.

Ventidius Bassus Antonii legatus Labienum Parthorum Imperatorem, Pacorumque regis Orodis filium occidit, & Syriam recipit: atque ea victoria Crassi

Crassi & Saxa Cladem à Parthis accep[illegible] iisdem reponit.

COMMENTARIUS.

T. Labienus Titi filius à Bruto & Ca[illegible] missus erat ad Orodem Parthorum reg[illegible] ut eum in societatem armorum sollicita[illegible] sed cum illos ab Antonio Cæsare devi[illegible] intelligeret, ipse regem impulit, quód in [illegible] siam cum exercitu mitteretur, usurus, & [illegible] portunitate temporis, & victoriæ occ[illegible] ne: interea dum Antonius Cleopatræ [illegible] ribus dementatus socordia contabesc[illegible] Cæsar L. Antonii & Fulviæ bello & d[illegible] stico, & laborioso detineretur. Irrupit [illegible] que ipse in Syriam cum Pacoro Orodis [illegible] tio, victoque Decimo Saxa Antonii leg[illegible] universam eam provinciam & Phœnici[illegible] Ciliciam & Palestinam, occupat, & Im[illegible] rator Parthorum salutatur. M. Antonius [illegible] cladibus ab amore & ebrietate expergef[illegible] ctus, Ventidium Bassum contra Parth[illegible] mittit, qui eos nimia victoriæ fiducia feroci[illegible] entes, altero etiam prœlio victos, Syria, [illegible] Tauro monte, Labieno, & Phranapate pra[illegible] cipuis Parthorum ducibus occisis, expulit, [illegible] Palestinam recepit. Sequenti deinde an[illegible] ingentem Parthorum stragem dedit in ag[illegible] Cyrestico, Pacoro regis filio occiso, cuj[illegible] caput, ut manibus Crassi parentaret, & Syri[illegible] am in eum propensissimam ejus clade ad de[illegible] ditionem compelleret, oppidatim circumfer[illegible] jussit.

1 Ventidius Bassus bello sociali à Pompeio, Strabone, expugnato Asculo captus [illegible] rat, & in triumphum ductus: qui obscuro

etiam

um loco natus, victum sordidè quærebat imparandis mulis & vehiculis, quibus magistratus qui provincias sortiti forent, profiscerentur. Hic cum Cæsari in Gallia ob diligentiam & industriam probatus esset, ab eodem in amicorum numero receptus, ad tribunatum plebis, prætura & consulatum promotus est, primusque de Parthis triumphum duxit, anno 715.

2 Orontes Syriæ fluvius ex Antilibano fluens juxta Selecuiam & Syriacum mare defluit. Euphrates fluvius in Armenia magore ortus, vario alvei flexu inter Mesopotamiam & Syriam delabitur, hinc ab ortu in septentrionem sinuoso alveo sese infinuans, Babyloniam claudit, mox juxta Appamiam cum Tygri confusus, tandem in sinum Persicum duobus ostiis excurrit. Appian. & Dion. in Cyrrhestica Syriæ hoc prælio Parthorum à Ventidio superatum scribunt, dum Parthorum audaciam simulato etiam metu usque adeo accendit, ut castris ejus præruptò loco positis succederent, quos cum subita eruptione invasisset, eos deturbat, profligat, occidit. Cyrrhestica à Ptolemæo inter flexū Singæ fluvii & Euphratis describitur.

3 Frontinus hoc stratagema lib. 2. ita refert: *Ventidius adversus Parthos non ante milites deduxit, quàm illi quingentis non amplius passibus abessent, atque ita procursione subitâ adeo suos admonuit, ut sagittas quibus ex longinquo usus est, comminus congressus eluderet, quo consilio, quia quandam audaciæ etiam speciem ostentaverat, celeriter barbaros debellavit.*

ARGU-

ARGUMENTUM CAP. X. LIB. IV.

M. Antonius nulla justa de causa Parthos movet: mens ejus ambus Cleopatræ adhuc implicata omnia boni Imperatoris consilia corrumpit quippè tempestivius ad eam reditum accelerans. Quare exercitu ejus, dum se turpiter recipere coactus est, variâ clade ad terminos usque partem attrito, Parthorumque multitudine lacerato, tandem fœda fuga per Armeniam in Syriam revertitur, & se Cleopatræ amplexibus recreat.

COMMENTARIUS.

Phraates Parthorum rex patrem suum Orodem, aqua intercute laborantem, ex admonito, quod ad perniciem ei miscuerat, cibum in salutem conversum, cùm vis morbi per alvum dejiceretur, usus sceleris compendio præfocavit, & regnum parricidio occupatum crudelissimè vexavit, ob quam tyrannidem Primates Parthorum, & Monæses primæ nobilitatis transfugerunt, qui ab Antonio magnificè & liberaliter exceptus erat, revocatumque à rege suo volentem benignè dimiserat, ut Phraaten spe pacis deceptum imparatiorem invaderet. Accendebat & Antonii consilia Artuasdes Armeniæ rex, qui belli societatem, ut regnum Medorum hostem suum ulciscereturr, offerebat: quo fœdere deceptus Antonius, cum insidiatore versutissimo consilia sua communicabat, ejusque calliditate in calamitatem trahebatur,

Armenius enim ipsius exercitum à
gmate in Mediam per montanos flexus,
viarum perplexitatem, ad quingenta pas-
m millia, ut æstatem eundo extraheret,
cunduxerat, magnâque fraude se primâ
ntonianorum calamitate, domum abruptâ
ssitudine cum suo exercitu 16000 equi-
m contulit; quam injuriam Antonius
porum necessitati subserviens, ad tertii
usque æstatem dissimulavit: tum Ardu-
en arte captum, catenis, ne quid honori
go deesset, aureis vinctum Alexandriæ
triumphum duxit, regnoque exuit, ejus
put, perditis ad Actium rebus, Cleopatra
no regi Medorum misit, ut eam in novam
lli societatem contra Cæsarem victorem
traheret. Appianus, Dio, Suetonius, Pa-
rculus, Strabo, alii.

1 Araxes Armeniæ majoris fluvius in
onte Albo, cum Euphrate oritur, quorum
ntes sex millia passuum distant. Euphrates
occasu, Araxis ab ortu sunt, qui placido
su variisque flexibus defluens, donec in-
r anfractus cautium impetum collegerit,
m præcipiti pernicitate rapidus, altero al-
o cum Cyro confusus, altero in Caspium
re defluit. Pomponius Mela, Ptol. Stra-
, lib. 12.

2 Antonius in Mediam properans, Oppi-
m Statianum cum duabus legionibus &
pedimentis subsequi jubet, ipse Praaspa
Mediæ regiam) validissimam urbem &
præsidio firmatam frustra oppugnat. Artu-
des Medus, qui cum Parthis auxilio suis
ccurrerat, ab Antonio in Statianum se con-
rit, quem cum decem millibus militum
primit & occidit, capto Polemone Ponti

rege,

rege, qui ſuam vitam redimere coactus
Artuaſdes Armenus paulo poſt, ut deſer
ſe cum ſuis in regnum recipit. Anto
magna cum ignominia, Phraatorum obſ
onem ſolvere coactus, ſpe pacis, ſed falli
deceptus.

3 Antonius poſt confectam cum Par
pactionem copias ſuas per eam, qua veneri
viam, hoc eſt, per campos apertos, & ari
tate ſqualentes reducturus erat, ita u
Parthorum equitatui objicere videretur. Id
que Mardus, qui Parthorum mores le
conſuetudine callebat, Antonium admo
fictam eſſe illam Phraatis & infidam pac
ut militem patentibus in campis pelle
undique equitatu circumfuſum opprime
iter ſe aliud per loca culta, & commeat
abundantia compendioſiùs oſtenſurum
ut fidem faceret, ſe vinciendum, donec p
miſſa præſtitiſſet, obtulit. Progreſſus in
que eo duce per triduum erat Antonii ex
citus eum admonet Mardus, ut contra ſo
bitam vim hoſtium (quam mox futuram
veſtigiis aliquot ſe deprehendere indica
ſuos expeditos in aciem collocaret: parue
admonitioni Antonius, cùm ſubitò emicu
Parthus, parata vi Antonianorum profligu
eſt. Atque ſæpiùs equitatus Parthicus pe
clade inter proficiſcendum repreſſus, fatig
batur, quouſque quinta die Flavius Gal
impetu temerario in hoſtem multo cum
crimine irrupit, atque dum carptim labora
ti ſubſidia mittuntur, ea quoque ut imbe
cilliora, ab hoſte cæſa ſunt, donec Antoni
tota vi cum exercitu procurrens, cæteros
manifeſto periculo eriperet. Cæſa ſunt tri
millia Romanorum, quinque millia ſauci

tonius. Antonius miserè se afflictans, saucios circumcursando consulabatur, & vicissim pietas & benevolentia militum Antonii animum confirmabat.

4 Parthi ex præcedentis diei victoria fecociores, collecto 40 millium equitatu, contemptiùs insultabant Romanis ut victis, & ad prædæ paratæ direptionem venientes, sed primùm ab Antonianis submoti sunt, quousque iterum ut per declivitatem quandam tardiùs digredientes sagittis configerent, undique circumfunderentur, tum gravis armaturæ milites, receptis in medium velitibus, in sinistro genu subsederunt, elatisque super capita clypeis, se suosque ab hostium sagittis, in clypeorum convexitatem lubricitate delabentibus, protexerunt.

5 Testitudinem intelligit, quæ ita fit, Impedimentis, & levis armaturæ militibus equitibusque in medium receptis, gravis armaturæ pedites, qui oblongis, & in morem tubi convexis utuntur clypeis, undique extrema claudunt, clypeosque hostibus objiciunt. Cæteri qui lata gestant scuta in medio conferti, ea supra se & reliquos extollunt, ut densitate eorum à telis desuper labentibus protegantur: hinc testitudini nomen factum, à testa, qua testudo animal se protegit, similitudine: hujus usus est & in urbium oppugnatione, & quando à sagittariis circumfusus sit, ut hoc loco, exercitus.

6 Romani ita testudine protecti subsidentes, opinionem hosti præbuerant veluti confecti vulneribus concidissent, qui positis armis contos sumpserunt, atque occurrunt: Romani magno multoque armorum fragore se mutuò cohortari, prosiluerunt, at-

que primus pilis exceptos confodiunt, & universos in fugam conjiciunt.

7 Hoc accidit in trajiciendo quodam fluvio, quem limitem prosequendi Romanos Parthi constituerant, sextoque die antequam ad Araxem fluvium perveniretur: tunc enim laudata Romanorum virtute Parthi octies & decies victi, laxatis arcubus abierunt.

8 Cùm Antoniani à frumentatione Parthorum perpetuâ insultatione arcerentur, tantâ fame in castris laboratum est, quòd duæ libræ panis triticei ducentis sesterciis venîrent, hordeaceus panis pari argenti pondere venderetur. Conversi itaque ad herbas & radices edendas, inciderunt in quandam herbam, quæ manducata insaniam & moerorem adferebat: nam qui eam edissent, sanè moliebantur, lapidésque movebant (tanquam magnoperè seriam rem agerent) tandem bilem evomentes (quia vino carebant, quod unicum huic malo remedium erat) moriebantur: fluvium illum aquam frigidam & pellucidam, sed salsam & venenosam habuisse, nam bibentibus statim tormina ventris ciebat, & sitim exasperabat, scribunt Plutarch. & Appian.

9 Hoc accidit tumultu militari, trepidatione nocturnâ per totum exercitum, quòd hostes irrupisse putarent, coorto: argentum enim aurumque habentes occiderunt, spoliaveruntque, denique Antonii etiam impedimenta agressi, pocula & mensas pretiosas discidérunt, & inter se distribuerunt. Antonius in tantâ consternatione quendam stipatorum, nomine Rhamnum juramento sibi adstrinxit, ut jussus statim ipsum confoderet, & caput amputaret, ne vivus in hostium

stium potestatem veniret, & ne mortui truncus à reliquorum cadaveribus secerni posset.

ARGUMENTUM Cap. XI. Lib. IV.

Antonius Cleopatræ amoribus dementatus ad vilissimi mancipii obsequia se dimittit, & in regem barbarum degenerat. Amoris impotentia, & opum licentia victus, Cleopatræ Romanum imperium promittit. Ea contumelia irritatus populus Romanus, bellum Cleopatræ per Fecialem indicit, Antonius cum Cleopatra totum Orientem contra Cæsarem, Cæsar Occidentem contra Antonium armat. Pugnatur prælio navali ad Actium: fugiens Cleopatra, secum in fugam Antonium rapit. Cæsar victor post annum in Ægyptum profectus, Antonium aliquot prælis debellat: ille sibi manus infert, & Cleopatra sibi necem aspidis irritata morsu conscivit.

COMMENTARIUS.

Inimicitiæ inter Antonium & Cæsarem cœperant Autronio, & Volcatio Coss. anno 720; eruperunt Domitio & Sosio Coss. 721. Antonius Cæsarem criminabatur, quòd Lepidum Triumviratu exmisset, quòd militem ejus & Sext. Pompeii, quem communem esse oportebat, solus occupâsset, atque militis etiam illius, quem in Italia utrisque communi conscripserat, partem repetebat, Cæsar autem Antonio crimini dabat, quòd Ægyptum sine sorte obtinebat, & Sext.

Pompeium, cum ipse sponte ignovisset, interemerat, & Artuasdem Armeniæ regem fraude circumventum, in vincula cum magna populi Romani infamia conjecisset, partemque spoliorum reposcebat. Vitio etiam vertebat Cleopatram pro uxore habitam in sororis suæ contumeliam, & liberos ex ea susceptos esse reges salutatos, in primis quòd Cæsarionem Cleopatræ filium, ex Cæsare nominâsset, atque ad genus Cæsaris traduxisset. Atque cum neque in Urbem venire vellet, neque finito Triumviratus tempore imperium deponere, bellumque moliretur, quod Urbi Italiæque inferret, ingentibus copiis, tam navalibus, quàm terrestribus ab hoc contractis, remissoque Octaviæ sorori Cæsaris repudio, omnium odia in se accendit. Cæsar in Epirũ cum exercitu trajecit se tertium, & M. Massalla Coss. anno 721. Bellum hoc Actiacum dicitur, quia ad Actium Epiri promontorium juxta Ambracium sinum gestum sit, de quo Horatius elegantèr Ode 17. primi.

1 Leucas insula est, & in ea civitas cognomine Neritum, ultra in Actium in ortum sita, & Cephalleniæ insulæ opposita, quæ cum olim cervici trium stadiorum continenti adhæreret, à Corinthiis, quorũ colonia fuerat, perfosso Isthmo, insula facta est: sic Thucyd. Strabo, Plinius. Istam insulam (ut Paterculus scribit) in ore & oculis Antonianæ classis, M. Agrippa expugnavit, itidem Patras, in quibus Antonius hyemaverat, & mox Corinthum. Leucate petra est excelsa, è Leucade in mare & Cephalleniam prominens.

2 Ambracia urbs est Epiri, quæ sinui maximo,

maximo, cui propinqua est, nomen dedit: hujus fauces quæ quatuor stadia patent (Florus cornua vocat) ab oriente habent Actium oppidum & nobile Appollinis Actii templum, ab occasu Nicopolin Augusti monumentum, quod ob victoriam condidit, quę eo loci contra Antonium & Cleopatram potitus est.

3 Ut huic loco lucem adferamus aliquam, ea, quæ nos cum Bayfio ex Plinio observavimus, de remigum ordinibus, sic habent. Quinquerimis Caii (de qua Plinius) remigum quadringentorun remis impellebatur. Utrumq; ergo latus navis ducentos remiges habebat, quos si per quinque distribuemus (unde nomen est quinqueremi) quadraginta remiges, singula sedilia occupabunt, & ea sedilia ordines remigum aut remorũ dicuntur. Navibus itaq; nomen non erat à remorum, quibus impellebantur, multitudine, sed ab ordinum numero, qui in alterutro latere sedilibus suis distinguebatur: sic novenis remorũ ordinibus dicebantur instructæ naves, quarum tabulata latera in novem sedilia distributa erant, & singulis ordinibus remigum numerus ex Imperatoris jussu imponebatur, vel pro arte gubernatorum, vel scientia remigum, vel mole navium. Turribus etiam à prora & puppi fuisse Antonii naves instructas ut in mari velut è muris pugnarent, ex Virgil. lib. 8. & Dio, lib. 50. constat. *Lib. 32.*

4 Antonius aliquot præliis navalibus à Cæsare victus, equitatu ejus à Stalitio Tauro fuso fugatoque: ad hæc fidissimi cujusque amici ad Cæsarem ob odium Cleopatræ defectione, Cleopatra autẽ aliquot pro-

digiis consternata, commeatuque ob Cæsaris classem & exercitum intercluso, prœlio rem committendam eo consilio censuerunt, ut inter prœliandum fuga Antonius, & ipsi elaborentur: & hinc velut in rebus deploratis Antonium jussisse, ut vela in naves suas deportarentur, tanquam ad fugam, non ad pugnam se præpararet, Plutarchus scribit. Et hic iterum Antonii consilia Cleopatræ auctoritate sunt corrupta, qui cum fidissimum militem haberet, maluerit navali pugna, in qua Cæsaris copiæ ob bellum cum Sext. Pompeio gestum exercitatissimæ erant, quàm terrestri, in quo firmissimus erat, decernere: Antonii milites ab Imperatore suo deserti diu fideliter & constanter pugnarunt, & desperata victoria in mortem dimicabant. Cæsar verbis eos mulcebat, clamitans & ostendens Antonium fugisse, quærebat pro quo, & cum quo pugnarent? qui ægrè tandem cessêre victoriam, & vitam veniamque Cæsar citiùs promisit, quàm illis ut eam precarentur, persuasum est. Canidius qui terrestribus Antonii copiis præerat, nocte fuga elapsus, cùm suos deseruisset, ipse se Cæsaris clementiæ permiserunt. Victus est Antonius ad Actium à Cæsare ante diem 4 Nonas Sept. anno 722 à quo die Cæsaris Octaviani imperium incipit.

5 Cæsar Antonium & Cleopatram victos in Ægyptum fugientes aliis persequendos dedit, ipse in Urbem ad res urbanas, ne quis motus gravior nasceretur, ordinandas revertitur, ac post 30 dies cùm in Græciam ad bellum trajecisset, postero anno ambos Alexandriæ obsedit. Antonius in ultima rerum desperatione, ubi pacisci cum Cæsare

non

non potuit (petebat enim ut sibi privatò Athenis vivere liceret, Cleopatræ filiis regnum Ægypti daretur) falso rumore occisæ Cleopatræ perculsus, se interemit anno ætatis tertio, vel ut alii, sexto & quinquagesimo. Plutarch. Dio, Sueton. alii.

6 Cleopatra obstupenda molitione fugam in Oceanum instituebat: namque classem ex Ægyptiaco mari in sinum Arabicum per Isthmum illum, quo Asiæ Ægyptus per 37 millia passuum adhæret, transferre moliebatur, atque ita effugere bellum & servitutem: sed cum Arabes aliquot naves incendissent, & Antonius nondum desperaret, ab incepto destitit.

7 Cornelius Gallus Cæsaris legatos Parætonium, est is portus ad 8 millia passuum patens, & oppidum ejusdem nominis in Cyrenaica, occupaverat, ejecto Antonii præsidio. Antonius eò properat, confisus se aut militem corrupturum, aut vi potiturum Parætonio: sed id frustra fuit; namque cum Antonius ad murum accederet, ut milites alloquio ad se pelliceret, tum Cornelius Gallus classicum canere jussit, ut sensum aurium obtunderet, & subita vi erumpens, Antonium profligavit, classem ejus afflixit, Dio, lib. 51.

8 Pelusium Urbs est Ægypti, Arabiæ Petreæ proxima, & ad extremum Nili ab ortu ostium sita, quod ab urbe vicina Peleusiacũ dicitur: illud præsidio firmatum Cleopatra per proditionem Cæsari tradidisse creditur, & jam tum ejus animum hoc officio sibi demeretur.

9 Quo genere mortis Cleopatra sit exstincta, admodum est incertum: nullum enim veneni manifesti vestigiũ in corpore apparuit

paruit, duas tantùm cicatrices esse reperta, exiles & obscuras, quales aspidis lacessitæ morsu relinqui dicuntur; quibus adductum Cæsarem expressam fictamque ejus imaginem in triumphum deportasse, cui aspis affixa adhæreret, scribit Plutarchus. Et quos aspidis veneno afflicti, somno in mortem solvuntur. Periit autem Cleopatra anno ætatis suæ tricesimo nono.

ARGUMENTUM CAP. XII. LIB. IV.

CÆsar Octavianus gentem, quæcunque intra, ultra Alpes in septentrionem & ortum, iisdem eam qua Danubii fontis, & utramque ejus ripam usque ad ostia ejus incolit, edomat: Germania jugum impositum Quinctilii Varis trium legionum cæde excussit. In meridie Libiam, Marmaricam, & Garamantes subegit, in occasu Hispaniæ citerioris populos Astures, et Cantabros per quinquennium cum laboribus imperata facere coegit. Secutus deinde totus orbis felicitatem & amplitudinem Augusti, bellis civilibus post vicesimum annum finitis, pacatisque gentibus omnibus, ipse Janum Geminum post Numam regem tertium clausit.

COMMENTARIUS.

UT Augustum totius orbis victorem demonstraret, per partes colligit, Geographicâ distributionem secutus, & quatuor terræ tractus victoria ejus edomitos recenset, quæ enim ab Italia orbis in septentrionem & ortum vergit, Salassos, Japudes, Noricos, Pannonios,

nonios, Myſios, Dacos, Thraces, Sarmatas, Europæos devicit: qua in occaſum æſtivum, & ſeptentrionem, Germanos, atque in occaſum ipſum, Aſtures, & Cantabros Hiſpaniæ populos; qua in meridiem, Africam, Gætuliam, Marmaricam, atque in ortum, Armeniam, Parthiam, Indiam ſponte ejus imperio ceſſiſſe colligit, ſed rerum geſtarum ſeriem etiam temporis ratione neglecta confundit.

1 De Rætis & Vindelicis Florum loqui ſatis conſtat qui per Tiberiũ & Druſum fratres, Cæſaris privignos, una æſtate M. Druſo & L. Piſone Coſſ. edomiti ſunt. Rætia à Vindelicia ab ortu Lyco amne, Vindelicia à Norico Aeno flumine terminatur. Rætia ab occaſu fontibus Danubii & Rheni claudiur, ut Vindelicia Lyco: ſed utraque Danubio à Septentrione, à meridie Alpibus, Græis, Pœnis, Ocra: in Vindelicis Breuni, in Rætis Suanite à Ptol. cenſentur, Sennones à Strabone inter Suevos. Iſtarum gentium uſque adeò immania fuiſſe in Romanos odia Strabo teſtatur, ut ſi quo illorum oppido, aut vico potita eſſet, non ſolùm cædibus graſſaretur in impuberes, ſed etiam cùm vaters ſuos conſuluiſſet de ſexu gravidę, ſi maſculum utero geri reſpondiſſent, ipſam quoq; pegnantem conficeret. Vt eam crudelitatem Auguſtus ulciſceretur, Druſum contra eos miſit, qui prælio apud Tridentinas Alpes fuſos ab Italia ſubmovit, atque cum in vicinam Galliam incurriſſent, Tiberium quoq; Druſi fratẽ contra eos miſit, qui multis urbium & caſtellorũ expugnationibus, variis quoq; prędiis diſſipatoe, aggreſſi, plurimos eorum cum ſanguine perdomuerunt. Ne autem gens po- *Lib. 4.*

pulosissima (Noricos etiam eodem tempore debellatos Strabo testatur) bellū denuo moverer, bellicosissimam & robustissimam inde deduxerunt, relicta invalidissima, ut agrum coleret. Feritatem quam mulieribus istarum gentium Florus adscribit in parvulos filios, eam Orosius tribuit furori Cheruscorum, Suevorum, Sicambrorum lib. 6.

2 Illyrii, hoc est, Dalmatæ, L. burni, Japudes, cum finitimos aliquamdiu latrocinijs infestarent, nec vectigalia persolverent, & Cæsare bello, quod contra Sext. Pompeium gerebat impedito, arma sumpserunt, Cæsar ut militem suum laboribus confirmaret, in Japudes movit (Japudes Illyriis adscribunt Ptol. & Strab. nunc Stiriam vocant) atque eos qui citra montes haud procul à mari habitabant, haud difficulter ad deditionem compulit, qui verò ultra montes difficillimè. Etenim cum Metulum oppidum suum præsidio trium millium communîssent, multis sæpe Romanorum impetus retuderunt, multas machinas incenderunt, & Cæsar à lignea quadam turri in murum per pontem conscendere conatus, ponte ob multitudinem prægravato collabente, dextro cruri & utroque brachio afflictus est; tamen ille suos confirmavit, & exercitum advocavit, nihil oppugnationem remittens. Barbari de pace se agere velle simulantes, præsidium in arce acceptum nocte trucidârunt, & ædibus incensis, alii se, alii uxores etiam & liberos occiderunt, ut nihil prædæ inde ad Cæsarem perveniret, cum etiam captivi haud ita multò post sibi manus intulissent, Sex. Pompeio, & L. Cornificio Coss. anno 718.

3 Pannonicum bellum cœpisse anno 734 Marco

Marco Vinucio, & M. Agrippa 4. Coſſ. ex Kalend. Julii ſuffectis, Paterculus ſcribit, quod magnum atroxque, & quàm vicinum Italiæ imminebat: ſed ſi Dionem ſequemur, annis 14 priùs cœptum eſt, cum Cæſar domitis Japudibus in eos quoque, arma ſed non hoſtilia convertiſſet: verum cum ab iis, quando ad Urbem Sciſciam acceſſiſſet affectus eſſet, populari eorum agros juſſit & Sciſciam à terra fluviiſque Colope & Savo obſedit: ſed eorum pertinacia facta eſt, cum intelleziſſent de ſuorum clade (qui cæſi à Cæſare erant) & ſe ejus clementiæ permiſerunt, reliquaque Pannonia pacem accepit. Ipſe Cæſar relicto Fufio Gemino, cum parte exercitus Romam redit. Pannoniis iterum Rebellantibus Fufius à Sciſcia exturbatus eſt: ſed ille præliis aliquot feliciter geſtis, iterum eoſdem imperata facere coegit. Atque cum Pannoni frequentiùs rebellaſſent, à M. Agrippa repreſſi, & tandem à Tyberio perdomiti ſunt, Qu. Ælio Tuberone, & F. Maximo Coſſ. Pannonia duplex eſt, ſuperior modò Auſtria, inferior modo Hungaria dicitur. *Lib. 49.*

4 Quiſnam iſte fuerit Vibius, propter Annales Romanorum hîc vel incuria majorum, vel injuria temporum labefactatos, ambigi poteſt, & ſunt qui Fufium Geminum ex auctoritate Dionis ſcribendum putent. *Lib. 49.*

5 Gabinium per Dalmatiam ad Julium Cæſarem quindecim cohortes, & mille equites in Macedoniam ducentem, Dalmatæ ſylvis & inſidiis impeditum oppreſſerunt. Eam cladem Cæſar Julius Pompeii Magni bello impeditus, ulciſci non potuit: ſed victori Cæſari, ut ultionis occaſionem præverterent,

Romam

Romam reverso, pacis conditiones obtulerunt, & vectigales facti sunt. Cæsare in senatu occiso, iterum per decennium pro libertate arma sumunt, & Atinium à Cæsare præfectum expellunt. Ad eos edomandos in Dalmatiam profectus Octavianus, iisdem insidiis ex sylvarum & viarum perplexitate ab iis tentatus est, sed infelici successu: ipse eos velut indagine captos oppressit, & profligavit, fugaque in Setoviam urbem delatos obsidione clausit; ibi cum Dalmatarum exercitus in urbem irrumpere conatur, profligatus est. In eo prælio Cæsar in genu ex lapidis jactu saucius, aliquot diebus decubuit: tandem Dalmatas imperata facere coegit, datis obsidibus: atque tributum hactenus à Julii Cæsaris tempore debitum persolvere, anno 620.

6 L. Marcius Censorinus de Macedonia triumphavit, ut est in Capitolinis, anno 714; quo anno etiam Consul fuit cum Calvisio Sabino: nec quidquam præterea de rebus ab eodem gestis invenire potui. Observo autem ab Appiano in Illyrico scriptum esse, Marcium Figulum Consulem (fuit is cum L. Cæsare Consul anno 689) Delminium Dalmatarum urbem incendio delevisse. Forsan Florus noster eo respexit, ut scriptum ejus est tumultuarium, *detruncaverat* enim, pro
Lib. 7. *exciderat*, ad tempus præteritum respiciens dixit: estque in eo verbo egregia translatio: ut enim homine truncato sensuum omnium & motuum præsidium avulsum est, ita & Dalmatarum populo, excisa Delminio regia urbe, vis omnis ablata. Equidem in Strabone observo, Delminium urbem, unde genti nomen est; amplissimam à Nasica, nescio

quo,

quo, in angustias fuisse redactam.

7 C. Asinius Pollio Consul cum Cn. Domitio fuit anno 713: & de Parthinis triumphâsse legitur anno 714. Parthini sunt Illyrii populi super Apoloniam & Dyrrachium in Epiro. Asinium de Dalmatis triumphâsse Horatius testatur, cum ita canit. *Strab. l. 7. lib. 2. Od. 1.*

Et consulenti Pollio Curiæ,
Cui laurus æternos honores,
Dalmatico peperit triumpho.

Porphyrion ibidem eum Salonâ Dalmatiæ urbe maritima capta triumphâsse, & Servius in expositione Pollionis Virgiliani scribit, Asinium Pollionem ductorem Germanici exercitus, cum post captas Salonas Dalmatiæ urbem primo meruisset lauream, postquam consulatum adeptum esset, eodem anno suscepisse filium, quem à capta civitate Salonarum vocavit.

8 M. Licinius Crassus Consul fuit cum Cæsare 3 anno 729; ipsum de Thræcis & Getis triumphâsse Capitolini triumphi testantur, qui in Macedoniam missus Mysios bis devicit, itidem Bastarnas Scythas, qui Mysiam invaserant, ac regem eorum Deldonem interfecit. Cætera Dio. Mysii superiores cis & ultra Danubium habitabant: inferiores Macedoniæ, à Meridie, Danubio à Septentrione & Dacis finitimi erant.

9 Bulogeses Thrax Bessorum rex (habitabant autem illi ad Aemum Thraciæ montẽ) sociis quibusdam aliis per cæremonias & superstitionem callidam sibi adjunctis, defectione facta, Rhascyporũ Cotys filium victũ interfecit,

interfecit, & patrum ejus Rhymetalcen exercitu exutum in Thraciæ Chersonesum compulit. Eo motu, & quod Silatæ Macedoniam populationibus infestarent, excitus L. Piso exercitum duxit in Bessos, cum quibus male pugnavit: sed altero prælio eam cladem magna victoria correxit, eosque partim expugnationibus, partim acie imperata intra triennium facere coegit. L. Piso Consul fuit cum M. Druso Libone anno 731. Idem Tiberio principe præfecturam Urbis, computatione tridui à Tiberio sibi demeruit, ut Plin. auctor est.

10 Dacia à septentrione Sarmatia Europæa includitur, meridiem Danubius prætendit, ortum Cyras fluvius, occasum Jazages Metanistæ claudunt: ea regio partim Transsylvania, Wallachia, & Moldavia nunc dicitur, Dacos Getis, esse à Ponto in occasum proximos ad Istrum Strabo scribit, esseq; populum montanum. Contra quos Cor. Lentulus ab Augusto missus, tres eorũ duces cum magnis copiis delevit: citeriorem ripam præsidiis munivit, satis victoriarum putans, posse illos prohibere. Dacos, scribit Dio, ad Cæsarem legatos ante bellum Actiacum misisse, & nihil eorum quę peterent obtinentes, ad Ant. inclinâsse societatem, obq; intestina bella ipsi Antonio nihil usui fuisse. Sed in eas, cum Sitam regem gentis Dentheletarum in Thracia, oculis captum bello peterent, M. Crassum movisse, repulsos insecutum, & Sestriam expugnâsse invenio. Nec hactenus hujus rei gestæ historia plenior, nec quis fuerit ille ex Lentulorum Familia (multi enim hoc tempore Lentuli Consulares fuerunt) de quo Florus narrat, mihi satis constare potuit:

eâdem

dem oblivione apud reliquos qui extant scriptores, bellum à Lentulo cum Sarmatis gestum, video sepultum esse. C. Lucium cum Rhymetalci regi, populo Rom. socio auxilium ferret, contra Sarmatas bellum gessisse, victosq; ultra Istrum submovisse Dio scribit lib. 54. Sarmatæ modò sunt Moscovitæ, Livones, Russi, Sarmatas tamen à Tiberio domitos scribit Euseb.

11 Sicambri, Usipetes, & Tenchreri Germaniæ gentes, cum quondam Romanos in suo territorio deprehensos in crucē egissent, Rhenoque trāsmisso Galliam popularentur; equitatum Romanum contra se missum per insidias circumvenerunt, & cum fugientibus instarent, usque ad Lollium Galliæ Proconsulem delati, eum quoque profligarunt, amissa quinctæ legionis aquila, quæ clades ipsum quoq; Cæsarem ab Urbe in Galliam evocavit. Cura deinde atq; onus belli Germanici delegata est Druso Neroni, qui Cæsaris privignus, Tiberii frater erat. *Dio 54. Paterculus.*

12 Julius Cæsar bis facto super Rhenum ponte, in Germaniam trajecit, semel, ut ipse scribit l. 4. haud longè à Colonia: iterum in Trevirorum finibus; quod lib. 6. scribit.

13 Drusum Consulem cum Quinctilio Crispino anno 744, annum agentem tricesimum, ex fractura equo super crus ejus collapso, tricesimo die quàm id acciderat, inter Salam & Rhenum fluvios mortuum esse, ex Eutropio Livii, Paterculo & Strabone colligo. Ethucusque ab Urbe condita Livii historia fuisse productam, cujus vel incuria hominum, vel injuria temporum vix quarta pars, eaq; mutila & mendis fœdata supersest. Dio scribit morbo consumptū, ostentoq; cum populando *Lib. 7.* *Lib. 55.*

pulando ad Albim usque pervenisset, quem trajicere moliebatur, consternatum. Corpus ejus à Tiberio Nerone fratre, qui nuncio valetudinis ejus evocatus raptim accurrerat, Romam pervectum est, & in Augusti tumulo conditum. Drusum Consulē cum filiis Germanicum à Senatu appellatum, ibidem Dio scribit, quod cognomen ei primò Senatus à provincia imposuerit.

14 P. Quinctilius Varus Consul cū Tiberio Nerone fuit anno 740, hunc Syriæ fuisse præfectum Josephus testatur, adjicit Paterculus eum fuisse pecuniæ usque adeò studiosum, ut Syriam ipse rapinis ditatus pauperem reliquerit, quam ipse pauper divitem ingressus erat. De hujus morte Virgilium, uteam impotentiùs ferentem, Horatius Ode 24 libri primi consolatur. Augustus usq; adeò ea clade consternatus fuit, ut Suetonius recenset, quod per continuos aliquot menses, barba capilloque summisso, caput interdum foribus illideret, vociferans, *Quinctili Vare redde legiones*. Verùm conventus agere, est in loco designato ad certam diem provincialibus jura dicere, quod forum agere, Cicero dicit. *Ausus*, inquit, &c. quare ausum dicit conventum agere? quia nullo exemplo hoc Varus fecit. Imperium enim tantùm, hoc est, bellè gerendi potestatem, nullam jurisdictionem habebat. Germania enim in provinciæ formam redacta erat: verum ante provinciam ordinatam jurisdictio non mandabatur.

Lib. 17. Antiquit.

15 Armenius (quem Hermannum nonnulli scribendum contendunt) Cheruscorum Princeps erat; filius Segemeri, qui militaret cum Romanis, & equestri ordine & jure civitatis

ritatis erat donatus; segnitia & socordia Vari
factus est inconsilii sui de Germania liberanda
occasionem. Ipsum tunc annum egisse vicesi-
mum sextum ex Tacito colligitur, qui eum
septem & triginta annos vitæ, duodecimum
Imperii sui expleviſſe scribit; cum dolo pro-
pinquorum occideretur Norbona & Flacco
Cossa. anno 772.

16 Segestis Cheruscorum regis filiam,
nomine Thuaneldā, alii desponsam Arminio
rapuerat; hinc gener invisus erat: quare Se-
gestes coniurationis conscius extremo convi-
vio, post quod insidiis Romanos sunt ador-
ti, Varo rebellionem & insidias ab Arminio
parari indicat; sua sitq; Varo, ut se & Arminium & cæteros proceres in vinculis haberet:
nihil asperam plebem sine ducibus; interim
ipsi tempus fore, quo de criminationibus suis & de innoxiis cognosceret, sed fatum, quod *Tacit. l. 1.*
hominum consilia, cum cladem aliquam *Paterculus*
ferunt, corrupit, & mentem & animum Vari
socordia & segnitia perstrinxerat.

17 Video Florum nostrum alios annales
secutum, quàm Paterculum huic seculo æ-
qualem, aut Tacitum, aut Dionem, qui ut
eos in pauca conferam, ferè ita tradunt: per-
actos esse ex insidiis Romanos in Teuto-
burgensem saltum inter Luppiam & Rhenū,
longis paludibus, & sylvis impeditos, undique
insultantibus Germanis oppressos esse, Va-
rum ab hostibus vulneratum, & desperatis
rebus mortem sibi conscivisse.

18 Clades Cannensis, qua Annibal ad
Cannas Paulum Aimilium magna cum cala-
mitate P.R. ex Varronis Consulis temeritate
ferè obtrivit, incidit in diem quartum No-
nas Quinctileis. Pauli Aimilii casus & Vari
satis

ſatis iniquè comparantur: Paulus enim Varronis ſtoliditatem ſequi coactus, cùm fortiter pugnâſſet, ex funda graviter ictus mori maluit; quam ut cladi ſuorum, aut temeritatis Varronianæ accuſator ſupereſſet; Varus & culpam ſuæ infelicitatis ex ſecuritate & ſocordia, quæ frequentiſſima ad calamitatem ſunt initia, ſuſtinet.

19 Muſulanios vocat Ptolemęus μυσυλάμους, Numidíſq; magis meridionales collocat, veriùs Africæ ſolitudines, & ſub Audomonte ad Amaſagam flumen, Mauritaniæ Cæſarienſis terminum. Tacitus teſtatur de ea gente ter triumphalia inſignia eſſe acquiſita à tribus Romanorum ducibus; & à P. Dolabella, cæſo Tacfarinate hoſtium duce, eam gentem fuiſſe divictam.

20 Gætulia ſupra Africam minorem in meridiem extenditur, regio tota montoſa ab Atlantico Oceano in Orientem procurrit, & in ſeptentrionem nonnihil ſe verſus Syrteis inflectit.

21 Cn. Cornelium Lentulum Coſſum, cum L. Culpurnio Conſulem fuiſſe an. 752. in Annalibus Conſulũ ſcribitur, & poſtea Gætulicum eſſe appellatũ, nimirum à devictis Gætulis. Tacitus etiã eundẽ triumphalia de Gætulis inſignia accepiſſe teſtatur: de hujus belli cauſa & re geſta altũ apud alios ſilentiũ eſt, ut etiam bellorũ in Africa tempore Auguſti geſtorũ quę tamen poſt M. Lepidũ à Cęſare exercitu & poteſtate exutum, cujus provincia in Triumviratu fuerat, nunquam quieviſſe videtur. Statilius enim Taurus à Cæſare in Africam miſſus de ea triumphavit anno 719. Iterum L. Autronius Proc. ann. 714. Tertium Triumphum duxit ex Africa L. Sempronius

Atratinus

Aurelinus anno 738. Quartus, L. Cornelius Baldus, de Garamantibus Africæ populis triumphavit anno 734. de quibus Plin. lib 5. Solinus & Strabo scribunt, quod ad Garamantas (habitabant autem ultra Gætulos meridiem versus à fontibus Bagradę fluminis usque ad Nubam paludem,) iter inexplicabile antehac fuisset, latronibus gentis ejus puteos, qui non altè fodiendæ sunt, si locorum notitia adsit, arenis operientibus. Balbus hic Gadibus oriendis, cum patruo L. Corjure Balbo, jure Quiritium donatus, & primus perigrinorum fuit, qui accessit ad Gloriam triumphalem.

22 Marmarica ab Occasu Cyrenaica terminatur, ab Ortu Ægypto, à Septentrione Ægyptiaco mari, à Meridie Libya deserta & Æthiopia; de rebus in ea gestis & ducibus Romanorum nihil apud alios reperi. Lego apud Dionem, Æthiopes, qui supra Ægyptum sunt, duce Candace regina usque ad Elephantinem populationibus grassatos, sed à C. Petronio repulsos, & Tanapen regiam, tum alias urbes ipsorum occupâsse & diruisse. Cùm Petronius propter arenam & æstum cum suis pedem referret, præsidium quoddam ipsius iterum ab Æthiopibus expugnatum, ipsoque reverso liberatum, & Candacen reginam ad pacis conditiones coactam.

23 24 C. & L. Cæsaris erant Augusti nepotes, nati ex M. Agrippa & Julia ejus filia. Caius quidem M. Apuleio & P. Silio Coss. anno 733. Lucius verò C. Furnio & C. Silano Coss. anno 726. Utrumque Augustus hoc eodem anno adoptavit, teste Dione, teneroque adhuc ad Reipubl. curam admovit,

admovit, & Consules designatos circum provincias & exercitus dimisit. C. Cæsar Consulem à populo creatum, annos 14. natum veteres tituli testantur: sed nec tum inisse magistratum puto, neque cum Consulatum esset designatus cum L. Paulo post quinquennium. Lucium Hispaniam petentem Massiliæ ex morbo periisse annum ferme ante Caii fratris sui mortem, ut Paterculus scribit: sed ut Sueton numerat, intra octo decim menses: verùm cum triennio post ipsorum obitum Tiberius ab Augusto, Sex. Ælio Cato, C. Sentio Saturnino Coss. adoptatus sit, manifestè colligitur Caium anno V. C. 754, Lucium 752. periisse.

25 Augustum contra Austures & Cantabros (qui hodie Biscaini sunt) quique nomen Oceano Cantabrico dederunt, profectus est, teste Dione, cum nonum consulatum ipse cum M. Julio Silano cepisset anno 728: at Suetonius auctor est, Augustum octavum iniisse consulatum Tarracone, collega T. Statilio Tauro, & ibidem quoque hunc nonum cepisse cum M. Silano. Oportuit itaque Augustum in Hispaniam, quam Dio scribit, tempestiviùs profectum fuisse, & rem deinceps per legatos ejus gestam esse, cùm Orosius hoc bellum per quinquennium extendat.

26 Vaccæi Mediterranei sunt Hispaniæ Tarraconensis populi cis Durium flumen, ubi nunc urbes Palentia Vallis Oletana, inter quas olim Segisama, ut Ptolomæus, at Segesama, ut ex Polybio Strabo recitat, numeratur, modò Tordesillas dicta. Autrigones populi supra Cantabros versus Pyrenæum habitabant, montosa admodũ & præruptarum

ne circa Iberi fontes, ubi nunc Ber-
ca cæteræque urbes. Sub iis in meri-
em & occasum Murbogi habitabant (ubi
ne Burgos oppidum situm est) inter Vac-
os & Cantabros. Sintne itaque Morbogi
ponendi pro Curgoniis (quorum no-
en obscurum est) eruditi lectoris judicio
mittimus. Nec minùs aliena vox est,
æ mox sequitur, *Belgica*: mihi si
ijectare in tanto Annalium silentio li-
no liceat, *Vellica* scribendum putarem,
m namque in Cantabris Ptolom. recen-
Vindio monti vicinam, quam modò Vi-
oriam vocant. De Aracillo non habeo
unc quidem quod adferam. Astures fuisse
os, qui nunc in Legionis regno ab Astorga
rbe utrinque in Septentrionem usque ad
uorum Oceani Cantabrici habitant, loca ex
Ptolomæo conferenti satis apertum est: E-
ulius mons erat, qui vulgò Rodcevallis di-
itur.

27 Cantabros ex more toxicum, quod ex
rba apio simillima componunt, semper,
e quid inviti patiantur, in promptu ha-
re Strabo quoque testatur. Eosdem *Lib.* 3.
rtisse etiam pro iis, in quos sunt propensi,
overe & immolandos præbere scribit,
o more etiam pro Augusti salute Sextum
curium se devovisse Dio scribit. Itidem
lo Cantabrico à matribus filios ne in ho-
um potestatem vivi venirent, interemptos
rabo tradit. Quendam etiam puerulum
rentes & fratres suos, cum vinculis essent
ricti, jussu patris universos gladio con-
isse; itidem mulierem quandam captivos
estitudine sibi junctos trucidâsse: aliquot
am cum captivi ipsi in crucem agerentur,

lætitiæ,

lætitiæ carmina cecinisse, quæ ideò hic referenda putabam, ut intelligatur, cum quibus efferata gente Augusto bellum fuerit.

28 Augustus ex morbo Tarraconæ incumbens, C. Antistium veterem contra Astures cum exercitu misit, quos ipse locorum difficultate impeditus debellare non potuit. Astures confidebant se præruptis satis & præpeditis viis satis munitos, qui locorum dia decepti C. Antistium contemptiùs cupiunt, & malè pugnârunt: ipsos profligatos prosequitur Antistius, multa eorum oppida expugnat, gentémque variis cladibus fessam imperata facere cogit, Dio. Lib. 55.

29 Cùm Astures propter Caristii feritatem & superbiam anno 732 rebellâssent, Cantabros etiam in societatem defectionis traxerunt, C. Furnium Cæsaris legatum, hominem belli cum ipsis gerendi ignarum, contemnunt, quod ipsis calamitatis initium fuit: nam Furnius conjunctis cum Caristiis copiis, acie congredi ausos fundit, fugatque. Cantabrorum pars ferociſſima, ne rebus iam perditis, viva in hostium potestatem veniret, veneno, igne, ferro semetipsam & suos confecit. Astures ab oppugnatione oppidi cujusdam profligati, prœlio etiam victi, armis positis perdomiti sunt.

30 M. Vispanius Agrippa Augusti gener, qui contra Cantabros hic de causa rebelles exercitum duxit. Cantabri, qui superioribus bellis capti, & sub corona venierant, dominos suos singuli interfecerant, domum fuga delapsi, multos ad defectionis societatem pertrahunt: castellis aliquot occupatis & munitis, præsidia Romanorum oppugnant. Contra eos profectus Agrippa milites

militem suum habuit contumaciorem, vel
dia ut emeritus justè missionem flagitabat,
el quia Cantabrorum ferocia, quam ex per-
as esset, torpescebat, quem cùm ad obedi-
entiam permovisset, cum hoste ex despera-
tione, & militari etiam scientia acerrimè
pugnante, parum feliciter congressus est:
mdem cùm suos ignominia notatos acuis-
et, Cantabros ferè omnes, qui militari æ-
ate essent, concîdit, reliquos exarmavit, &
montibus in plana deduxit, anno 734.
triumphum ipsi hujus victoriæ causa à Se-
natu ex Augusti voluntate decretum, magna
cum animi moderatione neglexit.

31 Corona pro signo captivis venalibus
imponebatur, quos jure belli milites cepis-
sent, & idcirco dicebantur sub coronis venî-
re. Ita Cælius apud Gellium: hinc Liv. frequenter *Oppidum captum, cives sub coro-
na venierunt*: & Cæsar: *Omni Senatu neca-
to, reliquos sub corona vendidit.* *Lib. 7. c. 43.*

32 T. Carisium, Lanciam, quæ maxi-
mi Asturiæ urbs erat, desertam, post Anti-
sti victoriam occupâsse Dio scribit, multa-
que alia armis expugnâsse. Lanciam quo-
que inter Asturiæ urbes Ptolomæus recen-
set, Orosius eandem historiam prosequitur
lib. 6. Brigæcinorum hoc in tractu meminit
itidemque Ptolomæus.

33 Augustus hoc bello confecto, emeri-
tis missione donavit, & iis condere urbem
in Lusitania jussit, de suo nomine Augu-
stam, ab ipsorum missione Emeritam cog-
nominatam. Ita etiam in Hispania multæ
passim urbes conditæ sunt, ab Augusto no-
minatæ: ut eas de montibus deducti Astu-
res & Cantabri incolerent, in Asturibus

Augusta

Augusta Asturica, nunc Astorga, in Pelendonibus Augustobriga, quasi dicas Augusti oppidum (ut enim Germanis Burgum, ita priſca Hiſpanorum lingua Briga oppidum vocatur.) Sic in Sedetanis Cæſar Augusta (nunc Saragoſſa) condita eſt. Vide Plin. Ptol. Strab. Melam, alios.

34 Cur ab alio ſole? an quia Indi ab ipſis ſolis ortu, & extremo oriente, venerant in occaſum extremum? Auguſtum namque Tarracone in Hiſpania, quæ ultima terrarum verſus occaſum veteribus credebatur, legati Indica & Scythica cum ſuæ gentis muneribus adoravit, teſte Oroſio.

35 Jani Gemini templum ab Auguſto tiùm fuiſſe clauſum anno 730: poſtquam primùm à Numa, iterum poſt bellum Punicum primum anno 518, pace toto imperio parta, clauſum fuiſſet, conſtanter omnes aſſtantur Annales. Deſunt itaque hîc in Flori recenſione anni octo & viginti. Dio ſcribit ab Auguſto bis Jani templum fuiſſe clauſum, ſemel poſt Actiacam victoriam anno 725, iterum poſtquam ob bellum Cantabricum, & Germanicum fuiſſet reſeratum, gentibus iis devictis clauſum eſſe anno 730.

36 Auguſtum dictatoris nomen nunquam tuliſſe, in Annalibus veterum teſtatiſſimum eſt, vel ut invidiam nominis devitaret, vel quia Dictatoria poteſtas Antonio lege abrogata erat. Dictaturam namque, quam pertinaciter ei populus Romanus anno 731 offerebat, tam conſtanter repulit, ut cum populus eam magna vi etiam offerret, ipſe genu nixus, dejecta ab humero toga, nudo pectore deprecatus ſit. Paterculus, Sueton. Dio, Faſti Capitolini, alii: nam ipſe longè majorem auctori-

auctoritatem exercebat sub Imperatoris prænomine, & Tribuniciæ potestatis titulo, quem, Dictatura perpetua abdicata ex A. D. V. Kal. Julii accepit, sapienterque invidiam nominis exosi, & tyrannici declinavit.

37 Julius Cæsar Divi filius, ante Diem 16 Kalend. Febr. Augustus sententia Munatii Planci à Senatu cæteriisque civibus dictus est, se septimũ & M. Vipsanio Agrippa Coss. anno 726, ut Censorinus testatur. Ovidius tamen primo Fastorum hoc Idibus Januarii factum scribit. Augustus appellatus est, non quòd propriam aliquam eo nomine potestatem augeret, sed quòd dignitatis splendorem Illustraret: Augusta enim religiosa loca, & in quibus auguratò aliquid consecratur, dicuntur: vel ab augendo, vel ab avium gestu: Suetonius, Eutropius, Dio, alii.

FINIS

COMMENTARIORUM IN L. FLORUM PER JOHANNEM STADIUM.

INDEX

CAPITVM VNA CVM TITVLIS ANNEXIS.

LIB. 1.

Cap.
1 De Romulo. Pag. 8
2 Numa Pompilio. 10
3 Tullo Hostilio 11
4 Anco Martio. 12
5 Tarquinio Prisco. ib.
6 Servio Tullio. 13
7 Tarquinio Super. bo. 14
8 Recapitulatio de septem dictis Regibus. 15
9 De mutatione Reipubl. ib.
10 Bellum Etruscum cum porsenna. 17.
11,14 Latinum. 18 23
12 Cum Etruscis, Faliscis, & Fidenatibus. 19
13 Gallicum. 20
15 Sabinum. 24
16 Samniticum ib.
17 Etruscum, Samniticum & Gallicum. 26.
Cap. 18 Bellum Tarentinum cum pyrrho. 27.
19 Picenum 31.
20 Sallentinum. ib.
21 Vulsinienſe. ib.
22 De Seditionibus ib.
23 1 Urbis Discordia 32
24 2 Urbis Discordia. 33
25 3 Urbis discordia. ib.
26 4 Urbis Discordia. ib.

LIB. 2.

Cap. 1. Qualis tunc ſtatus Imperii Rom. 34
2 primum Bellum Punicum. 35
3 Bellum Liguſtinũ 39
4 Gallicum. 40
5.13 Illyricum. 41. 56
6 Punicum ſecundum. 41
Macedonicum primum

primum cum Philippo 49
Cap. 8 Bellum Syriacum cum Antiocho. 51
9 Ætolicum 53
10 Istricum ib.
11 Gallo-græcum 54
12 Macedonicum secundum cum Perse 55
14 Macedonicum tertium cum Andrisco 57
15 Punicum tertium 58
16 Achaicum 60
17 Res in Hispania gestæ 61
18 Bellum Numantinum 63
19 Recapitulatio 66
20 Bellum Asiaticum cum Aristonico. ib.

LIB. 3.

Cap. 1. Bellum Jugurthinum. 68
2 Allobrogicum 70
3 Cimbricum, Theutonicum, ac Tigurinum 71
4 Thracium 74
5 Mithridaticum

6 Piraticum
7 Creticum
8 Balearicum
9 Expeditio in Cyprum
10 Bellum Gallicum
11 Parthicum
12 Anacephalæosis
13 De Gracchanis legibus
14 Seditio Tiberii Gracchi
15 Cati Gracchi
16 Appuleiana
17 Drusiana
18 Bellum sociale
19 Servile
20 Spartacum
21 Civile Marianum
22 Sertorianum
23 Civile Lepidi motum

LIB. 4.

Cap. 1 Bellum Catilinarium.
2 Julii Cæsaris & Pompeii
3 De Cæsare Octavio
4 Bellum Mutinen

Triumviratus 121
Bellum Cassii & Bruti 122
Perusinum 124
Cum Sexto Pompeio.
Parthicum duce Ventidio 125
C. 10 Bell. Parthicum Antonii 126
11 Actiacum cum Antonio & Cleopatra 127
12 Adversus gentes exteras. 129.

FINIS.

NOMINVM, MAXIME VERO RERUM SINGVLARIUM, Flori Epitoma descriptarum: adnotato pagellarum numero.

A

AB Atrroce obsides liberi dati 78
Achaiæ libertas à Consule Romano data, quanti causa gaudii 15
Ad Aliam Romanorum clades 21
AEgates insulæ 39
AEmilius 40
AEmilius Regillus 42
AEmulatio Cæsaris & Pompeii quî erupit 101
AEpulo equo Istrorum rex captus 54
AEquitani 85
AErarium effractum & direptum 109
AEs Corinthium unde conflatum 60. 61
Africani magni nepos Scipio, Carthaginis eversor 59
Africanus quid in Hispania usq; ad Gades fecerit 62. Numantiam itidem evertit 64. 65
Ager, quem Annibal castris insederat, Romæ venalis 48
Agger è cadaveribus confectus 117
Agrorum divisio, belli causa 124
Alba caput Latii 8. diruta 12
Albani Romanis pares robore 11
Albini voluntaria fuga 69
Alexia combusta 86
Allobroges victi 70
Alpes, claustra Italiæ 72
Alpina corpora 40
Ambracia, Pyrrhi regia dedita 53
Ambiorix 84
Amulius rex Latii 8. pulsus 9
Ancharius, cur confossus 101
Ancilia, à Numa inventa 11

Ancus Marcius, ejusque res gestæ 12 ædificator (15
Andriscus, vide *Pseudo-Philippus* 57
Anicius pro prætore Illyriorum subactor 56
Anni descriptio 11
Annibal, & ejus res gestæ, 42, indeque usque ad 49
Annibal, pacis impatiens, hostem Po. Rom. toto orbe quæsivit 51 classi Syriacæ præf. ib.
Annibalis calliditas 43: moderatè dictum 44: prima confessio 48: decessus à patria 49
Annibalis pueri juramentum 47
Anniversarii & assidui Romanorum hostes 19
Annulorum duo modii 44
An Romana virtus imperium orbis mereretur (21
Anseris clangor 22
Antiochi regis castra ad montem Sipylum 53
Antiochus, Syriæ rex, mollis, victus, & supplex, pacem & partem regni retinuit 51: 52
Antonii consularis caput 101
Antonii fuga ex Parthis 128: furor qui extinctus 129
Antonius deditus fame 111
Antonius varius ingenium 119: scopulus reip. 133
Apollinis Cumani sudor, & timor 51
Apollo pythius 20
Appius 74
Appius Cæcus 29
Appius Claudius dux insolens 32
Appuleius Saturnius 92, fustibus & saxis coopertus 93
Aquillius 97
Arabes obsequiosi 79
Archimedis ingenium 46
Arethusæ fons ib.
Ariobarzanes: rex Cappadociæ 76
Arioviſti superbia 84
Aristobulus in vinculis objectus 79
Aristonicus, in vinculis bibitus 67
Armenia recepta 133: 134
Arminius, Germanorum dux 133
Arracillum oppidum captum 135
Arverni subacti 70
Aruns, Superbi F. 17
Asculum captum 31
Asculum eversum 95
Asdrubal, Carthaginensium

um dux 59
Asdrubalis caput ad Annibalis castra projectum (48
Asdrubalis uxor, Didûs imitatrix 59
Asiæ quota pars à Pompeio domita 77
Asprionicus, Gallorum dux (40
Asseret fusi 135
Assyrum opes 136
Asylum 9
Athenæ, belli Macedonici causa 50: 51
Athenæ urbs, & ejus calamitas 76
Athenio pastor servus auctor novi belli servilis 97: laceratus ib.
Attalus rex Pergamorum (50
Attius Nevius augur 13
Avaricum sublatum 86
Auctoris Rom. libertatis 15,16
Auspicium cruentus 44
Auguratus, quando Rom. sacer esse cœpit 13
Augurium Romuli & Remi 9
Augustus Cæsar Octavius, Dictator perpetuus, & pater patriæ dictus, an & Romulus vocaretur in Senatu tractatum (137
A. Nonius occisus 92
A. Manlii castra capta 54
Aurum fortius quam ferrum 69

B

Baiæ, ubi 25
Baleares homines feri & eorum studium ab infantia 82
Baleares insulæ piraticæ ib.
Balearicus Metelli Macedonici F. ib.
Balsami sylvæ 79
Beleus, Cimbrorum rex 73
Bella, adversus exteras gentes 35 indeque in finem epitomes 21
Bellaturiones Ligurum & Insubrum natura 40
Belgæ 83: Morini 41
Bellum Achaicum 60
Bellum Actiacum cum Antonio & Cleopatra 127
Bellum Ætolicum 53
Bellum Allobrogicum 70
Bellum Asiaticum 66
Bellum Balearicum 82
Bellum Cæsaris et Pompeii 107: indeque usque 120
Bellum Cassii et Bruti 122
Bellum Catilinarium 105

Bellum Cimbricum, Theutonicum ac Tigurinum 71
Bellum civile sub Lepido 104
Bellum civile Marianum 99
Bellum Creticum 81
Bellum cum Etruscis, Falisciis & Fidenatibus 19
Bellum Etruscum, & cum rege Prosenna 17
Bellum Etruscum Samniticum & Gallicum 26
Bellum Gallicum 20 *sive Insubricum* 40
Bellum Gallo græcum 54
Bellum Illyricum 56
Bellum Istricum 53
Bellum Iugurthinum 68
Bellum Latinum pro libertate 18, *de finibus ibid. quã citò peractum* 23, *secundum Bellum Latinum* 27
Bellum Ligusticum 39
Bellum Macedonicum primum, sive Philippicum 49 *sec. sive Persicum* 55 *tertium* 57
Bellum Mithridaticum 75
Bellum Mutinense 120
Bellum Numantinum 63
Bellum Parthicum 87
Bellum Perusinum 124
Bellum piraticum 79
Bellum Punicum primum 35: *secundum* 41: *tertium* 9
Bellum Sabinum 2
Bellum Sallentinum 31
Bellum Samniticum 24 *quinquagenarium* 25
Bellum Sertorianum 10
Bellum Servile 96
Bellum cum Sex. Pompeio 124
Bellum sociale 94
Bellum Spartacum 97
Bellum Syriacum 51
Bellum Tarentinum, 67 *cum Pyrrho rege* 27
Bellum Thracium 74
Bellum Vulsinense 31
Bituitus rex in triumpho ductus 71
Boccus, Mauritaniæ rex, Iugurthæ socer, tamen proditor 70
Brigæcini proditores 135
Britannia direpta 85, 86
Britomarus Gallorum dux 41
Brundusium Salentinorum caput 31
Brutus favori civium vel ificatus, qui & in filios crudelis 16 *ejus fortitudo & mors* 17, 18
Bruti interfectoris Cæs. mors 123

Byrſa, Carthaginis arx 59

C

Cedes Romæ 93 uſque 96 item 99, 100, 101
Celia ex frumento potio 65
Ceninenſes 9
Cæſar depulſus, enatat 114
Cæſar Gallium invadit 108
Cæſaris fortuna & victoria 83 uſque 88
Cæſaris Clementia 109
Cæſaris vox ad trepidum gubernatorem 111 natura ibid.
Cæſar medius inter Imp. & militem 113 ejus ad milites voces ib.
Cæſaris (nec vana) de ſe prædicatio 115
Cæſaris victoria, triumphi, honores, fatum 118, 119
Cæſar Octavianus 119 ejus laus ibid. ejus res geſtæ 120, uſq, 124 Victoria de Antonio 128, 129 de Cantabris et Aſturibus 134, 135 ejus gravitas & ſeveritas 150
Cæſaris nepotes fato breves 133, 134
C. Caſſius 99
Caſſij mors 123
C. Claudius Pulcher Iſtrorum domitor 54
C. Gracchus oppreſſus 91
C. Memmius interfectus 92
Calpurnij Flammæ virtus 36
Calpurnius Beſtia 69
Camillus, & ejus ſtratagema, 23 reſtitutor urbis ibid.
Cur exul pius 32
Campaniæ deſcriptio 24, 25
Cannenſis clades 43
Cantabri, ad extrema redacti ferro & toxi veneno ſe enecant 135
Canulejus Tribunus Plebis ſeditioſus 33
C. Mæneus ejuſq; res geſtæ 19
C. Marcius Coriolanus cur dictus 18, cur in exilium actus 32
Capita cæſorum in roſtris Romæ propoſita 121
Capitolium ſeptem menſibus obſeſſum 22
Capræ palus 10
Capſa, urbs in media Africa 69
Capua, caput urbium 25
Capuam, Anni bali Cannæ fuiſſe 44
Caralla exciſa 37
Caralis urbs urbium 46

INDEX.

Carbo 102
Carisius Astures fudit. 135
Carthaginensium classis incensa 58
Carthaginensium deploratæres 59
Carthago, Africæ caput, deleta ib.
Carthago in mari deleta 39
Carthago non delenda, nec servanda, sed loco movenda 58
Carthago Hispanica 47
Castorem & Pollucem Regillensis prælii spectatores 18
Catilinam quæ cõpulerint in nefaria consilia 105 ejus socii ibid. effugium 106. mors ib.
Cato 74,95
Cato adversarius potentum 108
Cato Censorinus 62
Cato se interficit 116
Catonis severitas 106
Catti 131
Catuli fortitudo 101
Cavelianus in vincula datus 85
Celtiberi robur Hispaniæ 62
Census Romæ actus primùm 13
Centuriones viginti cremati 132
Cheruſci 13
Ciceronis consulatus 10
caput in rostris 11
Cimbrorum speciosa pugna & mors 72,73
Cimbri cum sociis, terrestores 71. ut verò militiei dediti, victi & profligati 73
Classes Rom. adversus Peratas instructæ 80
Claudius Unimanus 63
Cleopatra 127, capta 129, admotis ad venas serpentibus extincta ib.
Clodius Glabar 98
Clælia Romana, obset elapsa 17
Clypea cum 300 castellis vastata 37
Cn. Cornelius Asina quippressus 36
Cn. Fulvius Centumalus Illyriorum domator 41
Cn. Pompeius 105 pugnando interfectus 118
Cn & Publ. Scipiones in Africa interitus 46
Cognomen ex provincia cui soli primò datum 132
Colloquium inter Annibalem & Scipionem depacis legibus 49
Comparatio Romæ & Athenarum 52
Conflictus Romanorum cum Pœnis in Italia 42, 43

Conten-

Contentio virtutis & fortunæ 7
Consecratio Romuli quib. judiciis fundata 9
Consilium penes senes 10
Consules cur appellati, quandoque instituti 16
Consulum castra à servis deleta 97
contumacia Numinum 14
Corinthi situs, descriptio, 60 excidium 61
Cornelius Cinna 100
Curica capta 37
Corvini unde vocati 23
Cosnovaculâ secta 13
Cossus Getulicus 133
Cotison Dacorum rex 131
Crassi in Parthis mors funesta Reip. 108
Crassi cupiditas multata 87
Crassus captus, fortis tamen 67
Cremeræ Fabiorum clades 19
Cretes, & eorum triumphus 81, necessitas 92
Critolaus, delendæ Corinthi causa 60, victus ib.
Crixus 98
Curio 74
Crastini pilum 112
Curionis virtus & calamitas par 111
Curius Dentatus Consul, ejusque victoria 24
Curius frugalis 30
Cydona mater Urbium 82
Cynocephalæ tumuli 50
Cypriæ opes 83
Cyzicum, civitas 77

D

DAci, ubi ultra Danubium pulsi 131
Dalmatarum situs, qui à Vibio domiti sunt 130
Decemviratus libido, causa seditionis 33 severè habita ib.
Decimus Brutus obsessus ab Antonio, liberatusque ab Octavio 120
Decius Mus Consul, se devovendo, Romanis victoriam peperit 24
Decora & ornamenta sui seculi qui fuerint 99
Delminium, Dalmatarum urbs incensa 130
Deos Annibali restitisse 48
Didius 74
Dii, fœderum ultores 87
Dii propitii 22
Dolabella, ejusq; res gestæ 23
Domnes oppressus in pyram se immisit 134
Domitii Centurionis stoliditas 131

Duilius Imperator quotidie triumphans 36
Duo juvenes apud Juturnæ lacum conspecti 56
Drusus 74
Drusi gesta, & victoria 129, 130, *& c. mors* 132

E

EDictum atrox Mithridatis 76
Edictum novum 102
Egeria dea 11
Elephanti primò Romanis formidabiles 28 *nunc victoriam dederãt, nunc abstulerant* 29
Equi Elephantorum conspectu consternati Romanis exitiosi 28
Equi Reip peculatores 19
Equi simulatus furor 96
Euripus 52
Expeditio in Cyprum 83

F

FAbiorum trecenti sex occisi 19
Fabius Ambustus, & ejus filiæ 33
Fabius Gurges, Vulsiniorum Victor 31
Fabius Maximus, ejusque res gestæ 26 *Consulis in Hispania* 63
Fabius Romanorum ad Carthaginenses legatus 42
Fabricius non ambitiosus 31
Fabula dissentionis inter humanos artus 31
Falisci dediti 19
Familiæ quæ & quot cum Catilina conjuravêre 106
Fata duorum populorum, tergeminis hinc atque inde fratribus commissa 11
Faustulus pastor 8
Felicitas nimia, causa calamitatum 108
Fidenates cremati ultro 21
Flaminius 41
Flaminius dux Roman. 50
Flumen Oblivionis 62
Fœderum religio Roman. summa 42
Fœdus Numantinum juxta ignominiosum ac Caudinum 64
Fœdus cum Ponticis ictum 76
Frœni equis exẽptiâ Coss. 8
Fuga Pontificum, Flaminum, Virginumque Vestalium 21, 22
Fulvia scortum, Catilinariæ conjurationis index 106

Fulvia

Fulvia, virilis militiæ uxor 124
Fulvius nobilior Ætoliæ domitor 53
Fursidij admonitio 102
Furius Camillus, ejus res gestæ, & fides 20
Furnij modestia. 133

G

Gabinius 95
Galliæ primus motus 82: fortuna inde usque 87
Gallorum conjuratio maxima 86
Gallogræcorum descriptio, profligatio, perpetua deditio 54
Garamantes 133
Geldoba 132
Gergovia fame domita 86
Germania magis turpiter amissa, quam gloriose acquisita 131
Germanorum diritas 113
sacramentum 132
Glaucia 92
Gracchus, Gracchorum pater 62
Græcia capta, legibus suis permissa 50

H

Helvetij 83
Hercynius saltus patefactus 132
Herdonius Sabinus 96
Herennij sapiens consilium 25
Hiberna taxata 30
Hiero Syracusanus ante victus quàm hostem videret 36
Hierosolyma occupata 79: impia censura de arca fœderis Judaica ib.
Hircanus, rex declaratus ibid.
Hispania citerior recepta 110
Hispaniæ descriptio 61. in ea ducentos annos dimicatum ibid.
Hispani militis vigor 103
Honorum cupido, causa seditionis 33
Horatiorum & Curiatiorum tergeminorum pugna 11
Horatius Cocles, ejus facinus 17
Horatius superstes, parricida 12
Hostes in novam urbem recepti. 10

I

Janus geminus fides belli & pacis 11
Janus post Numam primū clausus, mox patuit 39

Fanus geminus ab Augusto clausus 136
Illyriorum descriptio, & immanitas 41 *clades* 129. 130
Imperii insignia & decora, quo auctore capta 13
Imperium Romanum universum furore Cæsaris & Pompeii correptum 107 *à tribus occupatum principibus* 168
Imperium stetit in ripa Rheni 133
Induciomarus 84
Insubrum & accolarum animi corporaque 40 *eorum vota irrita ibid.*
Insulæ inter Ceraunios montes & jugum Maleum captæ 53
Isaurus arx Ciliciæ 80
Isidorus, piratarum dux 79
Istri victores, victi tamen 53
Italia, ubi mollissima 72
Italiæ dare caput difficile (35
Italiæ municipia vendita (103
Juba, Maurorum rex 111 (115
Judæi, Hierosolymam defendere frustra cogitantes 79
Judæorum arcanum ibid.
Jugurtha, regum fraudulentissimus, fraude captus, & in triumpho ductus 70
Iugurthæ de Roma dictum ibid.
Julia, Cæsaris filia, generi socerique concordiam nuit vivens 181
Julii Proculi de nec conspecto Romulo nuncium (10
Jupiter Feret. 9. 19. Stator 10
Juvenes laureati visum de Castoris & Pollucis 73
Juventas Dea 14
Juventus armata 10

L

L Amponius Samnitium dux 103
Lanciæ quàm certatim 135
Lar. Tolumnius, Vientium rex 20
Latini, Tarquiniorum assertores 50
Laurus in prætoria pupp nata 50
Legati Allobrogum intercepti 70
Legati amissi 68. 84
Legati Pompeii in Hispania diditi 110
Legati trucidati 95

Leges duodecim tabularum (33
Leges Gracchanæ 90
Legiones duæ, sagittis opertæ 126
Lentuli ludus effractus 98 (99
Lentuli insania 106
Lentulus in Dacos 131 in Sarmatas ib.
Lepidus 121
Licinius Crassus, Spartaciorum superator 99
Ligurum descriptio, clades & necessitas 40
Livius Drusus 93 ejus matura mors 94
L. Albinii pietas 22
L. Antonii ingenium 124
L. Cornelius Scipio Consul (37
L. Minutii castra obsessa, quî servata 19
L. Quinctius, ejus gesta ibid. dictator ab aratro triumphalis agricola ibid.
L. Sylla auctore, qui status Asiæ 76
Lucretiæ stuprum, causa regibus abrogandi imperii 15
Lucullus 62 ejus virtus (75
Ludimagister, Faliscorum proditor 20
Lupa, mater expositorum 8
Lutatius Catulus Consul (105

M

Macedones, affectatores Imperii 49
Macedonia servitute multata 57
Mælius, regiæ dominationis suspectus & damnatus 34
Magni Pompeii magnitudo 79.81
Mamilius Tusculanus, Latinorum dux 18
Manlius, Capitolii propugnatur 23 assertor vrbis ibid. à Capitolio præcipitatus, cur 34
Manii Tribuni metus 37 audacia ib.
Marcelli victoria 41
Marcomannorum è spoliis tumulus extructus 131
M Attilius Glabro Consul 52
M. Antonius in Cretenses (81
M. Aquilius Romanorum armorum violator 67
M. Atilius dux 31
M. Crassus 130
M. Fabius Buteo Consul (38
M. Lepidus 104, ejus mors (105

M. Oct-

M. Octavius Rostris depulsus 91
M. Valerius, & ejus gesta 23
Marii dolus 72
Marii inexplebilis honorum fames causa belli 101. *Mors* 102
Marii septima purpura 101
Marius, ejusque adversus Iugurtham gesta 69. *adversus Cimbros* 72. *in Rempub.* 93
Martius populus 71
Massilia, amica Rom. civitas 70
Massilia Græcula civitas, cur misera 110
Massinisa rex amicus Rom. 69
Mausoleum quid 129
Mazara Syrus & transfuga & proditor 87
Megaras, dux Numantinorum 64
Menenii Agrippæ facundia quid præstiterit 32
Metelli fuga 92. *exilium* 93
Metelli, in Iugurtham res gestæ 69
Metellus Consul 39
Metellus Creticus 82
Metellus Macedonicus, & Celtibericus 62
Metellus, Pseudophilippi victor
Metellus Tribunus Pl.
Metii Fufetii, ruptum dus, mors
Militis Romani, adversus Samnites furor
Minutii Tribuni pleb. sacrosanctum caput
Montes amicti vitibus Campania
Mos inusitatus Roma
Mucius Scævola, ejus fortitudo
Mulucha urbs
Munda, postrema certaminum
Mysii, Barbarorum barbario
Mysiorum ducis, interrogatio, ac responsum
Mysiorum votum

N

Naval bellum, quibus initio gestum
Nefas proditione discussum 95
Nicomedes, rex Bithyniæ 76
Numa Pompilius, ejus regnum, religio & justitia 10, 11, 15

Numantia Hispaniæ decus 63: eversa 65

O

Obsidius præf. 28
Octavii Consulis caput 101
Oenomaus 98
Opiterginorum fortitudo 111:112
Orgiagontis, Gallogræcorum regis uxor 54
Orient ac Septentrio, Mithridatis ruinæ involuti 77
Orodes officiosus 78: ejus munera 79
Orodes, Parthorum rex 87
Ostia, colonia, & cujus 12

P

Pacorus, Parthorum rex occisus 126
Pales pastoria 31
Pannoniorum descriptio et clades 130
Parthi cujusdam vox 127
à Parthis signa relata 136
Papaverum capita, cur à Superbo decussa 14
Patricierum in cædem Cæsaris consensus 119.120
Pauliars industria, victoria 55: 56
Pax Cæsare Augusto 136
Pax empta 69
Pax facta cum Tacio 10
Pax in Germania 132
Pax inter tres duces, ac fœdus 121
Pax Italiæ 31
Perperna, victus ac deditus 104
Perses, Philippi filius fugiens victus 56. in triumphum ductus ib.
Petretus se confudit, & Jubam 115
Pharnaces, Ponti rex 114
Pharnacis scelus 78
Philippici campi, fatales 112
Philippus, Macedoniæ rex victus, pacem regnumque tenuit 49
Picentes domiti 31
Piratæ, qui domiti & oppressi 79.80
Piso 74. Thracum domitor 131
Plebis secessio cur 32
Pompeiani Italia pulsi 109
Pompeii nimia potentia odiosa 108. fuga 109
Pompeii filii in Cæsarem 116, 118
Pompeii filia, & alii cur à Cæsare occisi. 118
Pompejus irrisus 12

Pompejus

Pompeius, post fugam à Septimio desertore suo trucidatus 114
Pons de cadaveribus factus 44
Ponticæ gentes quæ, & earum reges 75
Popedius, dux & auctor belli socialis 95
Populi Romani fortuna ib.
Populi Rom. laus 35
Populi Romani latissimum imperium, infantia, adolescentia, juventa, senecta, & senectus redita juventute 8, 9 pro libertate bella 17
Populus Romanus, qui sub Romulo congregatus, ac factus 9
Populus Romanus, quousque pius, ac sanctus, ac contrà extiterit 66
Populus Romanus quando verè robustus fuerit 35 pastorius, et ejus virtus ib.
populus Roman. cur victor 30
Porcius Cato 83
Porsenna rex Etruscorum libertatem Romanis, quibus adductus, permisserit 17
portus Campaniæ 25
Posthumius Imperator cur lapidatus 32
Posthumius Dictator, ... jusque novum & ... signe commentum ...
Prædæ magnitudo, ...
præsidia Pœnorum à ... lia detracta ...
prætorum castra à ... capta 96 ...
Prodigia ruinæ Brut...
Prodigia ruinæ Pompe... næ ...
Pseudophilippus primo victor, post victus ... bem, in catenis redu...
Ptolemæi Cyprii mors ...
Ptolemæus rex Alexandr... ...
P. Claudius Consul ...
P. Clodius Trib. pleb. ...
P. Rupilius Imp. 97
P. & Cn. Scipiones 61
P. Sempronius dux, qui Tellurem deum plasmarit ...
punica perfidia ...
Pyrrus, rex Græciæ clarissimus, ejus res gestæ 27 doli 29. dictum ibid. legatorum responsum 30, victoria ibid. fuga ibid.

Q

QUa cote ferrũ sue virtutis

ritis Romani acuebant 40
Quatuor civium millia intersecta 102
Q. Catulus Consul 104
Q. Marcius Philippus Consul 55
Quirinus, in cœlo vocatus Romulus 10
Quotidiani Romanorum hostes 19

R

Rebellantum furor Carthagine 59
Reges, qui bello Cæsaris et Pompeii intervenerint 107 108
Regilli lacus 18
Regulus, fortissimus Imp. 37 38
Religio publica, privatis præposita affectibus 22
Remus 9 victimæ Romæ ib.
Res in Hispania gestæ 61 ceteræ in nominibus
in Rheno bis pons factus 85
Rhodii populus nauticus 50
Rhodus fida Romanis 76
Roma Athenis prælata 52
Romana pericula & miracula 17
Romana virtus undique probata 29
Romani, quando fretum primùm ingressi 35 quando mari congressi 36
Romanorum, Annibale in Italia belligerante necessitas 44 45
Romanorum clades in Parthia 89 116
Romanorum in Parthia necessitas 126 127
Romulus, & urbis & imperii conditor 8 ejus res gestæ 8 9

S

Sabini 9 10 devicti 24
Sacramentum impii belli 93
Saguntbus deleta, novi belli causa 42
Sabyi subacti 70
Samnites populi, eorum opulentia, fallacia, rabies, pertinacia 25 de eis vicies quater triumphatum ib.
Sanguis humanus bibitus, pignus conjurationis, 106
Sardinia tentata 37
Sarmatæ ubi 131 Danubio prohibiti ib.
Sævæ Centurionis virtus 112

Scipio

Scipio, patris protector 43
Scipio Africanus 43: 48. *Africæ victor* 46: *ejus de Annibale confessio* 49
Scipio fugiens, se gladio confodit 115
Scipio Nasica 91
Scodra deleta 57
Scordisci Thracum sævissimi 74
Scytharum, Serum & Indorum legati, Romam cum muneribus missi 136
Seditio Apuleiana 92
Seditio Drusiana 93
Seditio C. Gracchi 91
Seditio Tib. Gracchi 101
Seditiones Romanorum, domi forisque 33: 34
Seditionum omnium Romæ quæ causa 89
Segestes, princeps Germanorum 133
Senatores 140, *occisi* (121
Senatus funera 102
Senatus majestas amissa 93
Senatores Galli, Romanis magno terrori cùm fuissent, urbe capta, & Capitolio septem menses obsesso, qui & à quot cæsi, trucidati, deletique fuerint 21, 22. (23
Serpens miræ magnitudinis
Sertorius domesticâ fu de oppressus
Servili manu utitur Ro
Servilius Cæpio, victus violator
Servilius Ahala
Servius Tullius, cujus licèt obscuri regnum, solertia 13: *actus de census*
Sextus Pompeius abs ditus, *oppressus, & terfectus* 124. 12
Sicambri
Sicilia, ut à Romani, à Pœno affectata
Solondicus à vigile cons sus
Spartacus, auctor bell Spartacii 98: *in pugn occisus* 99
Spartaciorum exitus 99
Sp. Cassius cur morte mu tatus
Strabo Pompeius
Sub pellibus quando pr mùm hyematum
Suevi.
Sulmo, oppidum deletu
Supplicium, de servis sum ptum
Sylla. 76, *impatiens injuriæ* 100 *ejus crudelitas*

tas 101
Liana proscriptio revocata 121
yria recepta 126

T

TAnaquil, Tarquinii uxor 13
Tanti exercitus, quanti Imperator 64
Tarentus, Lacedæmoniorum opus 27: ubi posita ibid.
Tarquiniorum fortitudo 17
Tarquinius Priscus, nec pace, quàm bello promptior, ejusque gesta 12: 13: ornamenta 15
Tarquinius superbus, ejus sevitia domi ac foris 14: in suos superbum responsum ibid importuna dominatio 15
T. Tatius pacem init cum Sabinis 10
ex Taxis arboribus venenum 135
Telesinus, Samnitium dux oppressus 102
Tentoria Antiochi 51
Terminus Deus 14
Testamentum Attali regis 67
Testamentum Cæsaris 120
Teuta Illyriorum regina 41
Teutobocchus, Teutorum rex captus 72
Theuthoni oppressi à Mario 72
Thraces, suis moribus domiti 74: 75
Thraces à Pisone perdomiti 130
Thracum captivorum rabies ib.
Thracum crudelitas adversus captivos 75
Tiberius Gracchus seditiosus oppressus 91
Tigranes supplex 78
Tigranes rex Armeniorum 134
Tigurinorum manus 73
T. Labienus 84
Thoas, AEtoliæ princeps 57
Thrasimenus lacus 43
Torquati unde dicti 23
Triumphus de nomine 65
Triumphus primus maritimus 36
Triumphus tempestate interceptus 39
Triumviratus 121
Trophæum aureum 41
Tullia, Superbi uxor, in patrem crudelis 14
Tullus Hostilius, ejusque regnum virtute quæsitum, militaris disciplina 11, 12, 15

V

ad Vadimonis lacum, in Etruria reliquiæ Senonum deletæ 23
Vari Quintilii libido, odiosa Germanis 131
mors 132
Varus, pulsus & fugatus 111
Vastatio, à Spartaciis facta 98
Veientis 9 obsessi decennium deleti 20
Velini fontes ubi 24
Ventidii Ducis stratagema 125 126
Vestæ focus 11
Vesuvius mons ubi 25
Vibius, Pannoniorum superator 130 *Dalmatarum domitor* ib.
Victoria ex prœlii errore 123
Victoria Mithridatis 76
Victoria navalis Roman apud AEgetes insula [illegible]
Victoria Rom. maxime cruenta [illegible]
Victoria Romanorum apud Panormum [illegible]
Victoria unius manu parta [illegible]
Virdumarus Gallorum rex 41
Virginii in filiam divitis (33
Virginum raptus, causa bellorum 9 causa iridem pacis [illegible]
Viriathus ex venatore latro, dux, & Imperator 6[illegible]
Vulsinii, Etruscorum opulentissimi 3[illegible]
Vulturnus amnis 101

X

Xantippus, Rom. in Africa victor. 38

FINIS:

INDEX POSTERIOR RERUM SINGULARIUM *ASTADIO IN FLORI*

Epitoma obſervatarum, adhibito duplici Charactere: *litera* Notæ, *figura* Paginæ numerum indicat.

A

Achaia 163
Ægimurus *Inſula* XXVI. 116
Æmus mons I. 155
Æneæ in Italiam adventus XV. 27
Ærarium quid V. 216
quotuplex Romæ (ibid.
Ager Romanus quid II. 218
Agrigentum IX. 109
Alba longa à quo condita IV. 23 & I. 39
Alexia XV. 209
Algidum oppidum IV. (58
Alia fluvius I. II. 69
Allobroges I. 180
Ambracia urbs II. (298
Ambitus accuſati qui (IV. 226
Anci opera II. 41
Ancile quid VI. 36
Andriſcus 158
Antiochus Syriæ rex (146
Antium urbs XVIII. (61
Aquâ & igni quibus interdicebatur IV. (224
Aquila quid IX. 131
Araxes fluvius I. 293
Arevacces 172
Aricinium nemus XII. (60
Arioviſtus rex VII. (204
Ariſtonicus 175
Arminius Cheruſcorum princeps XV. (310.
Aruſpices II. 35
Aſculum II. 92
Aſtures XXIX. 316

Asylum à Romulo cur apertum XIV. 26
Aventinus, unde sit dictus, & cur pomœrio exclusus VIII. 25
Augures II. 35
Augusta Emerita XXXIII. 37

B

Baiæ V. 78
Baleares insulæ & indiginæ, qui inde cognominati 193, 194
Βρεντέσιον IV. 93
Brutus unde dictus I. 50
Bulogæses Thrax IX. 307
Byrsa quid græcis III. 161

C

Cajeta III. 77
Caligurii V. 249
Camarina XIV. 110
Camillus cur exul VII. 70
Campania II. 77
Campus Martius III. 51
Cantabri XXVII. 315
Capite Censi I. 177
Capitolium unde dictum VI. 49
Capua unde dicta IV. 71
Charra V. 28
Carthago quando condi cœpta VI. 16
Caudinæ furcæ XII. 85
Censorum Magistratus quando cœpit cum plebe 101
Cephallenia insula 151
Chaonia IV. 144
Charibdis quid II. 109
Chiomara I. 157
Ciceronis proscriptæ causa maximè contentionis I. 279
Cilicia I. 191
Cimbri III. 181
Cineas Orator III. & XIII. 89
Cisalpini Galli 112, 113
Cladis Cannensis XVIII. 311
Cleopatræ mors incerta IX. 307
Collatinus unde II. 51
Consules unde dicti 90
Corfinium V. 250
Corinthus & ejus portus II. 161
Coriolanus cur exul 96
Corioli XVII. 61

Comiculum VI. 59
Cremera II. III. 69
Crixus V. 239
Curiæ triplex significatio XXII. 31
Curiones II. 35
Curulii quid V. 43
Cynocephali V. 144
Cyricum XII. 190
Cyprus I. 197

D

Daciæ situs X. 308
Dorius II. 148
Decuma IV. 215
Dentatus unde Curius dictus I. 74
Dido V. 162
Drepanum XI. 110

E

Ediicii Judices III. 215
Egeria quæ IX. 37
Eubœa VI. 144
Evocati qui XVII. 260
Euphrates XVI. 60

F

Fesulæ X. 60
Falernus VIII. 78
Fasces unde & quid IV. 43
Feretrius Iupiter unde dictus XVII. 28
Feciales IV. 35
Ficus Ruminalis, curita dicta III. 23
eadem arescens quid portenderit ibid.
Fœdus quale cum Sabinis percussum XX 28
Fratres Arvales II. 35
Fregellæ XIV. 60
Furius Camillus cur exul 95

G

Gabii IV. 48
Galliæ multiplex divisio I. 199
Galli Senones 68
Galli unde sibi nomina quæsierunt I. 199
Gaurus mons VIII. 78
Gebenna mons XIII. 208
Gentius Illyricorum rex 157
Gætulia XX. 312
Gergobia XV. 208
Gessoriacum XV. 60
Gigas unde conflatum græcis vocabulum VIII. 85

Gladiatores qui 237

H

Helvetii II. 200
Herculanium XIII. 70
Hercynius saltus XIII 60
Hostilii mors incerta 38

I

Jani Templum ubi olim VII. 37
Insubres I. 123
Interregnum quid & quale 33
Interrex quis ibid.
Judex quæstionis III 214, 215
Judices qui ibid.
Judiciorum differentia ibid.
Jus civitatis quid I. 73
Jugum quale Æqui impositum XXII. 62
Jugurtha 177

L

Latinorum regnum V. 24
Leges quid VII. 228
Legio quid Romæ & quot militum millibus tonsa XXII
Legiones lintiatæ XVIII. 81. *Sacratæ*
Legitimæ rogationes VII. 228
Leucas insula A. 198
Lex Valeria de provocatione VIII. 5
Lilybæum X. 109
Lipara VI. 118
Lucares, tribus, unde XXII. 3
Lustrum quid 45
Lysimachia IV. 149

M

Macellum quid IV. 216
Mæander 150
Massicus VIII. 98
Magister equitum 57
Majestatis reus quis III. 214
Marmarica XXII. 353
Messana I. 105
Militiæ Roman. jus XIII. 133
Milvius pons III. 250
Mirmillones IX. 297

Misenus

Misenus portus IV. 77
Mithridates rex 185
Mons Algidus IV. 58
Mulieres liberæ XX. 29
Munda XXVII. 265
Muneratores & munerarii qui VI. 239
Municipalia prodigia I. 232
Municipiorum duplex genus ibid.
Mysulanii XIX. 312
Myoparon III. 193

N

Nabis tyrannus VII. 144
Nevius bellicis unde nomen III. 299
Nemea VIII. 144
Nonæ Caprotinæ quis dies XXIV. 32
Numæ annus V. 36

O

Ocriculum III. 48
Olympus II. 193
Opima spolia quæ XVII. 27
Orontes fluv. II. 291
Ostia condita, & colonia IV. 41
Ovatio quid III. 236

P

Pacis conditiones cum Porsenna factæ III. 55
Pacis leges Antiocho datæ VI. 150
Palatium & Palatinus mons unde IX. 25
Palladium quid VI. 36
Pallantium IX. 25
Panormus XII. 110
Paretonium, portus VII. 301
Parricidii accusatus quis III. 214. *Parricidium* XXXV. 269 II. 283
Patres Rom. qui, & cur ita dicti XXIII. 31
Pater Patratus IV. 35
Patriciorum quis primus igni voluit cremari, & cur I. 249. *Patricii qui* XXIII. 31
Peculatus quis accusatus III. 214
Peluſium VIII. 301
Perſes Philippi Fil. 153
Phaſelis II. 193

Philippus Macedoniæ rex 142
Phraates Parthorum rex 292
Picentes I. 92
Pilum quid, & quibus proprium III. 143
Piræus Athen. portus VII. 187
Plebis successio prima cur, 96, cur secunda 97
Plebiscita quid VII. 228
Polyxenidas Rhodius exul IV. 149
Pomœrium quid XI. 53
Pompeii urbs XIII. 79
Pontificum cura quæ I. 34
Poplicula unde dictus VI. 52
Populi fuga, qui dies XXIV. 32
Portoria quæ IV. 216
Præmium quod percussoribus proscriptum 278
Præneste IX. 59
Prætura plebeia 101
Proletarii qui I. 177
Putare quid probis authoribus III. 19
Puteoli XII 79
Pirenæi montes XXII. 137

Q

Quamdiu regnatum Romæ V. 19
Quæsitores III. 216

R

Ramnensis tribus unde XXII. 19
Recuperatores III. 214
Remi mors incerta XIII. 26
Retiarii IX. 239
Roma quando condi cœpta XI. 25
Romus à Ruma, postea Romulus II. 23
Rostra III. 218, 219

S

Sabini quasi Sevini dicti II. 47
Sacerdotes Latinis qui IV. 35, eorum diversa nomina & officia ibid.
Salii Palatini III. 39
Salentini ubi olim incoluerint III. 93
Samnites unde dicti XI. 81

Sam-

Samithrace III. 156
Satracum V. 58
Scevæ Centurionis scutum XVI. 260
Scordisci I. 183
Scriptura quid IV. 216
Scylla quid II. 107
Segestes Cheruscorũ rex XVI. 311
Sicilia insula III. 107
Silva, vide Sylva
Sora oppidum III. 58
Spartacus VII. 239
Stator Jupiter unde dictus XIX. 28
Stipendium de publico quando primùm pediti datum, & quando Equiti Roman. II 65
Submittere populo fasces qui magistratus dicitur IV. 43
Suessa Pometia V. 48
Superbus Prisci regis filius, an nepos I. 42
Sufes quid III. 148
Sylva Algida IV. 58
Syphax rex XXVI 140

T

Taphræ XI. 60
Tatienses, tribus unde XXII. 30
Testamenta militaria VIII 204
Testudo quid apud milites, & quomodo fieri solita V. 295
Testudinis significatio IX. 205
Teuta I. 127
Thermopilæ XV. 111
Thuanelda Segestis filia XVI. 311
Tiberina insula Romæ unde nata III. 51
Tibur VIII. 59
Tigris XVI. 60
Tribuni qui XXII. 30
Tribus voc. tripl. significatio XXII. 29, ejusque etimon ib.
Tributum triplex apud Romanos XIV. 132
Triumphus quid VI 44.
Triumviri agros dividunt V. 219
Trophæa quid II. 180
Tumultus quid I. 236

V

Vaccai II. 168. & XXVI. 314
Væ victis, proverbium VI. 70
Vectigal quid IV. 215
Vectigalium differentia

tia 216
Veii 64
Venetia II. 182
Verutum pili genus III. 143
Vesuvius mons XI. 78
Vicesima IV. 216
Villa publica XIII. 245
Vinum Gauranum, Faustianum, Massicum, Falernum VIII. 78
Viriathus IV. 189
Volones qui dicti XVIII. 134
Usucaptio usurpatique quid VI. 217
Vultures in auspicio cur observati I. 25
Cadaverum sequaces XII. 26
X
Xerxes I. 147
Z
Zeugma III. 210

FINIS.

EXCERPTIONES CHRONOLOGICÆ AD *FLORUM*;

Ad librorum & capitum singulorum loca ita concinnata, ut prior cifra librum, altera caput tibi ostendat.

Ante natū Christum.		Ante Urbē Conditā.	
	Italiæ cultores primi Aborigines fuere, quorum rex Saturnus: post hūc tertio loco Faunus, sub quo		
1230	Euander in Italiam venit. 1. 1	480	Gedeon Israëlis judex moritur.
1221		471	Ætas Ponticis gentibus imperat. 3. 5
1182		431	Troja capta.
1179	Æneas in Italiam venit. 1. 1	429	Agamemnō occiditur.
	Lavinium condit. 1. 1		Iephtha, Ebzan, Elon, Abdon, Israëlem judicant.
1149	Alba condita. 1. 1	399	
882		132	Dido Carthaginem condit. 2. 15
793	Amulius Numitorē regno pellit. 1. 1	42	
776	Romulus nascitur. 1. 1	26	Ussias rex Judæ.
	Annus		Zacharias, Sallum,

Anni ante nat. Chr.		Anni ante Urb. Cond.	
			lum, Menahem reges Israëlis.
752	Amulium deturbat 1. 1	2	Ezechias rex nascitur.
750	Roma condita. 1. 1, cujus ita primus rex Romulus regnat per annos XXXVII.	Anni ab Urbe cōdita.	Micha Propheta.
747	Raptus Sabinarum. 1. 1	3	
746	Spolia opima prima. 1. 1	4	
743	Sabini ex hostibus Romæ, cives fiunt. 1. 1	7	Pekah rex Israëlis incurrit in Judæam. Hierosolyma obsidetur.
721	Romulus Vejentes vincit. 1. 1	29	Salmanasser expugnat Samariam
713	Romulus moritur. 1. 1	37	
712	Numa Pompilius secundus rex Romanorum pacifice regnat per annos XLIII. 1. 2	38	Nahum Propheta. Ezechias, Manasses, reges Juda
669	Tullus Hostilius tertius rex Romanorum regnat per annos XXXII. 1. 3.	81	
664	Pugna Tergeminorum 1. 3	86	
662	Alba diruta. 1. 3	88	

An- Tar

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
664		106	Tarentus conditur. 1. 18
			Ammon rex Judæ.
637	Ancus Marcius quartus rex Romanorum regnat per annos XXIV.	113	
624	Ostia condita.	126	
			Josia rex Judæ.
613	Tarquinius Priscus quintus rex Romanorum regnat per ann. XXXVIII	137	Josias moritur, succedunt filii.
			Nebuchadnezar Hierosolymā venit.
599	Tusci vincuntur. 1. 5.	51	Daniel interpretatur Nebucadnezaris somnium.
			Jeremias vaticinatur.
588		162	Galli in Italiam veniunt. 1. 13
575	Servius Tullius sextus rex Romanorum regnat per annos XLIV. 1. 6	175	
			Ezechiel vaticinatur.
563	Census institutus 1. 6	187	
			Jechonias olim rex Judæ carcere liberatur.
531	Tarquinius Superbus rex Romanorum ultimus regnat per annos XXV. 1. 7	219	
			Cyrus Judæos restituit.
514	Suessa Pometia capitur. 1. 7	226	Templum reficitur.

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
519		231	Septem Persarum magnum Magistratum capiunt
515	Gabii urbs capitur. 1.7	233	Darius rex Persarum
			Haggæus & Zacharias vaticinantur.
514	Capitolium conditum 1.7	236	Babylon per Zopyri capitur.
506	Imperium regibus abrogatur, quum durasset annos CCXLIV.	244	
	Consulatus origo. 1.9		Bellum Ionicum geritur.
	Brutus filios securi percutit. 1.9		
	Porsena Romam obsidet. 1.10		
	Horatius, Mucius, Cloelia clarent. 1.10		
	Brutus & Aruns Tarquinius mutuis vulneribus cadunt. 1.10		Pythagoras moritur.
493	Posthumius dictator Latinos vincit. 1.11	257	
491	Plebs secedit in sacrum montem. 1.23	259	
490	Corioli capiuntur, unde Coriolanus. 1.11	260	

Co-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
489		261	Darius exercitum mittit contra Athenienſes 2, 8
488	Coriolanus exulat. 1, 22	262	
482	Spurius Caſſius interficitur ob affectatum regnum 1, 26.	268	
481		269	Xerxes montem Athon perfodit. 2, 8
476	Fabii privatum bellum cum Vejentibus gerunt. 1, 12	274	
470	Volerone duce fracti Coſſaſcos. 1, 22	280	
468	Appii exercitus non vult vincere. 1, 22.	282	
			Artaxerxes rex Perſarum.
			Eſras Hieroſolymam venit.
448	Decemviri creantur. 1, 24	302	
446	Decemviratus tollitur. 1, 24	304	Nehemias Hieroſolymam venit.
			Herodotus hiſtoriam ſcribit.
425	Spolia opima ſecunda. 1, 12	325	Thucydides hiſtoriam ſcribit.
410	P. Poſthumius Albus trib. mil. conſulari poteſtate, lapidatur à militibus. 1, 22	340	
			Bellum Siculum cũ Athenienſibus.
			Dionyſius major Siciliæ tyrannus.
401	Veii obſeſſi. 1, 12	349	

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	Stipendia incipiunt. 1.32		
399	Hiematur sub pellibus. 1.32	351	Artaxerxes Mnemon rex Persarū.
392	Falisci Camillo se dedunt. 1.32	358	
	Fidenæ conflagrant. 1.12		
391	Veji capti. 1.12	359	
			Plato Philosophatur.
386	Camillus exulat. 1.22	364	
385	Roma capta. 1. 13	365	
			Pax tota Græcia.
384	Camillus finitimos vincit. 1.13	366	
			Xenophon historiam scribit.
379	M. Manlius de saxo Tarpeio dejicitur 1. 26	371	Aristoteles nascitur.
362	C. Licinius Stolo, senatui consortium consulatus extorquet 1.26	388	
355	Galli vincuntur ad Anienem. 1.13 inde Torquatus.	395	
			Philippus Rex Macedoniæ.
343	Galli vincūtur in agro Pomptino. 1. 13. inde Corvini.	407	Templum Dianæ Ephesi conflagrat, dum Alexander nascitur.
			Dionysius Corinthi.
337	Campani concedunt in ditionem Romanorum. 1.16	413	

Unde

Ab

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	Unde natum bellum Samniticum, quod duravit annis circiter L.		
334	Manlius filium contra imperium pugnantem occidit. I. 14	416	Alexander M. rex Macedoniæ.
332	Rostra nomē accipiunt ex spoliis Antiatibus. I. 11	418	
			Darius Persarum rex interficitur.
			Hierosolyma capitur à Ptolemæo.
			Agathocles Siciliæ tyrannus.
319	Clades Caudina. I. 16	433	
			Theophrastus philosophatur.
316	Papirius Samnitibus jugum reponit. I. 16	434	
307		443	Lysimachia condita. 2. 8
305	Saltus Ciminius penetratus. I. 17	445	Demetrius Poliorcetes rex Asiæ.
293	Decius Mus se devovet. I. 17	457	
			Demetrius Poliorcetes rex Macedoniæ.
288	Curius Sabinos vincit. I. 15. Hoc anno bello Samnitico finis impositus, cum durasset annis L. I. 16	462	
			Pyrrhus rex Macedoniæ.

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Vrb. Cond.	
284	Plebs secedit in Janiculum. 1.25	466	Ptolemæus Philadelphus rex Ægypti.
281	Dolabella Gallos vincit. 1.13	469	Regnum Tuscorum finitum.
279	Bellum Tarentinum. 1.18	471	
278	Pyrrhus Tarentinis auxilio venit. 1.18. Pugnat cum Romanis ad Heracleam. 1.18	472	Ptolemæus Ceraunus rex Macedoniæ.
276	Iterum ad Asculum. 1.18	474	Galli in Asiam veniunt. unde Gallogræcia. 2.11
273	Postremo in Arusinis campis. 1.18 Fabricius censor Rufinum notat. 1.18.	477	Aratus Phænomena scribit. Sacra Biblia trãslata per LXX interpretes.
266	Picentes vincuntur. 1.19	484	
264	Sallentini vincuntur. 1.20	486	
263	Volsinienſiũ servi puniuntur. 1.21 Hoc modo Italia facta Romanorum 2.1.	487	
262	Romani in Siciliam navigant. 2.2.	488	

Unde

Anti-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
	Vnde natum bellum Punicum primũ, quod duravit annis circiter XXIV.		Antigonus rex Macedonię Gallos vincit. Nicomedia conditur. Zenobioicus moritur.
258	C. Duillius Nepos Cos. Pœnos navali prœlio superat. 2, 2	492	Antiochus Theos rex Syriæ.
	Cn. Cornelius Scipio Asina Cos. capitur à Pœnis. 2, 2		
257	L. Cornelius Scipio Cos. in Sardinia & Corsica Pœnos vincit. 2, 2	493	Ptolemæus Philadelphus cum Antiocho bellum gerit.
256	A. Atilius Calatinus Cos. in Sicilia Pœnos vincit. 2, 2	494	
254	M. Atilius Regulus Cos. bellũ in Africam transfert. 2, 2	496	
253	Xanthippus Regulum vincit 2, 2	497	Antigonus Athenas capit.
248	L. Cæcilius Metellus procos. Pœnos cædit. 2, 2	502	Aratus Sicyonius dux Achæorum.
	Regulus pacem cum Pœnis dissuadet. 2, 2		
247	P. Claudius Pulcher Cos. classem amittit. 2, 2	503	Ptolemæus Euergetes rex Ægypti,
243	M. Fabius Buteo Cos. Pœnos cædit 2, 2	507	

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
239	C. Lutatius Catulus Cos. primo bello Punico finem imponit. 2. 2. Duravit autem annis XXIV.	511	Attalus Pergamenum regnũ cõstituit. Arsaces Parthorum regnum constituit.
235	Q. Fulvius Flaccus Cos. Ligures vincit. 2. 3	515	Annibal pani jurat ad aram, se hostem pop. Rom. futurum. 2. 6
233	Janus clausus. 2. 3	517	
232	Ligures Romanis bellũ faciunt. 2. 3	518	
228	Teutana legationem Rom. violat. 2. 5.	522	
227	Illyrii vincuntur. 2. 5	523	Demetrius rex Macedoniæ, Philippi pater, moritur.
226		524	Carthago Hispana conditur, de qua 2. 6
225	Saguntus fœdere Romanorũ & Pœnorum in libertatẽ excipitur. 2. 6	525	
223	L. Æmilius Pappus Cos. Gallos vincit. 2. 4	527	Seleucus & Antiochus fratres Syriæ reges, moriuntur.
221	C. Flaminius Nepos Cos. Gallos vincit. 2. 4	529	Antigonus Tanet Macedoniæ rex, Spartam occupat.

M. Clau-

Anni ante nat. Chr.		Anno ab Vrb. Cond.	
220	M. Claudius Marcellus Cos. de Viridomaro Gallo opima refert. 2. 4	530	Philippus rex Macedoniæ penultimus.
217	Saguntus deleta. 2. 6	533	Philippus cum Ætolis bellum gerit. Antiochus cum Ptolemæo.
	Romani legationem Carthaginem missa, dedi postulant Annibalem. 2. 6		Philippus Peloponnesum occupat.
216	Annibal Alpes transit. 2. 6. unde bellum Punicũ secundum, quod duravit annis circiter XVI.	534	Attalus cum Gallis contra Achæum pugnat.
	Cn. Scipio in Hispaniam mittitur. 2. 6. & 2. 17.		Carthaginensium classis ad recuperandam Siciliam missa vincitur.
	P. Cornelius Scipio, post Africanus, prætextatus adhuc, patrem servat. 2. 6		Hiero rex Syracusanus Romanos juvat.
215	Annibal Sempronium vincit. 2. 6	535	Cn. Scipio in Hispania classem Carthaginensium capit. & Mandonium Hispaniæ regulum vincit.
	Et C. Flaminium Nepotem Cos. II. 2. 6		Antiochus vincitur à Ptolemæo.
	P. Scipio procos. in Hispaniam venit. 2. 6. & 2. 17		Philippus urbes aliquot Peonũ occupat. & cum Illyriis bellum gerit.
	Q. Fabius Maximus dictator Annibalem cunctando macerat. 2. 6		Antio-

Cla-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
214	Clades Cannensis. 2. 6	536	Antiochus Achæi bello persequitur.
	Annibal Capuam occupat. 2. 6		Asdrubal in Hispania Carpesiu vincit.
	Ad Nolam vincitur à Marcello. 2. 6		Prusias rex Bithyniæ Gallos cædit.
213	Iterum.	537	Antiochus Achæi Sardibus obsidet.
	Sardi vincuntur à T. Manlio, ut alii, sive ut noster, à Gracchio. 2. 6		Hiero rex Siciliæ moritur.
	Philippus legatos de societate mittit ad Annibalem. 2. 7		Hieronymus rex Siciliæ cum Carthaginensibus fœdus init.
	Scipiones Asdrubalem vincunt. 2. 7		
212	Tib. Sempronius Gracchus procos. Pœnos in Lucania cædit. 2. 6	538	Hieronymus rex Siciliæ interficitur.
	Marcellus Annibalem ad Nolam certio vincit. 2. 6		Saguntus restituitur.
			Philippus Arcum veneno tollit.
	Marcellus in Siciliam mittitur. 2. 6		Achæus occiditur ab Antiocho.
210	Syracusæ captæ. 2. 6	540	Annibal Tarentum occupat. Centenium & Fulvium vincit.
	Scipiones cæsi. 2. 6		
209	Annibal cum exercitu Romam cõtendit. 2. 6	541	Antiochus Ptolemæi præfectos ex Syria pellit.

Anni ante nat. Chr.	
	Capua recipitur. 2.6
	P. Cornelius Scipio, mox Africanus, cum proconsulari imperio in Hispaniam mittitur. 2.6
208	Ærario deficiente privati opes suas reip. conferunt. 2.6
207	Fabius Tarentum recipit. 2.6
206	Attalus cum Romanis contra Philippum bellum gerit. 2.7
205	Asdrubal occiditur. 2.6
202	Scipio in Africam trajicit 2.6
200	Annibal Italia decedit 2.6

Vin-

Anni ab Vrb. Cond.	
	Valerius Lævinus contra Philippum res gerit. 2.7
542	Lævinus Cos. Siciliam provinciam facit.
	Scipio Carthaginem novam una die expugnat. 2.6 & 2.17
543	Philippus cum Romanis varia fortuna bellum gerit.
544	Marcellus Cos. insidiis Annibalis interficitur.
	Philopœmen Machanidam Lacedæmoniorum tyrannum occidit.
545	Scipio Hannonem Pœnorum ducem capit.
548	Ptolemæus Epiphanes rex Ægypti.
	Scipio Syphacis castra incendit.
550	Vermina Syphacis filius vincitur.

Car-

Annò ante nat. Chr.		Annò ab Vrb. Cond.	
	Vincitur à Scipione. 2.6. & ita finitur bellum Punicum secundũ, postquã duraverat annis circiter xvi.		Carthaginenses pacem petunt, & impetrant à Scipione
199	Scipio vocatur Africanus 2.6	551	Philippus navali prælio vincitur ab Attalo & Rhodiis. 2.7
	Athenienses à Romanis auxiliũ petunt adversus Philippum 2.7		
198	Philippus in sepulchra & templa Athenienſium sævit. 2.7	552	Plautus Poeta moritur.
196	T. Quinctius Flaminius Cos. Aoum penetrat. 2.7	554	Cato Prætor sortitus provinciam Sardiniam ab Ennio ibidem Græcis literis instituitur.
195	Philippus vincitur ad Cynocephalas 2.7	555	Attalus rex Pergamenus moritur. Succedit Eumenes.
194	Quinctius Bœotos compescit. 2.7	556	Antiochus Lysimachiã instaurat.
193	M. Portius Cato Celtiberos vincit 2.17	557	Anpibal ad Antiochum venit. 2.8
	Quinctius Nabin vincit 2.7		Græcorum libertas in Nemeis proclamatur 2.7
190	Antiochus in Græciam trajicit. 2.8	560	Philopœmen cũ Nabide bellum gerit.

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Urb. Cond.	
189	Man. Acilius Glabrio Cos. Antiochum pellit 2.8	561	P. Cornelius Scipio Nasica Cos. Bojos vincit.
188	Æmilius Regillus prætor classem Antiochi vincit. 2.8	562	Antiochus vincitur à Scipione 2.8
187	M. Fulvius Nobiliot Cos. Ambracia m obsidet. 2 9	563	Cn. Manlius Vulso Cos. Gallo-græcos vincit. 2.18 Bononia Colonia deducta.
185	Cn. Manlio negatur triumphus. 2 11	565	Africanus accusatur Romæ Antiochus occiditur. Succedit Seleucus.
179	Perseus cum Philippo patre in Hæmum montem ascendit 2.12	571	Fulvius Flaccus prætor Celtiberos vincit.
178	A. Posthumius Albinus Cos. Ligures exarmat. 2.3	572	Ptolemæus Epiphanes moritur. Succedit Ptolomeus Philometer.
177	Tib. Sempronius Gracchus Celtiberos vincit. 2.17	573	Philippus rex Macedoniæ moritur. Succedit Perses.
176	M. Manlius Vulso Cos. Casti is exuitur ab Histris. 2.10	574	Vestæ ignis extinctus.
175	C. Clodius Pulcher Cos. rem gerit contra Histros. 2.10	575	Gracchus Sardos vincit. Seleucus moritur. Succedit Antiochus Epiphanes.

Afri-

Sar-

Anni ante nat. Chr.		*Anni ab Vrb. Cond.*	
168	Africani filius Africanum minorem adoptat. 2,15	582	Salondicus belli Hispanici concitur opprimitur 2.1[illegible] Antiochus Ægypto inhiat.
167	Q. Marcius Philippus Cos. II. Macedoniam irrumpit. 2,12	583	Ennius poëta moritur. Antiochus Alexandriam obsidet.
166	Anicius prætor Gentiũ vincit. 2.13 L. Æmilius Paullus Cos. II. Persen. vincit. 2.12	584	Popilius legatus ad Antiochum, Antiochus Hierosolymam occupat. Polybius in Italiam venit.
164	L. Æmilius Persen in triumpho ducit. 2.12	586	Judas Maccabæus legem defendit. Antiochus moritur. Succedit Antiochus ejus filius tutore Lysia.
157	M. Fulvius Nobilior procos. Ligures domat. 2.3	593	Terentius poëta moritur. Judas Macchabæus interficitur. Succedit Jonathas.
154	G. Marcius Figulus Cos. II. Dalmatas vincit. 4.12	396	Jonathas & Simeon Amarços per insidias cædunt. Jonathas pacẽ facit cum Bacchide.
150	Carthaginenses exercitum contra fœdus comparant. 2,15	600	Demetrius occiditur. Succedit victor Alexander.

L.Li- An-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Vrb. Cond.	
			Andriſcus Pſeudophilippus captus Romam deducitur.
149	L. Licinius Lucullus Coſ. in Hiſpania res gerit. 2. 17.	601	P. Cornelius Scipio Æmilianus ſingulari certamine hoſtem ſuperat. 2. 17
147	Bellum Punicum tertiũ incipit. 2. 15	603	Andriſcus cuſtodiam elapſus occupat Macedoniam.
	Carthago obſidetur 2. 15		Cato Cenſorius moritur.
146	Q. Cæcilius Metellus Andriſcum vincit. 2. 14	604	Pruſias Bithyniæ rex à filio Nicomede interficitur.
			Maſiniſſa moritur.
145	Scipio contra II. Coſ. factus, obſidionem Carthaginis urget 2. 15	605	Critolaus legatos Romanorum violat. 2. 16
144	Metellus Achæos vincit. 2. 16	609	Metellus appellatur Macedonicus. 2. 17
	Triumphat de Andriſco. 2. 14		Viriatus in Luſitania duces Romanos cædit. 2. 17
	Carthago diruitur. 2. 15		Alexander Syriæ rex interficitur. Succedit ei Demetrius.
	Corinthus diruitur 2. 16		Ptolomęus Philometor moritur ex vulnere. Succedit Ptolomæus Phyſcon. Jona-
	Q. Fa-		

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Vrb. Cond.	
143	Q. Fabius Maximus Æmilianus Cos. contra Viriatum mittitur. 2. 17	607	Ionathas Demetrio auxilium mittit contra Antiochenos. Tryphon Demetrium pellit. Ionathas occiditur. Succedit Simon. Simon cum Demetrio fœdus init.
141	Q. Cæcilius Metellus Macedonicus res in Hispania gerit 2. 17	609	Simon arcem Sionis capit.
139	Q. Pompeius Rufus Cos. turpe fœdus cum Numantinis icit. 2. 18	611	Tryphon Antiocho pupillo necato, Syriæ regnum invadit.
138	Viriatus à suis interficitur. 2. 17	612	Antiochus Sedetes ejecto Tryphone Syriam occupat.
136	Dec. Junius Brutus Cos. in Hispania res gerit. 2. 17	614	Triphon interficitur.
135	C. Hostilius Mancinus Cos. turpe fœdus cum Numantinis icit. 2. 18	615	Ioannes Hyrcanus Simonis filius Cedeboum vincit. Brutus Gallæcos vincit. 2. 17
133	Eunus servile bellum concitat. 3. 19	617	Simon Ethnarches Judæorum occiditur.
	Hypsæus prætor à servis vincitur. 3. 19		Antiochus Hierosolymam obsidet.

P. Cor. C. Fu-

An. i ante nat. Chr.		Anni ab. Vrb. Cond.	
132	P. Cornelius Scipio Africanus Cos. 11 contra Numãtinos mittitur. 2.18	618	C Fulvius Flaccus Cos. contra servos in Siciliã mittitur.
131	Tib. Sempronius Gracchus ll. seditiosas promulgat. 3.14	619	L. Calpurnius Piso frugi servos vincit.
130	Numantia diruitur 2.18 M. Perperna prætor ovans de servis Urbem ingreditur. 3.19.	620	P. Cornelius Scipio Africanus triumphat de Numantinis. 2.18
129	Aristonicus Asiam occupat 2.20 P. Licinius Crassus Mucianus Cos. ab Aristonico capitur 2.20 M. Perperna Cos. Aristonicum vincit capitque 2.20	621	Census actus Romæ. Censa civium Romanorũ 313823 præter pupillos & viduas. Antiochus Sedetes occiditur.
127	Man. Aquilius Cos. reliquias Asiatici belli conficit. 2.20	623	Ptolemęus Sorori filium, quem ex ea sustulerat, mẽbratim concisũ mittit. Alexander Zebina, Syriæ regnum invadit.
123	Massilienses querũtur de Salyis. 3.2 M. Fulvius Flaccus Cos. contra Salyos proficiscitur. 2.3	627	Antiochus Gryphus regnum Syrię vindicat. Alexander Zebina interficitur. Polybius moritur.

C. Grac-

Aquæ

Ani ante nat. Chr.		Anniab. Vrb. Cond.	
121	C. Gracchus seditiosas leges fert. 3. 15.	629	Aquæ Sextiæ quarum mentio 3. 3 conditæ.
	Q. Cæcilius Metellus Cos. adversus Baleares mittitur. 3. 8		Carthago colonia deducta.
119	Cn. Domitio Ahenobarbus procos. Allobroges vincit. 3. 2	631	C. Gracchus interficitur. 3. 15
118	Q Fabius Maximus Æmilianus procos. Bituitum vincit. 3. 2	632	Antiochus Cyzicenus fratri de regno controversias movet.
			Ptolemæus Physcon moritur.
113	Jugurtha fratribus insidias struit. 3. 3	637	M. Æmilius Scaurus Cos. Ligures vincit.
112	C. Porcius Cato Cos. vincitur à Scordiscis 3. 4	638	Antiochus Cyzicenus à fratre Gypo vincitur.
111	Didius Thraces vincit. 3. 4	639	Cimbri vagantur. 3. 3
110	Jugurtha fratrem Adherbalem necat. 3 1	640	Antiochus Cyzicenas exercitu parato Grypũ vincit.
	M. Livius Drusus Cos. Scordiscos vincit. 3. 4		
109	L. Calpurnius Bestia Cos. contra Jugurtham mittitur. 3. 1	641	Magna pars Urbis conflagrat, cum æde Magnæ Matris.

Ju- M. Æ-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Vrb. Cond.	
108	Jugurtha Romã venit 3.1	642	M. Minutius Cos. in Thracia res gerit. 3.4
	A. Posthumil Albini exercitus corrumpitur à Jugurtha 3.1		Samaria excinditur à Johanne Hyrcano
107	Q. Cæcilius Metellus Cos. contra Jugurtham proficiscitur 3.1	643	M. Junius Silanus Cos. vincitur à Cimbris. 3.3
106	Metellus Thalam capit. 3.1	644	
105	C. Marius Cos. Capsam capit. 3.1	645	Metellus triumphat ex Numidia, & appellatur Numidicus.
	Jugurtham & Bocchũ reges vincit. 3.1		L. Cassius Longinus Cos. vincitur et occiditur à Cimbris
			Pompeius Magnus nascitur.
103	Bocchus Jugurtham Syllæ tradit. 3.1	647	Cn. Mallius Cos. & Q. Servilius Cæpio procos. vincuntur à Cimbris. 3.3
	Marius Jugurtham in triumpho ducit. 3.1		Johannes Hyrcanus pontifex moritur. Succedit Aristobulus, qui pontificatum in regnum commutat.
102	C. Marius Cos. II. adversus Cimbros movet 3.3	648	Aristobulus Judæorum rex moritur. Succedit Alexãder.

Lu-

C. Lu-

Anni ante nat. Chr.		*Anni ab Vrb. Cond.*	
101	Lucius Licinius Lucullus castris exuitur à servis. 3.19	649	C. Lucilius Sacrarum scriptor moritur.
100	C. Marius Cos. IV. Theutonos cędit. 3.3	650	Archias poëta Romam venit.
99	Man. Aquilius Cos. cum servis debellat. 3.19	651	
	C. Marius Cos. V. Cimbros cędit. 3.3		
98	C. Marius Cos. VI. Saturninum fovet. 3.16	652	Saturninus occiditur. 3.16
			C. Julius Cæsar nascitur.
	Metellus Numidicus exulat. 3.16		Ptolomæus Lathurus à matre regno pellitur.
			Alexandrum Judæum vincit.
92	P. Rutilius damnatur repetundarum 3.17	658	Antiochus Cyziceni filius Seleucii regno Syriæ exuit.
			Antiochus Seleuci frater occiditur.
90	M. Livius Drusus ll. fert. 3.17	660	Alexander rex Judæorum, VI. M. eorumdem occidit.
89	Interficitur. 3.17	661	Alexander rex Judæorum, I. M. eorumdem occidit.
88	Bellum Sociale exoritur. 3.18	662	Alexandar rex Ægypti matrem occidit.

P. Ru-

Ale-

Anni ante nat. Chr.		Anni ab Vrb. Cond.	
	P. Rutilius Lupus Cos. vincitur ab Italis. 3.28		Alexander rex Judæorum, Pharisæorum seditionibus premitur.
87	L. Sylla vincit Samnites 3.28	663	Demetrius Eucerus capitur à Parthis.
86	Bellum civile Marianum oritur. 3.21.	664	Cives Romani in Asia jussu Mithridatis occidúntur. 3.5
85	L. Cornelius Cinna Cos. Urbe pellitur. 3.21	665	C. Marius Cos. VII. moritur. 3.21
	Marius & socii Urbem occupant. 3.21		Cicero Miloni Rhodio rhetori dat operam.
84	Sylla Mithridaticos vincit 3.5	666	Athenæ captæ. 3.5
			C. Sallustius Crispus Hist. Romanę princeps nascitur.
82	Sylla redit in Italiam contra Marianos. 3.5. & 3.21	669	Templum Delphicum incenditur à Thracibus.
			Capitolium conflagrat.
80	C. Marius Marii filius Cos. opprimitur. 3.21	670	L. Licinius Murena bellum Mithridaticum renovat.
	Pontius Telesinus opprimitur. 3.21.		Sylla Tribunorũ potestatem minuit.
			Ptolemæus Lathurus moritur. Succedit Ptolemęus Auletes.

Ap. Cice-

Anni ante nat. Chr.		*Anni ab Vrb. Cond.*	
77	Ap. Claudius Pulcer Cos. in Thracia es gerit 3.4	673	Cicero Athenas navigat. Antiochi philosopho operam daturus. Sylla sponte dictaturam deponit.
	P. Servilius Vatia Cos. Isauros vincit 3.6		
76	M. Æmilius Lepidus Cos. Civile bellū mouet. 3.23	674	Alexander rex Judæorum moritur. Succeditur Alexandra.
75	Cn. Pompeius contra Sertorium mittitur. 3.22	675	Cicero è Græcia Romam redit.
74	C. Scribonius Curio Cos. in Thracia res gerit. 3.4	676	Capitolium restituitur. Cicero Quæstor petit. Nicomedes Bithyniæ rex moritur, Rode relicto populo.
72	M. Antonius vincitur à Cretensibus. 3.7	678	Sertorius cū Mithridate fœdus init. 3.22
72	L. Licinius Lucullus Mithridatē vincit ad Cyzicum. 3.5	679	Arioviſtus Germanorum rex in Galliam transit. Pompeius proprore res gerit contra Sertorium. 3.4
	Spartacus cū gladiatoribus bellum po. Ro. facit. 3.20		
70	Cn. Cornelius Lentulus Clodianus Cos. vincitur à Spartaco. 3.20	680	Lucullus Mithridatem in Ponto fugat.

Ani ante nat. Chr.		Anniab. Vrb. Cond.	
69	Sertorius interficitur à suis 3.22 C. Cassius Varus procos. vincitur à Spartaco 3.20	681	Mithridates in Armeniam fugit. Virgilius nascitur. Alexãdria Judeorũ regina moritur, filius ejus minor Aristobulus fratre dejecto succedit.
66	Q. Cæcilius Metellus in Cretam mittitur 3.7	684	Lucullus Nisibin capit. Triarius Mithridatem vincit.
65	Pompeio bellum Piraticum decernitur 3.6	685	Mithridates Triarium ingenti clade afficit. Cicero prætura petit.
64	Pompeius contra Mithridatem proficiscitur 3.5 M. Terentius Varro triumphat de Thracibus 3.4	686	Pompeius Mithridatem nocturno prœlio vincit 3.5 Lucullus ob magnificentiam & luxuriam Xerxes togatùs appellatur.
63	Pompeius in Iberos, Albinos &c. movet 3.5	687	Hyrcanus Aristobulum fratẽ obsidet Hierosolymis.
92	Proficiscitur in Syriam 3.5	688	Cicero consulatum petit.
61	Pompeius Hierosolymitanum templum intrat 3.5 Catilinæ conjuratio discutitur 4.2	689	Mithridates moritur 3.5 Augustus Cæsar nascitur. Julius Cæsar fit Pontifex Maxim.

Anni ante nat. Chr.		*Anni ab Vrb. Cond.*	
			Lucullus triumphat.
60	Metellus Creticus appellatur 3.7	690	P. Clodius uxorẽ Cæsaris violat. Helvetii de invadenda Gallia deliberant 3.10
57	Julia Cæsaris filia Pompeio nubit 4.2	693	Messalla Corvinus orator nascitur. Titus Livius nascitur.
56	Cæsar Helvetios, & Arioviſtum vincit 3.10	694	Cicero exulat. Clodius Pompeium inſidiis petit.
55	Item Belgas 3.10	695	Cicero redit.
54	Et Venetos 3.10	696	Orationem habet pro Sextio, &c.
53	Rhenum tranſit 3.10 In Britanniam trajicit 3.10	697	Gabinius Ptolemæum regno pulſum reſtituit. Alexander Ariſtobuli filius Judæam ſubigere tentat, fruſtra.
52	M. Craſſus in Parthos movet 3.11 Cæſar iterum in Britanniam trajicit 3.10	698	Gabinius Nabathæos vincit. Romam reverſus accuſatur primum à Cicerone, mox defenditur, damnatur tamen.
51	M. Craſſus interficitur 3.11 Julia Pompeii cõjux moritur 4.2	699	Caſſius ſuperbes cladis Craſſinæ in Syria colligit 3.11

Cæ-

Anni ante nat. Chr.		*Annis ab Vrb. Cond.*	
	Cæsar ponte facto Rhenum penetrat 3. 10		Labienus Cæsaris legatus Treviros vincit.
			Cicero creatur Augur.
			Clodius occiditur à Milone.
50	Cæsar media hieme in Galliam redit 3. 10	700	Lucretius poëta per furorem manus sibi infert.
	Cæsari conceditur absenti petere consulatum 4. 2		Cicero libros scribit de finibus.
49	Cæsar consulatum more majorum petere jubetur 4. 2	701	Cicero in provinciam Ciliciam proficiscitur.
			Censa civium capita 320000.
47	Cæsar Brundisii Pompeium obsidet 4. 2	703	Scribonius Curio Siciliam occupat pro Cæsare 4. 2
			Occiditur in Africa 4. 2
46	Cæsar Pompeium vincit.	704	M. Cælius & Milo occiduntur.
45	Et Ægyptios 4. 2	705	Cicero Ciceri obviam progreditur.
44	Item Jubam regem, & Scipionem. 4. 2	706	Cicero orationes habet ad Cęsarem pro M. Marcello, & Q. Ligario.
	Cęsar triumphat. 4. 2		
	Creatur dictator perpetuus 4 2		Herodes Galilęæ præficitur ab Antipatro patre.

Anni ante nat. Chr.		*Anni ab Vrb. Cond.*	
43	Cæsar ad Mundam Pompeii liberos vincit 4.2	707	C. Caninius in paucas horas Cos. fit.
42	Interficitur 4.2	708	Octavius Romam venit.
	Amnestia decernitur 4.7		Sex. Pompeius bona paterna repetit 4.8
41	Brutus & Cassius in provincias suas abeunt 4.7	709	C. Trebonius unus ex percussoribus Cæsaris à Dolabella interficitur,
	Cæsar Octavianus Antonium ab obsidione Mutinæ repellit 4.4		Cassius Judæam spoliat.
	Triumviratus Cæsaris, Antonii & Lepidi 4.6		Ovidius nascitur.
	Cicero occiditur 4.6		Antipater Herodis pater interficitur,
40	Cassius & Brutus pereunt 4.7	710	Sextus Pompeius Siciliam occupat. 4.8
39	L. Antonius Cos. obsidetur ab Augusto Perusiæ 4.5	711	Pacorus Hierosolymam occupat.
			Antigonus patruo Hyrcano auriculas præcidit, ne receptum haberet ad Pontificatum.
36	Ventidius Pacorum occidit 4.9	714	Asinius Pollio Dalmatas vincit 4.11
	Bellum cum Sex. Pompeio exoritur 4.8		Augustus Liviam ducit.

Pom-

Hero-

Anni ante nat. Chr.		*Anni ab Vrb. Cond.*	
			Herodes Hierosolymam capit.
			M Vipsanius Agrippa Gallos vicit.
34	Pompeius Sicilia pellitur 4.8	716	Lepidus triumvir ab Augusto omni potentia exuitur.
	Antonius rem male gerit in Parthis 4.10		Hyrcanus qui hacter. apud Parthos commoratus erat, ad Herodem venit.
33	Sex. Pompeius occiditur 4.8	717	Pannonii vincuntur 4.12
32	Octavius vulneratur in Illyriis. 4.12	718	Antonius Ariavasdem Armeniæ regem dolo irretitum capit.
			Sallustius moritur.
30	Bellum civile inter Cæsarem & Antonium 4.11	720	Herodes cum Arabibus bellū gerit.
			Atticus amicus Ciceronis moritur.
29	Pugna Actiaca 4.11	721	Agrippa Bogudem Mauritaniæ regem occidit.
28	Antonius & Cleopatra se perimunt 3.11	722	Catullus poëta moritur.
			Ægyptus provincia facta per Equites Rom. administratur.
27	M. Crassus Misos vincit 3.12	723	Augustus triumphat.
			Senatum purgat.

25 Octavius appellatur Augustus 3. 12.

24 Augustus Cantabros bello petit 4. 12.

His post quiquē nium perdomitis tota deniq; pacatur Hispania, cum in ea dimicatū esset Romanis per annos ccc circiter 2. 17

23 C. Antistius Cantabros vincit 4. 12

Templum Jani clauditur 4. 12

20 Cantabri semet ipsos perimunt 4. 12

Indorum legatio 17 ad Augustum venit 4. 12

Parthi signa reddunt 4. 12

Drusus Rhætos 13 vincit 4. 12

L. Piso Thracas 9 vincit 4. 12

Dru-

725 Herodes Mariamnem conjugem suam occidit.

726 Cornelius Gallus poëta, præses Ægypti mortem sibi consciscit.

Herodes Alexandram socrum interficit.

727 Terentius Varro Salassos vincit.

M. Vinicius Germanos superat.

730 Pantheon ab Agrippa ædificatur.

Virgilius moritur.

733 Herodes templum instaurat.

Augustus Caium & Lucium nepotes adoptat.

Horatius carmen sæculare scribit.

737 Cyzicenis libertas redditur.

Drusus Frisios subigit.

741 Drusus Rheno & Lupia transmissis, ad Visurgim usque procedit.

Clau-

8	Drusus Cattos & Sycambros superat. 4.12	742	Claudius imperator nascitur. Tiberius Juliam Augusti filiã uxorem ducit.
7	Drusus mortuus Germanici cognomine honestatur. 4.12.	743	Tiberius Dalmatas & Pannonios subigit. Herodes filios suos interficit.
anni post n. C.		750	Jesus Christus nascitur. Herodes moritur.
2	C. Julius Cæsar Cos. vulneratur in Armenia 4.12	752	Tiberius ex secessu Rhodiensi Romam redit.
3	Lucius Cæsar moritur 4.12	753	Asconius Pædianus floret.
	Cn. Cornelius Lentulus Cossus Gætulos vincit 4. 12		Athenodorus philosophus Stoicus floret. Tiberius in Germania res gerit.
10	Quintilius Varus occiditur à Germanis 4.12	760	Pannonii rebellant ducibus Batonibus.

Atque hæc Chronologia ex accuratissimis temporum & annalium scriptoribus adjecimus, ut essent unde quæ prius, quæve posterius eorum quæ ab hoc auctore memorantur, gesta sint, citra laborem cognoscere. Addidimus autem ex alienis quoque historiis, sacris præcipue, notissima quæque, ut ad aliquod instar synchronismi memoria certius confirmaretur. Ea quidem quæ eodem tempore eveniunt, statim è numerorum suorum regione, alia inter id spatium, quo gesta sunt, annorum numero non accurate signato. Tempora autem ipsa, ad annos ante natum Salvatorem, item ab Urbe condita retulimus: qui tamen aliquot fere mensibus discrepant, quin & ipse conditæ Urbis annus controvertitur. Sed hæc non utique magnum, & in hoc proposito, quo rerum apices non exquirimus, impedimentum adferent. Sicut nec istud quod æra Christiana non plane respondet receptæ consuetudini.

Finis Chronologiæ.

AD FLORUM VARIARUM LECTIONUM LIBELLUS.

Collectus ex notis Gruteri, Salmasii, Vineti, & Editionibus.

Nota citatarum Editionum abbreviate sic legenda.

LB codex Lugd: Batavorum editus 1638,
Naz: Nazarianus Codex, qui &
Pal: pr: Palatinus primus Manuscriptus.
Pal: sec. Palatinus secundus Manuscriptus.
Pal. tert: Palatinus tertius Manuscriptus.
Pall: Palatini.
Mſ. Manuscriptus.
Mſs: Manuscripti.
O. Omnes.
Forn: Jornandes & ejus manuscripti.
I. Impressi.
e. v. aut *v. e.* Editio vetus, vetus Editio, quâ usus est Gruterus.
q. I. quidam Impressi.
al. alii.

Cipha prior paginam, proxima lineas paginæ indicant.

PROOEMIUM.

7.2 Usque Cæs: LB. in Cæs.
7.9 Ita late *Pal, Sec.* ita enim ubique *tert.* & *e. v.* ita enim late ubique nam tot labor, *Naz:* quod in labor. *videantur Pal.* viderentur
7.15 quum præc. hoc quoque sicut cæteræ operæ, *Naz:* quum si præc: hoc quoque operæ
7.18. obrumpit LB. abrumpit
7.21 in admirationem. LB ad admirationem *alt:* admirationum.
8.5 ipsam matrem suam. *Naz:* ipsam ante ipsa.
8.4 250 *Naz.* & *alter Pal.* cccc *alter* cc.
8.9 250 *alter Pal.* CL
8.10 hoc *v. e.* huic
8.14 Juventa, *Naz:* Juventas, *Pal:* *sec:* juventus
8.15 & quasi quædam. LB & quædam, *Pal. tert.* & *omittit*
8.16 sunt non multo. LB. haud multo, *Va.* haud non multo, *al.* aut non multo
8.19 movet. *Naz:* movit

LIBER PRIMUS.
CAP: I.

8.12 *à fin.* à Marte. LB Marte
8.11 *à fin:* hoc de se Vestæ sacr: gravi: consi: est LB. hoc de se sac: grav: conf.

8.7 *à fin.*

8.7 *à fin.* Tiberinus *q.I.* Tyberius.
8.7 *à fin:* amnem. *Pal.* agmen.
8.6,7. *à fin.* vagitum sequuta, ubera admovit. LB secuta vagitum uber admovit. *I.* vag. seq. ubera adm:
8. ult. jam bis septima *v. e.* jam septimus. *Pall.* & *Mß. O.* jam septima.
9.9 Palatinum. *Mß.* Palatium.
Ibid. prior. *Forn.* prius.
9.10 vidit. *LB* videt
9.12 sanguini & prædæ. *LB* sanguine & prædæ
9.21 Tuscique. *Pal.* Tuscorumque
9.22 quid & transm. *LB* quid etiam transm. *q.I* quid transm. *al.*
9.31 præda. *Naz.:* prædæ
9.32 & hæc statim *Pal: sec: ac tert:* & statim
10.1 quam. *q.I.* quæ
10.5 aditu. *LB* foro
10.6 ut fœdam. *Pall.* ut *omittunt.*
10.7 hic templum est. *LB* hinc templum & St. *q.I.* heic templum esto, inquit, & St.
10.15. ut juventus. *LB* juventus
Ibid. divisa. *Mß.* dispersa
10.16. & in armis. *LB* & armis
Ibid: ad subita. *Naz:* ut ad subita
Ibid. bella. *LB* bella
10.19 repente. *Pall: O.* quum rep.
10.21 Capræ. *LB* Capreæ
10.25 cui mox Julius. *q I.* cui rei mox Jul. *al* cui Jul: mox
10.28 Quirinum in cœlo vocari placitum diis, ita gentium R. p. *q.I.* gentium imperio R. *v.e.* Quir. cœlo vocari, placitum diis ita *&c.* *Pal. pr.* vocari: placitum, desistat

desistat gent. *& c. sec.* placitum & omnium gent: *& c. tert.* Quir. cœlo voc: placitum, & ut gent.

CAP. II.

10.4 *a. f.* succedit *q. l.* successit.

11.2 cæteroſque per sac: *Naz.* ceteraque per sac. *v. e.* cæteraque sac.

11,8 similitudinem. *LB* simulachrum.

CAP. III.

11,16 *à fin.* exercita. *q. l.* exercitata.

11.12,13 *à fin.* Curatiisque. *Naz:* Curatiſque. *Pal. sec. & tert. & q. l.* Curatiisque.

11. 10 *à fin:* commissa. *LB* permissa.

11. 6 *à fin.* virtutem. *Pal.* virtutes.

11.4, 3 *à fin.* sic (rarum alias deus) unius. *v. e.* sic rerum unius. *al.* sic crarum) unius.

12.4 in fide mansit Alb. *LB* in fide Albinus.

12.5,6 missi in aux. ex fœd. *Naz: & Forn.* misit in aux. & fœd:

12.7,8 inclinare socios. *Naz:* subinclin. soc: *Pal.* inclin. se soc: *al.* inclin. se suos.

12.12 Suffetium. *al.* Suffectum. *LB* Fafetium.

12,13 currus *Pal.* currus, funes, *al.* frenus.

Ibid: distrahit. *Pal:* distrahitur *q. l.* distraxit.

12.15 prius cum. *LB* quum prius.

12,16 Romam. *Naz.* Romanum.

CAP: IV.

12,13 *a. f.* neposex filia. *LB* nepos Pomp:

12.11 *a. f.* interfluentem. *Forn.* influentem.

CAP:

Cap. V.

12.4 *af.* accipit. *Naz. & Iorn:* accepit
12.2 *af.* oriundus. *q.* I. oriundum
13.2 quamvis. *LB* quatenus
Ibid. Nevius. *LB* Navius. *Pall:* O. Nævius
13.3 prohiberet. *LB* prohibebat, vir. *Naz:* prohibebatur
13.9,10 auguratus. *v. e.* auguriatus
13.14 inde quod. *Pal. sec. & tert. & q. I.* indeque
Ibid: inde quod a. c. q. e. triumphatur, togæ p.t. palmatæ. *q. I.* indeque a. c. quattuor equis togæ pictæ tunicæque palmarem.

Cap. VI.

13 14 *af.* nam ob exim: *LB* nam ex
13.9 *af.* quasi ad tempus. *Naz.* qu. tempus. *Iorn.* quasi non temp: *al:* quasi in tempus
13 6 *af.* curiis. *Iorn.* decuriis
13.2 *af.* in tabulas. *q. I.* in tabulis
Ibid. ac sic. *I.O.* ac si

Cap. VII.

14.11,12 quæ crud: grav: *LB* sup: quæ crud: grav: est bonis. *q. I.* sup: quam crud: grav: est bonos
14.12 sævitiam. *Naz:* sæviti jam. *q. I.* sævitiam jam
14.19 Gabiis. *Naz.* Gabios. *Pal: sec:* à Gabiis
Ibid. recepto. *Naz:* receptos
14.22 decussit. *LB* excutiens
14.23 (quæ superbia?) sic respondit. Tamen, *Iorn:* ea superbia sic respondit ut senserat. Tamen
14.24 Tamen. *v. e.* Tum

14.30 hor-

14.30 horrendum. *Pall.* horrentius. *Iorn.* horrendius

Ibid. ſedem. *LB* ædem

14.33 pulcherrimum. *Iorn.* pulcherrimam

CAP. VIII.

15.13 talem rem. *LB* ita res

15.22 noſceret. *LB* noſſet. *Pal.* ſc. acterna noſcet

CAP. IX.

16.15 Valerius. *Naz. & Iorn.* Horatius

16.16 ſummo. *LB* ex ſummo

16.18 pro libera conc. *q. Mſs.* pro concione plana. *LB* pro cone.

16.28 pop. Rom. *LB* pop.

16.31 tum gloria. *q. I.* tum pro gl.

16.33 quippe cum. *LB* quippe cui

Ibid. gleba nulla, ſed. *Naz.* gl. nulla ſit. *q. I.* gl. n. eſſet, ſed

16.34 hoſtile. *q. I. omittunt*

17.1,2 correptis. *q. I.* corruptis

Ibid. redegerunt. *q. I.* redigeret

CAP. X.

17.21 *a f.* quæ niſi. *Naz.* qui niſi

Ibid. forent. *Pal.* foret

17.14 *a f.* fruſtratum c. p. e. ictu tuetur, *LB* fruſtrato c. p e. ictu tenetur

17.13 *a f.* injicit. *Pall.* inicit

17.12 *a f.* geminat. *Pal.* ingeminat

17.11 *a f.* virum. *q. I.* vix

17. 8 *a f.* viri. *Iorn.* in viris

Ibid. ſed ne quis ſexus. *Naz.* ſed ne quid ſexus. *Iorn.* Sed ne ſexus alter. *al.* & ne ſexus alter

18.1 expiravit. *Iorn.* expiavit.

CAP. XI.

18.26 *a f.* ſignum. *Pall.* O, dignum

18.22

18.22 *a f.* ea demum. *LB* ea denique. *Pal. tert.* eademque *q. I.*
18.18 *a f.* dubitarit. *L B* dubitavit
18.16 *a f.* plane. *q. I.* sane
18.12 *a f.* Algidum. *Iorn.* Alsium
18.10 *a f.* Veiis. *LB* Verulis
Ibid. a f. sed tr. *q. I.* si tr.
18.6 *a f.* Taphræ. *LB* Carræ. *q. I.* Capreæ.
19.1 nomini induerit. *q. I.* nomen ind. *Naz.* nomini induceret
19.3 Mœnius. *q. I.* mœnibus
19.5 fuere rostr. *Naz.* fuere solæ rostr.
19.6 bellum. *Mſ. omittit*
19.9 L. Quinct. *Pall. & e. v.* T. Quinct.
19.11 Minutii. *Mſs.* Manlii. *al.* Manilii. *al.* Mamili. *al.* Mamilii. *al.* Manulii. *Iorn.* Mallii
19.19 fides num. *LB* fidem num t *Pal. pr. & sec.* fide num. *tert.*

Cap. XII.

19.11 ab Etr. fuere Vei. *LB.* ab Etr. Vei
19.7 *a f.* trecenti & sex. *LB* trecenti
19.6 *a f.* signatur. *v. e.* signatum. *L B* signata
20.6 Eam namque vir. *q. I.* eam namque Furius Camillus vit
20.7 sciebat esse ver. vict. *L B* sciebat vict. *q. I.* scitebat esse vict.
20.8 pararetur. *al.* paretur. *LB* pareretur.
20.13 Vejentium. *Naz.* Vel:
20.18 urbe non remeare. *LB* urbe remearet
20.23 ut ejus. *LB* cujus
20.25 tunc Vejentes fuere? nunc. *Naz.* tunc vel fuere? nunc. *Pal. sec.* tunc? nunc.

Cap.

CAP. XIII.

20.2 *af.* virtutis. *Pal. sec.* virtus. *LB* virtutum

21.1 illatam. *Pal. sec. omittit. Naz.* illatumam

21.5 obhoc. *LB* adhoc. *Pal: tert: & q.* adhæc

21. 6 perinde ac arm: *LB* perinde armis

21.9,10 cum cingerentur omn: Oc: *LB q.* cingente omnia Oc:

21,14 Cluſium oppidum obſ: *al:* Cluſium Tuſciæ urbem obſ: *LB* Cluſi obſidet

21.17 movent exinde. *LB* exinde

21.20 Cremeræ. *LB* temere

21. 24 Tum igitur, aut nunquam. *Pal: ſec.* tunc igitur haud unquam

21, 25 Jamprimum. *q. I.* Jampridem. *al:* Quamprimum

21,33 religioſiſſimi. *Pal: ſec: & tert: & e. v.* religioſiſſimum

21,34 terra. *tert:* tecta. *LB* terræ

22,1 Albinius. *Pal: ſec: ac tert:* Albinus. *q. I.* Lucius Albinus

22.8 Jovem. *Naz. omittit*

22.16 ſellis. *LB* ſuis

22,20 totam urbem. *v.e.* totam denique urbi

22,21 man: ſolo ex. *LB* manib: exæquant

22,24 Tandem. *Naz: & q.* I. Tamen

22,36 receſſum. *Pal. ſec. & e. v.* reditum

23.1 victis. *q. I.* victos

23.5 ipſo. *q. I.* pro ipſo

23,11 & luſtrata. *v.e.* ſed luſtr: *al:* & illuſtr:

23.22 in Pontino. *LB* Pomptino

23.24 inſequente Gallo ſacro alite. *q. I.* inſidente galeæ ſatyria alite. *LB* inſidente galeæ ſacra alite

23.25 nec

23.25 nec non tamen. *LB* tandem. *Pal: sec: ac tert:* tamen. *Iorn: & q. I.* nec non tandem

23.29 qui. *LB* quæ

Cap. XIV.

23.3 *af.* Mure. *Pal: sec: & tert: & e. v.* Murena

23.21 *af.* imperii & magistratuum infensos. *LB* imp: inf:

24.2 atque jam amplius. *Pal: pr:* apud quam ampl:

Cap. XVI.

24.8 *af.* sed quod est sp: *Pal: pr:* sed eo sp:

25.2 ceteriſque. *LB* cereriſque. *Mſs.* veneriſque

25.6 amict: *Iorn.* amici

25.8 omnium. *Iorn:* cunctorum

Ibid. Veſuvius. *v. e.* Veſevus

25.13 numerata. *Iorn:* numeranda

Ibid: eis reg: *LB* his region: *Iorn:* & his reg:

25.15 quæras. *LB* quæris

25.16 arg: armis, diſcol: veſt: v. a. armatam. *Naz:* arg: armatam miſit diſc: veſt: v. a. ambitum

25.17 ſi inſidiarum fall: *LB* ſi fallac:

25.25 urbium. *Mſ:* montium

25.26 ipſo Samnio. *LB* ipſa Samnio

25.30 furcas. *LB* furculas

25.31 Clauſo. *Naz:* Clauſo enim

26.5 ſubjectis. *LB* ſtrictis

26.7 furit. *LB* fuit. *Pal:* agit. *al:* adiit

Cap. XVII.

26.23 *af.* populus R. cum. *Naz:* populo R. cum. *Pal: ſec:* Pop. R. bellum cum *tert:* P. R^o: bellum cum

26.21 *af*

26.21 *af.* omnibus. *q. I.* omn. fuit
26,16 *af.* A latere Etruriæ infesta. *LB* late per Etruriam infesta. *Naz.* A latere Etru. infestam. *Pal. sec. & tert. & q. I.* A latere Ethruria infesta
26.14,15 *af.* Ciminius. *Naz. & Pal. tert. & v. e.* Geminius. *sec.* Geminus. *q. I.* Cominus
26.7 *af.* refert. Tum sic Fab: *LB* refert tum iter. *Naz. & Pal. tert. & e. v.* refi tum iter. *sec. & q. I. Iorn.* præfert tutum iter
26.3 *af.* suo more. *LB* suo jure
26,1. *af.* mitterentur. *Naz. & Iorn.* jacerentur

CAP. XVIII.

27.20 *af.* Tarentus etiam. *LB* Tarentus *q. I.* Tar. jam
27.16 *af.* mirabili. *Mf.* mirabilis
Ibid. Adriatici. *LB* Hadriatici. *Pal. sec.* Adriaci. *tert.*
27.13 *af.* dimittit. *Pal. sec. ac tert. & e.* mittit
27.12 *af.* urbis. *LB* majus
27.12 *af.* quum remigantes litori Romanas classes videt. *LB* ad remigantem litori Romanam classem inde videt. *Naz.* ad remigantes litore Romanas classes vid. *Pal. sec.* cum navigantes litore Romanas classes vident
27.7 *af.* autem. *LB* enim
27,6 *a. f* Romani? ne satis aderat. *I. O.* Romani, nec satis norunt. Aderat
27.3 ex hinc. *Naz. & Iorn.* & hinc
28.9 Farentanæ. *LB* Frentanæ. *Mß.* Ferentaneæ

28.10 Ob-

28.10 Obſidius: *Mß.* Opſidius. *q. I. omittunt*
28.12 Actum. *q. I.* Factum
28. 15 colore. *LB* odore
28.21 Minucius. *Mſ.* Numicius
28.22 proboſcide abſciſſa. *q. I.* promuſcide abſciſa
28.26 nec alius, *LB* nec ante
Ibid. cladi. *Pal. ſec.* cladis
28. 28 humero ſaucius in armis ſuis. *Naz.* umeros argius ſin arm: ſuis. *Pal: ſec:* humero ſaucius inermis ſuis. *tert:* in caſtris ſuis
28.31 & tunc. *LB* ſed tunc
Ibid: toti victoriæ. *LB* ad totam victoriam, *Naz.* tota victoria. *Pal: ſec:* in totam victoriam
28.36 percurrens. *v. e.* currens
28.37 vindicaret. *q. I.* vindicatura
29.13 deinde. *Naz:* dein
Ibid: annixus. *Naz:* adniſus. *Pal: tert:* amiſſus
29.14 ut in amic. recip. *Pal: tert:* ut facto fœdere in amic: populi Romani recip.
29.16 probavit, *LB* adprobavit
29.17 alia. *q. I.* alias
29.21 obrutos. *Mß.* obruptos. *LB* obtritos
29.33 Qui autem. *q. I.* Quis autem
30.1 regum eſſe conſeſſum. *al.* regnum Deum confiterentur. *LB* reg. conſeſſi:
30.2 quum. *Pal: O: & e. v.* quod
30.3 afferentem. *Pal: tert:* afferentem. *LB* offerentem
30.11 virtute, militia. *Naz:* virtutem illi tum, *ſtatimque mutatum* virtutem *in* virtutum. *Pal: tert: & e. v.* virtute militum.

30.15 de-

30.15 deditionem. *q.* I. dedicationem. LB ditionem

30.25 & tanta adeo de op: *LB* sed tanta de op: *q. I.* & tanta de op:

30.27 enim ullus. *al:* enim alius. LB enim temere ullus

30.29 nisi pecora. *Naz:* nisi quasi pecora

CAP. XIX.

31.3 Qui enim: *q.* I. quid enim

CAP. XX.

31.11 regionis. *Pal: pr: ac tert:* regionibus *Ibid:* inclyto. *al:* cum inclito. LB incluto

31.12 M. Atilio. *Naz:* Masilio. *al:* Attilio. *al:* Attilio. I*orn:* Vatilio

CAP. XXII:

31.2 *a f.* ac ferbuit. *Naz.* & adferbuit. *v. c.* ac viruit. *al:* ac fremuit

Ibid: Ita quæ inerat, quædam. *q. I.* Itaque inerat quædam. *al:* Itaque quædam

32.6 Valerone. *Mß.* Val: Nerone. *al:* Valerio Nerone. LB Volerone

32.10 agros. *Pal:* hortos

32.17 obsessis in c. u. consuluit. LB in capta urbe consenuit

32.19 de æquo. LB æquo

CAP. XXIV.

33.1 Secundam in urbe med: dec: *q. I.* Secundum in urbe dec:

CAP. XXV.

33.12 *a f.* excitavit. *q. I.* incitavit

33.11 dignitas. *Pal: sec: q. I.* indignitas *Ibid:* plebeii. *Naz.* plebes. *Pal: sec: & tert:* plebs

CAP. XXVI.

33.7 *a f.* ut plebeii quoque mag: *Pal: pr: ac sec:* ut plebes quoque mag: *v. e.* ut plebis.

plebis. q.m. *al* ut plebeii mag:
33.5 *af.* Stoloni. qui quod uxor ejus. *LB* Stoloni.hæc quodam. *q.l.* Stolo quodam.
33.2 *af.* ſonum, ignotum p. ſ. e. à ſ. f. i. irriſa. *q. l.* ſonum irriſa *intermediis omiſſis.*
34.5 tum natalium. *Pal. tert.* natal: *v. e.* nunc natal:
34.11 Sp. Caſſium, agraria lege, Mælium largitione ſuſpectum. *q. l.* Caſſium largitione agraria lege ſuſpectum
34.14 Spurio quidem ſuppl: *v. e.* Mælio ſuppl:
34.17 Ahala. *q.l.* Hala

LIBER SECUNDUS.

Cap. I.

35.1 juventas. *q. l.* juventa. *al.* juventus
35.3 Ita. *q.l.* Itaque
35.8 bellis victoriiſque. *q.l.* bellum victoriſque

Cap. II.

35.26 *af.* populus, cum. *LB* populus quum. *Pall. O.* populus Rom: quum
35.21 *af.* abſciſſam. *LB* abſciſam
35.19 *af.* mari jun: *LB* mole. *Naz.* mare & nec mole. *Pal. ſec. & tert. & Mſs. & q. l.* mare
35.18 *af.* jungenda. *Naz.* jungendum. *Pal.* jungendam
Ibid. jung: & ad: *q.l.* jung: ad:
Ibid. cont: *LB* ſuum
35.13 *af.* autem. *q.l.* enim
35.6 *af.* terreſtris. *LB* terreſter
35.3 *af.* fretum. *q. l.* fretum tum
36.12 fama. *LB* forma

36.15 illis

36. 15 illis plus nauticæ artis. *LB* illis nauticæ artes
36.18 aliæ. *Iorn.* validæ
36.21 & fug: *Iorn.* aut fug:
36.25 Præ. *q.I.* Pro
36.27 tanta vict. *Pall:* O. tanta hujus vict.
36.29 Corn: Asina. *LB* Asina Corn:
36.33 Drepano. *LB* Drepanis
Ibid. Eryce. *Naz:* Eryco. *Pal:* Eryca
36.35 Camarienſium. *Mſs.* Camerienſi
37.9 in Sard: *LB* Sardiniam
37.10 Corſicam. *q.Mſs.* Choſſuram
37.11 ubi & ſic Caralæ. *Naz:* Olbiæ hic Baleariæ. *Pal:* ſec: ubi & hic Balea. *tert: & v. e.* ubi & hic halenæ. *q.I.* ubi & hic Caralæ. *Iorn:* Olbiam. ibunteia. *Mſs.* Balariæ. *al.* Baleariæ
37.15 Punici. *Pal: tert: & v. e.* Punico
37. 17 Mannio. *Naz:* Nautrio. *Pal: & q.Mſs.* Naurio. *Iorn:* Natio. *q.Mſs.* Nannio
37.20 Mox ventis. Mox dein deventis *ſuperſcriptumque*, Denique. *Pal:* ſec: *tert: & q.I.* mox de ventis.
37.26 hominibus, ſed. *q.I.* hominibus, modo ſed
37.33 cecidiſſet. *Mſs.O. & Iorn:* cepiſſet.
37. *ult:* obſidione. *LB* obſidio
38.2 eſſent. *q.I.* deeſſent
38.10 calamitati. *LB* calamitatis
38.13 ne commut: *Naz: & Iorn:* nec commut:
38.25 ut ne amplius ea in inſula concitentur. *LB* ut nec amplius eam inſulam concitarent. *Naz:* ut ne a. e. i. concitarent, *ſuperſcriptumque* vo, *tanquam volu*
legi

legi vocitarent. *q. I.* ut ne amplius ea insula concitaretur

38.28 si gregem. *Naz: (sed à secunda manu) item reliqui. Pall: & v. e.* ac si gregem

38.29 Publio. *LB* Appio

38.36 Quantus ô tum. *q. I.* Quamvis Octavo

39.5,6 intercepta t. victoria. *LB* interceptam t. victoriam

39.8 promontoriis. *q. I. omittunt*

Ibid. illisæ fluitarent. *LB* frustrarentur. *Naz:* frustarentur. *q. I. omittunt. al. præferunt* allisa

39.9 Lutatio. *q. I. omittunt*

39.11 Ægates. *q. I.* Egates

39.17 castrensis. *q. I.* castrensi

Cap. III.

39.8 *al.* Bellum Ligusticum. *Naz:* Bel. Ligunicum. *Pal: sec: ac tert:* de bello Ligurico

39.37 nec non & Illyrici. *LB* nec non & Illyrii. *Mss.* nec non Ill.

40.4 ita. *al.* itaque. *LB* utrique

40.11 Tutum. *LB* Tuti

40.14,15 eluderent saltu, viis, latebris Deceates, Oxybii, Euburiates, Ingauni tandem. LB eluderent Salyi, Deceates, Oxybii, Euburiates, Ingauni, tandem. *Naz:* eluderet saltus, deciate sexubile buriatas incognitas tandem. *v. e.* eluderet saltus dettate: buriates sexule: incognitas tandem: *q. I.* eluderet saltus Deciates moxubii, euburiates incognitas tandem: *al:* eluderent Salyi, Deceates, Oxybii, Euburiates: incognitas t: *Mss:* eluderet saltus buriates deciale

deciale loxubile incognitas t.

CAP. IV.

40.12 *a f:* experimento. *Iorn.* experimentum

40.8 *a f.* simile nivibus. *Mß.* & *q.I.* simile cum nivibus

40.6 *a f.* eunt. *q.Mss.* exeunt

40.5 *a f.* Britomaro. *q.Mß.* Britanico

40.4 *a f.* baltheo. *LB* baltea. *q.Mß.* balteo

40. *ult:* Astrionico. *LB* Ariovisto. *Pal.* Ariovito. *sec.* Arnovito. *tert.* & *e.v.* Arnojusto. *Iorn.* Ariobisto. *q.I.* Ariovito

41.4 Viridomaro. *Mß.* Virdomaro

41.7,8 opima. *LB* arma

CAP. V.

41.10 Titiumque. *Mß.* Ticinumque

41.11 Adriatici. *LB* Adriani

41.12 Teuta. *al.* Tuca. *LB* Teutana

41.15 nec gladio. *Pal: pr:* & *sec:* & *e.v.* ne gladio

CAP. VI.

41.8 *a f.* quadriennis. *LB* quadriennii. *Iorn.* quadriennium

41.2 *a f.* sit pop. qui vicerat. *LB* sit populus qui vicit. *Pal. tert.* & *e. v.* sit victor populus

Ibid. Pudebat. *al.* at urebat. *al.* aut pudebat. *LB* urebat

41.1 *a f.* ablato mari, raptis insulis. *LB* ablatum mare, captæ insulæ. *v.e.* ablato mare c.i. *q.I.* ablatum mare, raptæ insul.

42.2 ultionem. *Pal. sec. ac tert.* & *e. v.* in ultionem

42.3 Morabatur. *Pal. tert.* & *q.I.* remorabatur

Ibid. in caussam. *LB* in caussa

24.4 deleta

42.4 deleta. *Naz.* delecta
42.16 ferro & igne, versa. *LB* ferro, versa
42.23 bellum affero & pacem, utrum eligitis? cumque succlamatum esset, utrum vellet, daret, Bellum igitur. *al:* bellum affero & pacem: utrum eligitis, utrum placet, sumite. Quumque succlamatum esset &c. *LB* bellum pacemque porto: utrum eligitis? Succlamantibus; bellum. Bellum igitur. *Mß.* Lipsii b.p.p.v.e. cumqs succlamatum esset; utrum vellet daret, bellum igitur
42.26,27 media cura. *LB* mediam curam
42.37 Romanis. *Pal. sec. & Mß. omittunt*
Ibid: Saguntino igne. *Naz:* sagu in igne, *mox que emendatum,* Saguntinum igne
43.32 quadraginta. *Iorn.* sexaginta
44.6 secundum. *q. I.* secum
44.15 torrente Gello. *LB* torrente Vergelli. *Iorn: & q. I.* torrente Vergello. *al:* torrente Vergilli. *al.* terrore Vergelii
44.31 crederet. *v. e.* credet
45.2 in bullis, cingulis, atque annulis. *LB* in bullis singulisque anulis
45.8 in eligend: *LB* in diligendis. *q. I.* intelligendis
45.25 pepulit è Camp. *LB* pepulit in Campania. *Pal. sec.* repulit à Camp: *tert:* pepulit à Camp. *Iorn:* perpulit in Camp. *q. I.* pepulit, & Camp:
45.29 Nam hucusque tor. m. c. s. l. d. f. d. s. R. *Pal: sec: hæc omnia omittit*
45.35 hostes. *Iorn:* hostis
45.36,37 volitarent *&c.* facerent. *Iorn:* volitaret *&c.* faceret
46.3,4 diversa. *LB* divisa
46.11,12 quid hactenus *&c.* parc. *LB* nisi

quod hactenus &c. parceretur
46.13 illi. *Naz:* illic
46,17 mortis. *LB* morti
46.19, 20 ſpem tor. *LB* pæne totam. *q.l.* ſpem pæne tot
46.34 facilius. *LB* felicius
47.8 ſaltem oculis. *Pall. O. Mſſ. & q.l.* ſaltem vel oculis
47.15 Tarentus. *Naz.* Idem Tarentinus. *q.l.* Tarentinus
47 19 inde. *Pall: O.* ille
Ibid. in Romam. *LB* Romam
47.21 adminiſtratione, *LB* admiratione
47.22,23 ultimos metus. *Naz: à manu correctrice*, ultimas metas
48.34,35 non à cœlo, ſed ab urbis ipſius mœn: & C p: vider. *LB* neque cœlo, ſed ab urbis ipſius mœnibus & Capitolio ferri videretur
48.37 adortam. *al:* adhortam. *Iorn.* adornatam. *LB* adoraram
48.4 inſederat. *q.Mſſ.* inſiderat
48.7 emptor. *LB* ſector
48.10 ab Hiſpania Aſdr: *LB* Aſdrubal
48.16 ultimo Ituangulo. *q.l.* ultimos Ituangulos
48.18 id eſt, in ipſas. *q.l.* & in ipſas
48.19 Tanto, id eſt omni, qua. *q.l.* tanto qua
48.22 inopinanterque. *Iorn.* inopinatumque. *q.l.* inopinantemque
49.6 incubantem. *v.e.* incumbentem
49.9 ducum maximi. *Naz:* duc: max: duces. *Pal: ſec: ac tert: & e.v.* ducum clariſſimi duces
49.16 potuiſſe. *q.*l. poſſe

CAP. VII.

49.11 *af.* Sytia. *q. Mſſ.* Aſia

49.10 *af.* quodam. *v. e. omittit*
49.4 *af.* exſpectatione. *LB* ſpectatione
50.14 quibus à mari. *LB* qui navibus à mari
50.21 mortem. *Iorn: & q.* I. morem
50.22 Chaonum. *Pal: & v.e.* Achaonum
50.23 Pindumque amnem. *LB* Aoumque amnem. *Pal: pr:* Dumque omnem. *ſec. ac tert: & q.l.* Indumque amnem. *v. e.* Nidumque amnem. *Iorn.* Sayum amnem
50.24 & ipſa. *LB* id eſt, ipſa
50.26 auſus. *v.e. omittit*
50.32 Lacedæmona. *Pal. tert:* Lacedæmonia. *q.l.* Lacedæmoniam

Cap. VIII.

51.8 illic. *Pal. ſec. & tert. & e.v. omittunt*
51.37 ſi Aſiæ. *LB* id eſt, ſi Aſiæ. *Mſ:* id eſt, ſi ſe Aſiæ
52.6,7 max: regum conventus, fortiter indicto bello. *LB* maximus regum, contentus fortiter indixiſſe bellum
52.23 nuncio. *q.l.* initio
Ibid: Tam. *LB* Tum
52.27 Statim & è veſtigio. *q. Mſi.* ſtatim & ex veſt: *q. l.* ſtatim è veſt: *al:* ſtatim & e veſtigio
52.30 Regillo. *Mſ:* Regillio
52.31 à remigantibus. *LB* adrem: *Pal. tert: & q.l.* ad remigant:
52.33 Themiſtoclem. *Pall: O. & v.e. ac q.l.* Alcibiadem
53.4 conſederat. *q. Mſi:* conſiderat
53.11 felicitate. *q.l.* facilitate

Cap. IX.

53.16 *af.* Syriaco. *LB* Syriatico
Ibid. ut debebat. *Pal: pr: & ſec:* & debebat

CAP. X.

53.2 *a f.* & initia. *Pal. sec. ac tert. & ex.* *omittunt* &

54.6 Æpulo. *LB* Apulo *Pal: tert.* Apulo.

54.7 & capitis errore lapsaret. *Naz.* & cap. & jactaret errore lapsceret, *supersc.* *tumque deinde*, & cap. jactatus error lapsaret

CAP. XI.

54.24 *a f.* an fuisset cupidus triumphi Manlius, an eos. *Pal. sec.* an fuisset cupidior tri: M: an eos. *LB* an fuissent, an cupidus triumphi Manlius eos

54.21 *a f.* non approbavit Senatus. *LB* *mitti* Senatus

54.19 *a f.* mixta & adulterata est: rel. *LB* mixta, & adulteratæ rel.

54.18 *a f.* quibus. *LB* qui

54.10 *a f.* quos Toliſtobogii, Tectoſagique. *LB* quos Toloſtobogi Tectoſagique jam inſederant. *Pal: sec:* Solos Tologiorum tectos ſagatiam inſiderant. *tert.* Soloſtogiorum tecto ſagacia inſederant. *v. e.* ſolo ſtologiorum recto ſagacium inſederant. *q. l.* ſoloſtologiorum tectoſagiam inſederant. *Iorn.* Coloſob egit Olympum tectos agimagaba inſederant

54.9 *a f.* utrinque: *LB* utrique

54.6 *a f.* offocandas. *Pal: sec: & q. l.* ſofocandas. *Iorn.* offucandas

54.5 *a f.* Orgiagontis regis uxor. *Iorn.* Orgiacontis uxor

CAP. XII.

55.24,23 *a f.* viribus Thracum, diſciplinam Mac: temperavere. *al.* tentavere. *LB* Vi: Thracum; ferociam Thracum diſciplina Macedo-

Macedonum temperaverunt
55.23 *af.* de summo. *LB* summo
55.14 *af.* Astrudem. *Pal: sec: ac tert:* Astumidam. *Mſs.* Astundem. *v.e.* Astundam
55.12 *af.* invia, acceſſit; regemque. *Pal: sec:* invia via acceſſit: regemque. *q. I.* invia, acceſſit via: regemque
55.5 *af.* depreſſa. *LB* deprenſa
55.4 *af.* alia minatus, alia irr. *Pal: ſec: ac tert: & e.v.* alias eminatus, alias irr. *al:* alias minatus, alias irr.
55.3 *af.* eo. *LB* adeo
56.10 recepit. *Mſs. Lipſii,* receperat
56.11 conviviis. *q.I.* in conviviis
56.22 perceperat. *Pal: ſec: & q. I.* præceperat

Cap. XIII.

57.1 Scodram. *LB* Scordam. *Pal. tert: & e.v.* Leſcordam. *al:* Loſcordam

Cap. XIV.

57.3 *af.* in malis. *pal: ſec. & q. I.* in malis ſuis

Cap. XV.

58.1, 2 exigi fuit. *LB* exiguum
58.2 patratum. *Pal. ſec.* paratum. *tert: & e.v.* peractum
58.5 maximo ev. *LB* maximum ev.
58.13 territaret. *Pal. ſec. ac tert. & e.v.* territabat
59.4 officinis. *Pal: ſec: ac tert:* officinas
59. *ult:* urbs. *Mſs. omittunt*
60.6 triumphis. *LB* triumphus

Cap. XVI.

60.18 *af.* cui tum maxime. *LB* tum maxime
60.17 *af.* Macedonia. *LB* Macedoniam. *Pal: ſec: & q. I.* Macedoniæ

60.12 *a f.* fato rerum. *LB* fata rerum! *Pal: sec: & tert.* ô fata rerum!
61.21 peruſtis. *LB* permiſtis, *q. Mß.* miſta
61.4 venæ. *q. I. omittunt*

CAP. XVII.

62.9 provinciam, *v. e.* urbem
62.18 cui ex Macedonia cognomen, meruerat celtibericus fieri, cum & Contrebiam memor: cepiſ. exemp: & Verrubrigis maj: glor: *LB* qui ex Macedonia cognomen meruit, cum & Contrebiam memorabili cepiſſet exemplo, & Nertobriges, maj: *Pal. ſec.* qui ex Maced: cogn: meruerat, & Celtibericus fieri, cum & Trebiam memor: cep: exemplo, & Nerſobrii maj: *tert:* qui ex Maced: cognom: meruerat, & Celtiberius filius: cum Celtiberiam memor: cep: exemp: & Nertobrigibus maj: *q. I.* cui ex Maced: cognomen, meruerat Celtibericus fieri, cum & Contrebiam memor: cep: ex: & Nertobrigis ma: *al:* qui ex Maced: cogn. meruerat & celtibericus fieri, cum & Contreb: mem: cep. ex. & Verſobrigis maj.
62.23 quum à rege fuiſſet. *LB* quum rex fuiſſet
62.24 Decimus. *q. I.* Decius
62.37 ſi ſucceſſiſſet. *Pal: ſec: & tert: & q. I.* receſſiſſet. *al:* recſſiſſet
Ibid. Solundicus. *LB* Salondicus. *Mß.* Solondicus
63.14 internecionem. *LB* interneicionem.
63.15 inſignia. *v. e.* inſignita
63.17 eum. *LB* etiam
63.18 Servilio Cæpione. *LB* Pompilio. *Pal. ſec.*

sec. & e.v. Popilio. *tert.* cæpione. *q.* I. Servilio

Cap. XVIII.

63.5 *a f.* flumen Durium ſita. *Pal i ſec:* flumen Sylata. *tert. & Mß.* flumen ſituata. *e.v.* flumen ſublata. *al.* flumen Durium ſituata

64.3, 4 Segidenſes! *LB* Segulenſes. *q. Mß. & I.* Sedigenſes

64. 9 acceptum. *Naz:* receptum

64. 10 Megara viro. *Pall. O.* Megari victo.

64. 14 Mancinum aggreſſi ſunt, hunc. *LB* Mancinum. hunc

65.8 cæliæ. *LB* celiæ

65.9 indiginæ. *LB* indigenam. *Pal. tert.* indigeneam. *q. Mß.* indigena

65.13 orantes. *Naz:* orante occideret, ubi. *Pal i ſec:* occideret, & ubi: *tert.* occideret. Sed ubi

65.20, 21 Itaque etiam ex depl. *LB* Itaque deplorato exitu

65. 25 Macte eſſe fort. *LB* Macte fort.

65. 26 civitatem afferuit, quum. *LB* civitatem! afferuit cum

Cap. XIX.

66. 3 ſæcula. LB ſeculi

66.19 manibus. *v. e. emittit*

66. 21 quæ etſi involuta inter. *LB* quæ etſi juncta inter. *Naz:* quæ ſi i. i.

66. 24, 25 priuſquam ut cœp. juſta illa memorabimus ut & pia cum ext: gent: bella magn: *LB* priuſque, ut c. i. illa memorabimus, & pia cum e.g.b. ut magn: *al.* priuſque, ut cœpimus, juſta illa & pia cum exteris gentibus bella memorabimus, ut magn:

CAP. XX.

67.4 insimul. *Naz*: insemel
67.13 amiserit pop. Romanus, an. *LB* amiserit, an
67.18 cecidit ex. *Pall. O. & e.v.* cæde. *q.I.* cædit ex
67.21 in exitium. *Naz*: exitium. *Pal tert*, in exitum.

LIBER TERTIUS.

CAP. I.

68.4,5 Numidia. *q.I.* Numida
68.5 fuit in Jug: *q.I.* fuit Jug:
68 7 citra. *q.I.* contra
69.3 Numidiam. *q.I.* Numidam
69.4 immittitur. *q. I.* mittitur
Ibid. petitus. *q.I.* præmonitus
69.9 Massinam. *LB* Massivam. *Mst*: Massinam. *q.I.* Masiniſſam
69.16,17 quod prius. *Naz*: quod primus. *Pal. sec.* quem prius. *q.I.* quem quod prius
69.21 jam simulata quasi vera fuga. *Pal: tert. & e.v.* jamque quasi v. f. *q.I.* jam quasi simulata vera fuga. *al.* tam simulata quam v.f. *LB* jam s.q.v.
69.23 popul. non contentus. *Pal pr*: popul. contemptus. *sec. & tert. itemque v.d.* popul. contentus
69.26 thesauroque. *Pali. O.* thesaurosque
69.37 inditam. *q. I.* editam
70.6,7 accessione fieret timet. *al*: accessionem fieri timet. *LB* accessio fieri timet. *q. I.* accessionem timet
70.13 ut vidit. *LB* vidit

CAP. II.

70.14 *a f.* sævitum. *Pall. O. & e.v.* veniente.
70.13 *a f.* perinde. *q.I.* pervicaci

Ibid: in-

Ibid. ingenio. *Pal: sec:* ingenium. *LB* ingenia

70.5 *a f.* Varus vict. *LB* Varusque vict. *Naz: & q. I.* Variusque vict. *Pal: sec:* Varus quoque vict.

70.4 *a f.* testis. *Pal: tert:* testis est

Ibid. Isaraque. *Pal: pr: & sec: & q.* I. Isaura. *Pal. tert:* Isara. *v. e.* Isauria

Ibid: Vindelicus. *Pal. tert.* Vendelicus.

Ibid: amnis. *LB* amnes

71.1 Bituitus. *Pal: pr:* Bisuisus. *sec. ac tert.* bis victus. *q. I.* bis visus

71.7 erexere. *q. I.* extruxere

Cap. III.

71.18 *a f.* remigrarent. *LB* remigarent

71.9 *a f.* Silanus. *q. I.* Syllanus

71.6 *a f.* Marius. *Pal. sec.* M. Marius

Ibid: illi. *q. I.* illo

71.8 quo, fides num: *LB* quo, fidem numinum. *Pall. O. & e. v. aliaque*, qua, fide numinum. *Pal, pr.* quasi de numinum

72.12 aucta. *q. I.* acta

72.19 Theutobocchus. *Pall.* Teutobochus.

72.20 transilire. *q. I.* transire

72.23 super. *Pal sec. & tert: & e. v.* inter.

Ibid. ipsa. *Pall: O. & e. v.* sua

72.28 Athesim. *LB* Atesim. *Pal. pr. ac tert.* Ad hostes in. *Pal. sec.* At hostes in

73.1.2 est. Jam diem. *Naz:* est; venere illi quam & in barbaris multa vestigia, diem.

73.4 Caudium. *LB* Raudium. *Pal. tert.* Kandium. *q. I.* Claudium

Ibid: procurrere. *q. I.* concurrere

73.5 mill: inde 140 cec: h. t. m. *LB* millia inde sexaginta ceciderunt; hinc trecentis minus. *Pal: pr: ad oram, ut & Mss. pro* sexaginta *habent* XL. *Pal. tert.* hinc ter-

centis minus. *v. e.* mill: inde xx. ceciderunt. hinc trecenti minus. *al:* mill: inde ad sex: ceciderunt: hinc tertio minus

73:19 perinde speciosa. *Pal: tert: & e.v.* perinde speciosior. *q. I.* perinde plus speciosa

73.26 Beleus. *LB* Boiorix. *Pal: pr: a sec: & Mſs.* Beleris

73.28 in subsid: *LB* subsidio

74.2,3 quidque insign: *LB* quid insignius

CAP. IV.

74.27 *a f.* si diis. *Pal: tert & q. I.* sic diis

74.18 *a f.* sanguinem humanum. *q. I.* sanguine humano

74.17 *a f.* hujusce modi. *LB* cujusquemodi, *q. I.* cujusmodi. *al.* ejusmodi, *al:* & hujusmodi

74.10 *a f.* simili prodigio. *LB* simile prodigio

74.4 *a f.* dum perfidum, *LB* per perfidum. *Pal. sec. ac tert. & q. I.* perfidum. *al* per perstrictum

CAP. V.

74.23 *a f.* Atheas. *LB* Æetas. *Pal pr:* Æetas. *sec. ac tert. item Mſs: Bongarsii & e. v.* Ethas. *Mſs.* Etbas

75.20 *a f.* septendecim, *LB* decem & septem. *Pall. O. Mſs, & e.v.* quatuordecim

75.14,13 *a f.* animis. *q. I.* animus

75.8 *a f.* ostendebant. *LB* ostentabant

75.37 deinde. *Naz:* inde

76.1 cunctanter. *q. I.* constanter

76.4 edicto, quum omnes: *Naz* ed. ut o.

76.11 pro nob. firmius steterit cæteris. *al:* pro nob. firmius steterit. Cæterum, *LB* pro nobis steterit, cæterum

76.20 com-

76. 20 compulit. Mox. *q. I.* compulit, ſic illos quoque ante, mox
Ibid: ſubruto. *q. I.* ſubrupto
76. 21 muris, poſtquam. *Pall. O. & e. v.* muris munitum, poſtquam
76. 28. ipſum. *Naz.* ipſam
76. 29 debellatum. *Naz:* debellata. *q. I.* debellatum etiam
77. 2 captam. *LB* raptam
77. 16 piſtrix. *Naz.* Iſtrix
77. 18 regem, & ex fame. *LB* regem fames, & ex fame. *Naz.* regem ex fame
77. 20 Æſapus. *q. I.* Eſopus, *al.* Aſopus
77. 23 moraretur. *Pall. O. & e. v.* morarentur
77. 24 felicior. *q. I.* infelicior
77. 32 malis. *Pal.* magis
Ibid: augebatur. *q. I.* angebatur
78. 7 quanta felicitas. *Pal: ſec: & tert:* quantas felicitates
78. 18 Siciliæ. *q. I.* Ciliciæ
78. 20 mox ſub Pyræi portu. *LB* mox ſubruto Pyræi portu
78. 23 tantum. *Pal:* tamen
78. 27 rebelles. *Pall. O.* rebellis
78. 30 in ipſo. *LB* ipſo
78. 32 ſtellas. *LB* ſtellis
78. 35 Arthocen. *Pal: pr: & ſec:* Adartocen. *tert. Mſſ. & e. v.* Adarthochem
79 6 quid. *Naz.* quod
79. 7 Hieroſolyma. LB Hieroſolymam
79. 10 uti cœlo. LB vitem cœlo. *Naz.* uti ſcœlo
79. 12 quia. *Pal: ſec:* qui
Ibid. renuebat. LB renovabat

Cap. VI.

79. 4 *a f.* Pyræum &. *Mſſ. & Pall. O.* prater

præter tert: omittunt

79.3 *a f.* quem, LB quod

79.37 myoparonas. *q. l.* & myoparonas

80.13 ille quoque ante felix, dignus nunc vict. *q. l.* sic felix ille & dign. vict.

80.15 facta. *Pal: sec: & q. l.* factus

80.22 Gratikus. *q. l.* Gratillius

80.22,23 Liguſtinum. LB Liguſticum

80.29 Ponticum & Pamphylium Metellus, Aſiat: LB Ponticum ; Pamphylium Metellus; Aſiat:

80.31 portam. *q. l.* portum

80.32 obſervavit. *Pal. tert:* & *q. l.* obſeravit

81.3 ad primum. *q. l.* primum

81.7 alias, *Naz:* alia

81.9,10 idque proſpectum. *Pal. ſec.* idque repertum. *tertio ſuperſcriptum*, idque perſpectum

81.12 agris. *Pal. tert.* agris quaſi aquis, *e. v.* aquis

81.15 mirere. *Pal. O.* mirer

CAP. VII.

82.1 Cydonam. LB Sydoneam

82.7 irruſus. LB inclitus. *Naz:* & *q. l.* irritus

82.8,9 victiſque &c. *Pal. tert.* & *e. v. tum iſtam periodum omittunt*

82.9 & Panare Cydonæ. LB & Panare Cydoneæ. *Pal.* Panace, Cydoce

CAP. IX.

83.6 regebat. Sed. *Naz:* & *q. l.* regebat: &

CAP. X.

83.16 *a f.* reliqua. *Pal. ſec.* & *e. v.* reliquias. *Pal. tert.* reliquas

83.8 *a f.* ſedes. *Pall. O.* & *e. v.* ſedem

83.3 *a f.* paſtor. *q. l.* paſtorum

83.2 *a f.*

83.2 *a. f.* longe. *LB* longeque
84.4 in fugam. *q. I.* in fuga
84. 15 Mobini. *LB* Marini. *Mſs: & q. I.* mora
84.17 Induciomarus. *Mſs.* Inductiomarus. *q: I:* Indutiomarus
84 23 Cottam. *Pal.* Lucium Cottam
84 30 Sequani. *LB* Hædui. *Pal: pr:* Hecavi. *ſec:* Heccani. *q. Mſſ.* Eccani. *al:* heccavi, *al:* hæcavi
84.31 Arioviſti regis ſup: *LB* Arioviſti ſup:
84.37 in principiis. *v. e.* principibus
85.5 6 teſtudine. *q. I.* veluti teſt:
85.8 Monapii. *LB* Tencteri. *q. I.* Centenari. *al:* centenarii
85.9 ultro. *q. I.* ultra
85.9,10 Moſam. *LB* Mofulam. *Pall: O. & Mſſ. & e. v.* Maſſiliam. *Sed Pal: tert: à prima manu*, Moſellam
85.20 qui. *q. I.* quum
85,22 hic & Romanis *Pal: tert:* Ro. hic. *pr: & ſec:* hic Romanus
85.25. Britanniam petit. in Brit. transfert. *LB* Britanniam tranſit
85.33 auct. cop: *LB* auct: admodum copiis
85,34 eoſdemque. *q. I.* eos denique
85.35 ſequutus in ſilvas. *Pal. ſec: & e. v.* ſequutus inſulas. *Pal: tert:* ſecutus ſilvas
85.36 Cavelanis. *Pall. O. & q. Mſſ.* Caveliannis *Mſſ:* Cavehanum. *LB* Callidonianis. *al:* Caſſivellaunum
86.7 Biturigas. *Mſſ:* Bituricas. *q. I.* bytu-rigas
Ibid: Carnuias. *Mſ:* Carnuitas
86.9 etiam quaſi terrore. *Pal: tert: & e. v.* nomine atque terrore etiam quaſi. *q. I:* nomine & quaſi terrore, *al:* terrori

86,10

86.10 Vercingentorix. *q. Mß:* Vergirgentorix. *al:* Vergingetorix. *q. I.* Vergingetorix

86.11 comitialibus. *Pal: pr: & tert: & q:* conciliabulis. *Pal: sec:* concilialibus

86.16 feliciſſimæ. *Pal: pr:* feliciſſime

Ibid: temeritatis? *Pall: O.* temeritatis

86.19 emerſus. *I. O.* emenſus,

Ibid: ex. *LB* & ex

86.22,23 Avaricum. *Mß. O.* Alvaricum

86.27,28 octoginta millia muro. *Naz:* milite, muro

86.28,29 defenderent. *Pal: sec: ac tert:* defenderit

86.31 ingentique l. *q: I:* ingenti quaſi l,

86.37 tũm & phaléras. *Naz:* cum & phal *Pal: sec: & tert: omittunt* tum &

CAP. XI.

86.28 *a. f.* Adverſa, *LB* Adverſis

86.19,18 *a. f.* fœd: cum Syllaque. *LB* fœderum Syllaque

Ibid: Regiis. *q. I:* Regis

87.11 *a. f.* Mazaræ. *LB* Mezeræ

87.6 *a. f.* ſericeiſque, *q. I.* ſericiſque

88.13 uteretur, *LB* ureretur

CAP: XII.

88.9 *a. f.* ut claritate. *Pal: pr: & e.* & celeritate. *Pal: sec:* in claritate

89.4 in Italia ſuæ. *q: I:* Italia ſua

89.13 luxus, *LB* luxu

89.16 ut regnare de jud: leg: diviſus. *LB* Unde regnaret i. l. divulſus. *Pal: sec: ac tert: & q: I:* Unde regnare i. l. juſſus. *Naz:* Unde i. l. divulſus

89.26 vitia. *q. I.* uſi ea

89.28 poteſtas, *LB* tempeſtas

89.31,32 Cat: hoſtem patr; *LB* Catil: patriæ

CAP:

Cap: XIII.

90.2 causas. *q. l.* caussa

90.11,12 ageret. *Pal. sec. & tert:* ageretur.

90.18, 19 in exitium suum merces erat. *q. l.* exitium suum recesserat

90.27 ætate *Lipsii Mss. omittit*

Cap: XIV.

91.5 miseratus est. *Mss. & I. O. addunt*, ne pop: Rom: gentium victor, orbisque possessor, laribus ac focis suis exularet

91.17 triumvir. *Pal: tert: & e. v.* triumviratus

Cap: XV.

91. 2, *a. f.* tribunatu, plebe secunda volita ret abrog: a. l. suis Min: tribuno, fretus. *Pal: tert: & e. v.* tribunatu fretus *omissis intermedis*

Ibid: abrogare. *LB* obrogare

92.3 pulsus. *Pal. pr. à secunda manu, item tert: & e. v.* depulsus

Cap: XVI.

92.21 *a. f.* A. Nonio. *LB* Annio. *Naz:* Anio.

92.17 *a. f.* adoptat. *LB* adoptabat

92.13 *a. f.* ver. sua jur. *LB* ver: jur:

92.37 inde, Capitolium: *q. l.* inde in Cap:

93.3 degressus. *q l.* digressus

93.4 fact. receptus in curiam aggressus est. *Pal. tert:* fact. rec. in cur. regressus est. *v. e.* fact. in curiam aggressus est. *al.* fact. receptus in curiam est.

Cap: XVII.

93.22 *a. f.* nec. *LB* ne

Ibid: illius *e. v.* illa

93.19 *a f.* C. Gracchus divisers: *LB* Gracchi. *al:* O. Caii Gracchi

93.16 *a. f.* fortunasque patrum, vitasque princ: *LB* fortunasque principum.

93.14

93.14 peculabantur. *I.* peculari entur

93. 35 elegit. *Pal: tert: & e. v.* abegit. *al* eligit. *al* egit. *Pal:* delegit

94.9 & in ora. *LB* in ora

CAP: XVIII.

94.17 bellum quod adversus socios gestum est, sociale. *LB* Sociale

94.9 *a.f* jus civitatis, quam *q. I.* Tusciæ civitates, quas

95.5 Popedius Marsos, & Latinos' Afranius, Umbros totus Senatus & consules Samnium Lucaniamque. *q. I.* Popedius Marsos & etiam Latinos. Afranius Umbros, totus sen: & consules Samnium Lucan:

95.10 Confinio: *q. Mss:* confinio

95.24 referatæ. *Pal: pr:* referat. *sec.* Roferat. *tert:* Referata. *Mss:* res erat à

Ibid. Nucerię. *LB* Nuceria. *Pal: tert:* Lucera

95.25 Picentes. *LB* Picentia *q. I:* Pimentia. *al.* Picentii.

Ibid: cædibus, ferro. *Mß.* cædibusque ferro

CAP: XIX.

96.19 *a.f.* latifundiis. *Mss. & q. I.* latefundiis

Ibid: civ. Latinorum. *LB* civ. Romanorum. *Naz:* civ: Romanorum Latinorum

96.13 *a.f.* Illud quoque in ult: bel: dedecus, capta. *LB* quin illud quoque (ultimum belli dedicus) capta. *al:* Quin illud q. in ult: bell: dedecus castra

97.2 fugitivarios retrahi. *q. I:* fugitivos distrahi

97.9 de servis. *LB* servi. *q. I.* à servis

97.27,28 metu voluntariam. *Naz:* metu a voluntariam. *extrema litera punctis notata, quasi delenda. Pal: fec. ac tert. & q.* metu voluntariam

97.30

97.30,31 circa depreh: *Palli: O. item v.e. & alt* circa ad deprch:

CAP: XX.

98.9 *af*: trigima. *q.l.* ſeptuaginta
Ibid: haud. *al. O.* aut
98.10 viris. *Pal: ſec*: ludis
98.11 ad vexillum & ad aux: voc: *LB* ad vex: vocatis. *Naz*: ad vexillum, ad auxilium voc: *vte*: ad aux: voc:
98.13,14 jam vindicare vol: *Pal: pr: à recentiori manu*. quin jam vind: *v: et* jam vindicare vol. *al*: jam vindicari etiam vol:
Ibid: harena. *al: O* ara
98.17 virgineis. *LB* vitigineis. *Mſſ*. vitineis. *Pal*: vixinis. *al*: vizineis
98.18 in uno. *LB* invio
98.20 Thoram. *LB* Coram. *Mſ*: Choram
98.31 ille de *v.e.* ille ſed de
99.5 cecidit. *LB* percecidit
99.13 Bruttium. *Naz*: Brittium
Ibid: incluſi. *LB* cluſi. *Pal ſec*: *ac tert*: clauſi *q.l.* occluſi

CAP. XXI.

99.11 *af*. jam ut ipſe *q. l.* ut jam ipſe
100.1 majore. *LB* magis
100.14,15 infundit. *LB* infudit
Ibid: ſubito. *LB* conſulto
100.19 Pœnos quoque, Gallos. *Pal: tert*: Pœnos quæque Gallos
100.21 Tum. *Pal. pr: & q. l.* Cum
100.24 exemit. *Naz*: eximit
101.11 in princ: *LB* ad principium
101.15 Cæſar & Fimbria. *Pal: ſec*. Cæſi à funebria. *tert*: Cæſi à Fimbria
101.16 trucidantur. *Pal: tert*: trucidatur
101.23 Ancharius. *q.l.* Arcarius

101.29

101.29 & Norbano Quinto. *l.* O. Nob noque.

102.1 & statim. *q. l.* & ibi statim

102.9 namque Q. Muc: Sc: *LB* Nam Q Mucius Scau: *Pal: pr: & q. l.* nam Q Muc: Sc: *Pal: sec:* nam Q. Sc:

102. 17 nec idem tamen cædium qui bel finis. *Pal: sec:* nec id, tam. quidem cæd nis fuit. *q. l.* nec i. t. c. q. belli finis

102.20 apud Sacr: *Pal: pr:* nec apud Sac *sec:* sed apud Sacr.

102.33 prætoris, atque Venuleii. *Pal: pr: tert:* Prætoriosatque Venuleios. *sec.* Pr toris atque Venuleios

102.35 laceratum. *LB* laniatum. *Pall O.* la cinatum

103.5 Fluentia. *LB* Florentia

103.9 sic. *vie:* sed

CAP: XXII.

103. 18,17 *a. f.* & jam Africæ, jam Bal. *q. l.* & in Africa jam & Bal:

103.14 *a. f.* ubi viro. *LB* vito

103.22 *a. f.* dimicaverunt. *LB* domaverunt. *Pal: sec: ac tert:* domuerunt

104.1 & Thorius *Mß: & Palli O, item e, v,* ethorius. *q. l.* & cohortes

Ibid: Herculeii *Pal: pr:* Hirtuleii

104.11 Osca, Termes, Tutia. *Pall:* Osc Termestudia *aut* Oscater Mestudia. *q. l.* ostater mestudia

CAP: XXIII.

105.5,6 insederant. *q. l.* consederant

105.8 Etruriam. *q. l.* in Etr.

105.10 temere alias. *q. l.* tenuere aliis

LIBER QUARTUS.

Cap: I.

105,7 *a.f.* videretur optasse. Quibus (ô nefas!) sociis. *q. I.* vid: opt: quibus nefas sociis. *al.* videtur optasse. Quæ omnia quibus (ô nefas!) soc.

105.14 *a.f.* Autronii. *q. I.* Antonii

105.2 *a.f.* cum maxime: *I.* tunc maxime

106.10 patricidii innocens. *v. e. & al:* in patriciis inn: *al:* patricii nominis. *Pall: O.* patriciis innocens. *Naz: ab eadem mana correctus* patricius innocens

106.11 in præs: parricidam. *LB* in præs: reum. in pr. reum. *al:* in præs: parricidam reum

106.24 Vulturii. *LB* Vulturcii. *q. Mss:* Volturcii

106.36 quem quisque. *LB* quem quis

Cap: II.

107.25 *a.f.* se præcluserat. *q. I.* præclusa erat. *al.* præcluserat. *LB* præluserat

107.20 *a.f.* & inflamm: *q. I.* & cum inflamm:

107.11,12 *a.f.* Tarchondimotus, Cothus. *Mss.* Tarchon, dimotus, Corinthus. *q. I.* Tarchon, dimotus Corinthius

107. *ult:* remigravit. *LB* regyravit. *Pal:* sec: regnavit

108.5 calamitatis. *v. e.* necessitatis

Ibid. eadem quæ omnium, nimia fel: *Naz:* eademque omnium, fel. *q. I.* eademque omn: nimia fel.

108.15 Hic. *LB* Hinc

108.18 auctiores. *Pal:* sec: ac tert: & *q. Mss.* altiores. *q. l.* authores.

Ibid:

Ibid: & jam. *LB* ecce jam
109.2 tanta. *LB* tanti
109.5 idemque Pomp: *LB* id est, Pompeius. *Pal: sec:* i. Pomp:
109.7,8 Tribuni. *LB* tribuni plebis. *Pall.* *& q. I.* tribus
109.12 dimissurum. *LB* remittere
109.23 erat bellum sine sanguine. *Pal: sec:* erat sine sanguine. *tert:* erat sine sanguine bellum
109.23 potuisset, & ceperat, *q. I.* ut coeperat potuisset
109.31 quia. *Pall. O. & q. I.* quod quia
109.36 habuit. *LB* habet
110.6 cædere. *LB* rumpere
110.17 prohibet. *LB* prohibetur
110.19 pugna. *LB* pugnæ
110.33 Corcyræo. *LB* Corrictico. *Pal: sec:* Curritico. *Mss:* currictio. *Pal. tert:* curictio. *al:* Cretico. *al:* Erictico
110.34 repente castra leg: *LB* repente legatus
110.35 & Libro. *q. I.* & *omittunt*
110.36 utrinque. *LB* utrumque
111.1 à Basillo. *LB* à Basilo. *Pal. pr:* Ablasio. *sec:* ab Asylio. *tert:* ab Basilio. *q. I.* à Basilio
111.14,15 Varo. *q. I.* Varrone
111.19 debitum par fortuna flagitante, sedem. *Naz: à correctrice manu*, debitam pari fortuna flagitante sedem
111.21 moratus *LB* moratur
111.29 extat ad trep: *Naz:* extat trep: *& ab eadem manu superscriptum* excitat trep:
Ibid: gubernat. *Pal:* gubernat. Amiclatem
111.31 undique omnibus cop. *LB* undique copiis

111.36 quæ erant sed. mil. val: obducto, *LB* quæ sed. mil: val obduxerat
112.4 eruptionem. *Naz:* eruptione
112.6,7 viginti *v.e.* quadraginta
112.6 scuto, *Naz:* scutum
112.13 terreret. *LB* tereret
112.20 populus Romanus. *LB* populi Romani
112.21 hinc & illinc. *LB* hinc vel illinc. *Pal: pr:* hinc, bella illinc. *tert.* hinc illinc.
112.24 examina, insignes interdum. *LB* examina in signis, interdiu
112.27 circumsonare. *Pal:* O. circumsonat
112.28 pullo amiculo. *LB* pullo
Ibid: conspectus est. *LB* conspectus
112.33 repertus. *Pal* repens
112. *ult* equitum. *Pal:* equitatuum
113.3 contenderent. *Naz: & q. I.* contenderet
113.22 dignitatis. *q. I.* dignitati
113.24 fugeret pulsus Lariſſa: in desc: *al*, fugeret, pulsus Hearis in desc: *al:* fugeret pulsus, in desc. *pro* Hedris. *in Pal: sec: est* Hesdris *LB* fugeret; ut una navicula Lesbon applicaretur, pulsus Hedris in desertо
113.27 Peluſiaco. *LB* Peluſio
113.32 atqui. *LB* atquin [*sic Mſſ: nam*]
114.12 tanti viri *q. I.* clariſſimi viri
114.17 depulsus. *Pal.* delapsus
114.21 Tandem, *Pall:* O. Tum. *q. I.* Tamen
114.22 in belli ac pers: *LB* debellata pers:
114.26 diversi per mare transfugio. *LB* diversa per mare & terras fuga
115.30 super mensas. *Pal: & q. I.* superque mensas
115.36 Utiçam. *q. I.* uti causa

116.13

116.13 Theſſaliam, tanto. *I.* Theſſalia fuit, tanto

116.22 civicum. *q. l.* civium

116.26 vergentia. *q. l.* urgentia

116.32 inter hos. *q. l.* in hos

116.34 Munda. *in q. vett: correctum.* Numidia

117.1 reſpectu. *Naz:* reſpectus. *Pal.* ſpectum

117.3 continuationem. *Pall:* conjunctionem

117.8 ingens. *v. e. omittit*

117.9 conveniſſent. *LB* conveniſſet

117.12 *antep:* quod etſi nondum. *Pal:* quaſi nondum

117.19 agitaſſe. *Pal. & Mſſ:* cogitaſſe

117.21 niſi cohortes. *Pal. pr: & ſec: item e. v. & al.* niſi quod coh:

117.24 ſpeciem. *q. I.* ſpem

117.26 in fug: *q. I.* in *omittunt*

117.27 hoſtes. *LB* hoſtis

117.32 Mundæ. *LB* Mundam. *Mſſ.* Munda

117.33 ex congeſtis. *Naz:* ex *omittit*

117.37 Victoriam *q. I. amittunt*

118.3 Ceſennius. *LB* Ceſonius. *I.* Cennius

118.4 pugnantem (adeo nondum deſperabat) *q. I.* pugnantem nondum deſperantem

118.5 interfecit. *Pall. & q. I.* interficit

118.10 Alterum. *LB* Altera

118.13 Pharnacia. *q. Mſſ.* Pharnacis

118.14,15 & bis ſubactam. *Naz: & q. I.* & his ſub. *Pal. ſec: ac tert:* & hic bis ſub *q. I.* & hic ſub

118.16 Thapſus. *LB* Thapſos. *q. I.* thapſor

118.19

118.19 reliqua [*Quæ sequuntur in hoc cap. desunt Mss.*]
118.22 generum. LB generos. *Naz: & q. I.* generosum

CAP. III.

119.20 quod. *q. I. omittunt*
119.18 sæculi. *q. I.* secundi
119.14 dum. *q. I.* dux
119. *ult* Cons: imp: jam. LB consulibus, imperium Romanum. *q. I.* communes, imperator Rom:

CAP. IV.

120.17,16 *a f.* ipse plane & convic: Cæs: dig: & furtis hæredit: lac: LB videret, ipse plenæ ex commilitio Cæsaris dignitatis, lacerare furtis hæreditatem, ipsum insectari probris, cunctis artibus cooptationem Juliæ gentis inhibere non desineret: denique. *Pal: sec. & Mss.* videret se plene ex c. C. dignitatis. lac: furiis hereditatem, i. i. probris. & cunctis art: quum adoptationem Jul: g, i. n. desineret. denique. *& sta q. I. nisi quod* quum inh: n. desineret: denique, *al:* videret, ipse plenæ ex c. C. dignitatem lacer: furiis hæreditatem, i. i. probris, & c. a. coopt: I. g. cum inh. n. desineret. Denique
120.13 *a f.* deprim. LB opprimendum. *Naz:* depremendum
120.10 *a f.* Decimũ. *q. I.* Dacium. *al.* Deciũ.

CAP. V.

In q. I. est, Cap. VIII. *In nostrâ est* Cap. VII.
124.3 alias Antonii. *q. I.* alias L. Ant: *al:* aliter Ant:
124.4 ingenium, Fulvia. *q. I. omittunt*
124.7 jam non privatis. *q. I.* jam privatus.

CAP.

CAP: VI.

121.5 voto. *LB* nota. *Pal.O.* vota
121.14 bono. *q: I* omittunt
121.17 senatorum. Exitus. *q: l:* senatorum exitus
121.19 fug: pro q. quis non pro ind: ut ung. Cum *&c: LB* fugientium, pro quibus quum pro dignitate rei ingemiscat, quum An: L. Cæs: avunc: suum Lept: L. Paul: fratrem suum proscripsi: *q. I.* fugientium pro indignitatem rei: immiscatur Cæsarem av: suum *&c: al:* quis proinde rei non ing: *al:* fugientium: *&c:* quum Antonus concedente Cæsare av: suum *&c.*

CAP: VII.

122.7 confugerant *LB* confugerunt
122.14 concesserunt. *Pal.O. & q.I.* concesserant
122.17 rep: *Pall.* resp
122.22 insederant, *q: I:* insiderant
Ibid: imminentia cladis destinatæ ementum in. *Naz:* eminentis cl. destinata
122.34 hoc dixit, &. *Naz:* hoc, &. *q: I:* ohe dixit, &.
123.14 quod moriens efflavit, non in re sed in verbo. *q: I.* ubi oriens afflavit non residet in verbo. *Pal.* sed in verbo
123.19 evadit. *al:* evasit
123.22 renunciaret. *Naz:* enuntiaret
123.28 confodiendum. *v. e. omittit*
123.33 piissimarumque. *Naz:* pietatissimarumque. *Mss. & q. l.* pientissimarumque

CAP: VIII.

124.11 *a. f.* hic secũ piratas navales agitaba. *Naz:* hic se pirata navalis agitaret. *st.* atim-

que

que emendatum, agitarat. *Pal. sec:* hic cum se pyrrhatas navales agitaret. *tert.* hic cum pyrrhatas navales agitaret. *q. l.* hic se cum pyratas navales agitarat

124.5 *a. f.* velis *v. e. omittit*

Ibid. petit. *Pal. sec.* petens

124.3, 2. *a. f.* percussore. *Pal. sec: & tert:* percussoribus

125.7 nondum. *q. l.* nonum

125.9 mora. *q. l.* in ora

125.11 vicis *Pal.* unus

125.13 terrore sui sæculum. *q. l.* terræ sec:

Cap. IX.

125.18 *a. f.* adfulsit. *Pal. sec:* fluxit. *tert.* affluxit: *q. l.* effulsit. *al.* affulsit

125.17 *a. f.* dub. & erum *q. l.* & *omittunt*

125.15 *a. f.* (quo furor scelerum! *LB*) *q. l.* qui furor scelerum (quis furor scelerum!)

125.14. *a. f.* Pacoro. *q. l.* pacato

125.13 *a. f.* dissipantt *Naz:* disputant

125.12 *a. f.* Saxa. *Pal. sec. & Mß.* Xaxa. *q. l.* Gasca

125.9 *a. f.* specie. *q. l.* spem

125.6 *a. f.* equitatum, toto inter Or: & Euph: sinu. *Pal: sec: & e. v.* equitatum inter Or: & Euphr. sinu. *Pal. tert.* equitatum toto inter Or. & Euphr: situm

125. ult. adsumpto. *LB* absumpto. *q. l.* assumpto

126.4 Pensavimus. *Pal.* piavimus

Cap: X.

126.26 *a. f.* integrata. *q. l.* integra

126.22. *a. f.* legi. *q. l.* labi

126.20 *a. f.* condicione. *LB* indictione

Ibid. quoque ex arte ducis esset, obrepere. *Pal. sec.* quoque præriperet. *q. l.* quoque arte ducis præriperet

126.18 *a.f.* Gens. *e.v. & q. al.* Quæ gens
126.2 *a. f.* sequuta. *Pal.* facta
127.2 sorte. *LB* forte
127.9 fama gentium. *Pal: sec:* gentium fama
127.11 hostibus, clades. *e: v:* hostibus excepta cl: *q-l.* host: accepta cl:
127.12 tum quibusd: *Naz: & q. l:* cum quib:
127.13 jam ãb *q l:* quum jam ab
127.14 hauriebatur: quum noxiæ etiam dulcis fierent. *Naz:* hauriebatur noxiæ & dulces fiere. *Mß:* hauriebatur. quum noxiæ etiam dulcis fieret
127.17 subita. *v: e: omittit.*
127.19 *pen:* ejus *q l:* *omittunt*
127.22 perfugit in Syriam. ibi. *q: l:* profugit in Syriam, ibique. *al* profugit in Syriam, ubi

CAP: XI.

127.8 *a.f.* per ambitum. *q: l:* ambitu
127.7 *a. f.* luxu. *q: l:* & luxu
Ibid: & libid: *Naz:* vel libid:
128.3 fascium *q: l:* facium
Ibid: in monstrum illud. *Pall: O:* *& q l:* ut monstrum illud. *al:* in monstrum istud
128.6 acinacis. *LB* acinaces. *Naz: & q:* l: ac in acie. *al:* & in acie. *Mssi & q:* l: acinace
128.12 Leucaten. *Pal: O:* Leucadam. *Mss & q: l:* Leucatem. *al:* Leucarem
128.26 simul, tum rostris. *q: l:* simul cum rostris
128.30 ferebatur. Arabumque. *Naz:* ferebat Arabumque. *Pal: sec:* ferebat Arbum
128.35 se *Naz: & Forn:* *omittunt.*

128.37 præparata. *Pal: sec: & tert: & Mſſ:* parata. *v. e.* aperta
129.6 principis. *Pal: sec:* Cæſaris. *tert:* principi
129.11 recipit. ibi *Pal: tert: & vet:* recipit. *ibi, al:* recipit, ubi
129.12 cultus. *q: I.* culta
129.15 ſoluta. *q: I:* ſolura eſt
129.16 *a.f.* diverſis. *q. I.* diverſi
129.11 *a.f.* Norici. *Naz:* Noricis
129.10 *a.f.* Myſii: *Naz:* Myſis. *& correctum,* Mœſis
Ibid: Sarmatæ. *Naz.* Sarmates. *LB* Myſi
129.9 *a.f.* Noricis animos dabant Alpes atque nives. *Naz:* Noricos animos Alpes & in nives
129.8 *a.f.* quo. *Pal: sec: & q: I:* quod
129.7 *a.f.* Brennos, Senones. *Naz:* Breunos, Scennos. *Pal: sec:* Berenos, Scennos. *tert:* Brennos, Sennos. *Mſſ:* Brennones, Sceni & Scenni
129.4 *a.f.* callidarum. *Naz:* Albidarum
129.2 *a.f.* humo. *Naz:* humano
130.1,2 & quædam quaſi clauſtra. *Naz:* & q: I: & q. 9. cl: *tert:* ad quædam clauſtra. *LB* ad quæd:
130.4 pontem imp: *LB* pontes imperavit. *Pal: sec: & edd: vett:* pontes & aquis imp: *tert:* pontem & aquis imp:
130.7,8 Illiricus multitudine pontem ſuccidiſſet. *Naz:* lubricus multitudine puti ſuccediſſet, *ſtatimque emendatum,* multitudine ſputi ſuccidiſſet. *Pal: sec:* lubr: mult. pons ſuccidiſſet, *Forn:* ſubruptus mult: pons ſuccidiſſet
130.9 ſpecioſior ſangu. *Pal: pr:* ſpec: è ſangue

èsangu: *sec:* & *tert:* speciosiore sangu.

130.11, 12 duobus saltibus, ac tribus fluviis, Dravo, Savo, Histrioque vallabatur. *Pal. pr.* & *sec.* d.s.a.t.f. Dr. Savoque vallantur. *tert.* d.s.a.t.f. Dranoyo Sanchistio valantur. *Forn:* duobus acribus fluviis Drao Savoque vallantur.

130.14 Vibium. *Pal: pr:* & *q. Mss.* Vinibium. *sec.* Vimuum. *tert.* Mumium. *Forn:* Duennium. *q Mß.* & *I.* Urbium.

130.20 Marcius. *q. Mß.* & *I.* Manius. *al.* Marius.

130.21 quasi. *v.e. omittit.*

130.25 Vibio. *Pal: pr:* Ubio. *sec:* & *tert:* Jubio.

130. 26 repurgare. *q. I.* repugnare.

130. 27 acquirit. *LB* anquirit. *Naz:* alquirit.

130.28 Mysii. *in Naz: correctum,* Mœsi, *LB* Mysi.

130. 33 inquiunt, fiet si. *Pal. pr. à manu prima* inquiet, fiet, si. *sec.* & *q. I.* inquiunt, si.

131.3 Domitius. *Pal. pr. ac sec.* & *q. I.* Chonidius. *tert:* Conidius *Mss.* Donidius. *al,* Donidius. *v. e.* Canidius.

131. 5 foculum. *q. I.* poculum.

131.7 Ante hos Thracum maximus populus desciverat. ille Barb. *Naz:* Antesse regum maxime dicitur desciverant ille Barb. *Pal. sec.* & *tert:* Apud hos maxime Thracum &c. L.B.A.H.T. maximè pop.

131.15 junxerat. *Pal. O.* vinxerat.

Ibid. decurrere. *Pal. sec. e. v.* & *al.* discurrere.

131.29 trajecto ponte Rheno. *Pal: pr.* &

q. l. transvectum pontem Rheno. *sec* transvecto ponte Rheno. *tert* transacto ponte Rheno. *q. l.* trajecto ponte Rheni.

131,35 Tenchitheros. *q. l.* cæteros.

Ibid. percucurrit. *l.* percurrit.

Ibid. Cactos. *q. l.* tactos.

132,5,6 in anteceſſum pact. viderent. *LB* in anteceſſum pact. diviſerint. *Naz.* in anteceſſum pact. diu. *q. l.* in anteceſſus pact. diu.

132,13 Viſurgim. *q. l.* inſurgiam.

Ibid. Nam per Rheni quidem ripam. *Pal: pr: ac tert:* nam in Rh: q. ripa. *q. l.* nam *omittunt.*

132,15 Bonnam & Geldubam cum. *LB* Bonnam & Geſoniam cum. *Pal: pr:* Bonam & Geſoriacum. *ſec: & tert:* Bonam & Geſoniam cum. *Mſſ. & e. v.* Bonnam & Genoſiam cum. *al.* Bonam & Genoſiam cum. *al:* Bononiam & Geſoriacum.

132,16 Inviſum. *q. l.* invium.

132,17 Hercynium. *q. l.* hiteinium.

132,23 alteri ſen: *LB* alias, ſenatus. *al:* aliter ſen: *al.* alias alteri ſen.

132,26 gaudium fuit. *LB* gaudium.

132,29 ſuſcipiebant. *al:* ſuſceperant. *LB* ſuſpiciebant.

132,33 in caſtris jus dicebat. *Naz.* in caſtos ſe direxerat. *q. l.* in caſtris ſe direxerat.

132,34 barbarorum, & lictoris *q. l.* & barbarorum, & lictoris.

132,36 oblitos. *Pal:* obſitos.

Ibid: cernerent. *al:* cemerent. *LB* mœrerent. *Naz:* ererent. *Pal: ſec: ac tert: & e. v.* mererent.

133,1 Arminio. *Pal:* O. *& Mſſ. item v. e.* Armenio.

133.14 unum principem, ducum conjur: *p:* unum ducum conjur: *LB* unum principum, conjur:

133.7 ille (ô ſecuritas!) ad *v:e:* ille ad ſecures & ad

133.10 Cannenſem *q: I:* canenſem

133.14 intolerabilius: *LB* intolerantiur

133.20 humi. *Naz:* humani

133.29 Muſulanios. *Mſſ:* Muſulanos. *al:* Muſulamos

133.31 cognomen. *LB* nomen

133.33 Furmio. *LB* Curinio, *Naz:* Quirinio. *Pal: tert: item Mſſ: Lipſii & Junt:* Quirino. *q. I.* Turmio

134.1 Maſſiliæ. *Naz: & e: v:* Maſſiliæ. *Pal: ſec: & tert:* maxume

134.2 Lycia. *LB* Cyria, *q: I:* Lyciæ.

134.8 multo. *LB* inulto

134.9 Domnes. *Mſſ:* Donnes. *al:* Dones. *q: I.* dominationis.

134.10 Artaxatis. *Mſſ:* Ariaratis. *ak* Artaxates. *al:* Arſaces. *q: I:* Ariaratis

134.13 ſtricto ferro cruentat v. i. tempus. *LB* ſtrictus ac recreatus ex vulnere *in tempus. Naz:* ſtrictos arrecreatos ex v. i. t. *Pal: ſec: ac tert:* ſtricto inde recreatur ex v. i. tempore. *Mß.* ſtrictus ſerrecreatus ex v. i. tempor. *v. e.* ſtricto ſarre cruentus ex v. i. tempor. *al:* ſtricto ferro cruentus ex v. i. tempu.

134.16 immiſit etiam Cæſ: *LB* immiſit ſuperſtiti etiamnum Cæſ: *Mſſ:* immiſ: ſup: etiamnon Cæſ: *q: I:*

134.17 pacata erat. *LB* pacata

134.22 prior. *LB* pejor

134.23 altior. *q. I.* alterior

134.26, 27 Curgonios. *Naz:* Curmogos *Pal: tert:* Curinogos. *Mſſ:* Gurgonios

134.30 Ipſe venit Segiſaman. *LB* ipſe venit Sageſamam. caſtra poſuit. *Naz:* ipſe venit, ſegis ſamam caſtra inpoſuit. *ſed illud* in *mox punctis ſubnotatum. Pal: ſecz* Ipſe venit. ſecus Annam caſtra poſuit. *tert:* Ipſe venit, ſecus Aniam caſtra poſuit.

134.32 inde jam. *LB* in diem. *q: I:* indiam

134.37 ſub mœn: Vellicæ. *LB* ſub mœn: Belgicæ. *al:* ſub hoſtibus mœn: Belgicæ

135.1 quem. *Naz:* qua

135.3 crediderant. *Naz:* crediderat.

Ibid: Arracillum. *Mſs:* Aracillum: *al:* Arachillum. *q: I:* atracillum.

135.11 taxeis. *q: I:* taxis

Ibid: præcepere. *Naz:* ptæcipere. *Pal: ſec:* præripuere. *tert: & q: I:* percepere. *Mſſ:* præripere

135.13 Antiſtium. *Mſs:* Anteſtium

135.19 & jam Cæſar. *al:* & Cæſar *LB* ſed jam Cæſar

135.22 nec tenuere ſuos ut barbaris impares: ſed. *LB* nec temere ſumptus, ut barbaris impes: ſed. *Pal: tert: & Mſ: Lipſii.* nec temere ſumpta, ut barbaris ſpes: ſed. *al:* nec timuere ſumptus ut barbaris impares: &. *al:* nec temere ſubtus, ut barbaris impares: &. *al:* nec temere ſumptus ut barbaris impare &. *Mſſ:* nec timere ſumptus ut barbaris impares

135.23 Aſturam. *Pal: pr: Mſs: & e: v:* Scuram. *ſec: & tert:* ſcurram. *q: I.* Sturam

135.28,29 Brigæcini. *LB* Trigæcini. *Mſs: & q: I.* Drigecini. *Pal: pr: & ſec:* Drigecini. *tert:* Drieginici

135.30,31 oppreſſit. *Naz:* oppreſſi ſed. *q.l.* oppreſſiſſet.

135.33. Lancia. *Pal: tert:* Lautia.

Ibid: ubi adeo. *Naz:* ubi tum loci adeo. *q.l.* ubi loci adeo.

156.4 promtiore; tum. *q. l.* promptiore & cum. *al.* promptior & cum.

136.7 ingentis eſſe conſilii illud obſervari cœpit: natura. *Naz:* Bigentis eſſe conſilium illud obſervari caput conſilio, natura. *q.l.* ingentis eſſe conſilium i. o, caput. Natura.

136.9 Chryſocholl æ. *LB* Chruſocholl æ. *Mſſ.* Chruſocol æ

136.16 Taurum *Naz: & Pal. tert.* Ecyrum. *ſec.* Scirum. *v.e.* Tigrim. *al:* eurum.

136.17 illi. *q. l.* nili.

136.19 victoriam gentium populi R. *LB* victorem gentium populum

136.20 reverebantur. *q. l.* revertebantur.

136.27,28 ab alio v. ſole. *LB* ab alio ven: cœlo. *Pal. tert.* ab illo v. c.

136.32 Cæſar *q. l.* Caius.

136.34.35. recluſum. *q: l:* ſe clauſum. *LB* ſe cluſum.

FINIS.

LUCIUS

AMPELIUS

EX

Bibliotheca

CL. SALMASII

135.30,31 oppressit. *Naz:* oppressi sed. *q. l.* oppressisset.

135.33. Lancia. *Pal: tert:* Lautia.

Ibid: ubi adeo. *Naz:* ubi tum loci adeo. *q. l.* ubi loci adeo.

156. 4 promtiore; tum. *q. l.* promptiore & cum. *al.* promptior & cum.

136. 7 ingentis esse consilii illud observari cœpit: natura. *Naz:* Ingentis esse consilium illud observari caput consilio, natura. *q. l.* ingentis esse consilium i. o. caput. Natura.

136. 9 Chrysocollæ. *LB* Chrusocollæ. *Mss.* Chrusocolæ

136.16 Taurum *Naz: & Pal. tert.* Ecyrum. *sec.* Scirum. *v. e.* Tigrim. *al:* eurum.

136.17 illi. *q. l.* nili.

136. 19 victoriam gentium populi R. *LB* victorem gentium populum

136. 20 reverebantur. *q. l.* revertebantur.

136.27,28 ab alio v. sole. *LB* ab alio ven: cœlo. *Pal. tert.* ab illo v. c.

136.32 Cæsar *q. l.* Caius.

136.34. 35. recluſum. *q: l:* se clausum. *LB* se cluſum.

FINIS.

LUCIUS AMPELIUS

EX

Bibliotheca

CL. SALMASII